

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Serie nouă • Anul XXIII
2012 • Nr. 3–4

DIN SUMAR:

AMIR KASSAM, Gaining Rights to Citizenship: The Presence of Social Sciences in Agricultural Research and the Global Progress of “Conservation Agri-culture” (Câștigarea dreptului la cetățenie: prezența științelor sociale în cadrul cercetării agricole și progresul global al „agriculturii de conservare”)

VIVIANA ANDREESCU, DEBORAH G. KEELING, GENNARO F. VITO, MARIA CRISTINA VOINIC, Romanian and American Police Officers’ Perceptions of Professional Integrity and Ethical Behavior (Percepții ale ofițerilor de poliție români și americani, privitoare la integritatea profesională și conduita etică)

VALENTINA PRICOPIE, DANIEL COJANU, Citizenship and Identity across Europe. Global Vision, New Perspectives (Cetățenie și identitate în Europa. Viziune globală, perspective noi)

CORINA ȘANDRU, Cercetarea atributelor și atitudinilor identitare ale românilor

GHEORGHE ȘIȘEȘTEAN, Un fragment de viață cotidiană în satul colectivizat din România anilor 1971–1985

ADELA ȘERBAN, ALINA JURAVLE (GASLER), Ruralul românesc în contextul strategiilor europene de dezvoltare

CRISTINA LEOVARIDIS, Calitatea vieții angajaților înalt calificați din Ungaria. Opinia experților în domeniu

ANIVERSĂRI; VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ; RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

REVISTĂ ACREDITATĂ BID (B⁺) DE CĂTRE CNCSIS

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: Dr. Sorin M. RĂDULESCU

Redactor: Simona-Grazia DIMA

Membri: Dr. Ilie BĂDESCU (director al Institutului de Sociologie al Academiei Române; director al Centrului de Geopolitică al Universității din București); dr. Franz-Lothar ALTMANN (profesor asociat Universitatea din București, Departamentul UNESCO); dr. Dan BANCIU (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Camelia BECIU (profesor la Școala Națională de Studii Politice și Administrative); dr. Ștefan BUZĂRNESCU (profesor – Universitatea de Vest din Timișoara); dr. Michael M. CERNEA (profesor – George Washington University, Senior Adviser – The World Bank, membru corespondent al Academiei Române); dr. Emilian DOBRESCU (secretar științific al Secției de economie, științe juridice și sociologie a Academiei Române); dr. Ioan DRĂGAN (profesor – Universitatea din București); dr. Christian GIORDANO (profesor – Universitatea Fribourg, Elveția); Ion GLODEANU (secretar științific al Institutului de Sociologie); dr. Erich GOODE (profesor univ. emerit – Universitatea de Stat din New York, Stony Brook); dr. Martin HAUSER (director al Departamentului UNESCO, profesor la Catedra de studii inter-culturale și schimburi inter-religioase); dr. Oscar HOFFMAN (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Petru ILUȚ (profesor – Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca); dr. Michel MAFESSOLI (profesor – Universitatea Paris V); dr. Ioana PETRE (cerc. șt. gradul II – Institutul de Sociologie); dr. Vasile ȘOIMARU (profesor la Catedra de sociologie a Academiei de Științe din Republica Moldova); dr. Ivan TCHALAKOV (președinte al Asociației Sociologilor din Bulgaria); dr. Katherine VERDERY (profesor univ. dr. docent – City University of New York).

Culegere și tehnoredactare: Cristiana GHIȚĂ

CONSULTANȚI ȘTIINȚIFICI:

Dr. Filip Alexandrescu

Dr. Adela Șerban

Redactor: Alis ALEXĂ

Tehnoredactor: Mariana IONICĂ

Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

Redacția: INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 27;

4021-318 81 28/2417; Fax: 4021-318 24 48

E-mail: revista@insoc.ro

www.revistadesociologie.ro

© 2012, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 46

Fax: 4021-318 24 44

E-mail: edacad@ear.ro

Adresa web: www.ear.ro

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XXIII, Nr. 3–4 • 2012

S U M A R

SOCIOLOGIA ȘI ȘTIINȚELE AGRICOLE

- AMIR KASSAM, Gaining Rights to Citizenship: The Presence of Social Sciences in Agricultural Research and the Global Progress of “Conservation Agri-culture” (Câștigarea dreptului la cetățenie: prezența științelor sociale în cadrul cercetării agricole și progresul global al „agriculturii de conservare”) 161

PERCEPȚIA POLIȚIȘTILOR ÎN CONTEXTUL STRATEGIILOR ANTICORUPȚIE

- VIVIANA ANDREESCU, DEBORAH G. KEELING, GENNARO F. VITO, MARIA CRISTINA VOINIC, Romanian and American Police Officers’ Perceptions of Professional Integrity and Ethical Behavior (Percepții ale ofițerilor de poliție români și americani, privitoare la integritatea profesională și conduita etică) 185

IDENTITĂȚI NAȚIONALE ȘI TRANSNAȚIONALE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

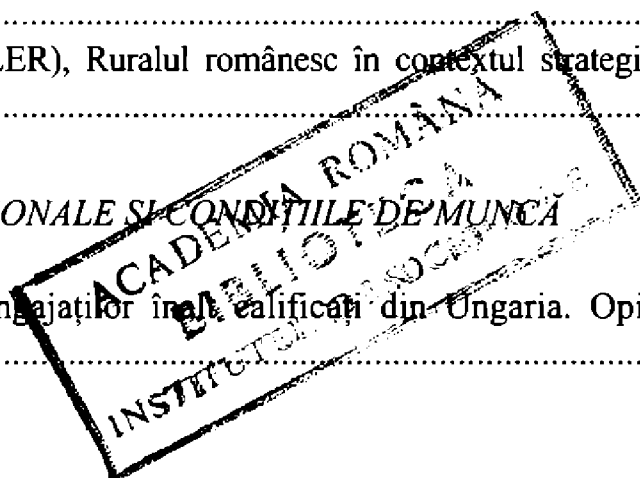
- VALENTINA PRICOPIE, DANIEL COJANU, Citizenship and Identity across Europe. Global Vision, New Perspectives (Cetățenie și identitate în Europa. Viziune globală, perspective noi) 209
- CODRINA ȘANDRU, Cercetarea atributelor și atitudinilor identitare ale românilor 219

TRADIȚIE ȘI ACTUALITATE ÎN SATUL ROMÂNESC

- GHEORGHE ȘIȘEȘTEAN, Un fragment de viață cotidiană în satul colectivizat din România anilor 1971–1985 237
- ADELA ȘERBAN, ALINA JURAVLE (GASLER), Ruralul românesc în contextul strategiilor europene de dezvoltare 265

CALITATEA VIEȚII PROFESIONALE ȘI CONDIȚIILE DE MUNCĂ

- CRISTINA LEOVARIDIS, Calitatea vieții angajaților înalt calificați din Ungaria. Opinia experților în domeniu 283

ANIVERSĂRI

SIMONA IONELA MIHAIU, Interviu cu sociologul Dan Banciu la împlinirea vârstei de 70 de ani	305
--	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

EMILIAN M. DOBRESCU, Academia de Științe și Umanistică din Israel și doi dintre reprezentanții săi de frunte: Louis Guttman (1916–1987) și Don Handelman (1939–2007)	319
--	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

JOSEPH E. STIGLITZ, <i>Making Globalization Work</i> (A determina globalizarea să funcționeze), 1 st ed., New York, W.W. Norton & Company, Inc. Publisher, 2006 (<i>Elena-Cristina Bichir</i>)	329
---	-----

GAINING RIGHTS TO CITIZENSHIP:
THE PRESENCE OF SOCIAL SCIENCES IN AGRICULTURAL
RESEARCH AND THE GLOBAL PROGRESS
OF “CONSERVATION AGRI-CULTURE”

AMIR KASSAM*

Nota Redacției: Acest articol este contribuția originală a Profesorului Amir Kassam la sesiunea Științifică internațională organizată în onoarea Profesorului Mihail M. Cernea, membru corespondent al Academiei Române, care a avut loc în zilele de 27–29 mai 2011, la Castelul Bieberstein (Dresden-Saxonia) din Germania. Sesiunea a fost organizată de un Comitet Internațional compus din Dr. Scott Guggenheim (USA/Indonezia), Dr. Maritta R. von Bieberstein Koch-Weser (Germania/Brazilia), președinta organizației „EARTH 3000”, și Prof. William Partridge (USA/Columbia). La sesiune au participat sociologi, antropologi, economiști, precum și oameni de știință reprezentând alte domenii, din Africa de Sud, Anglia, Australia, Brazilia, China, Columbia, Egipt, Elveția, Germania, India, Indonezia, Norvegia și Statele Unite, care au prezentat studii originale dedicate contribuțiilor științifice ale profesorului Mihail Cernea în domeniul sociologiei și antropologiei sociale. Profesorul Amir Kassam a supus acest articol *Revistei Române de Sociologie* pentru publicare anticipată în România. Autorul evocă, pe de o parte, activitatea sociologului român Mihail Cernea în calitate sa de membru reprezentant al științelor sociale în Consiliul Științific al Consorțiului Internațional al Institutelor de Cercetări în Științele Agricole (CGIAR), și, pe de altă parte, comentariile comunității sociologice internaționale.

Exprimăm mulțumirile noastre Profesorului A. Kassam și organizatorilor sesiunii Bieberstein pentru posibilitatea de a publica acest articol cu prioritate, înaintea tiparirii întregului volum cu lucrările sesiunii omagiale, programat să apară în anul 2013.

ABSTRACT

This article first presents reflections on the joint work carried out by Michael Cernea and this paper's author over 8–9 years for gaining “room, recognition and resources” within the CGIAR¹ for sociological and socio-anthropological research on farmers, their practices and needs.

The status of social research inside the CGIAR has gone through ups and downs in the uphill battle for expanding social research within this organization. Social scientists have constantly worked to feed their findings into the Centers' biophysical research. The paper documents the contribution of Michael Cernea, the first sociologist who acceded to CGIAR's top science and policy bodies, to

* Correspondence address to Amir Kassam: University of Reading, UK; e-mail: kassamamir@aol.com.

strengthening the presence and influence of sociological and anthropological knowledge within CGIAR's institutional architecture and scientific products.

The second part of this study presents the high promise of *Conservation Agriculture* (CA) – a new paradigm for non-tillage agricultural production that offers improved productivity and environmental protection. CA principles are universally applicable. The author offers global data on the impressive advances and distribution of CA, which covers already some 125 million ha distributed across all continents and agro-ecologies. CA is a farmer-driven socio-cultural phenomenon which has expanded at a yearly rate of 7 mil. ha during the past decade.

Keywords: social research, sustainability, paradigm, sociology, anthropology, degradation.

The book *Fifty Key Thinkers on Development* (Bebbington, 2006) quoted Michael Cernea describing to his students the challenges and attraction of applying social sciences to development by using a metaphor: development sociology and anthropology, he is warning them, are “**a contact sport**”ⁱⁱ: practicing sociology and anthropology demands “*people who have not only brains but who can and want to fight; people who have not knowledge alone, but also have convictions; and people whose anthropological knowledge is accompanied by a moral dimension*”.

I had the privilege of working closely for several years with Michael Cernea and saw first-hand what the spirit of a militant “contact anthropologist” can be all about. This article will share my reflections on our joint work over 8–9 years in CGIAR, during which we battled for gaining recognition for the *culture* embedded in *agri-culture as a legitimate object of social science research* and for getting the member Centers of CGIAR to carry out sociological research on farmers, their production systems, households, communities, and institutions. After that period, our work paths separated, but our connection stayed alive: on my side, I tried to continue applying some of the approaches the two of us had advocated within the new work-area that I chose for myself after leaving the CGIAR: this is the high-promising challenge of expanding globally what is defined as *Conservation Agriculture (CA)* (see part 2 of this paper).

In line with these two periods, this paper has two parts: the first sums up our joint activities in the CGIAR (Consultative Group on International Agriculture Research), while the second brings into this volume some largely new information on the emerging domain of CA as a base of agricultural transformation that is increasingly gathering pace internationally, its importance not only to agriculture and food systems but to global human development altogether. In this second part, I will elaborate – both in sociological and in technical terms – upon the role of Conservation Agriculture which is now increasingly taking root in different continents. I regard this process as potentially becoming a mainstream production and natural resources management strategy for sustainable agricultural production.

1. CHALLENGING THE AMBIGUOUS STATUS OF SOCIAL RESEARCH IN CGIAR

CGIAR was already in existence for more than two decades, when for the first time an eminent sociologist was appointed, in 1998, to its top scientific council: the TAC (Technical Advisory Committee), which later was renamed CGIAR's Science Council (SC). At that time, I was working as a senior staff specialist in the Secretariat of CGIAR's TAC located at FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) in Rome. This first sociologist did not wait long to take a substantive stand on behalf of his discipline and to become the strongest voice for the social scientists working, in various numbers, in the international research centers gathered under the CGIAR umbrella.

A STRONG VOICE FOR SOCIAL RESEARCH

Cernea came to the CGIAR after a long and brilliant career of almost a quarter century in the World Bank, which earned him the high responsibility of Senior Advisor for Social Policies and Sociology to the Bank's top management. Yet, when he started there in 1974 as that institution's first ever sociologist, the skeptical World Bank brought him in at the bottom rung of its staff structure although, even at that time, he already had a high national and international status as a sociologist specialized in rural societies, in addition to his work in other research areas. Already in 1973, i.e., before being invited to join the World Bank, Europe's rural sociologists had elected Cernea as Vice-President of the European Society for Rural Sociology.

In his country of origin, Romania, Cernea pioneered in the early 1960s the resumption of empirical field-based sociology, a science that initially had been forbidden and excommunicated by the country's socialist regime from the family of "acceptable" areas of science. His pioneering role in that revival had been noticed not only domestically, but internationally as well. Among other things, Cernea also initiated a monographic comparative research on two villages, one of which had been monographed by the Romanian School of Sociology during the 1930s. Cernea organized a team in the mid-60s which comparatively re-monographed the same village, to identify and analyze the structural, social, and technical changes through which the village went over a 35-year period. The book became a landmark: it was the first such comparative research done in Romania and one of the very few of this kind produced in the world at large (Cernea and Chepes, 1970).

Cernea came to the CGIAR with the strong international reputation acquired by working on several of the Bank's most important agricultural programs in Asia and Latin America, particularly on projects disseminating knowledge to farmers through agricultural extension systems and on programs for poverty reduction

through rural development. Most remarkably, however, his tenacity along the years in continuing to write and publish academically the lessons and generalizations he was deriving from his operational work and empirical field research in many countries strengthened also his scholarly status and, from the outset, gave him intellectual authority within the CGIAR scientific community. His numerous studies on rural development theory, practice, and policies were seminal for the then young and evolving domains of development anthropology and sociology. The first book he published while at the World Bank was an instant topical novelty in the Bank's entire published literature up to that moment, drawing worldwide surprised and favorable reviews: it was the well-known volume on *Sociological Variables in Rural Development: Putting People First*, reprinted in two editions (Cernea 1985/1991). Then it was followed by translations from English to other languages across the world: Spanish, Bahasa, Chinese, Japanese, and French. He continued with other studies on "the production of social methodologies for development" (Cernea 1983, 1987), on "sociological frameworks for forestation policies" (Cernea 1992), on the building of farmers' organizations as integral to social development (Cernea 1996), and on many other key topics. Often Cernea's views did not coincide with, or were even critical of, the World Bank's projects and approaches, yet he had the courage of his own opinion and argued them in writing. When once a departmental close colleague belittled in a study the role of social sciences in farming systems research, against Michael Cernea's objections, Michael did not hesitate to prepare a rebuttal article written jointly with his younger colleague and anthropological soulmate, Scott Guggenheim, and went outside the World Bank to publish his critique under the provocative title: "*Is anthropology superfluous in farming system research?*" (Cernea and Guggenheim, 1985).

These activities, as well as Cernea's contributions in framing various development policies and social policies explain why, when he retired from the World Bank, all three major agencies sponsoring CGIAR the UNDP, FAO and the World Bank – unanimously appointed Cernea as a member to CGIAR's top scientific council, the Technical Advisory Committee (TAC). He thus became the first-ever sociologist to receive membership in it in the twenty-year existence of CGIAR. Further, from 2000 onwards, Michael became also an active member in TAC's Standing Panel on Priorities and Strategies (SPPS) led by Alain de Janvry, of which I was the Coordinating Secretary. I worked closely with Michael Cernea throughout his CGIAR tenure on numerous sessions of the TAC and of the SC, and we much intensified our collaboration in 2001–2002 when Michael and I were in charge of preparing and organizing a system-wide conference of the social scientists (non-economists) working in the CGIAR. Michael had initiated that conference by proposing repeatedly its organization until TAC finally agreed. The Conference on Social Research took place at CIAT, in Cali, in 2002, the largest in CGIAR history. Subsequently, I worked with Michael for editing a substantial volume on the status, accomplishments, weaknesses, and future perspectives of

social research in the CGIAR (Cernea and Kassam, 2006). It remains to date the most comprehensive volume about the history and contribution of sociological and anthropological research to the CGIAR system.

It was not difficult for me to feel sympathetic and in-tune with what Michael Cernea was concerned about in TAC because, despite my different scientific background, his arguments always made eminent sense from an agro-ecological viewpoint. Michael acted on his belief that social researchers' mission was to produce knowledge usable as an international public good by and for farming communities. I do not believe that TAC had ever experienced anyone like Michael before. He conceived his role in CGIAR as being the lead militant for promoting non-economic social science knowledge as an indispensable component of the broader body of knowledge that had to be generated for the farmers' world, as the Centre's scientific products and recommendations. As a consequence, Cernea was deeply concerned about the relevance and effectiveness of CGIAR research in real life, particularly because often CGIAR's social research, with some exceptions, received little support from cost Centers' managers, and was often marginalized and chronically underfunded. This was happening despite the fact that the social research that had been carried out in prior years in CGIAR had proven many times its value and indispensability, beyond any doubt. A good number of truly excellent social scientists had joined in earlier years the CGIAR ranks through the "post doc" program financed by the Rockefeller Foundation, and many of them proved their mettle brilliantly by producing insightful research and findings highly relevant to CGIAR objectives. The names of stalwart social anthropologists and sociologists such as Robert Rhoades, Jacqueline Ashby, Ruth Meinzen-Dick, Joachim Voss, Carol Colfer, Pablo Eyzaguirre, Douglas Merrey and some others had written important pages in the annals of CGIAR research. One of them, Joachim Voss, acceded even to the position of Director for the major CIAT Center, but altogether, despite successes and demonstrated usefulness and usability, social research had been constantly under pressure and gradually squeezed in terms of its institutional position and when the "post doc" program stopped, the CGIAR defaulted on its prior commitment to continue expanding and funding more social researchers from its own resources.

From the outset, Cernea developed close links with these and other social researchers, and relied on them and his advocacy and organizational initiatives taken as a member of the TAC or Science Council. This collaboration helped reinforce the cause of social research but the high days of the "post doc" program were over, and competition for resources inside the CGIAR was acerbic and the "climate" was not favoring social research expression by any measure. The struggle continued to be an uphill struggle. A key argument was that social research findings should not be seen as just an add-on, but rather as a quality-enhancing intrinsic part of any research and any resulting strategy. We also co-authored a paper on 'Guarding the Relevance and Quality of Science in the

CGIAR' (Kassam et al., 2004). In it, among others, Cernea argued that CGIAR must put in place a vastly more "biting" and effective *ex-ante* peer review process of all research proposals to ensure that from the very start of a research project, the social dimensions are incorporated in the research plan and that every new research project is justified by its social and economic relevance to farming communities.

Our typical work pattern in TAC's 2–3 annual sessions included the analysis of the comprehensive external evaluation reports on scientific research by one or another of the CGIAR Centers. It was quite frequent for Michael to challenge the Director or Board-Chair of the analyzed Center, for marginalizing social research and underestimating its value. Since certain weaknesses were almost chronic rather than temporary or contextual, sparks were flying quite often. It was difficult to imagine a better-crafted argument in favor of social research than Cernea was able to provide based deeply on his familiarity with agricultural development projects in different countries in which he had worked over the years on behalf of the World Bank. The dominant feature was the constructiveness of his discussion, which invariably offered substance for including in the meetings' decision recommendations and commitments to expand the scope of social research and the resources allocated to the Center's social scientists.

His analyses revealed not just passing weaknesses but structural ones in the way research was designed or on the tenure and management over natural resources – water, trees, soil – that were studied by CGIAR's physical scientists. Michael would often argue that high-yielding varieties cannot succeed if we do not create for them "high-yielding patterns of social organization" through which farmers would get adequate the means required for cultivating them.

The allocation of social researchers to the Center's key themes was also an object of frequent controversy. Often, Center Directors tended to assign the social scientists excessively to the tail-end of the research process, simply to measure impact, while Michael would argue that their contribution should be incorporated from the very start of the research process so as to factor in farmers' needs, constraints, and factors like access to credit and markets. Only *ex-ante* factoring in knowledge on such social values, argued Cernea, could the biological and physical research become germane to the potentials and capabilities of local farming systems and communities.

AN ILLUMINATING PUBLIC DISCUSSION

The brief description above, however, elaborates on the structural parameters of Michael Cernea's work in the CGIAR. However, the most interesting question is: what did he actually do and accomplish? What were Cernea's views about the status, vocation, the successes and the failures, and mostly the challenges of doing social research within a set of scientific institutions dominated by biological and

natural resource scientists as well as economists who claimed to do research on crops, animals, fish, trees, etc. and on ecosystem management etc. all in the name of poverty alleviation, food and nutrition security?

The answer is not simple. Summarizing in just a few pages the content of some 8–9 years of work that Michael Cernea invested in CGIAR and in the valedictorian volume he left behind is a hard test. To confront this challenge, I will not follow the chronological path but rather go straight to that interval's end, when Cernea wrote his summing-up valedictorian assessment of social research in CGIAR. And I take permission to not put forward here only my personal opinions on Cernea's contributions, but instead rely on a public discussion and assessment by other academics from outside CGIAR of Cernea's leading role and ideas-impact. I can do this because *Culture & Agriculture*, a specialized journal of the American Anthropological Association, published in its pages the lead chapter that Michael wrote for our jointly-edited volume on social research in CGIAR (Cernea and Kassam, 2006) and invited its readership to participate in a public debate of its content. The "Call to Open Discussion" was signed by the journal's Chief Editor, Prof. James McDonald. About a dozen scholars sent articles and *Culture & Agriculture* published them in three issues spanning three years (Fall 2005, vol. 27 no. 2; Spring 2006, vol. 28 no. 1; and Spring 2007, vol. 29, no. 1). A lot of scholars responded promptly: Murray Leaf, Stephen Brush, William Loker, Ben Wallace, Donald Cleveland, Jude Fernando, Kendall Thu, Lois Stanford, Mina Swaminathan. Their comments are particularly relevant also because their authors are prominent social scientists who are independent of CGIAR, as full professors and scholars in various U.S. universities, who observe CGIAR as part of the academic community.

Michael's study ignited the public discussion because it was not just another article, but rather an expression of his personal creed, a true "manifesto" on behalf of social science's entitlement to solid "citizenship" in the CGIAR. Without mincing words, he protested the fact that social research, despite its indispensability, was nonetheless "*a domain that still today has to keep fighting hard for asserting itself against institutional barriers, against scholarly biases from other researchers or some centers' managers and against virtually constant underfunding*". He documented the innovative contributions of social research to improving farmers' livelihoods, while also blasting the "*major obstacles and institutionalized weaknesses in how social research is being carried out*".

Cernea also postulated another important idea that criticized the dominant practice in most CGIAR Centers: namely, that social research should not be exclusively a "component" immersed in the vaunted inter-disciplinary research in the CGIAR but must be empowered to also do full-scale stand-alone studies on certain independent social variables of agricultural production and development. He had no hesitation to denounce the "*shrinkage of human and financial resources allocated to social research in various centers*" on the grounds that "*behavioral and social cultural variables of resource management are no less important for*

sustainability than physical parameters". "The actual human capacity for social research in the CGIAR system at large and in some centers in particular" he wrote, "is either long-stagnant or has been severely depleted". He hailed the function of social researchers as "human knowledge conveyer-belts" between the CGIAR and outside scientific research and practice. He also constantly argued for bringing into the CGIAR some of the "important developments taking place in outside research in sociology, anthropology and social geography". To Michael, CGIAR's goal of germplasm enhancement, production intensification and natural resources management would not be complete without intensified socio-cultural research that would keep CGIAR's research programs and strategies relevant to pro-poor development and impact-oriented.

Throughout his tenure in the TAC and in the Science Council, Michael Cernea was consistent in taking an exacting analytical position to evaluating the contribution provided by social research to the objectives of each international research center, while at the same time incisively examining the usually scarce support provided by the respective center to social researchers and to integrating the social findings with the finding of biological and natural scientists.

Even Cernea's valedictorian study submitted for public discussion was, as usual, provocatively titled, criticizing closed "entrance gates" and claiming the right to recognized status for sociological research: "*Rites of Entrances and Rights of Citizenship: The Uphill Battle for Social Research in CGIAR*" (*Culture & Agriculture*, 73–87). He criticized strenuously the obstacles raised against allowing a broader "entrance" of social research in CGIAR, arguing that the very nature of the agricultural process, performed by the single widest profession in human history – the profession of farmer – gives social sciences a preeminent and legitimate "right of citizenship" inside CGIAR Centers.

The discussants liked Cernea's key ideas and conclusions, and embraced the entire book, which in the words of Mina Swaminathan from India:

"Gives rich and comprehensive image of the heroic contributions of social scientists in the CGIAR over three decades, accomplished against many odds and obstacles. But the book and [Cernea's] article also paint a dismal picture of the structured institutional constraints and deep-seeded intellectual biases against social research in many centers belonging to the international agricultural research system" (Mina Swaminathan, 1).

It was no surprise that others joined, in their own words. The breath of fresh air coming out from Cernea's sharp and candid study was received very well by the scholars outside of the CGIAR, no less than by those inside of it, expressing extraordinary support from CGIAR scholars to his critique and recommendations:

"...Cernea has done the readers of Culture & Agriculture a great service by publishing this piece in our journal" – wrote William Locker, Professor of Anthropology and Dean at the California State University – *"And the editors*

deserve congratulations for inviting debate and discussion on the important topics raised [...] in Cernea's article. Most of us...retain a belief in the power of methodologically sound empirical research as a public good: when deployed intelligently, it has the potential to ameliorate social problems. [This]...bears out the need to focus our intellectual energies on understanding and resolving the social and environmental crises affecting broad swaths of the globe" (William Loker, 17–19).

To this another discussant, Kendall Thu from Northern Illinois University, added:

"...The challenges posed by Michael Cernea's thought-provoking article on social research in CGIAR reflect a broader ongoing challenge in anthropology to make our efforts resonate more widely with a greater impact on policy...My primary theme takes a cue from Michael Cernea's ontological point that culture has a reality in the everyday lives of agricultural practitioners. My view is that we would do well to turn this around and not just reintegrate culture into agriculture but also integrate agriculture and food systems into broader cultural research, theory, and practice" (Kendall Thu, 25–27).

Almost all discussants likened Cernea's role in the CGIAR in pioneering social research to the same role he effectively previously at the World Bank. The main power in CGIAR Centers' Boards and management teams was with scholars and managers who did not put a big premium on social research. The context was one of an "uphill battle". The participants emphasized the intellectual continuity between what Michael as social scientist militated for and achieved previously at the World Bank and what he undertook to do to change CGIAR patterns as well. Murray J. Leaf, professor of anthropology and political economy at the University of Texas, noted that:

"Cernea has been central to the effort of urging the Bank to incorporate more noneconomic social science expertise in the design of projects. He also had a central role in organizing external scholars around themes that the Bank leadership could find intelligible. These primarily revolved around the problem of letting the Bank staff see the projects from the prospective of the intended [...] beneficiaries".

"Cernea's article raises concern about the use of social scientists across the entire development spectrum and entails fundamental issues of social theory. Note that Cernea is not calling for just any kind of social theory, but theory that will provide: better understanding of the decision-making process of individuals and groups; identifying the characteristics and needs of the ultimate beneficiaries, poor farmers and poor urban food consumers; the institutional arrangements needed to foster social capital creation; and improved property rights and custodianship regimes and their management and distributional implications. It also should be theory that 'puts people first' and facilitates the design of development projects which do so ... [We know] what CGIAR could do. What could anthropology do?" (Murray Leaf, 11, 14).

Cornea's robust argument obviously prompted CGIAR's outsiders to do their own self-questioning about the future of their own research.

Murray Leaf's "What could anthropologists do?" was further echoed by Kendall Thu:

"Cornea's insights from his experiences in CGIAR raise fundamental questions about the future of agricultural research in anthropology. The challenge Cornea poses transcends agriculture and resonates within our field as a whole. As such, the issue should not be what we can do to increase the viability of social research in agriculture. Rather, I believe our research, methods, and findings will lead the way, but what are the overarching questions and issues we are tackling?"

"I agree wholeheartedly with poverty reduction as a research goal of CGIAR and anthropologists in general. However, the fact that we face obstacles in becoming systemically effective in policy matters raises the question: why is this and what do we do about it?" (Kendall Thu, 25–27)

Ben Wallace, a professor at Southern Methodist University, added to this strand of the debate a mobilizing comment addressed to the world's anthropological community at large about the overriding responsibility of social scientists to their ultimate "clients" – the people. In a remarkably strong statement, he said:

"...In conclusion, the call here is for those of us who work in the field of rural development to remind ourselves occasionally, and others, that while we may work as an anthropologist, a plant pathologist, or an entomologist, and although we are paid by a particular institution, we are fundamentally responsible to the people of the world. If we fail them, we have failed not only ourselves but also those who are most dependent on us for help. Those of us who have chosen to work in the applied environmental sciences have a client—the people of the world. The only way to ensure that our clients are served is to ensure that people remain the central focus of our research and development endeavors" (Ben Wallace, 31).

To which Murray Leaf memorably concluded his powerful article with:

"To change the place of anthropology in development and in development policy, we have to change anthropology [itself]" (Murray Leaf, 16).

Other participants extended the debate to another very relevant area: the insufficient attention to social research in the National Agricultural Research Systems (NARS). Despite the abundance of rural sociologists in developing countries, the NARS did not use their skills within the national research centers. The strongest critique of this situation was formulated by Mina Swaminathan, an advisor of India's major Swaminathan Research Foundation, who wrote that that situation would be "laughable if it were not so tragic":

"...Ignoring the content and methods of social science research has been damaging enough for national research systems, damage many times multiplied in the case of international systems. Just imagine dozens of highly trained and well-equipped

scientists, arriving with all sincerity, zeal, and commitment in various parts of the developing world, and attempting to solve their agricultural problems with out any understanding of those societies, their structures, and systems! It would be laughable if it weren't so tragic" (Mina Swaminathan, 3).

The above excerpts are only a partial image of the intellectual richness of C&A's public discussion. The debate proved that Cernea's analyses resonated deeply with the profession at large. It also provided a robust platform to the CGIAR management for follow up.

Whether this platform, laid out in our 2006 volume by the entire CGIAR social science community has been properly used further by CGIAR management is a matter upon which other researchers should examine analytically and factually. I only want to briefly state that after Michael Cernea completed his tenure in CGIAR's leading scientific advisory body, the new CGIAR management, at the time, unfortunately, did not look for another social scientist of Cernea's stature to replace him. That was definitely an unnecessary loss and a CGIAR management error. One clear proof of that loss is reflected by the "stripe review" carried out in the CGIAR in 2008/09 on social science research in the system, a review whose analysis appeared to many readers as weak, insufficient, and circumventing major issues still unresolved.

The book 'Researching the Culture in Agri-Culture' did not embrace the official rhetoric pretending that all is well with social sciences and social research in the CGIAR. In fact, the book exposed the reality that 'the emperor had no clothes'. The CGIAR system would do well to recognize the flaws and gaps in its current incorporation in social science research and take the necessary measures to overcome them. Moreover, many of the substantive issues raised by the above mentioned scholars (who are specialists in their topics) and most powerfully by Cernea, are still valid and unaddressed today. Sadly, the recent "stripe study" of social science in the CGIAR conducted in 2009, managed to avoid responding to the central weakness in the CGIAR which is the near total lack of non-economics social science capacity (CGIAR-SC, 2009). In fact, the stripe review deliberately avoided to even acknowledge the very existence of the book 'Researching the Culture in Agri-Culture' and to honestly address the in depth analyses and severe criticism contained in it, which provided the original core argument for mounting a stripe review in the first place.

The stripe review found that one-quarter of all internationally recruited research staff working in the CGIAR is engaged in social science activities (310 out of 1163 in 2008). The majority of these, 60%, are trained as economists (agricultural or other), followed by geographers (7%) and anthropologists (6%). Lack of critical mass among disciplines other than economics is a serious issue. Surprisingly, 8% of staff working on social science issues did not have an advanced degree in any social science discipline. However, the report failed to address the issue of the over dominance of economists and the gross under

representation by anthropologists and sociologists. In fact, despite the above key finding regarding the gross disciplinary imbalance within the social science group in the CGIAR, the stripe review report throughout appears to have analysed social science research in the CGIAR as an undifferentiated homogeneous mass of activities.

The stripe review has failed its mandate to distinctly examine the way CGIAR Centers fulfill their duty to bring in ALL the science knowledge essential to their mission. The deeply biased “*technocentric, econocentric and commodocentric models*” (Cernea 1996) that Michael Cernea denounced in other contexts, obviously transpire in the stripe review itself, as well as in CGIAR’s management of social research at large. Moreover, the stripe review appears to have been a waste of resources as it has led to no serious follow-up action. The CGIAR failed to address the core weakness of the stripe review in not highlighting grossly inadequate social research capacity in the CGIAR, a failure also discussed in a post-review workshopⁱⁱⁱ.

This counterproductive situation regarding social research in the CGIAR is related also to the current composition of its Independent Science and Partnership Council which lacks any voice for non-economics social sciences, except economics. This state of affairs is equivalent to an international medical research system conducting research in the name of human health care but without addressing issues related to human psychology, human behavior or social organizations.

Comparable dysfunctions exist also with regards to production systems research which the CGIAR handed over to unfunded National Agriculture Research Systems (NARS) in the early nineties with the argument that such research was site specific and that CGIAR research was to generate public goods of wide adaptability. Trapped by the apparent temporary success of its genocentric and agrochemical-based Green Revolution of tillage-based agriculture, CGIAR has in recent years failed to generate significant innovations that would improve production systems or lead to sustainable production intensification for small farmers. In the meantime, outside the CGIAR, farmer-driven production systems innovations in the form of no-till systems (now generally referred to as Conservation Agriculture) began to make their mark. The CGIAR System took no interest in CA until relatively recently when CIMMYT and ICARDA began to promote research on CA, followed by ICRISAT and ICRAF.

Similarly for flooded rice under irrigated and rain fed condition, the “System of Rice Intensification” (SRI)^{iv} made its mark due to a Jesuit priest, Henri Laulanié, working in Madagascar over a period of two decades (Laulanié, 1993). SRI has now shown its benefits in some 50 countries despite IRRI’s continuing to ignore the SRI phenomenon (Uphoff et al., 2011; Kassam et al., 2011).

A key message of the book ‘Researching the Culture in Agri-Culture’ is the need to accept that the farmers are capable of innovating, and that they and their socio-cultural environment must come “first” in any initiative claiming to assist them. Indeed, farmers in different parts of the world are already engaged in efforts

to generate, shape and advance the ‘new culture’ in *agri-culture*. Conservation Agriculture and the System of Rice Intensification are quintessential examples of this phenomenon to show that farmers can innovate alternative production practices in profound and deeply enduring ways, as illustrated by the CA pioneer farmers in Brazil, Argentina, Paraguay and elsewhere since the 1970s (Derpsch, 2004).

2. “CONSERVATION AGRICULTURE”: A RAPIDLY EXPANDING NEW GLOBAL TREND

In ancient times, *agri-culture* was recognized as being made up of the two parts, the ‘agri’ that related to the field environment (the natural resource base) and the ‘culture’ that related to the way it was managed for production and taken care of (Pretty, 2002). By this we mean the social and cultural values that informed social institutions to organize and support action by producers and the community. Values that informed behavior and social institutions were conditioned by the knowledge that existed then as derived and formulated through experiential processes and from observations, experimentation, logic and philosophical inquiry. The culture part embodied the knowledge, values and social norms that enabled production to be practiced along the lines considered to be the most acceptable or appropriate politically, socially, economically and environmentally for the individual land owners, producers and the community.

The knowledge system and the commercial and political elites of various blends including the religious ones that existed then determined, as they do today, the productive capacity of agricultural land and what could be produced and how much. Sustainability was a desired objectives but rarely achieved simply because what constituted ecological sustainability in production systems was not fully understood and therefore not integrated into production systems. *Agri-culture* as it was then practiced was under constant threat from land degradation and loss of productive capacity.

FROM MECHANICAL TILLAGE TO NO TILLAGE

The root cause of this has been mechanical tillage, with hand hoe and spade or animal-drawn ards and chisel ploughs or disc harrows/ploughs or mouldboard ploughs, that destroys soil structure/porosity, pulverizes the top soil and reduces soil organic matter and causes compaction and hard plough pan, top soil erosion and disrupts soil biodiversity, food webs/chains and ecosystem functions and services. Where in communities that did not practice tillage and protected the soil and its biological health with mulch cover and manure, and had a diversified production system with crop rotations involving legumes and intercropping,

sustainability of production was achieved for example in Peru's Colca Valley where the farmers still use the ancient terraces cultivated for fifteen centuries. According to Montgomery (2007), "These long-cultivated soils have horizons that are typically one to four feet thicker than those of neighbouring uncultivated soils. The cultivated Peruvian soils are full of earthworms and have higher concentrations of carbon, nitrogen, and phosphorus than native soils. [...] Under traditional soil management these Peruvian soils have fed people for more than fifteen hundred years".

In contrast, the notion of ecological sustainability and resilience has not been adequately pursued as an imperative and integrated into production systems management at the practical level. Today, over 90% of cropped agricultural land uses tillage as the basis of soil preparation for crop establishment, and tillage has become increasingly intensive since the introduction of the mouldboard plough in the thirties that led to the creation of dust bawls in the mid-west of USA, in Australia and in Russia and Central Asia. The machinery companies along with the agro-chemical and seed companies have promoted their products on an assumed premise that modern farming equated solely with intensive tillage, use of high levels of agrochemicals to 'feed and protect' the crops, and the use of mineral fertilizer responsive modern varieties grown within a fixed agronomy and crop management that insisted on high seed rates and plant densities.

Those persons who have been educated in the global North have been taught that this form of agriculture is what world agriculture must adopt everywhere to ensure food security, and in general the agriculture development community, particularly industrialized country donors and the scientific institutions they support, has been promoting it in the global South as the only way forward. The paradigm philosophy built around this assertive consensus is based on the socio-economic assumptions that the commercial private sector will be the provider of the inputs that will raise and maintain agricultural productivity and that any agriculture development initiative must accept this as the model for raising productivity and incomes, and enhancing the corporate and business sector to provide the supply chain and market services for agricultural products.

There have been some exceptions to this paradigm of tillage-based agricultural development, such as Arnold Faulkner who wrote the book *The Ploughman's Folly* in 1943, Fukuoka who wrote the book *One Straw Revolution*, and the pioneer farmers in the USA in the thirties and forties and in Brazil and elsewhere in Latin America in the seventies who switched to no-till farming as a means to control erosion and land degradation. Faulkner questioned the wisdom of ploughing and explained the destructive nature of soil tillage. He stated: "No-one has ever advanced a scientific reason for plowing". Further research in the UK, USA and elsewhere during the late-1940s and 1950s made no-tillage farming possible, and the practice began to spread in the USA in the 1960s, and in Brazil, Argentina and Paraguay in the 1970s. In 1973, Shirley Phillips and Harry Young

published the book *No-tillage Farming*, the first of its kind in the world, and this was followed in 1984 by the book *No-Tillage Agriculture: Principles and Practices* by E.R. Phillips and S.H. Phillips.

The modern successor of no-till farming – now generally known as Conservation Agriculture (CA) – goes much further. It involves the simultaneous application of three practical principles based on locally-formulated practices which have to coincide in time and space and have to be applied permanently to develop synergies (Friedrich et al., 2009; Kassam et al., 2009):

1. *Continuous minimum mechanical soil disturbance*; this translates into the practice of low disturbance no-tillage and the respective low disturbance direct seeding. Soil disturbance in all operations must be avoided as much as possible, allowing in some conditions of disturbance up to 25% of the soil surface but not wider than 15 cm in bands.

2. *Permanent organic soil cover*; this refers to mulch from crop residues, other organic mulch materials or living crops, including cover crops. The level of soil cover should ideally be 100% of the soil surface, but never less than 30% and should always supply sufficient organic carbon to maintain and enhance soil organic matter levels.

3. *Diversification of crop species grown in sequences and/or associations*; this refers to rotations and sequences of annual crops, mixed-, inter- or relay cropping, cover crops in perennial orchard or plantation crops, including legumes for their nitrogen effect as well as for their flowering in support of pollinator populations.

The individual CA principles have been practiced by farmers in different places for a long time (Derpsch, 2004; Montgomery, 2007). What is unique about the modern concept of CA is the conjunction of all three principles that are applied simultaneously through locally devised and tested practices. For production *intensification*, these core CA practices need to be strengthened by additional best management practices, particularly: (i) use of well adapted good quality seeds; (ii) enhanced and balanced crop nutrition, based on and in support of healthy soils; (iii) integrated management of pests, diseases and weeds; and (iv) efficient water management. Thus, CA, in conjunction with good crop, nutrient, weed and water management, is at the heart of FAO's new agricultural intensification strategy (FAO, 2011).

The expansion and mainstreaming of CA acutely needs now more organized support and institutionalization. My own current work for promoting CA in the world continues, in fact, in the same spirit and approach that Michael Cernea pursued in emphasizing the centrality of cultural and social variables in agriculture's development. This recognition of culture in agriculture, as I will argue further in this paper, has gained a 'magical' and crucial embodiment in the *agro-ecological* no-till paradigm that is increasingly replacing the old *interventionist* tillage paradigm. CA requires the social engagement of the rural producers in

translating the CA's principles into practice for harnessing an increased productivity and social and environmental benefits. To Cernea, the practices of "Conservation Agriculture" are "*central and germane to the culture of agriculture*" because they respond to the interests and deepest social and ecological propensities of the farmers. "*Farmers the world over depend on natural resources that make agriculture possible and because of this they are opposed – culturally and instinctively – to the exhaustive exploitation of the land, or the waste of water, or the destruction of forests*" (Cernea, personal communication, February 2012).

What Michael has taught so many of us is that in any human development activity including that related to agriculture the object and the subject must become one. The CGIAR with its heavy and often exclusive focus on genetic resource enhancement and reductive commodity science in the service of the interventionist tillage paradigm largely missed out so far on the CA phenomenon (and also on the System of Rice Intensification) (Kassam et al., 2009; Kassam et al., 2011) for two reasons. One reason is what Michael has been signaling for so long, as is stressed in the first part of these pages, – the lack or underestimation of real world socio-cultural context in CGIAR's technical agro-biological research, which too often misses the forest because some are not able to see beyond the immediate trees. The second reason is the acceptance of the interventionist tillage paradigm as being the norm and a base upon which to build sustainability through reductive science rather than with system science. CA and SRI are two examples of innovations that emerged more from the farming community than from the scientific community.

But there is a deeper and more worrying flaw in most of our so called modern research, education and development institutions, and that is the unquestioning faith in a virtually exclusive technocentric paradigm for agricultural development that puts market and business interests before public and environmental interest. And not only: worse still, most of those in the education, research and private sector who are involved in promoting the modern technocentric paradigm of agriculture do not have the basic understanding of the root cause of degradation of agricultural land resource base including the soil and landscape mediated ecosystem services.

The current mainstream production paradigm is based on an '*interventionist*' tillage approach that promotes the belief that agro-ecosystems can only be exploited through the use of intensive tillage, genetically enhanced modern cultivars and agrochemicals with standardized or fixed crop management. The alternative paradigm is based on an '*agro-ecological*' approach which promotes the possibility of harnessing desired output and productivity (efficiency) as well as other ecosystem services needed by society and producers.

CA is a convincing example of an agro-ecological production paradigm which is increasingly replacing the old '*interventionist*' tillage-based paradigm. CA comprises three practices – minimal mechanical soil disturbance, permanent organic soil cover and species diversification – applied simultaneously with other complementary good practices that allow sustainable production intensification.

The agro-ecological approach is diametrically opposite in concept and principles to the interventionist modern farming approach which is practiced with: (i) intensive high disturbance mechanical soil tillage, (ii) soil systems that are constantly forced to function in a biologically sub-optimal condition due to low organic matter, compaction and erosion, (iii) soil surface that is left bare and exposed to weather elements, (iv) normal soil-mediated ecosystem functions disrupted or destroyed, (v) mono-cropping or a cropping system that does not promote crop diversity or biodiversity in general, and (vi) standardized crop management based on excessive inputs of derived agro-chemicals.

In his well-researched book *Agri-Culture: Reconnecting People, Land and Nature*, Jules Pretty states that “the Roman agricultural writers such as Cato, Varro and Columella spoke of agriculture as two things: *agri* and *cultura* (the fields and the culture). It is only very recently that we have filleted out the culture and replaced it with commodity.” (Pretty, 2002). Pretty also states that “Our old thinking has failed the rest of nature, and is in danger of failing us again. Could we help to make a difference if we changed the way we think and act? The time has come for this next agricultural revolution”. (ibid.)

In another well-researched book, *Dirt: The Erosion of Civilizations*, David Montgomery tells us how humankind over the millennia has been degrading the soil resource base, at a rate faster than it can be replenished through tillage-based agriculture, and despite technological and scientific advances, ecological sustainability has generally eluded humankind over much of its agricultural landscape, in the North and in the South (Montgomery 2007).

Much of the world agriculture is continuing along the trajectory described by Montgomery but since WWII this ‘high disturbance’ interventionist agriculture has reached a point where tillage-based agriculture is not able to sustain crop and land productivity under high or low inputs. Also, currently, tillage agriculture as generally practiced internationally is inherently incapable of delivering key ecosystem services that are needed by society even with the most modern agricultural technologies and production inputs. Further, our intensive-tillage paradigm does not allow agricultural land to recuperate and self-repair under use, nor can it respond adequately to global challenges posed by poverty, climate change, increased food and energy prices and water scarcity. Worst still, the current mainstream production paradigm discriminates against the resource poor small farmers whose welfare is of core concern to the development-assistance community. Instead, it generates negative externalities whose economic, social and environmental costs are borne by the society. The interventionist tillage paradigm is far too expensive a model for the commercialization of agriculture and livelihood development of small resource poor farmers and their communities. This is because in this model, there is no room for integrating the ecological underpinnings of sustainability into the production system. Also, there is not much room for the farmers and their communities to experiment and innovate with radically new ideas such integrating CA or SRI principles into local production systems and practices.

Some experts have described the 1980's as the decade when the development-assistance community was reminded of the ineffective top down approaches to development and the imperial culture that had been dominating much of the mainstream development efforts. For example, the works of Robert Chambers (Putting the Last First) and Michael Cernea (Putting People First) served as loud wake up calls to development-assistance stakeholders regarding their 'us and them' linear strategies, often formulated without input from the potential beneficiaries and devoid of any analysis of the socio-cultural needs and impacts of their proposed interventions. This was like "putting the cart before the horse", or even worse "putting the horse on the cart".

THE NUMBERS ARE SPEAKING FOR THEMSELVES!

Empirical evidence shows that farmer-led transformation of agricultural production systems based on Conservation Agriculture (CA) is gathering momentum globally. The agro-ecological paradigm for sustainable production intensification embodied in CA is now being adopted by FAO, as described in its recent publication '*Save and Grow*' (FAO, 2011). CA, comprising minimum mechanical soil disturbance (no-till and direct seeding), organic soil cover, and crop species diversification, is now estimated to be practiced globally on about 125 M ha (some 9% of global arable cropland) across all continents (Table 1) and all agricultural ecologies, with some 50% of the area located in the developing regions. During the last decade, cropland under CA has been increasing yearly at a rate of some 7 million hectares, mainly in the Americas, Australia, and, more recently, in Asia and Africa (Friedrich et al., 2012).

Table 1

Area under CA by Continent

Continent	Area (hectare)	Percent of world total
South America	55,464,100	45
North America	39,981,000	32
Australia & New Zealand	17,162,000	14
Asia	4,723,000	4
Russia & Ukraine	5,100,000	3
Europe	1,351,900	1
Africa	1,012,840	1
World total	124,794,840	100

For the farmer the initial drivers for adoption of CA are mostly erosion or drought problems, as well as cost pressure. However, drivers of change that are valid for large scale farmers are different from small-scale farmers. Water erosion has been the main driver in Brazil, wind erosion and cost of production in the Canadian and American Prairies, and drought and cost issues in Australia and

Kazakhstan. More recently, concern about the economic and environmental unsustainability of traditional approaches to agriculture internationally, including small-scale farming in Africa and Asia, has stimulated governments to seriously consider CA whose principles can be implemented by small or large farmers in most agro-ecologies to raise productivity and harness environmental services, avoid and recuperate from land degradation, and respond to climate change.

The global empirical evidence shows that farmer-led transformation of agricultural production systems based on CA principles is already occurring and gathering momentum worldwide as a new alternative paradigm of agriculture for the 21st century. The data presented in Friedrich et al. (2012), mainly based on estimates made by farmer organizations, agro-industry, and well-informed individuals, provide an overview of CA adoption and spread by country, as well as the extent of CA adoption by continent. CA systems, comprising minimum mechanical soil disturbance, organic mulch cover, and crop species diversification, in conjunction with other good practices of crop and production management, are now practiced globally on about 125 M ha in all continents (Table 1) and all agricultural ecologies, including in the various temperate environments.

While in 1973/74 CA systems covered only 2.8 M ha worldwide, the area had grown in 1999 to 45 M ha, and by 2003 to 72 M ha (*Figure 1*). In the last 11 years CA systems have expanded at an average rate of more than 7 M ha per year showing the increased interest of farmers and national governments in this alternate production method. Adoption has been intense in North and South America as well as in Australia and New Zealand, and more recently in Asia and Africa where the awareness and adoption of CA is on the increase. Kassam et al. (2009, 2010) and Friedrich et al. (2012) present the history of adoption and analyses reasons and actual regional trends for adoption to draw conclusions about future promotion of CA.

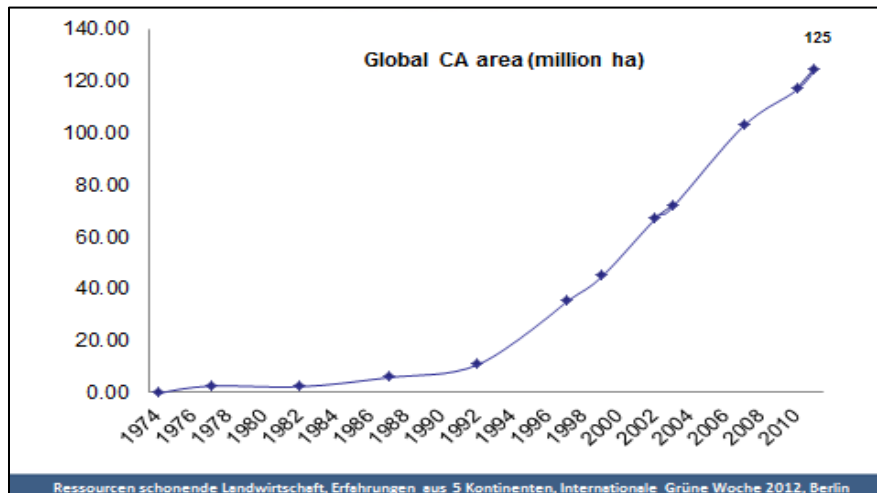

Figure 1 – The Global Spread of Conservation Agriculture.

CA calls for a fundamental change in production system thinking. It is counterintuitive, novel and knowledge and management intensive. The roots of the origins of CA lie more in the farming communities than in the scientific community, and its spread has been largely farmer-driven. Experience and empirical evidence across many countries has shown that the rapid adoption and spread of CA requires a change in commitment and behavior of all concerned stakeholders. For the farmers, a mechanism to experiment, learn and adapt is a prerequisite. For policy-makers and institutional leaders, transformation of tillage systems to CA systems requires that they fully understand the large and longer-term economic, social and environmental benefits which the CA paradigm offers to the producers and the society at large. Further, the transformation calls for a sustained policy and institutional support role that can provide incentives and required services to farmers to adopt CA practices and improve them over time.

Originally the adoption of CA was mainly driven by acute problems faced by farmers, especially wind and water erosion, as for example in southern Brazil or the Prairies in North America, or drought as in Australia. In all these cases farmers' organization was the main instrument to generate and spread knowledge that eventually led to mobilizing public, private and civil sector support. More recently, again pressed by erosion and drought problems, exacerbated by increase in cost of energy and production inputs, government support has played an important role in accelerating the adoption rate of CA, leading to the relatively fast adoption rates for example in Kazakhstan and China, but also in African countries such as Zambia and Zimbabwe, among others, and this is attracting support from other stakeholders.

Today the main reasons for adoption of CA can be summarized as follows:

1. better farm economy (reduction of costs in machinery and fuel and time-saving in the operations that permit the development of other agricultural and non-agricultural complementary activities); *2.* flexible technical possibilities for sowing, fertilizer application and weed control (allows for more timely operations); *3.* yield increases and greater yield stability (as long term effect); *4.* soil protection against water and wind erosion; *5.* greater nutrient-efficiency; and *6.* better water economy in dryland areas.

The world now needs to accelerate the spread of CA as a mainstream production approach, and the quickest and most effective way to do this is to 'put farmers first' so that they can devise locally adapted CA practices consistent with CA principles, and for the public and private sector institutions to support them to lead the way with their locally-devised multi-stakeholder solutions. This is already happening in countries such as Brazil, Argentina, Paraguay, Canada, USA, Australia, New Zealand, Kazakhstan, India, China, South Africa, Zambia and Zimbabwe. CA principles are like the universal principles of human rights and dignity that apply to all human beings everywhere but only meaningful if adopted humanely and upheld by human beings themselves in their local socio-cultural contexts.

In the early 1990's, the CGIAR decided to devolve its production systems research work to NARS, claiming that production systems constraints (and therefore solutions) were location specific whereas the CGIAR's research was aimed at generating international public goods of wide adaptability. So, instead of strengthening its production systems research to identify the underlying agro-ecological principles for sustainable intensification, the CGIAR expanded its natural resources management (NRM) mandate, and its NRM research agenda which proved difficult to define and implement (Harwood et al., 2005, 2006). This shift of emphasis further weakened CGIAR's focus on sustainable production intensification and the multi-functional role of agriculture at a time when productivity of the wheat-rice cropping system in the Indo-Gangetic Plains was beginning to decline, and severe agro-ecosystem degradation resulting from the Green Revolution approach to intensification was becoming visible. Consequently, the CGIAR System largely missed out on the international CA opportunity for pro-poor sustainable development (and also on SRI and other agro-ecological production system opportunities). Through this opportunity, which exists even today, the CGIAR and its partners could promote the widely adaptable CA principles of sustainability through locally devised production practices. Such a move would be not only relevant for poverty alleviation but can also contribute to national and international food security and respond to global challenges of land degradation and climate change. Fortunately, in recent years Centres such as CIMMYT, ICARDA, ICRISAT and ICRAF have been responding to the CA opportunity with good success. Strengthening the socio-cultural and ecological context of CA research can only make CGIAR more relevant in the future.

Today, we have more reasons than ever to drive the needed paradigm change in agriculture socially because it cannot be done otherwise. This applies to the developing world as well as to the industrialized world. Social research for sustainable production intensification and for environmental stewardship is a reality, and must be made to become a greater force for good for all mankind. Otherwise, we will continue to impose unnecessary hardship on the less fortunate people. Our global economic system allows 1.5 billion people to remain hungry, side by side with 1.5 billion people who remain unhealthily obese.

Today we have CA and SRI and others such as evergreen agriculture (which is CA with trees), all more capable of empowering the poor and the less fortunate, improving their livelihoods and food security. Unless the CGIAR embraces comprehensive research on CA, SRI and other ecologically-friendly production systems, it will not be working enough for pro-poor sustainable development, despite its rhetoric on poverty alleviation and food for all.

*

Many of us have learned from Michael Cernea that in any human development activity, including those related to agricultural research, the object and the subject must merge and remain united to ensure 'positive-sum outcomes' as much as possible. This is one reason why the post-graduate course I teach at

Reading University, UK, is entitled “*Rethinking Agricultural Development: Implementing Solutions*”. There is indeed much to rethink, learn and teach about the future multi-functional role of agricultural land use which must respect and use the resources of the socio-cultural environment as much as the ecological and economic environment, and to reflect upon past short-comings and achievements. Systems such as CA and SRI show superior performance and spread more effectively when they are a part of a multi-stakeholder innovation system in which the farmers and their rural communities have a lead role. For the alternate agro-ecological paradigm to spread and replace the old interventionist paradigm will require, as Cernea has urged, “people who have not only brains but who can fight, people who have not only knowledge but also have conviction, and people whose anthropological knowledge is accompanied by a moral dimension”.

This is Cernea’s challenge to us all – to carry on our work with readiness to engage scientifically and proactively, in the spirit of “militant social scientists”.

REFERENCES

1. AFRICARE-OXFAM AMERICA-WWF/ICRISAT Project (2010). More rice for people, more water for the planet. WWF-ICRISAT Project, Hyderabad, India. <http://www.oxfamamerica.org/files/sri-final.pdf>
2. BRUSH, STEPHEN B. (2006). Cernea Comment. *Culture & Agriculture*, 28 (1): 1–3.
3. CERNEA, MICHAEL M. (2005). Studying the Culture of Agri-Culture. *Culture & Agriculture*, 27 (2): 73–87.
4. CERNEA, M. and CHEPES, G. H. (1970). *Două sate: structuri sociale și progres tehnic* (Under the editorship of Henri H. Stahl, Mihail Cernea, and Gheorghe H. Chepes). Editura Politică: București.
5. CERNEA, MICHAEL M. and KASSAM, AMIR H. (2006) (Eds). *Resarching the Culture in Agri-Culture: Social Research for International Development*. Wallingford: CAB Publishing, 497 pp.
6. CGIAR-SC (2009). *Stripe Review of Social Sciences in the CGIAR*. Science Council (SC) Secretariat, FAO, Rome
7. CGIAR (2010). Summary Notes of the Workshop on Strengthening Social Sciences in the CGIAR. Montpellier, France, 27 March 2010.
8. CLEVELAND, DAVID A. (2006). What Kind of Social Science Does the CGIAR, and the World, Need? *Culture & Agriculture*, 28 (1): 4–9.
9. *Culture & Agriculture*, Volumes 27, No. 2, Volume 28, No. 1 and No. 2.
10. DERPSCH, R. (2004). History of crop production, with and without tillage. *Leading Edge* 3: 150–154.
11. FAO (2011) *Save and Grow. A policymakers’ guide to the sustainable intensification of smallholder crop production*. FAO, Rome. (www.fao.org/ag/save-and-grow/).
12. FAULKNER, E.H. (1943). *Plowman’s Folly*. University of Oklahoma Press, Norman, USA.
13. FRIEDRICH, T., KASSAM, A.H. and SHAXSON, F. (2009). Conservation Agriculture. In: *Agriculture for Developing Countries. Science and Technology Options Assessment (STOA) Project*. Karlsruhe, Germany: European Technology Assessment Group.
14. FRIEDRICH, T., DERPSCH, R. and KASSAM, A.H. (2012). Global overview of the spread of Conservation Agriculture. *Field Actions Science Reports* (in press).
15. HARWOOD, R.R., KASSAM, A.H., GREGERSEN, H. and FERERES, E. (2005). Natural Resources Management Research in the CGIAR. *Experimenatal Agriculture*, 40: 1–10.

16. HARWOOD, R.R., PLAICE, F., KASSAM, A.H. and GREGERSEN, H.M. (2006). International public goods through integrated natural resources management research in the CGIAR partnerships. *Experimental Agriculture*, 42(4):1–10.
17. KASSAM, A.H., GREGERSEN, H.M., FERERES, E., JAVIER, E.Q., HARWOOD, R.R., DE JANVRY, A. and CERNEA, M.M. (2004). A framework for enhancing and guarding the relevance and quality of science: The case of the CGIAR. *Experimental Agriculture*, 40 (1):1–20.
18. KASSAM, A.H., FRIEDRICH, T. SHAXSON, F. and PRETTY, J. (2009). The spread of Conservation Agriculture: Justification, sustainability and uptake. *International Journal of Agriculture Sustainability*, 7 (4): 292–320.
19. KASSAM, A.H., FRIEDRICH, T. and DERPSCH, R. (2010). Conservation Agriculture in the 21st Century: A Paradigm of Sustainable Agriculture. *European Congress on Conservation Agriculture*, 4–6 October 2010, Madrid, Spain.
20. KASSAM, A.H., STOOP, W. and UPHOFF, N. (2011). Review of SRI modifications in rice crop and water management and research issues for making further improvements in agricultural and water productivity. *Paddy and Water Environment*, 9: 163–180.
21. LAULANIÉ, H. (1993). Le système de riziculture intensive malgache. *Tropicultura* (Belgium), 11: 110–114.
22. MONTGOMERY, D. (2007). *Dirt: The Erosion of Civilizations*. Berkeley: University of California Press. 285 pp.
23. LEAF, MURRAY J. (2006). Michael Cernea's Excerpt: What it Means for Us, *Culture & Agriculture*, 28(1): 10–6.
24. LOKER, WILLIAM (2006). Comments on Cernea: 'Keeping Agriculture in Anthropology,' *Culture & Agriculture*, 28(1): 17–19.
25. McDONALD, JAMES H. (2005). Keeping Culture in Agriculture. *Culture & Agriculture*, 27 (2): 71–72.
26. PHILLIPS, R.E. and PHILLIPS, S.H. (1984). *No-tillage Agriculture: Principles and Practices*. Van Nostrand Reinhold, New York.
27. PHILLIPS, S.H. and YOUNG, H.M. (1973). *No-Tillage Farming*. Reiman Associates, New York.
28. PRETTY, J. (2002). *Agri-Culture: Reconnecting People, Land and Nature*. London: Earthscan, 264 pp.
29. STANFORD, LOIS (2006). Response to Michael Cernea. *Culture & Agriculture*, 28 (1): 20–24.
30. SWAMINATHAN, MINA (2007). Cernea's Thesis: A Perspective from the South, *Culture & Agriculture*, 29(1): 1–5.
31. THU, KENDALL (2006). Agriculture in Culture. *Culture & Agriculture*, 28(1): 25–27.
32. UPHOFF, N., KASSAM, A.H. and HARWOOD, R. (2011). SRI as a methodology for raising crop and water productive adaptations in rice agronomy and irrigation water management. *Paddy and Water Environment, special issue 9* (1): 3–11
33. WALLACE, BEN J. (2006). Keeping People in Culture and Agriculture. *Culture & Agriculture*, 28(1): 31–34.

ⁱ The Consultative Group on International Agricultural Research (CGIAR), established in 1971, is a global consortium or partnership that unites specialized high-powered research organizations created and financed by the international community to support, improve and expand the scientific research needed by the world's agriculture for sustainable development and eradicating hunger. The financing of CGIAR's network of scientific centers is provided by the Governments of developing and industrialized countries, foundations, the World Bank, the FAO (Food and Agriculture Organization), the UNDP (United Nations Development Program) and a series of other international and regional organizations. The Consortium consists of 15 International Agricultural

Research Centers, which work in collaboration with hundreds of partner organizations, including national and regional research institutes, civil society organizations, academia, and the private sector.

The organism that advises on and guides CGIAR's policies and scientific research work has been initially its TAC (Technical Advisory Committee), then renamed as its Science Council (SC) and recently as its Independent Science and Partnership Council (ISPC); it consists of 10–12 scholars of high international reputation specialized in sciences crucial for CGIAR's mission. The multidisciplinary research staff of each Center is also multinational. The Centres include: CIMMYT – Centro Internacional de Mejoramiento de Maiz y Trigo; CIP – Centro Internacional de la Papa; ICARDA – International Center for Agricultural Research in the Dry Areas; ICRISAT – International Crops Research Institute for the Semi-Arid Tropics; IFPRI – International Food Policy Research Institute; IITA – International Institute of Tropical Agriculture; ILRI – International Livestock Research Institute; IRRI – International Rice Research Institute; CIAT – Centro Internacional de Agricultura Tropical. The annual budget of the CGIAR is some US\$ 600 millions.

The new wheat varieties from CIMMYT and rice varieties from IRRI, created after years of extraordinarily painstaking genetic and multidisciplinary research, have been central to the triggering and success of the Green Revolution, making possible gigantic increases in agricultural production and productivity.

The Vision of the CGIAR is: to reduce poverty and hunger, improve human health and nutrition, and enhance ecosystem resilience through high-quality international agricultural research, partnership and leadership. The objectives are: (i) Food for People: Create and accelerate sustainable increases in the productivity and production of healthy food by and for the poor; (ii) Environment for People: Conserve, enhance and sustainably use natural resources and biodiversity to improve the livelihoods of the poor in response to climate change and other factors; and (iii) Policies for People: Promote policy and institutional change that will stimulate agricultural growth and equity to benefit the poor.

ⁱⁱ In the terminology of athletics, the wording “contact sports” is used to describe certain games or sports in which the terms of engagement allow, and often demand, physical body contact between players which is often rather dangerous. By extension, the term “contact sport” is employed also for intellectual engagements in which the engagement and clashes between opposing viewpoints may become very contentious and steadfastness is required.

ⁱⁱⁱ This failure has been criticized also by the workshop organized in Montpellier (March 2009) by the Alliance of the CGIAR Centres, Bill and Melinda Gates Foundation and the interim Independent Science and Partnerships Council (CGIAR, 2010). The workshop was convened to follow up on the stripe study in order to stimulate a higher level debate on ways to improve the state of social sciences in the CGIAR. The workshop highlighted that the restrictions in funding on social sciences has been serious, and that “the effect on social sciences has been more serious” than on biophysical sciences. It also emphasized that “NARS capacity in social sciences deserves greater attention” and that “linkages between social sciences and others should be enhanced”.

^{iv} The System of Rice Intensification (SRI) represents a paradigm shift in rice cultivation, making a change from the traditional practice of growing the crop in flooded soils to growing it in an aerated soil with different crop and water management. The validity of the SRI methods has now spread to some 50 countries in Asia, Africa and Central America. SRI agronomic and water management practices differ fundamentally from those used in traditional rice systems in which fields are kept flooded either naturally or with irrigation. See for a detailed description.

ROMANIAN AND AMERICAN POLICE OFFICERS' PERCEPTIONS OF PROFESSIONAL INTEGRITY AND ETHICAL BEHAVIOR

VIVIANA ANDREESCU*
DEBORAH G. KEELING**
GENNARO F. VITO**
MARIA CRISTINA VOINIC***

ABSTRACT

This exploratory comparative study compares how police officers belonging to two different cultures regard various types of police corruption, how severely they think transgressions should be punished, and how willing they are to report infractions. In order to measure police integrity and to identify the potential for police misconduct we applied the methodology developed in the United States by C.B. Klockars and his colleagues. The present quantitative analysis is based on survey data obtained from two convenience samples, consisting of American police officers who recently attended the Administrative Officer's course at the Southern Police Institute in the United States and Romanian police officers enrolled in or graduates of the Master's program at the Romanian Police Academy. Even if a potential for unethical behavior was detected in both groups under study, results show that Romanian police officers appear to have a higher level of tolerance toward police misconduct than their American counterparts.

Keywords: police corruption, police integrity, code of silence, Romanian police, American police.

INTRODUCTION

In October, 2011, the New York Police Department (NYPD), the largest municipal law enforcement agency in the United States and one of the most sophisticated police forces in the world faced two serious corruption scandals. After a two-year sting operation by police and the FBI, eight serving or retired officers were among twelve people arrested on charges of conspiracy to smuggle

* Correspondence address to Viviana Andreescu: Dept. of Justice Administration, University of Louisville, Louisville, KY 40292, USA; e-mail: v0andr01@louisville.edu.

** Department of Justice Administration, University of Louisville.

*** Academia de Poliție „A. I. Cuza”, Bucharest, Romania.

assault rifles, handguns and other items worth more than \$1 million. In the second scandal to hit the force in a week, sixteen NYPD officers pleaded not guilty to charges of widespread fixing of traffic tickets as well as more serious crimes. In addition, the investigation exposed an alleged failure by police to arrest an assault suspect (who had a connection with the Patrolmen's Benevolent Association, the powerful police union) and then an attempt to cover up the alleged crime. Initially the probe began with an undercover operation against a uniformed officer, who was accused of using two Bronx barbershops he owned as sales points for large quantities of marijuana. An alleged drug dealer managed the barbershops, used the officer's car and his phone to organize deals, while the police officer himself was accused of transporting illegal drugs and attempted robbery. Another NYPD sergeant was also charged in connection to this case. It was during this inquiry that investigators came across a web of officers using their authority to make traffic tickets and parking tickets go away as favors to friends (Smith, 2011). Palmiotto (2005, p. 286) acknowledged that since its inception in 1844 up to the year 2000 there have been six major scandals in the New York City Police Department. The last serious corruption scandal for the NYPD was the so-called "Dirty 30" case from the early 1990s. More than 33 officers from Harlem's 30th Precinct were implicated in the probe, with most pleading guilty to charges including stealing cash from drug dealers, taking bribes, beating suspects and lying under oath to cover their tracks (El-Ghobashy, 2011).

In February 2011, 40 border police at one of the Romanian crossing with Moldova were charged with corruption for taking bribes in exchange of turning a blind eye to cigarette smuggling or incorrect documents. According to the anti-graft prosecutors the illegal acts were not individually committed; they were well organized and based on a previous understanding between all participants (Cage, 2011). Recently, in a new corruption scandal that involved Romanian law enforcement employees, 28 police agents from two precincts in Bucharest, the capital city of Romania, have been arrested and charged with bribery, abuse of power, complicity in pimping and prostitution, and excessive use of force, torture, and illegal arrest of a prostitute, who was actually an undercover female police officer. According to the prosecution, the accused have been involved from October to December 2011, in approximately 100 acts of corruption and/or police misconduct (MediaFax, 2012). A performance evaluation report of the Romanian Ministry of Administration and Interior (M.A.I.) showed that in 2010, from 1,503 persons accused of corruption by the National Anticorruption Directorate (DNA), 376 were M.A.I. employees (60% of them being employed by the Romanian Police). From 222 police officers/agents charged with corruption in 2010, 109 persons were found guilty. Although the police officers/agents found guilty of corruption or serious police misconduct represent only 0.20% of the total number of persons employed by the Romanian Police (N = 54,791), it should be noted that, compared to previous years, data show an increase in the number of cases of corruption that involved the Romanian police (M.A.I., 2011, p. 14–15).

Even if most police officers follow the rule of law and due process and respect the disciplinary code of their profession, police corruption and other forms of police misconduct do exist in police departments in almost any country of the world (see Kutnjak Ivkovic, 2003; Punch, 2000, 2003). Punch (2000, p. 301), in fact, contended that “the history of policing is littered with scandals in which police officers broke the law and also in which the police organizations failed to detect the deviance (or colluded in it; or tried to deflect investigations by defensive opposition)”. An analysis of recent International Crime Victim Survey data showed that police corruption is more prevalent in Eastern European, Asian, and Latin American countries than in Western democracies (Kutnjak Ivkovic, 2003, p. 648).

Based on data collected by the most recent *Global Corruption Barometer*, the largest cross-country survey of the general public's views on and experiences of corruption, the international levels of corruption have increased in the past three years. In 2010 the Barometer interviewed more than 91,500 people in 86 countries, making it the most comprehensive edition since it was launched in 2003. Results showed that more than half of the respondents (58%) perceived police as being corrupt or extremely corrupt. From a list of nine services that also included the judiciary, customs, land services, registry and permit services, education services, medical services, tax revenues, and utilities services, the police were the institution most often reported as the recipient of bribes. Almost three in ten persons (29%) who in the past twelve months had contact with the police worldwide reported paying a bribe. On a scale from 1 (not at all corrupt) to 5 (extremely corrupt), the average score for perceived police corruption obtained in Romania was 3.9, which was the highest value in the European Union. Although American respondents perceived the police corruption as being lower (score: 3.3) than Romanians did, in both countries a large majority of the respondents (87% in Romania and 72% in US) believed that corruption increased during the past year and that the current government's actions in the fight against corruption were ineffective (83% in Romania and 71% in US) (Transparency International, 2010).

Based on the recently published corruption perception index (CPI), out of 183 countries and territories that were monitored there are more than one hundred countries perceived as having higher levels of corruption than Romania does. However, in Europe, only Bulgaria (CPI = 3.3) and Greece (CPI = 3.4) were perceived as more corrupt societies than Romania in 2011. In fact, in 2011 the corruption index for Romania (3.6) suggested an increase in the perceived level of corruption compared to 2010, when CPI was 3.7¹. If from 2007 to 2010, Romania

¹ CPI takes values from 0 (very high level of corruption) to 10 (complete lack of corruption). In 2011, among 183 countries and territories, New Zealand (CPI = 9.5) was ranked as the least corrupt country, while North Korea (CPI = 1) and Somalia (CPI = 1) were considered the most corrupt countries worldwide. Romania had the same CPI (3.6) as China and had a lower CPI than Botswana, Rwanda, Namibia, Cuba, or Ghana; United States (CPI = 7.1) was ranked the 24th least corrupt country. Transparency International ranks the countries on their perceived levels of corruption within the public sector (Transparency International, 2011).

was ranked the 69th least corrupt country in the world, in 2011 the country's position dropped to 75 (Transparency International, 2011). And, for the most part because corruption continued to be perceived as a serious problem in the country and efforts to tackle corruption remained unconvincing, an important 2011 objective of the current Romanian government – the country's accession to the European Union's open-border Schengen zone – failed to be achieved in a timely manner.

In the past two decades, *Romanian social scientists* (e.g., Abraham, 2005; Apostol-Tofan, 1999; Balica&Todose, 2005; Cherciu, 2004; Damboeanu, 2005; Danilet, 2009; Ioan, Banciu & Rădulescu, 2005; Mogaldea, 1998; Precupetu, 2007; Rădulescu, Banciu, Balica, 1994; Rădulescu & Dâmboeanu, 2005) wrote about corruption and its trends in Romania, analyzed its roots, discussed public attitudes toward this pervasive societal illness, and made policy recommendations meant to alleviate corrupt behavior in the country. Nevertheless, even if a significant proportion of Romanians tend to perceive the police as a corrupt institution (see Ciocoiu, 2010; Transparency International, 2010) and the public trust in police is among the lowest in the European Union (see Andreescu & Keeling, 2011), there are no surveys conducted on samples of Romanian police officers that could provide useful details regarding police deviance or the police officers' attitudes toward police misbehavior. Due in part to the fact that corruption is difficult to measure and study directly, the existing scholarly literature on police misconduct in Romania is mainly descriptive, focuses on a few isolated cases (see Danilet, 2009), and/or relies on victimization surveys to assess the extent of the phenomenon. Yet, as Hubert Williams, the president of the Police Foundation noted, "in order to understand police corruption, a global phenomenon with grave social repercussions, it is necessary to examine its basic elements, the officers themselves (Williams, 2002, p. 87)." In addition, the police officers' attitudes toward corrupt, illegal, or inappropriate acts should be known because beliefs could easily translate into actual behavior, as Chappell and Piquero (2004) noted.

Despite its limitations, the present study intends to contribute to the literature on policing by examining the Romanian law enforcement's perceptions of and reactions to police misconduct and the police officers' potential for unethical behavior. The Romanian officers' attitudes and beliefs will be compared to those expressed by their American counterparts, who can be considered representatives of an institution with substantial tradition in democratic policing. This topic is of particular interest now because the Romanian police in general and border police in particular will play an important role on the international scene once Romania will become a member of Europe's Schengen area and, more importantly, because police integrity is a necessary condition of any modern democratic society, as Romania aspires to be.

The present pilot study is part of a larger research project that intends to identify the organizational culture and the integrity of the Romanian police.

Specifically, using the methodology developed by Klockars and his colleagues in the 1990s (see Klockars, 1999; Klockars, Kutnjak Ivkovic, Harver & Habersfeld, 2000), the quantitative analysis presented in this paper will examine the level of tolerance toward police deviance expressed by a sample of Romanian police officers ($N = 75$), who in 2010 when the field research was conducted were enrolled in a Master's degree program at the "A. I. Cuza" Police Academy in Romania. In addition, results will be compared to survey data obtained from a sample ($N = 140$) of American police officers who recently attended the Administrative Officer's course at the Southern Police Institute in the United States. In sum, the main objective of this cross-cultural study is to determine how police officers active in two types of law enforcement organizations that have developed in significantly different political circumstances regard various examples of police corruption, how severely they think transgressions should be punished, and how willing they are to report infractions.

RESEARCH ON POLICE MISCONDUCT: BRIEF OVERVIEW

Thomas Barker recently acknowledged that policing is a "morally dangerous occupation" and that since the creation of law enforcement, all police organizations, particularly those in free societies, have had to deal with cases of police misconduct, such as abuse of authority when using force unnecessarily or making use of unlawful means to control crime and produce a positive law enforcement outcome, (known as Noble Cause Injustice or "Dirty Harry syndrome"), corruption, and selective enforcement of the law when dealing with minorities (e.g., discrimination and racial/ethnic profiling) (Barker, 2011, p. 3–9). Police corruption is a very heterogeneous form of police misconduct and is continuously evolving. Because it is an invisible crime, hard to detect with regular law enforcement methods, police corruption is notoriously difficult to control (Kutnjak Ivkovic, 2005a, p. 7–8) and also difficult to measure.

Nevertheless, even if the literature on police corruption tends to be dominated by North American studies of widespread "grass-eating"² (see Punch, 2003, p. 171), particularly in the last twenty years, the larger set of activities that constitute police deviance, as well as the cultural environment of police organizations and its impact on police attitudes and behavior have been explored by research conducted in United States and also in countries, such as Australia, Austria, Bangladesh, Bosnia-Herzegovina, Brazil, Canada, Croatia, Great Britain, Finland, Hungary, Japan, The

² In the literature on police corruption the officers who accept illegal benefits as a result of some corrupt activity, but do so passively are labeled *grass-eaters*. Also in this category are included officers who know that corruption is taking place, but refuse to report it. Police officers who aggressively solicit illegal favors (e.g., bribes) are labeled *meat-eaters* (Owen, Fradella, Burke & Joplin, 2012, p. 307).

Netherlands, Pakistan, Poland, Russia, Slovenia, South Africa, or Sweden (e.g., Beck & Lee, 2002; Da Silva, 2005; Edelbacher & Kutnjak Ivkovic, 2004; Kashem, 2005; Klockars, Kutnjak Ivkovic, and Haberfeld, 2004; Palmiotto, 2005; Sarre & Prenzler, 2005; Wilson et al., 2008). The way the police from former communist European states have adapted to political transition and the extent of police corruption in the new democratic societies have been examined by several scholars as well (see Haberfeld, 1997, 2004; Kertesz & Szilinger, 2000; Kremer, 2004; Kutniak Ivkovic, 2009; Kutniak Ivkovic, Klockars, and Cajner, 2002; Kutniak Ivkovic, Klockars, and Cajner-Mraovic & Ivanusec, 2005; Kutniak Ivkovic & Shelley, 2008; Mesko, 2000).

Although most of the earlier scholarly literature on police misconduct tended to focus exclusively on police corruption³, recent research became more inclusive and also discussed other aspects related to the unethical behavior of police. Based on the organizational/occupational theoretical approach pioneered by Goldstein (1975), a new methodology proposed by Klockars and his colleagues in the 1990s (see Klockars, 1999; Klockars, Kutnjak Ivkovic, Harver & Haberfeld, 2000) suggested the usage of a new concept, *police integrity*, instead of police corruption when examining the ethical conduct of police. While police corruption covers only one aspect of police misbehavior, police integrity is a more comprehensive measure of moral behavior, being defined as “the normative inclination among police to resist temptations to abuse the rights and privileges of their occupation (Klockars, Kutnjak Ivkovic & Haberfeld, 2006, p. 1)”.

The organizational/occupational theoretical perspective focuses on the culture of the police agency and its tolerance of corruption and differs from the administrative/individual approach (i.e., the “bad apple” theory)⁴ that tended to view corruption primarily as a reflection of the moral defects of individual police officers. In addition, the organizational theory of police integrity provides a way of determining the level of integrity in a police agency, identifies specific problems, and recommends solutions to administrators (Klockars et al., 2006, p. XXIII).

In general, scholars agree that corruption as a phenomenon is extremely difficult to study in a direct, quantitative, and empirical manner. Because corruption cases are underreported and/or underrecorded, official data on police misconduct are often unreliable (Klockars et al., 2000, p. 2). In addition, what is

³ Police corruption was defined by Kutnjak Ivkovic (2005a, p. 16) as “an action or omission, a promise of action or omission, or an attempt by a police officer or a group of police officers, characterized by a police officer’s misuses of the official position, motivated in significant part by the achievement of personal gain.”

⁴ Lawrence Sherman (1974) identified four levels of police corruption at the organizational level: 1. *rotten apples* (when one or more officers independently participate in police misconduct); 2. *rotten pockets* (when officers work as a team and then split the benefits of their corrupt activity); 3. *pervasive unorganized corruption* (when a large number of officers independently engage in corrupt activity); 4. *pervasive organized corruption* (when meat-eaters and rotten pockets join forces, potentially including supervisors and executives).

labeled corrupt behavior can vary among agencies because there are jurisdictional differences in legal statutes and deontological codes of ethics (Vito, Wolfe, Higgins & Walsh, 2011, p. 153). The methodology based on the organizational/occupational cultural approach has the advantage of providing a systematic and standardized instrument (i.e., the “Klockars Scale” of police integrity) that can measure how seriously officers regard police misconduct, how open they are to support disciplinary actions for certain police transgressions, and how willing they are to tolerate misconduct in silence (Klockars et al., 2000, p. 1–3). Because respondents are asked to evaluate hypothetical scenarios (see Appendix) that depict instances of police misbehavior, the research instrument developed by Klockars (1999) has the ability to collect more sincere opinions from police officers who were usually reluctant to answer direct questions about their corrupt behavior or the level of misconduct in their agency (Klockars et al., 2000, p. 3). Furthermore, as Kutnjak Ivkovic (2009) noted, this methodology enables measurement of the changes in police integrity, which is particularly relevant for police organizations in transition to democratic policing or for a police agency undertaking efforts to improve its state of police integrity. Yet it should be noted that Klockars’s scale was designed to mainly assess one aspect of police integrity – police intolerance for corrupt behavior. Only one scenario (i.e., the use of excessive force by a police officer) was not an example of a case of police misconduct motivated by personal gain. However, even if “this survey makes no observation about abuses of discretion in arrests, order maintenance, discourtesy to citizens, or other police misconduct not usually motivated by temptations of gain (Klockars et al., 2000, p. 9–10)”, it can be assumed “that police who steal, accept bribes or take kickbacks also succumb to the temptations to lie in court, forge records, fabricate evidence or make unwarranted searches or unjustified arrests – although gain provides no motive for doing so (Klockars et al., 2006, p. 4)”.

Several research studies have recently used the Klockars scale to evaluate police integrity in law enforcement agencies all over the world. An earlier study was conducted in United States on a convenience, but large sample of 3,235 officers from 30 US police agencies, drawn from across the nation. Although there were substantial inter-agency differences in the environments of police integrity in US, results showed that the more serious a particular behavior was considered by police officers, the more severely respondents thought it should be punished, and the more willing they were to report it. Examples of opportunistic theft (e.g., stealing from a crime scene) and accepting a bribe were considered the most serious cases of misconduct and ‘dismissal’ was the disciplinary measure proposed by most respondents. In the same time, respondents thought that actions they perceived as minor offenses (e.g., owning and off-duty security system business; accepting free meals) should not be sanctioned at all (or should be sanctioned with verbal reprimand) and should not be reported to superiors (Klockars et al., 2000). A more recent study that also analyzed the attitudes of a sample (N = 208) of American police managers toward police misconduct reached very similar conclusions (Vito et al., 2011). In addition, Vito et al. (2011, p. 152) noted that the study results

indicate that in US police agencies there is a relatively high tolerance for official misconduct and a questionable moral climate. Both studies found that the use of excessive force by a police officer was similarly ranked by respondents and was part of the group of offenses considered having an average-to-low degree of gravity (Klockars et al., 2000; Vito et al., 2011). Based on their analysis of data from a large sample of American sworn police officers, Micucci & Gomme (2005) contended that novice officers, highly experienced veterans, and supervisory personnel were more likely than officers with moderate levels of experience to view excessive force as a serious case of police misconduct, worthy of more severe punishment.

In a cross-cultural study that compared the responses offered by police officers from United States, Croatia, and Finland, Kutnjak Ivkovic (2005b) found that theft and bribery were considered by respondents in all three countries as the most serious offenses. In terms of suggested punishments and willingness to report the cases of misconduct identified as the most serious, the author found an inter-country homogeneity of responses. However, there were inter-country differences regarding police officers' attitudes toward cases perceived as minor offenses. For instance, the Croatian officers considered that accepting free meals and services were more serious cases of misconduct than American or Finnish officers did. However, Croatian officers expressed a higher tolerance toward the excessive use of force by a police officer than Finnish or American officers did (Kutnjak Ivkovic, 2005b). A recent comparison in perceptions of corruption between police officers from Czech Republic and Bosnia Herzegovina found that while in both countries bribery and opportunistic theft were considered the most serious offenses, Bosnian line officers, possibly as a result of their experience with the war in former Yugoslavia, appeared to tolerate the use of excessive force more than their counterparts from the Czech Republic (Kutnjak Ivkovic & Shelly, 2008).

At times, police subculture is described as being characterized by isolation, suspicion, cynicism, clannishness, and secrecy (Micucci & Gomme, 2005). Research focusing on the police subculture also showed that police officers appear to be significantly different from the general public in terms of their values. In general, the police appear to be more conservative and they place less emphasis on independence and more on obedience (Pollock, 2011, p. 114). Police culture has certain unwritten norms that all members of the occupation are expected to respect. One of them is the informal prohibition of reporting the observed cases of misconduct. This phenomenon usually called *the code*, *the code of silence* or *the blue curtain*, as well as the police administration's unwillingness to admit the existence of corruption and the fact that usually corrupt police officers engage in a victimless transaction that also benefits a second party are considered the main obstacles of identifying corruption (Klockars et al., 2000; Klockars et al., 2004; Muir, 1977; Stoddard, 1979).

The methodology proposed by Klockars and his colleagues has the ability to detect the police officers' willingness to report misconduct, to determine the amount of secrecy that exists in a police agency, and to see if this misplaced form of loyalty toward fellow officers is indeed a characteristic of the police culture at

the organizational level. Although based on a review of several studies that examined the extent of the *code of silence* in police organizations, Kutnjak Ivkovic & Shelly (2008, p. 445) contended that there is no single police culture or a single code of silence, the authors noted that scholars have documented the presence of the Code in US police agencies and in a relatively large number of police agencies across the world. Consistently, research showed that police officers were usually more likely to report the cases of misconduct they perceived as being serious transgressions and they were more likely to tolerate in silence what they perceived as being minor violations of official rules.

To summarize, studies focusing on police integrity in countries in transition toward democratic policing such as Czech Republic, Croatia, Bosnia Herzegovina, Hungary, Poland or Slovenia found that police officers in these countries had (at the personal and organizational level) a higher level of tolerance toward corruption than police officers from countries without a communist past (Haberfeld, 2004; Klockars, Kutnjak Ivkovic & Haberfeld, 2004; Kutnjak Ivkovic, 2005; Kutnjak Ivkovic, 2009; Kutnjak Ivkovic, Klockars & Cajner, 2002; Kutnjak Ivkovic & Shelly, 2008; Mesko, 2000; Pagon & Lobnikar, 2004). We anticipate that the Romanian police officers will have attitudes toward police misconduct similar to those expressed by serving police officers from countries in transition toward democratic policing and that the Romanian police officers will have a higher level of tolerance toward police deviance than their American counterparts.

DATA AND METHODS

This cross-cultural study examines the Romanian and the American police officers' reactions to hypothetical instances of police corruptions. Data analysis is based on a survey of US police officers ($N = 140$) who attended the Administrative Officer's Course at the Southern Police Institute, University of Louisville in 2008 and on survey data collected in 2010 from a sample of Romanian police officers ($N = 75$) who were pursuing graduate studies or have just completed a Master's degree at the "A. I. Cuza" Police Academy in Bucharest, Romania.

In both surveys, we used the methodology (i.e., the scenarios and the scenario assessment options) developed by Klockars and his colleagues (see Klockars et al., 2000; Kutnjak Ivkovic & Shelley, 2008, p. 471–473) to measure the extent of police integrity. The questionnaire contains descriptions of ten hypothetical scenarios. These scenarios (see Appendix) illustrate cases of police corruption (ranging from acceptance of gratuities and holiday gifts to opportunistic thefts and shakedowns) and use of excessive force. Respondents were asked to rank the seriousness of the police misconduct presented in each scenario, using a five-point scale that took values from 1 (not at all serious) to 5 (very serious). In addition, respondents were asked how serious this behavior would be considered by most

police officers in the agency and if the behavior would be regarded as a violation of official policy in the respondent's agency. Respondents were also asked to indicate what disciplinary measures should follow and would follow if an officer who engaged in the presented behavior would be discovered doing so. Respondents could select from a list of six alternatives that ranged from "no disciplinary measure" to "dismissal". A final set of questions asked respondents if they/ most police officers in their agency would report a fellow police officer who engaged in the presented behavior. A five-point scale measured responses and took values from 1 (definitely not) to 5 (definitely yes). Only responses referring to the respondent's own behavior have been analyzed here.

RESULTS

Table 1 presents the summary statistics of the socio-demographic characteristics for the US and Romanian samples of police officers included in this analysis. Although the subsamples are comparable in terms of gender structure (i.e., male respondents represent approximately 75%), the Romanian group appears to be younger (mean age = 30.0; std. dev. = 5.9) than the US group (mean age = 40.6; std. dev. = 5.4). Romanian police officers in the selected sample appear to have on average a slightly higher level of education than officers in the US subsample. In terms of 'current rank', the subsamples are relatively comparable.

Table 1

Sample structure ($N_{RO} = 75$; $N_{USA} = 140$)

Variable	RO (%)	USA (%)	Variable	RO (%)	USA (%)
Age			Gender		
20-25	24.0	.7	Male	76	75
26-30	41.3	2.2	Female	24	25
31-35	20.0	11.5			
36-40	6.7	35.3	Race		
41-45	5.3	33.8	White	100	85.7
46+	2.7	16.5	Other	0	14.3
Education			Present rank		
High-School		2.9	Detective/Agent	9.3	4.3
Some College		26.4	Sergeant	40.0	42.1
College grad.	60	61.4	Lieutenant	24.0	40.0
Some Grad. Studies	14.7	9.3	Captain	10.7	10.7
MA/MS graduate	25.3	0	Commander/Colonel	10.7	2.1
			Deputy Commissioner	5.3	.7

PERCEIVED SERIOUSNESS OF POLICE MISCONDUCT

A summative index that combined scores obtained for each subsample for the ten scenarios showed that on average there are no significant differences ($t = .321$; $p = .749$) between the US subsample and the Romanian subsample regarding the overall perceived severity of police misconduct instances included in this survey (e.g. RO subsample: mean = 4.24; std. dev. = .586; US subsample: mean = 4.21, std. dev. = .377). However, when scenarios are rank-ordered (see *Table 2*) for each subsample from the most likely to be tolerated (ranked 1st) to the least likely to be tolerated (ranked 10th) results show a positive, but not significant correlation (Spearman's $\rho = .60$, $p = .067$) between the USA&RO scores.

Table 2

Perceived seriousness of police misconduct

Scenarios	RO mean (rank)	USA mean (rank)	t-test
S1 – off duty security system business	3.93 (4)	1.98 (1)	10.120***
S2 – free meals, discounts on beat	4.37 (7)	3.56 (2)	5.095***
S3 – bribe from speeding motorist	4.92 (10)	4.96 (8)	-.728
S4 – holiday gifts from merchants	3.44 (1)	3.64 (3)	-1.034
S5 – crime scene theft of watch	4.88 (9)	5.00 (10)	-2.404*
S6 – auto repair shop 5% kickback	4.27 (5)	4.83 (7)	-4.306***
S7 – supervisor trades days off for car tune-up	4.33 (6)	4.61 (5)	-2.581**
S8 – cover-up of police DUI & accident	3.92 (3)	3.90 (4)	.121
S9 – excessive force on car thief	3.56 (2)	4.66 (6)	-6.211***
S10 – theft from found wallet	4.76 (8)	4.99 (9)	-2.961**

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Note: Scenarios ranked from 1 (least serious case of misconduct) to 10 (most serious case of misconduct) in each sample.

Although based on the previously reported overall means for the gravity of the behavior it can be concluded that both groups tend to consider the examples of police misbehavior as being, in general, serious and very serious, there are some differences in ranking and perceptions of misconduct when subsamples are compared. For instance, significant inter-group differences (see *Table 2*) in perceptions regarding the seriousness of police misconduct are registered for seven scenarios out of ten.

While American police officers consider that owning an off duty security system business is the least serious (mean = 1.98) case of police misconduct, the Romanian police officers believe that receiving holiday gifts from local merchants is the least serious (mean = 3.44) case of police misconduct.

Whereas American officers rank 'excessive police force on an apprehended car thief' as the 9th most serious case of misconduct (mean = 4.99), Romanians

consider this example of police misconduct as being the second least serious (mean = 3.56).

Romanians tend to consider that a police officer who has an off-duty security business system and one who receives free meals and other presents from business owners in his/her jurisdiction represent examples of more serious police transgressions than American police officers do. Compared to US police officers, Romanians have significantly lower average scores when ranking the seriousness of five cases of police misconduct (i.e., use of excessive force on car thief; auto repair shop 5% kickback; theft from found wallet; supervisor trades days off for car tune-up; and, crime scene theft of watch). Although Romanian officers tend to have slightly lower average scores, officers in both subsamples rank the same three scenarios as being the most serious examples of police misconduct (S3 – taking a bribe from a speeding motorist; S5 – crime scene theft of a watch by a police officer; and, S10 – theft from a found wallet).

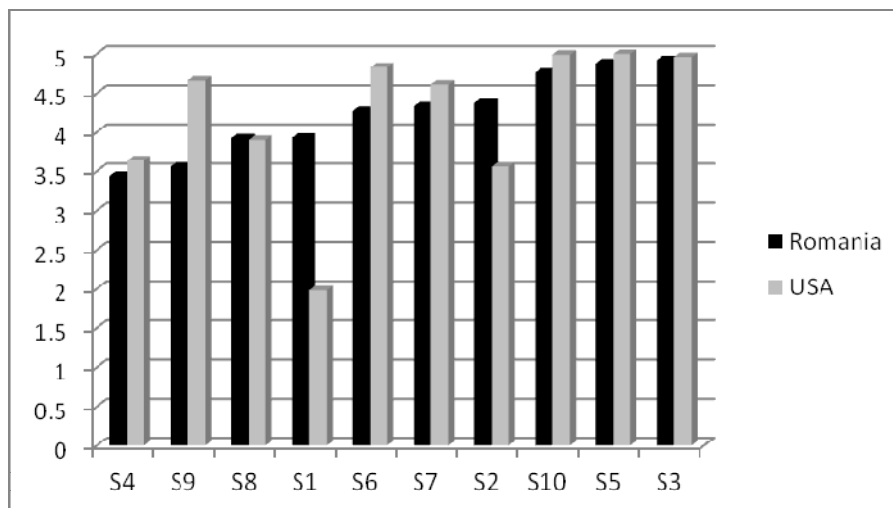

Figure 1 – Ranking of police misconduct in RO (N=75) & USA (N=140) samples.

Note: Ordering based on Romanian officers' ranking of the seriousness of police misconduct: (1st) S4-Holidays gifts from merchants; (2nd) S9 – Excessive force on car thief; (3rd) S8 – Cover-up of police DUI & accident; (4th) S1- Off duty security system business; (5th) S6 – Auto repair shop 5% kickback; (6th) S7- Supervisor: holiday for car tune-up; (7th) S2 – Free meals & discounts; (8th) S10 – Theft from found wallet; (9th) S5 – Crime scene theft of watch; (10th) S3 – Bribe for speeding motorist.

Figure 1 also shows the inter-group comparison of sample means for perceived seriousness of police misconduct. In order to better observe the similarities and differences in police officers' perceptions, results are presented in ascending order (from the least serious to the most serious case of police misconduct), based on Romanian officers' ranking.

SUGGESTED DISCIPLINARY MEASURES FOR POLICE MISCONDUCT

In both subsamples the officers' selection of disciplinary measures (*Table 3*) they consider appropriate responses to police misconduct is highly related to their perceptions of misconduct seriousness. A within-country examination of the relationship between scenario ranking based on seriousness of police misconduct and the severity of the suggested disciplinary measure show significant and strong positive correlations in both countries (i.e., for Romanian subsample Spearman's $\rho = .891$, $p = .001$; for US subsample Spearman's $\rho = .987$, $p = .000$). While in both countries the examples of misconduct for which '*dismissal*' is the most frequent disciplinary measure considered appropriate are the same (Scenarios #3, #5, #6, and #10), it can be observed that the Romanians' tolerance toward these particular cases of misconduct appears to be higher. Specifically, the disciplinary measures recommended by Romanian police officers are, on average, less severe than those suggested by the American police officers, particularly for scenarios #6 and #10.

Table 3

Suggested disciplinary measures for police misconduct

Scenarios	RO		USA	
	<i>Modal ctg. (%)</i>	<i>Mean</i>	<i>Modal ctg. (%)</i>	<i>Mean</i>
S1 – off duty security system business	Written rep. (52%)	3.35	None (75%)	1.47
S2 – free meals, discounts on beat	Written rep.(32%)	3.64	Written rep. (37.2%)	2.28
S3 – bribe from speeding motorist	Dismissal (69.3%)	5.37	Dismissal (72.7%)	5.45
S4 – holiday gifts from merchants	None (28%)	2.81	Written rep. (33.6%)	2.89
S5 – crime scene theft of watch	Dismissal (74.7%)	5.45	Dismissal (97.1%)	5.94
S6 – auto repair shop 5% kickback	Dismissal (26.7%)	4.12	Dismissal (61.5%)	5.21
S7 – supervisor: holidays for tune-up	Written rep. (38.7%)	3.27	Unpaid leave (31.1%)	3.93
S8 – cover-up of police DUI & accident	Written rep. (41.3%)	3.31	Unpaid leave (42.3%)	3.34
S9 – excessive force on car thief	Written rep. (42.7%)	3.03	Unpaid leave (53.3%)	4.43
S10 – theft from found wallet	Dismissal (38.7%)	4.59	Dismissal (89.2%)	5.78

Note: Possible disciplinary measures are 1 (none), 2 (verbal reprimand), 3 (written reprimand), 4 (unpaid leave), 5 (demotion in rank), 6 (dismissal).

In sum, for eight out of ten scenarios, US police officers recommend on average more severe sanctions than their Romanian counterparts do. '*Written reprimand*' appears to be considered the most appropriate sanction among Romanian police officers for half of the instances of police misconduct included in this analysis. Whereas '*unpaid leave*' is never a common recommended sanction among Romanian police officers, most US officers consider that a period of suspension without pay would be the appropriate disciplinary action for three cases of misconduct.

However, while 75% of the American police officers consider that no disciplinary measure should be taken against a police officer who operates an off-duty security system business, the majority of the interviewed Romanian officers

considered that a '*written reprimand*' would be the appropriate response to this activity. Romanians also believe that accepting free meals and discounts from business owners should be more severely sanctioned than US officers do. It should be noted that in both subsamples, '*demotion in rank*' is the only sanction that does not appear as a modal disciplinary measure for any case of misconduct.

THE CODE OF SILENCE: POLICE OFFICERS' UNWILLINGNESS TO REPORT MISCONDUCT

In both countries the officers' unwillingness to report misconduct is highly related to the perceived seriousness of the transgression as portrayed in the included scenarios (Spearman's rho for RO = .839, $p = .002$; Spearman's rho for USA = .963, $p = .000$). In other words, with an increase in the perceived seriousness of the misconduct, the likelihood of reporting also increases. Except the officers' reaction to Scenario #1 (off-duty security business system), the percentage of officers unwilling to report misconduct is systematically higher in the Romanian subsample than in the American subsample. Based on Chi-square and Phi values (*Table 3*), it can be observed that inter-group differences in reporting are significant at $p < .000$ for eight out of ten scenarios.

Table 4
Percentage of officers unwilling to report transgressions

Scenarios	RO (Scenario rank)	USA (Scenario rank)	Chi-Square (Phi)
S1 – off duty security system business	45.3% (3)	74.3% (1)	17.80*** (.288)
S2 – free meals, discounts on beat	45.3% (3)	35.7% (2)	1.89 (.094)
S3 – bribe from speeding motorist	26.7% (7)	0% (8)	41.16*** (.438)
S4 – holiday gifts from merchants	54.7% (2)	25.7% (4)	17.80*** (.288)
S5 – crime scene theft of watch	12.0% (9)	0% (8)	17.53*** (.286)
S6 – auto repair shop 5% kickback	28.0% (6)	1.4% (7)	36.09*** (.410)
S7 – supervisor trades days off for car tune-up	32.0% (5)	3.6% (6)	33.82*** (.397)
S8 – cover-up of police DUI & accident	37.3% (4)	31.4% (3)	.764 (.060)
S9 – excessive force on car thief	57.3% (1)	6.4% (5)	69.02*** (.567)
S10 – theft from found wallet	21.3% (8)	0% (8)	32.27*** (.387)

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Note: Scenarios are ranked in ascending order based on the respondents' willingness to report misconduct to their superiors. The lowest ranking is associated with the highest percentage of officers not reporting and the highest ranking is associated with the lowest percentage of officers not reporting.

For seven out of ten scenarios the percentage of Romanian officers unwilling to report misconduct is higher than the proportion of American officers who would remain silent about the observed transgression. The largest inter-group difference refers to police attitudes regarding police brutality. While the majority of Romanian police officers (57.3%) are less likely to report excessive force used by a fellow officer on an arrested offender, only 6.4% of American respondents share the same attitude. While no American officers are unwilling to report a case of bribery, more than a quarter of Romanian officers (27%) declared that they would not report the transgression. One example of opportunistic theft is the case of misconduct Romanian officers are least likely to cover for (i.e., only 12% of the Romanian officers would not report the theft of a watch from a crime scene). At least one in five Romanian officers would not report the other nine cases of misconduct included in Klockars's scale. While the majority of US officers (74%) would not report a fellow officer for operating an off-duty security system business, there are no American officers in this study saying that they would not report the transgression described in scenarios #3, #5, and #10 (bribe received from speeding motorist; crime scene theft of watch; and, theft from a found wallet).

Figure 2 presents the ordering of scenarios based on the percentage of the Romanian officers who declared that they would not report to their superiors the cases of misconduct if they would become aware of them. This graphic presentation provides a comparison of the two groups regarding the extent of the code of silence.

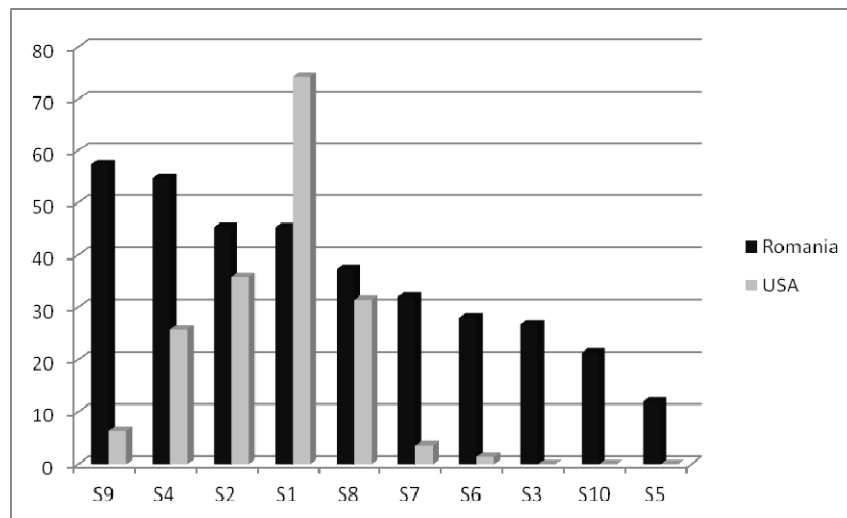

Figure 2 – Percentage of officers unwilling to report misconduct by country.

Note: The scenarios are ordered based on the percentage of Romanian officers unwilling to report the observed cases of misconduct. S9 – Excessive force on car thief; S4 – Holidays gifts from merchants; S2 – Free meals & discounts; S1- Off duty security system business; S8 – Cover-up of police DUI & accident; S7 – Supervisor: holiday for car tune-up; S6 – Auto repair shop 5% kickback; S3 – Bribe for speeding motorist; S10 – Theft from found wallet; S5 – Crime scene theft of watch.

CONCLUSION

An important objective of this exploratory cross-cultural study was to determine if there are significant differences in attitudes toward police misbehavior when Romanian and American police officers' responses are compared. Results show that, on average, the Romanian and the American police officers have very similar views regarding the overall seriousness of the transgressions included in Klockars's scale. Consistent with previous studies (Klockars et al., 2000; Kutnjak Ivkovic, 2005b; Kutnjak Ivkovic & Shelley, 2008), in both samples respondents identify the same three offenses (i.e., two cases of opportunistic theft and bribery) as the most serious cases of misconduct and there is a positive correlation between the assessed severity of a case and one's willingness to report it. In addition, in both samples, most respondents believe that the appropriate disciplinary measure for the three major cases of misconduct is 'dismissal'.

Yet, despite these similarities there are several inter-group differences in attitudes and perceptions. Compared to Romanian officers, in 50% of the cases, the US officers perceive the cases included in Klockars's scale as being significantly more serious than Romanian officers do. In 80% of the cases American officers tend to favor more severe disciplinary actions and even if in both groups the modal category of punishment for the major cases of misconduct is 'dismissal', the proportion of US officers who support the most severe penalty is always higher than the percentage of Romanian officers having the same opinion. American officers are also less willing to remain silent when aware of a colleague's transgression. For instance, at least one in five Romanian officers (i.e., 21% or more) would not report nine of the ten cases of misconduct presented in this study, while there are only four cases of misconduct a comparable proportion of American officers (i.e., 26% or more) would not report to superiors.

American officers rank the scenario describing a police officer who operates an off-duty security system business as the least serious case of misconduct, with an average value for the seriousness of the transgression significantly lower than the value obtained from the Romanian sample. However, almost half of the Romanians (45%) would not report a colleague who operates an off-duty security system business. Even if approximately three quarters of American respondents (74%) would keep silent in this case, it should be noted that the Romanian legislation prohibits police officers to own and operate private businesses, while in United States this is not illegal. Yet, internal regulations in some US agencies might consider inappropriate for a police officer to own and operate a security system business. Consistent with results from other cross-cultural studies (see Kutnjak Ivkovic, 2005b) and similar to attitudes expressed by police officers from Croatia for instance, Romanian officers consider that accepting free meals and discounts on beat is a more serious transgression than American officers in this

study do. However, more Romanians (45%) than Americans (36%) would not report this case of misconduct.

Among the scenarios in which Romanian showed a greater willingness to tolerate misconduct and one of the scenarios with the largest inter-group difference in opinions involves the use of excessive force by police officers. Similar to responses collected from police officers in other Eastern European countries (see Kutnjak Ivkovic, 2005b; Kutnjak Ivkovic & Shelley, 2008), the Romanian police officers consider that the example of police brutality included in Klockars's scale represents a minor transgression, the scenario being ranked as the second least serious case of misconduct. Compared to Romanians, the average value for the seriousness of the offense is significantly higher for American respondents in this sample and similar to results obtained in previous studies of police integrity conducted in United States (see Klockars et al., 2000; Vito et al., 2011). Also similar to previous analyses (see Klockars et al., 2000), the most common disciplinary measure recommended by American police officers for the excessive use of force is 'suspension without pay', while most Romanian officers (43%) consider that 'written reprimand' would be the appropriate punishment. Additionally, the majority of Romanian respondents (57%) declared that they would not report to superiors a colleague who acted violently toward an arrestee, while only 6% of the American officers expressed the same attitude. It should be noted that the percentage of Romanian officers unwilling to report this case of police misconduct is higher than the proportion of police officers from other Eastern European countries such as Czech Republic (37% unwilling to report) or Bosnia Herzegovina (46% unwilling to report) where similar studies on police integrity were conducted (Kutnjak Ivkovic & Shelley, 2008, p. 455). Even if civilianization is a significant feature of the new profile of the Romanian police, until recently recruitment and training focused on preparation for fight against criminals and were based on a military model (see Sarre & Prenzler, 2005, p. 229–230) that might explain the Romanian officers' higher level of tolerance toward excessive use of force by police. In addition, reminiscences of former communist *militia*, known for its brutality toward those perceived as law-breakers might still influence the culture of the contemporary Romanian police.

It should be noted that all Romanian police officers have the obligation to respect the rules and regulations stipulated in the Romanian Police Officer's *Code of Ethics and Deontology*. Regarding the use of force by police, Article 9 of the code states that police should use excessive force only in extreme situations, in response to serious threats or physical violence directed at them or other persons. The code also stipulates that the police officer should always show respect for the human dignity when making use of force in the execution of the police duties. In addition, the code of ethics acknowledges that a police officer has to show integrity (i.e., to behave in accordance with the ethical norms accepted and practiced in society) and has to demonstrate loyalty toward the police and its institutional

values. Article 19 of the code specifies that a police officer is not allowed to tolerate corruption and to abuse the public authority the police are invested with. The code also forbids a police officer to demand or accept money or other material gains as a compensation for fulfilling his/her professional duties. According to the code, a police officer should take action against any internal institutional corruption, having the obligation to inform his/her superiors and other specialized units about any act of corruption the officer becomes aware of (Guvernul României, 2005). Despite the fact that all Romanian police officers are required to respect these regulations and even if a potential for unethical behavior was detected in both groups under study, results indicate that Romanian police officers appear to have a higher level of tolerance toward unethical behavior and also share a more homogenous and a more extensive code of silence than American officers do.

Although a limitation of this research was that it made use of relatively small convenience samples that do not allow for the generalization of results, it should be observed that the Romanian participants to this study are part of the new generation of police (e.g., on average, Romanian respondents were 30 years old), they are highly educated, and many of them already are or will become police managers. Therefore, it is reasonable to assume that these respondents have higher ethical standards than the average Romanian police officer. Due to the fact that this preliminary study was a quantitative analysis of relatively limited data that did not include information regarding the respondents' motivation for certain attitudes and beliefs, further research is needed. Future studies conducted on probability samples could combine quantitative and qualitative strategies that may provide an in-depth understanding of the organizational culture of police. Nevertheless, the present study provided preliminary results that can serve as a basis for comparison and also exemplified how an investigative validated tool (i.e., the Klockars scale) can be used by executives in local police agencies to measure the employees' potential for unethical behavior and also to detect any changes in police integrity at the organizational level.

Reiterating the recommendations included in the 1994 Mollen Commission report⁵, Palmiotto (2005, p. 291–292) contended that incidents of corruption could be curtailed if the following measures would be implemented: periodic organization of required in-service integrity workshops for all officers throughout their careers and special integrity workshops for supervisors; an increase in the number of hours devoted to integrity training at the Police Academy, with special integrity training focusing on issues of police brutality and civil rights violations; Police Academy and in-service integrity training should focus on deterrence, should try to solve real-life corruption problems, and the training should include: real evidence of corruption (e.g., tape and video recordings, material evidence

⁵ The 1994 report of the commission (chaired by Milton Mollen) that investigated allegations of police corruption and the anti-corruption procedures in the NY police department is available at: http://www.parc.info/client_files/Special%20Reports/4%20-%20Mollen%20Commission%20-%20NYPD.pdf.

gathered in internal investigations), personal (recorded) presentations by former police officers found guilty of corruption, instruction on real-life profiles of both corrupt and honest police officers; integrity instructors should be selected to teach based on their teaching abilities and reputation in the Department; in order to expose recruits to non-police view points and minimize inbred group acculturation, civilian faculty should be also used to teach at the Police Academy classes as law, social sciences, and ethics; regular focus groups should be organized in police departments to monitor attitudes and perceptions regarding corruption and brutality; organization of a recruit mentor program that would allow recruits and new officers access to experienced, honest, and respected officers.

While police departments and Police Academies in any country could benefit from the implementation of the aforementioned recommendations, the results of the present study suggest that the Romanian Police and the national Police Academy in particular might benefit even more by applying these strategies to deter potential unethical behavior and also minimize misconduct. Compared to American Police, Romanian Police is still at the beginning of democratic policing. The Romanian National Police changed its status from military to civil only a decade ago and the new generation of Romanian police officers will need specialized training in police integrity and extensive exposure to modern policing to be able to change some mentalities and behavior evocative of communist *militia* and assimilate the ethical standards required by policing in contemporary developed societies.

In a 2007 USAID report on police integrity and anticorruption strategies it was noted that democratic policing implies the implementation within the police of reform strategies that emphasize accountability, transparency, and professional practices (e.g., well-defined job descriptions, introduction of performance indicators, usage of merit-based systems for assignment and promotion). Good democratic policing practices, such as improving standards, selection, training, and salaries, can contribute not only to better conditions of service and higher professionalism, but also to the police morale (USAID, 2007, p. 13). As one scholar recently acknowledged, given the inherent coercive nature of police work and the moral risk it poses for its workers, a commitment to ethical conduct is a must because “whatever justice is applied in a free society begins and sometimes ends with the first decision makers – the police” (Barker, 2011, p. 10).

ACKNOWLEDGEMENTS

The research conducted in Romania that was used in this paper was supported by an Intramural Research Incentive Grant (IRIG program # 50566) from the University of Louisville. The first two authors of this paper were the co-principal investigators of the study “Organizational Culture and Police Integrity in Romania” that has been carried out in partnership with the “A. I. Cuza” Police

Academy/Department of Graduate Studies & Psycho-pedagogical Training. This research project as well as the study conducted by the third author at the Southern Police Institute received authorization from the Institutional Review Board at the University of Louisville, USA.

REFERENCES

1. ABRAHAM, P. (2005). *Corupția*. București, RO: Editura Detectiv.
2. ANDREESCU, V. & KEELING, D.G. (2011). Public Perceptions of Police in the Newest EU Member States. Paper presented at the 20th Annual Meeting of the *International Police Executive Symposium* (IPES), Buenos Aires, Argentina, June 26–30, 2011.
3. APOSTOL-TOFAN, D. (1999). *Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice*. București, RO: Editura All Beck.
4. BALICA, E. & TODOSE, D. (2005). Tendințe ale evoluției infracțiunilor de corupție în perioada 1990–2004. In D. Ioan, D. Banciu & M.S. Rădulescu (Eds.) *Corupția în România: realitate și percepție socială* (p. 92–111). București, RO: Lumina Lex.
5. BARKER, T. (2011). *Police Ethics: Crisis in Law Enforcement*. Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher.
6. BECK, A. & LEE, R. (2002). Attitudes to corruption amongst Russian police officers and trainees. *Crime, Law & Social Change*, 38, p. 357–372.
7. CAGE, S. (2011). Schengen row puts Romania corruption back in focus. Retrieved on 05/10/2011 from <http://www.reuters.com/article/2011/03/15/us-romania-corruption-idUSTRE72E6DD20110315>
8. CHAPPELL, A.T. & PIQUERO, A.R. (2004). Applying social learning theory to police misconduct. *Deviant Behavior*, 25, p. 89–108.
9. CHERCIU, E. (2004). *Corupția. Caracteristici și particularități în România*. București, RO: Editura Lumina Lex.
10. CIOCOIU, P. (2010). Romanian police in corruption scandals. Southeast European Times, 29/11/2010. Retrieved 05/10/2011 from http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2010/11/29/feature-03
11. DĂMBOEANU, C. (2005). Experiența personală a subiecților în ceea ce privește fenomenul de corupție. In D. Ioan, D. Banciu & M.S. Rădulescu (Eds.) *Corupția în România: realitate și percepții* (p. 159–169). București, RO: Lumina Lex.
12. DANILET, C. (2009). *Corupția și anticorupția în sistemul juridic*. București, RO: Editura C.H. Beck.
13. DA SILVA, J. (2005). Fighting police corruption: The case of Rio de Janeiro. In R. Sarre, D. Das & H. J. Albrecht (Eds.) *Policing Corruption: International Perspectives* (p. 247–258). Lanham, MD: Lexington Books.
14. EDELBACHER, M. & KUTNJAK IVKOVIC, S (2004). Ethics and the police: Studying police integrity in Austria. In C.B. Klockars, S. Kutnjak Ivkovic & M. R. Haberfeld (Eds) *The Contours of Police Integrity* (p. 19–39). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
15. EL-GHOBASHY, T. (2011). Ticket-fixing charges are minor among NYPD corruption scandals. *Wall Street Journal Online*, 10/29/2011. Retrieved on 10/29/2011 from: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203687504577004153993152014.html>.
16. GOLDSTEIN, H. (1975). *Police Corruption: A Perspective on its Nature and Control*. Washington, D.C.: Police Foundation.
17. GUVERNUL ROMANIEI (2005). Codul de etică și deontologie al polițistului. Decizia 991, 25.08.2005. *Monitorul Oficial*, No. 813, 7/09/2005. Retrieved January 10, 2011 from: http://www.mai.gov.ro/Documente/Cariera/Cod_etica.pdf

18. HABERFELD, M. R. (1997). Poland: The police are not the public and the public are not the police – Transformation from militia to police. *Policing*, 20(4), p. 641–654.
19. HABERFELD, M.R. (2004). The heritage of police misconduct: The case of the Polish police. In C.B. Klockars, S. Kutnjak Ivkovic & M.R. Haberfeld (Eds) *The Contours of Police Integrity* (p. 195–211) Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
20. IOAN, D., BANCIU, D. & RADULESCU, M.S. (2005). *Corupția în România: realitate și percepții*. București, RO: Lumina Lex.
21. KASHEM, B.M. (2005). The social organization of police corruption: The case of Bangladesh. In R. Sarre, D. Das & H.J. Albrecht (Eds.) *Policing Corruption: International Perspectives* (p. 237–246). Lanham, MD: Lexington Books.
22. KERTESZ I. & SZIKINGER, I. (2000). Police power and accountability in a democratic society. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8(3), p. 271–300.
23. KLOCKARS, C.B. (1999). Some really cheap ways of measuring what really matters. In R.H. Langworthy (Ed.), *Measuring what Matters: Proceedings from the Policing Research Institute Meetings* (p. 195–214). Washington, DC: National Institute of Justice.
24. KLOCKARS, C.B., KUTNJAK IVKOVIC, S., HARVER, W.E. & HABERFELD, M.R. (2000). *The Measurement of Police Integrity*. Washington, D.C.: US Department of Justice/National Institute of Justice.
25. KLOCKARS, C.B., KUTNJAK IVKOVIC, S. & HABERFELD M.R. (Eds) (2004). *The Contours of Police Integrity*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
26. KLOCKARS, C.B., KUTNJAK IVKOVIC, S. & HABERFELD M.R. (2006). *Enhancing Police Integrity*. Dordrecht, The Netherlands: Springer.
27. KREMER, F. (2004). Police integrity in Hungary: How the police have adapted to political transition. In C.B. Klockars, S. Kutnjak Ivkovic & M.R. Haberfeld (Eds) *The Contours of Police Integrity*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., p. 116–128.
28. KUTNJAK IVKOVIC, S. (2003). To serve and collect: Measuring police corruption. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 93(2/3), p. 593–650.
29. KUTNJAK IVKOVIC (2005a). *Fallen Blue Knights: Controlling Police Corruption*. New York: Oxford Press.
30. KUTNJAK IVKOVIC, S.. (2005b). Police (mis)behavior: A cross-cultural study of corruption seriousness. *Policing*, 28, p. 546–566.
31. KUTNJAK IVKOVIC, S. (2009). The Croatian police, police integrity, and transition toward democratic policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32 (3), p. 459–488.
32. KUTNJAK IVKOVIC, S., KLOCKARS, C.B. & CAJNER, M.I. (2002). Controlling police corruption: The Croatian perspective. *Police Practice & Research*, 3(1), p. 55–72.
33. KUTNJAK IVKOVIC, S., KLOCKARS, C.B., CAJNER-MRAOVIC, I. & IVANUSEC, I. (2005). Controlling police corruption: The Croatian perspective. In R. Sarre, D. Das & H. J. Albrecht (Eds.) *Policing Corruption: International Perspectives* (p. 259–282). Lanham, MD: Lexington Books.
34. KUTNJAK IVKOVIC, S. & SHELLEY T.O. (2008). The police code of silence and different paths toward democratic policing. *Policing & Society*, 18(4), p. 445–473.
35. MEDIAFAX (2012). Scandalul polițiștilor corupți. Retrieved on 01/12/2012 from <http://www.mediafax.ro/social/scandalul-politistilor-corupti-audierile-politistilor-de-la-sectiile-1-si-3-din-bucuresti-aproape-de-final-28-au-fost-retinuti-9138779>.
36. MESKO G. (Ed.) (2000). *Corruption in Central and Eastern Europe at the Turn of the Millenium*. Ljubliana, Slovenia: Open Society Institute.
37. MICUCCI, A. J. & GOMME, I.M. (2005). American police and subcultural support for the use of excessive force. *Journal of Criminal Justice*, 33, p. 487–500.
38. MINISTERUL ADMINISTRAȚIEI ȘI INTERNELOR (2011). *Evaluarea activității desfășurate de ministerul Administrației și Internelor în anul 2010*. București, RO: Editura M. A. I.

39. MOGALDEA, I. (1998). *Corupția în România*. București, RO: Editura Majadahonda.
40. MUIR, W.K. (1977). *Police: Streetcorner Politicians*. Chicago: University of Chicago Press.
41. OWEN, S.S., FRADELLA, H.F., BURKE, T.W. & JOPLIN, J.W. (2012). *Foundations of Criminal Justice*. New York: Oxford University Press.
42. PAGON, M.&LOBNIKAR, B. (2004). Police integrity in Slovenia. In C.B. Klockars, S. Kutnjak Ivkovic&M.R. Haberfeld (Eds) *The Contours of Police Integrity* (p. 212–231). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
43. PALMIOTTO, M.J. (2005). A historical review of methods used by American police to control police corruption. In R. Sarre, D. Das & H.J. Albrecht (Eds.) *Policing Corruption: International Perspectives* (p. 283–299). Lanham, MD: Lexington Books.
44. POLLOCK, J.M. (2011). *Ethical Dilemmas and Decisions in Criminal Justice*. Belmont, CA: Wadsworth.
45. PRECUPETU, I. (2007). Corruption and anticorruption measures in Romania. *Calitatea vieții*, 18 (3–4), p. 383–398.
46. PUNCH, M. (2000). Police corruption and its prevention. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8 (3), p. 301–324.
47. PUNCH, M. (2003). Rotten orchards: “Pestilence”, police misconduct and system failure. *Policing and Society*, 13 (2), p. 171–196.
48. RADULESCU, M.S., BÂNCIU, D. & BALICA, E. (1994). *Percepția publică a fenomenului de corupție în România: aspecte semnificative privind perceperea corupției în funcție de indicatori relevanți ce caracterizează populația investigată*. București, RO: Academia Română/Tipografia Universității.
49. RADULESCU, M.S. & DAMBOEANU, C. (2005). Corupția în administrația publică locală. *Revista română de sociologie* 16 (5–6), p. 511–534.
50. SARRE, R. & PRENZLER, T. (2005). Policing corruption: An Australian perspective. In R. Sarre, D. Das & H.J. Albrecht (Eds.) *Policing Corruption: International Perspectives*, p. 225–236. Lanham, MD: Lexington Books.
51. SHERMAN, L.W. (1974). Toward a sociological theory of police corruption. In L. Sherman (Ed.), *Police Corruption: A Sociological Perspective* (p. 1–39). New York: Anchor Books.
52. SMITH, S. (2011). Second scandal in a week rocks New York cops. *AFP News*, 10/28/2011. Retrieved on 10/29/2011 from <http://news.yahoo.com/second-scandal-week-rock-york-cops-031931031.html>.
53. STODDARD, E. (1979). Organizational norms and police discretion: An observational study of police work with traffic violations. *Criminology*, 17(1), p. 159–171.
54. TRANSPARENCY INTERNATIONAL (2010). *Global Corruption Barometer 2010*. Retrieved on 05/10/2011 from http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb/2010.
55. TRANSPARENCY INTERNATIONAL (2011). *Corruption perception Index 2011: Country Results*. Retrieved on 12/01/2011 from <http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/#CountryResults>
56. UNITED STATES AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT (USAID) (2007). *Program Brief: Anticorruption and Police Integrity*. Retrieved on 5/10/2011 from: http://www.usaid.gov/our_work/democracy_and_governance/publications/pdfs/AC_and_Police_Integrity.pdf
57. VITO, G.F., WOLFE, S., HIGGINS, G.E. & WALSH, W. (2011). Police integrity: Rankings of scenarios on the Klockars scale by “management cops”. *Criminal Justice Review*, 36(2), p. 152–164.
58. WILLIAMS, H. (2002). Core factors of police corruption across the world. *Forum on Crime and Society*, 2(1), p. 85–99.
59. WILSON, D.G., KOLENNIKOVA, O., KOSALS, L., RYVKINA, R.&SIMAGIN, Y. (2008). The economic activities of Russian police. *International Journal of Police Science & Management*, 10(1), p. 65–75.

APPENDIX

Case Scenarios⁶

1. A police officer runs his own private business in which he sells and installs security devices, such as alarms, special lock. etc. He does this work during his off-duty hours.
2. A police officer routinely accepts free meals, cigarettes, and other items of small value from merchants on his beat. He does not solicit these gifts and is careful not to abuse the generosity of those who give gifts to him.
3. A police officer stops a motorist for speeding. The officer agrees to accept a personal gift of half of the amount of the fine in exchange for not issuing a citation.
4. A police officer is widely liked in his community, and on holidays local merchants and restaurant and bar owners show their appreciation for his attention by giving him gifts of food and liquor.
5. A police officer discovers a burglary in a jewelry shop. The display cases are smashed and it is obvious that many items have been taken. While searching the shop, he takes a watch, worth about two days' pay for that officer. He reports that the watch had been stolen during the burglary.
6. A police officer has a private arrangement with a local auto body shop to refer the owners of cars damaged in accidents to the shop. In exchange for each referral, he receives payment of 5% of the repair bill from the shop owner.
7. A police officer, who happens to be a very good automechanic, is scheduled to work during coming holidays. A supervisor offers to give him these days off, if he agrees to tune up his supervisor's personal car. Evaluate the supervisor's behavior.
8. At 2:00 a.m., a police officer, who is on duty, is driving his patrol car on a deserted road. He sees a vehicle that has been driven off the road and is stuck in a ditch. He approaches the vehicle and observes that the driver is not hurt but is obviously intoxicated. He also finds that the driver is a police officer. Instead of reporting this accident and offense, he transport the driver to his home.
9. Two police officers on foot patrol surprise a man who is attempting to break into an automobile. The man flees. They chase him for about two blocks before apprehending him by tackling him and wrestling him to the ground. After he is under control, both officers punch him a couple of times in the stomach as punishment for fleeing and resisting.
10. A police officer finds a wallet in a parking lot. It contains an amount of money equivalent to a full day's pay for that officer. He reports the wallet as lost property but keeps the money for himself.

⁶ Source: Kutnjak Ivkovic & Shelley, 2008, p. 471–472.

CITIZENSHIP AND IDENTITY ACROSS EUROPE.
GLOBAL VISION, NEW PERSPECTIVES*

VALENTINA PRICOPIE**
DANIEL COJANU***

ABSTRACT

From the European research reports on the *Future of Europe* to the newest fundamental *White Paper on a European Communication Policy*, a new perception of a transnational identity is crystallized across Europe, as a different multicultural challenge that is no more national and not yet European. That is what we intend to analyze it in this study. In this context, the representatives of the European Union have come up with the initiative of some policy and strategy documents with the aim to strengthen communication between EU institutions and EU citizens, in order to clarify the perceptions on citizenship and identity issues across Europe. Thus, the *White Paper on a European communication policy* issued on 1 February 2006 was the natural sequel to another document published in July 2005 – an *Action Plan to Improve Communicating Europe* – but also to the involvement of the Commission in the debate regarding the future of Europe, materialised in what would be later called *Plan D for Democracy, Dialogue and Debate*, a plan launched on 13 October 2005. The link between all these debates and initiatives was the *Eurobarometer*, an unbiased tool of sociological measurement, which fully confirms the communication breakdown between European citizens and the institutions which represent them, but also the legitimacy of some new perspectives which were opened by those programmatic European documents.

Keywords: European Union, identity, citizenship, Eurobarometer, perception.

1. INTRODUCTION

By launching the new campaign for a communication policy in the EU, the European Commission revalues the strategic impact of all previous research studies on public opinion and perceptions in Europe, offered by the Eurobarometer unit.

* This paper was supported by CNCS-UEFISCDI, project number PN II-RU PD_225/2010 *Expectation of Europe and after? Transformation of media discourse in European Romania 2010–2012*.

** Correspondence address to Valentina Pricopie: Institute of Sociology of the Romanian Academy, sector 5, Bucharest, e-mail: valpricopie@gmail.com.

*** Correspondence address to Daniel Cojanu: Ph. D., lecturer, University Valahia of Târgoviște, e-mail: cojanu.daniel@gmail.com.

Eurobarometer's latest years results, the most relevant surveys in Europe, are alarming especially in respect to Europeans' perception on the European citizenship, also they are underlining a lack of trust towards European institutions, which have transformed significantly, due to the pressure of some important events on EU's public agenda (such as the Treaty for a European Constitution, new Member States' integration, Turkey's adhesion etc). We are addressing *sensitive* events that sometimes radically transform the previously favorable perception that the European citizen used to prove. The Eurobarometer reports that we aim to analyze in this study record all the specificities of public opinion transformations in the new communicational EU context, correlated to an emerging global vision on the European identity.

Since 2006, a new strategy of communication has been launched by EU's institutional central level. The *White Paper on a European Communication Policy* places the European citizen (and also the value added – the European citizenship) in the center of all European communication strategies and initiatives. The aim of this official document is to transform a Europe of political and economic elites into a Europe of citizens. Member states' common view is that Europe is a "cultural exception" and only by acting at the cultural level, people will begin to think and feel European. The problem is that we assist to the emergence of a "Europe of STRANGERS" (Cf. Bauman, 2009) where people can not have a spontaneous common perception on sharing a European identity with the OTHERS¹.

According to Walter Lippman, we argue that "the pictures inside people's heads do not automatically correspond with the world outside" (Lippman, 1954: 31), this kind of social representations acting as reference points in contemporary societies. At the same time, there is a permanent confusion between *nationality* and *citizenship*, which people tend to approach from the national identity point of view. The same difference of perception is in Europe's sight while European officials speak about an emerging European public sphere: "It is suggested that inasmuch as a media-sustained, supranational communicative space is presently emerging because of European Union integration, this is class inflected and has become predominantly the domain of political and economic elites and not that of a wider European public" (Schlesinger, 1999: 264). Starting from this approach, Philip Schlesinger identifies three fundamental dimensions of the European publics: "If we think beyond elites to a putative network that knits together a range of

¹ For instance, an entire symbolic discursive universe of difference invades the information about Turkey's accession to the EU that we often developed in various studies, the concept of the *Other* practically being an obsessive omnipresence in the European media and political discourses, referring to this strange alien as an outsider of Europe (*the Other of Europe*). In this stereotypical category we can include an entire list of concepts pointing out the dubitable and even skeptical perspective of all actors of that discursive scene: dysfunctions, difficulties, late, turning points, democracy, totalitarianism, women, veil, liberty, Islam, sense of Europe, identity, culture, population, territory, European apartness, mistakes, domination, empire etc. The most quoted attribute defining Turkey is also "*non European*".

European publics, typically these would be composed of *transnational citizens* who have *a.* an equal and widespread level of communicative competence, *b.* relatively easy access to the full range of the means of communication, and, *c.* a generalized communicative competence that embodies sufficient background knowledge, interest, and interpretative skills to make sense of the EU and its policy options and debates” (Schlesinger, 1999: 274). The above are all challenges that Europe currently needs to address and Schlesinger study gives us a good starting point.

Thus, this study will focalize on Eurobarometer Standard and Special Reports according to the *White Paper on a European Communication Policy*, launched in 2006, being known that, in the last five years all the official initiatives of the EU were reserved to revitalize cultural and social approaches on identity matters.

2. CITIZENSHIP AND IDENTITY ACROSS EUROPE

According to the Eurobarometer’s surveys, the three most quoted values that European citizens accept are peace, the Euro currency and the unique marketplace. For Europeans, peace is the fundamental human value and the other two are key elements for economically defining the European Union.

Our preliminary remark is that European official discourse tries to overcome the social and psychological divisions that Europeans show when it comes to citizenship and identity. EU requires a cultural approach for a sustainable construction, considering that the European citizenship is the result of a political decision introduced by the Maastricht Treaty in 1992. While citizenship is the political dimension of identity, nationality is defining the cultural approach of identity.

The economic crisis has changed the terms of the European debate, considering that the negative perspectives reinforced by the rejection of a European Constitution, for instance, points out to the permanent division of public opinion in Europe, separated between an economic perspective that could be considered comfortable, and the uncomfortable cultural identity perspective, especially due to the accepted incapacity of defining its limits. In this context, “the condition for success is a real ownership by European leaders and institutions. Our new agenda requires a coordinated European response, including *with* social partners and civil society. If we act together, then we can fight back and come out of the crisis stronger. We have the new tools and the new ambition. Now we need to make it happen”².

In order to explore the challenges linked to an emerging European public sphere³, we have chosen to emphasize several graphs that will illustrate the actual

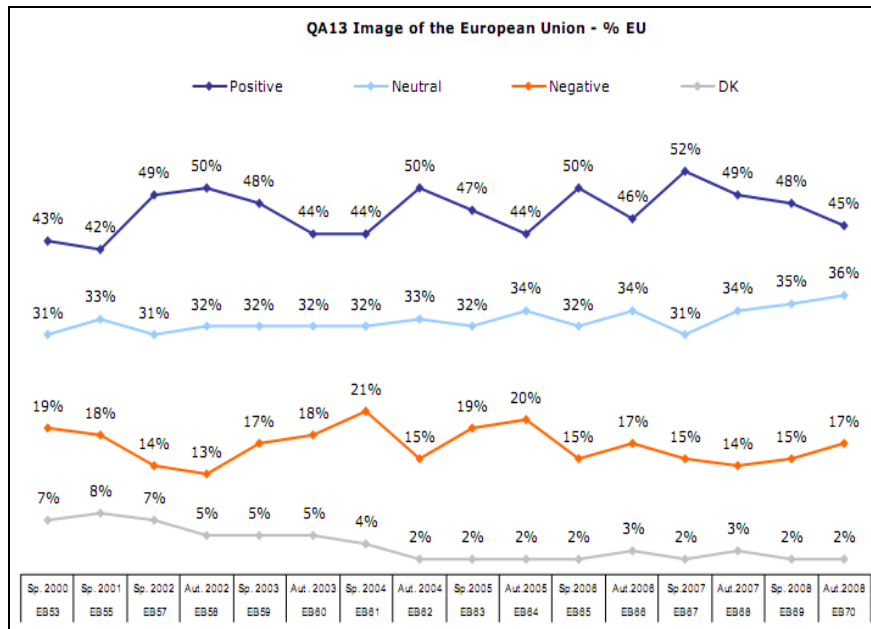
² Barroso, J. M., *Preface to the Strategy Europe 2020*, March 2010.

³ In J. Habermas perspective, “By «the public sphere» we mean first of all a realm of our social life in which something approaching public opinion can be formed. Access is guaranteed to all citizens. A portion of the public sphere comes into being in every conversation in which private individuals assemble to form a public body. They then behave neither like business or professional people transacting private affairs, nor like members of a constitutional order subject to the legal constraints of a state bureaucracy. Citizens behave as a public body when they confer in an

social representations of public opinion in Europe on some important issues such as the image of the EU, the European cultural identity and the active European citizenship.

2.1. IMAGE OF THE EU

The following graph illustrates the evolution of positive, negative and neutral dimensions of the public image of the EU between 2000 and 2008, according to sixteen Eurobarometer reports during this period, with respect to a methodologically reiterated question of all those surveys: *QA13: In general, does the European Union conjure up for you a very positive, fairly positive, neutral, fairly negative or very negative image?*

Source: Standard Eurobarometru 70 (December 2008), p. 47.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_first_en.pdf

On this issue, some observations are relevant:

a. The total number of Don't Know answers registers a significant 5% decrease in Spring 2004 Report up against Spring 2000 Eurobarometer Report, and sets up to an average of 2% with insignificant variations between 2004 and 2008.

unrestricted fashion – that is, with the guarantee of freedom of assembly and association and the freedom to express and publish their opinions-about matters of general interest. In a large public body this kind of communication requires specific means for transmitting information and influencing those who receive it.” In Habermas, Lennox, Lennox, 1974: p. 49.

This can denote that the European public opinion does not ignore this issue, especially as from 2004.

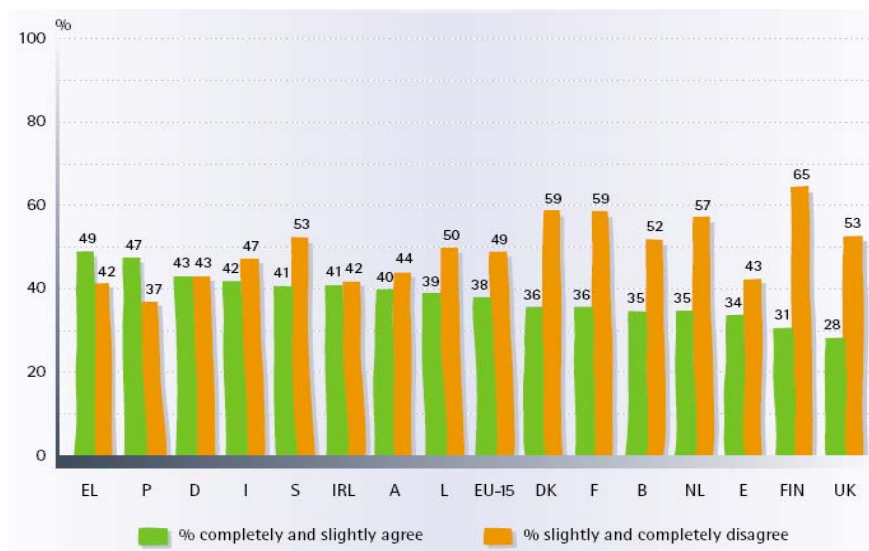
b. In general, the negative image of the EU remains representative for less than 20% of European citizens, except from two important gaps: 21% in Spring 2004 Report – the moment of the most significant enlargement wave with ten new member states –, and 20% in Autumn 2005 – while the European public sphere was dominated by divergent debates on the Treaty for a European Constitution. However, the negative perception remains statistically significant, registering, at the same time, an increasing trend with the economic crisis.

c. The neutral perspective is chosen by 36% of European citizens in autumn 2008, against an average of 32% in the mentioned period. This is an important issue that confirms the fact that lots of European citizens still decline their competences to EU matters.

d. Finally, the positive image of the EU registers a top of 52% in Spring 2007 (while the EU had already twelve new Member States, generally positive to this supra-national structure), the decreasing trend being obvious starting with this period with a gap of 45% in Autumn 2008.

2.2. NATIONAL VS. EUROPEAN IDENTITY

The first research studies on this issue were focalized on the geographical and psychological attachment that European citizens prove about Europe. According to a synthesis report published in 2001, the most interesting differences of perception on the European level referred to a potential European identity shared by all the European citizens:

Source: Eurobarometer 52.0 – Fieldwork: October–November 1999.

Percentage 'don't know' not shown.

As we can see, this graphical representation is revealing: in the vast majority of the fifteen countries that the research report included, the general trend is rather to consider that there is not a cultural identity shared by the European citizens, only two countries presenting favorable answers on this matter. Starting from January 2007, twelve other Member States added their different individual and collective perceptions and attitudes on European identity.

2.3. PERCEPTIONS ON EUROPEAN CITIZENSHIP

In 2001, the Eurobarometer published a promotion brochure⁴ dedicated to European citizens to present the perceptions on themselves, which was an overview on how Europeans share common values, beliefs and ideals within a common framework: the European Union. The data was taken from various reports and studies done over time by the Eurobarometer unit, and the analysis allows us to gradually approach this studies purpose – to identify the breaking levels and layers that have set the foundation of communication between the EU and its citizens. The concept of European citizenship, which is still a central focus point of the larger European debate, brought by various political decisions and European treaties, will require, as we have seen in recent years, a campaign which will promote the national values within the European diversity framework.

The brochure cited above paved the way for sociological expectations in the new European context (2001: 15 members, 13 candidate countries, 10 of which were to be integrated in 2004 under the biggest wave of enlargement Europe and two in 2007): “One of the main objectives of the European Union is European citizenship. The concept was first introduced by the Maastricht Treaty which states: ‘Every person holding the nationality of a Member State shall be a citizen of the Union’. The 1997 Amsterdam Treaty clarifies the link between European and national citizenship. It states unequivocally that ‘citizenship of the Union shall complement and not replace national citizenship’. Furthermore, the Amsterdam Treaty gives every citizen of the Union the right to write to any of the EU institutions in one of the 11 languages of the Treaties and receive an answer in the same language” (9).

The first study devoted to the “sensitive” issue of European citizenship was led by Special Eurobarometer in the spring of 2006. The first contextual indicators considered in this study were: the satisfaction felt by Europeans on their personal and professional life in the country where they live, their difficulties, European citizenship and the level of interest in national and European policy. The second part of the report focused on Europe’s image, while the third part focused on the “Future of Europe” (based on expectations of Europeans), European citizenship, attitudes towards globalization and European enlargement. The study showed a

⁴ *How Europeans see themselves. Looking through the mirror with public opinion surveys*, 2001.

“happy Europe”, with people having a happy family life and being pleased by their profession. Individuals were satisfied where they lived, bought national residents and immigrants. Most difficulties were seen mainly in the economic sphere as, for example, an average of 37% of EU citizens recognizes that they have difficulties to pay their bills at the end of the month (with a peak in Portugal of 61%, compared to 12% in Sweden).

Three indicators were used for emphasizing European citizenship, as shown in the table below:

	« In the last 12 months... »		
	<i>Has visited another European Union country</i>	<i>Has read a book, newspaper or magazine in a language other than the mother tongue</i>	<i>Has socialised with people from another European Union country</i>
UE25	37%	23%	43%
15 to 24 years old	38%	41%	50%
Finished education at the age of 20 or over	53%	39%	60%
Manager / Director	61%	40%	68%
Inhabitant of a big town	39%	28%	49%
Regular Internet user	54%	38%	47%

Source: *Special Eurobarometer 251* (Mai 2006), p. 12.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_251_en.pdf

The results speak for themselves: participation in “European activities”, from these general indicators defining European citizenship, is still minor. In addition, 52% of Europeans surveyed are not interested in European business issues, and the percentage is much higher for women than for men. We can see the same reaction among young people and those who have left school early or for vulnerable social groups.

3. UNITED IN DIVERSITY: A MATTER OF RECOGNITION

European integration policies raise specific topics related to identity. Even if not everyone is aware of it, European citizenship has become a “social fact” since the Maastricht Treaty. The fact that European identity is not based on consensus is probably sufficient to question its existence. We find it difficult to explain that although desired by many and implied by the European Union, European identity slips away just when it should emerge. The normative concept of *unity in diversity*

aims to the common identity to be built without sacrificing the inherited identities of national states and traditional communities. The strategies of European integration face the claims imposed by individual rights and freedoms of European citizens, but also with identity claims.

Charles Taylor argues that the non-recognition of identity is as oppressive as the non-recognition of human rights. "Non-recognition or misrecognition can inflict harm; can be a form of oppression, imprisoning someone in a false, distorted, and reduced mode of being" (Taylor, 1992: 25).

The notion of recognition is essential as far as identity is concerned, both at the personal and collective levels. "Be it the constitution of one's own identity through the experience of self-recognition in the mirror or the recognition of the other through the experience of communication, the process of recognition is the foundation for the symbolic dimension of identity" (Lamizet, 2002: 20). This need always existed, but it has become more acute with the emergence of modernity, because identity, which is not based on hierarchical position, relies even more on the recognition of others. Identity and recognition are different (e.g., not-recognized identities), but linked. Identity appears first, followed by the question of its recognition, but that recognition is part of the definition of that identity, since it 'materializes' this identity. So, recognition completes identity. There is a natural correlation: identity becomes complete through recognition. That is why Taylor defines it as the "condition for a successful identity".

Recognition of the other implies that he is different and that similarities stem first from the fact that everyone is different. So recognition is not eliminating the difference and assimilating the other with the same, but it is rather an accepted otherness. According to this perspective, equality of rights does not mean reduction of the other to the same. On the contrary, it includes the right to be different. The equal remains different, which means that equality is different from sameness. Universality is not what remains once differences have been removed (because, in this case, there is nothing left), but it is something that feeds on differences and particularities. Since human nature always appears under multiple modalities, human identity is never one, but it is always differentiated.

In the general context of fading points of reference, the nation-state is no longer successful in integrating groups, nor in recreating social ties. It no longer provides members of society with a feeling of unity, with a purpose in life or death i.e., a reason to sacrifice one's personal interest, or even one's life to a reality or a notion greater than one's own individuality. It appears to be an abstract, bureaucratic structure, removed from real life. This evolution encourages all kinds of particular affirmations. The need for identity tends to become stronger (and more disjunctive than in the past) since it has become obvious that the nation-states have failed in their roles of producers and providers of identity. National identities are disintegrating in favor of other forms of identity. The more "national identity" is weakening, the more societies look for alternative communities providing identity.

Above all, identity has become a political problem. Since the goal of recognition is to be recognized by all, the public sphere alone is able to provide the right environment. Identity then combines all actions and practices, which allow political recognition in the public place. That is why the protection of those identities (cultural, linguistic, religious, sexual etc.), plays such an important role in current social and political conflicts.

The goal of this demand for recognition is to escape from a situation where differences are relegated to the private sphere, where therefore, it inevitably becomes dominated by public power. It expresses the desire to inscribe into the space of communication and sociability an identity, which has hitherto been denied the capabilities and powers of a political entity. "Identity only has relevance and, respectively, institutional credibility, if it gains recognition and accreditation in the public space: its institutional value comes from the authority of a signifier" (Lamizet, 2002: 58). So, the definition of public space as a space of *in distinction* is unequivocally being challenged by requests for identity. Such demands suggest replacing a "neutral" public space, which does not recognize specific relations, by a new public space, which would be structured by them. At the same time, such demands show egalitarianism to be hostile to differences as it renders a standardizing vision of the world, which in turn is nothing else but a cultural principle disguised as a universal principle. Requests for identity no longer contend with a moral and political universalism, which has too often been the forefront for undisclosed practices of domination. We should incorporate a true policy of recognition of the differences into the organization of society, because this recognition represents the foundation of social ties. The path to social justice leads not only through redistribution, but also through recognition (Honneth, 2002: 43–55). It calls for a policy of recognition from the authorities (Cf. Gutman 1992; Taylor 1994; Honneth 1995).

In contemporary societies, identity claims are often treated as a reactionary phenomenon, as an irrational desire to return to the past, a return to a step that was considered definitely exceeded. The presence of identity groups is problematic in the context of contemporary liberal democracies. The recognition requested by these groups appears in popular opinion as a threat to the public order and to the freedom of individuals. It is accepted as a normal situation that man adheres to forms of community life without sacrificing his freedom. For this reason, the identity groups and inherited identities are discredited while the interest groups and chosen identities are recognized as legitimate. The hostility to the traditions and identity of belonging also stems from the fact that the founding values of these are not negotiable, while the interest is. Identity groups should not be confused with interest groups. An interest group can be functional even if there is not a mutual identification among its members. For an individual point of view, a group of interest must share the same interest as fundamental instrument with other groups' members. Identity groups can also defend the interests of their members, but this

activity is not the purpose of the group and is not a necessary consequence of its existence. In this case, the interest is not the founder, but only a derivative of the group's existence. Amy Gutman summarizes the difference between these two groups as follows: "a paradigmatic perspective, the politics of identity groups is linked to an idea of what people is, while politics of interest groups is linked with the idea of what people want" (Gutman, 2003: 15).

The European identity to be built is more like identity interest groups, but we must not forget that what binds man is now a common future, not only a common past. It seems that the unity in diversity ideal that should characterize the European identity to be built will be realized by the market economic mechanisms rather than by the loyalty to local cultural traditions.

REFERENCES

1. BAUMAN, Z. *Europe of strangers*, Oxford University Transnational Communities Programme Working Paper. <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/bauman.pdf>, last read on 20th of December 2011.
2. GUTMAN, AMY, *Identity and Democracy*, Princeton: Princeton University Press, 2003.
3. GUTMAN, AMY (ed.), *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*, Princeton: Princeton University Press, 1994.
4. HABERMAS, JÜRGEN, LENNOX, SARA & LENNOX, FRANK, "The Public Sphere: An Encyclopedia Article (1964)", in *New German Critique*, No. 3. (Autumn), p. 49–55 (1974).
5. HONNETH, AXEL, *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*, Cambridge: POLITY PRESS, 1995.
6. HONNETH, AXEL, "Recognition or Redistribution? Changing Perspectives on the Moral Order of Society," in Last, Scott & Featherstone, Mike (eds.). *Recognition and Difference*, London: Sage Publications, 2002: p. 43–55.
7. LAMIZET, BERNARD, *Politique et identité*, Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2002.
8. LIPPMAN, WALTER, *Public Opinion*, New York: the Macmillan Company, 1954.
9. SCHLESINGER, PHILIP, "Changing Spaces of Political Communication: The Case of the European Union", in *Political Communication* 16, no. 3. (1999): p. 263–279.
10. TAYLOR, CHARLES, *Multiculturalism and the Politics of Recognition*, Princeton, 1992.
11. European Commission, Europe 2020. *A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso_007_-_europe_2020_-_en_version.pdf, last read on 20th of December 2011.
12. European Commission. *White Paper on a European Communication Policy*, http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com2006_35_en.pdf, last read on 20th of December 2011.
13. European Commission. *How Europeans see themselves. Looking through the mirror with public opinion surveys*, http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_documentation/05/txt_en.pdf, last read on 20th of December 2011.
14. European Commission, *Standard Eurobarometer 70*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_first_en.pdf, last read on 20th of December 2011.
15. European Commission, *Special Eurobarometer 251 The Future of Europe*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_251_en.pdf, last read on 20th of December 2011.

CERCETAREA ATRIBUTELOR ȘI ATITUDINILOR IDENTITARE ALE ROMÂNILOR

CODRINA ȘANDRU*

ABSTRACT

THE INVESTIGATION OF THE IDENTITY AND ATTITUDES OF ROMANIANS

The object of this qualitative sociology study was to emphasize the identity attributes of Romanians today: what they think of themselves as a people and what Romanians who live in the country or in other countries in the world think about Romania. The theoretical framework was established by social identity theory and by social representations research. For the gathering of data, I used a questionnaire with open questions and the reflection-and answer-triggering method, using as stimulus patriotic-themed songs: lyrics from the national anthem and another patriotic song very well known in Romania, entitled "God, protect the Romanians!". For the analysis of qualitative data, I used a category scheme specific for social representations, and at the end of the article I synthesized the data in the form of "storytelling" representative for four social categories included in the research: students, managers, pensioners and Romanian migrants abroad. The data obtained point to an identity crisis among these categories of Romanians: this crisis takes the form of a negative national identity. In terms of the social identity theory (Tajfel), it means that Romanians have in general a negative image when comparing themselves with other nations and they feel it like a strong discomfort.

Keywords: social identity, national identity, identity attributes, social representations, patriotic song.

INTRODUCERE

De-a lungul ultimelor două decenii, imaginea României în Europa a fost mai degrabă negativă decât pozitivă (Nicolescu *et al.*, 2006). La nivelul discursului public, având ca principal instrument presa internațională, au fost construite și vehiculate imagini ale unei Românie corupte, cu zone largi de sărăcie, cu copii instituționalizați în condiții improprii, cu mari dificultăți în implementarea

* Correspondence address to Codrina Șandru: Universitatea „Transilvania” din Brașov, România, e-mail: codrinasandru@yahoo.com.

legislației europene, cu capacitate redusă de gestionare a fondurilor europene și cu rețele consolidate de traficanți și cerșetori.

În perioada premergătoare aderării României la Uniunea Europeană, presa de pe continent construia o imagine ambivalentă, în care termenul-cheie pozitiv al discursului mediatic era cel de „creștere”, iar termenul-cheie negativ era „corupția” (*Ibidem*). Dincolo de imaginea reflectată în presă, sondajele de opinie efectuate în diferite țări europene de-a lungul ultimilor cinci ani prezintă o imagine mai degrabă negativă a României și, mai ales, a migrantului român. În 2008, 61% dintre cetățenii spanioli aveau o părere proastă sau foarte proastă despre migrații români în Spania, părerea lor fiind mai bună despre migrații sud-americani, africani sau asiatici. În ceea ce privește percepția față de România, cele mai mari scoruri au fost obținute pentru itemii de asociere a țării cu sărăcia, delincvența, problemele economice și romii/țigani¹.

În Italia și în Spania, principalele destinații ale emigrării temporare în perioada 2001–2006 (Sandu, 2010), studii recente despre imaginea României și a migrantilor români au pus în evidență deficitul de imagine pe care românii îl au în relația cu partenerii europeni. În Italia, românii par a fi luat locul albanezilor ca „oameni negri” ai imaginarului colectiv, în special după intrarea României în Uniunea Europeană și după aflulul de romi de cetățenie română în Italia (Deaglio, 2009, *apud* Cionchin, 2009). În perioada 2008–2010, pornindu-se de la „delicte săvârșite de români singurari în Italia, s-a ajuns să se eticheteze cu adjectivul *criminal* un întreg popor” (Pittau, Ricci, Timsa, 2010).

Datele unui sondaj de opinie realizat în 2008 în Italia de către Agenția de Strategii Guvernamentale² arată că cetățenii italieni văd România mai ales ca pe o țară pauperă ce a avut mult de suferit, cu performanțe economice slabe, dar cu peisaje frumoase. Majoritatea italienilor consideră că aprecierile negative din presa italiană la adresa imigrantilor români sunt adevărate și că imaginea României în Italia s-a schimbat în rău după venirea imigrantilor români.

Și în interiorul României imaginea cetățenilor români despre ei înșiși și despre țară conține elemente negative. Într-un recent sondaj de opinie care încerca să ia pulsul națiunii pe problematica intrării României în Spațiul Schengen – temă larg dezbătută la nivelul discursului public în anul 2011 – 80% dintre respondenți considerau că vina pentru posibila neacceptare a României îi aparține României însăși, față de doar 14% dintre respondenți, care spuneau că vina ar aparține Uniunii Europene. De asemenea, 78% era procentul celor ce credeau că România se îndreaptă într-o direcție greșită, 58% dintre respondenți considerând că și Uniunea Europeană face același lucru³. Datele furnizate de Eurobarometrul din

¹ Studiul *Imaginea României în Spania*, 2008, vezi bibliografia.

² *Percepția cetățenilor italieni asupra României și comunității românești din Italia*, 2008, vezi bibliografia.

³ Sondaj realizat de SNSPA și CCSB în perioada 14-19 ianuarie 2011, date disponibile pe: http://www.money.ro/sondaj--80prc--dintre-romani-cred-ca-romania-este-de-vina-daca-nu-intra-in-schengen_833476.html, accesat la data de: 10.02.2011.

toamna anului 2010 pun în evidență un grad ridicat de pesimism al românilor comparativ cu alți cetățeni europeni: România ocupă penultimul loc în ceea ce privește nivelul satisfacției față de viață (45% dintre români se declară satisfăcuți de viața lor, față de 78% – media europeană) și se situează în grupul celor mai pesimiste țări în aprecierea evoluției situației economice interne⁴.

Datele de mai sus au rolul de a face o introducere la tema identității românești în spațiul european și de a ajuta la formularea unei probleme de cercetare: au românii astăzi un complex identitar în relația cu Europa? Reformulată în termenii teoriei identității sociale (Tajfel, 1978), întrebarea se pune astfel: au românii astăzi o identitate națională negativă, adică simt că aparțin unui grup etno-național mai puțin valorizat, prin comparație cu alte grupuri etno-naționale ale Europei?

În acest articol voi încerca să ofer un răspuns întrebărilor de mai sus privind identitatea românilor astăzi, răspuns obținut în urma unei cercetări calitative care a utilizat cântecul patriotic ca stimul pentru identificarea atributelor identitare.

CADRUL TEORETIC: TEORIA IDENTITĂȚII SOCIALE ȘI TEORIA REPREZENTĂRILE SOCIALE

Tema identității, ca temă sociologică și antropologică, a făcut o carieră foarte interesantă de-a lungul ultimelor decenii. Dialectica universal-local în abordarea chestiunii identității se regăsește în expresii precum *universalizarea naționalismului* ca pan-fenomen (Dieckhoff, 2003). Expresia, aparent surprinzătoare, se referă la răspândirea „ideologiei mobilizării specificității” la nivel mondial, căci în ultimele decenii „universalizarea naționalismului a devenit o realitate care nu încetează să provoace efecte în cascadă” (*Ibidem*, p. 13). Dilemele majore provocate de procesul de globalizare (Waters, 2002) au primit un răspuns acceptabil, în procesul de construcție europeană, prin intermediul principiului „unității în diversitate”. În domeniul sociologiei dezvoltării, de pildă, a fost formulată *paradigma cultură-dezvoltare* (Cobianu-Băcanu, Alexandrescu, Cucu-Oancea, 2002), al cărei ax este dat de promovarea schimbării și a inovației sociale pe fundamentele culturale ale comunităților, regiunilor și statelor. Cunoașterea identităților culturale este esențială în procesele de dezvoltare deoarece, pe baza lor, pot fi proiectate strategii de dezvoltare „compatibile cultural” (Kottak, 1990, *apud* Chelcea, 2006) și pot fi mobilizate resurse specifice, altădată ignorate sau subutilizate.

Pentru cei mai mulți dintre noi, în cea mai mare parte a timpului, identitatea este neproblematică și e ceva luat ca atare (Jenkins, 2008). Părem a fi conștienți *cine anume suntem* și cine sunt persoanele din viața noastră. Există însă situații în care identitatea poate deveni problematică. Acest lucru se întâmplă întotdeauna *în relație*. Mai precis, prin raportare sau prin comparație cu *un altul*: un alt individ sau

⁴ Date disponibile pe http://ec.europa.eu/romania/news/sondaj_situatie_sociala_ro.htm, accesat la data de 12.02.2011.

un alt grup social. Privind lucrurile din perspectiva „mozaicului etnic” al lumii contemporane, antropologul Gheorghiță Geană susține că orice entitate care și-a găsit identitatea tinde să intre în contact cu alte entități similare. Acest „contact social” este dinamic, căci vor exista permanent interpretări și reinterpretări ale identității, dar toate aceste reinterpretări pornesc de la o bază, de la un nucleu local, specific oricărei entități etnice (Geană, 1997).

În anii '70 ai secolului trecut, Henri Tajfel a elaborat teoria identității sociale pornind de la conceptele de *categorizare* și *comparație socială* (Tajfel, 1978). Intenția sa și a colaboratorilor săi era aceea de a explica, din perspectiva psihologiei sociale, discriminarea și conflictele dintre grupuri sociale cu identități etnice sau rasiale diferite. Teoria sa este utilă astăzi pentru explicarea percepțiilor intergrupuri și a comportamentelor de mobilitate socială în Europa. Premisa teoriei identității sociale este că noi, indivizii, organizăm realitatea socială incluzându-ne pe noi înșine și pe ceilalți în categorii semnificative. Formarea identității sociale derivă astfel din percepția categorială de sine, din conștiința apartenenței și din comparația socială cu alte categorii considerate semnificative. Tajfel a formulat ipoteza că indivizii aspiră la o identitate socială pozitivă (Tajfel, 1978). Acest lucru se întâmplă dacă grupurile cărora indivizii le aparțin sunt valorizate din punct de vedere social. Comparația între grupuri se face în termeni ierarhici: dacă *in-group*-ul este considerat superior *out-group*-ului, atunci identitatea socială este pozitivă. Dacă *in-group*-ul este considerat inferior *out-group*-ului, atunci identitatea socială este negativă. Sintetizând, propoziția de bază a teoriei identității sociale este următoarea: indivizii au nevoie de o identitate socială pozitivă, adică au nevoie să știe că aparțin unor grupuri valorizate, apreciate în societate.

Rezultatul comparației sociale este o *evaluare a sinelui*: individul capătă conștiința valorii identității sale ca membru al diferitelor grupuri sociale. Tajfel discută cele două situații tipice care apar în procesul de comparație socială: **A.** Prin comparația inter-grupuri, individul realizează că are o identitate socială pozitivă, care îl mulțumește și îi conferă stimă de sine (*positive self-concept*). În consecință, el va căuta să-și conserve identitatea pozitivă și superioritatea față de cei cu care se compară, ori chiar să-și extindă această superioritate. **B.** Prin comparația inter-grupuri individul realizează că are o identitate socială nesatisfăcătoare, negativă (*negative self-concept*), ceea ce provoacă disconfort și suferință. În acest caz, individul va fi motivat să schimbe ceva pentru a-și îmbunătăți stima de sine. Strategiile de acțiune adoptate depind de alternativele percepute în legătură cu raporturile dintre grupuri (*cognitive alternatives*). Astfel, dacă individul nu percepe existența unor alternative ale raporturilor dintre *in-group* și *out-group* (avantajul *out-group*-ului este considerat legitim și stabil), atunci se recurge la strategii individuale: strategia mobilității sociale (*social mobility*) sau strategia mobilității psihologice (*psychological mobility*), prin adoptarea de standarde și atribute ale *out-group*-ului, în scopul creșterii stimei de sine. Dacă însă individul percepe existența unor alternative ale raporturilor dintre grupuri (avantajul *out-group*-ului,

este considerat ilegal și instabil), atunci strategiile de schimbare sunt mai degrabă colective: strategii de creativitate socială sau strategii de acțiune socială radicală (marșuri, greve, proteste, boicoturi sau conflicte armate).

Specific teoriei identității sociale este faptul că pune accent pe *percepția* raporturilor dintre grupuri, pe *semnificația* și pe *interpretarea* pe care indivizii o dau acestor raporturi. Există astăzi multe fenomene sociale care pot fi explicate prin teoria identității sociale: migranții români care au părăsit țara pentru că în România simțeau că nu au nicio șansă, migranții români care s-au întors acasă (procesul numit „migrația de revenire”, vezi Sandu, 2010), pentru că au suferit prin comparația lor cu autohtonii și au perceput ca impermeabile granițele dintre *noi* și *ei*, percepția interetnică și sentimentul de teamă generalizată al românilor din Harghita privind forța și organizarea lumii maghiare în care ei simt că nu vor putea pătrunde niciodată (Biro, Gagy, 1999) ș.a.

În afara teoriei identității sociale, un alt cadru teoretic util pentru problema noastră de cercetare este teoria reprezentărilor sociale. Pornind de la conceptul durkheimian de *reprezentare colectivă* ca ansamblu de credințe și sentimente specifice unui grup social, cuprinzând cunoștințe, mituri și ideologii, Serge Moscovici a pus bazele, în anii '60, *teoriei reprezentărilor sociale* – fenomene psihosociale ce reprezintă o formă de conștiință particulară specifică grupurilor sociale (Neculau, 1997).

Legătura dintre identitate și reprezentările sociale este foarte strânsă. Vorbim practic de un raport de intercondiționare: pe de o parte, reprezentările ajută la formarea identității, căci reprezentările sociale sunt elemente fundamentale în construirea ordinii sociale a lumii, în elaborarea semnificațiilor despre oameni, lucruri, categorii, fenomene etc. Pe de altă parte, identitatea asumată determină formarea ori asimilarea de noi reprezentări sociale, în acord cu specificul cultural al grupurilor din care facem parte. Moliner (1993, *apud* Curelaru, 2006) arată că fiecare individ își definește identitatea în raport cu reprezentările sociale ale grupului propriu, reprezentările sociale intervenind direct în structurarea grupurilor și în construcția identităților sociale.

Serge Moscovici a definit reprezentarea socială ca „sistem de valori, de noțiuni și de practici relative la obiecte, aspecte sau dimensiuni ale mediului social care permit nu numai stabilirea cadrului de viață al indivizilor și grupurilor, dar constituie în mod egal un instrument de orientare a percepției situației și de elaborare a răspunsurilor” (Moscovici, 1961, *apud* Nicolau, 1997, p. 8). Reprezentarea socială nu este doar o simplă reflecție asupra realității, căci ea presupune „organizarea semnificativă” la nivel mental a realităților sociale, manifestându-se totodată ca un „ghid” necesar în coordonarea acțiunii sociale și a relațiilor sociale (Abric, 2001).

Pentru scopurile cercetării de față, am preluat din literatura de specialitate schema propusă de Mihai Curelaru (2006), ca instrument de analiză a conținutului reprezentărilor românilor despre patrie și despre identitatea națională. Conform

acestei scheme, orice reprezentare socială are trei componente: cognitivă, afectivă și comportamentală. Componenta cognitivă se referă la *cognițiile* privitoare la obiectul reprezentării, împărtășite de membrii unui grup. Activarea unei reprezentări sociale înseamnă, din punct de vedere cognitiv, utilizarea unor mecanisme de organizare a informațiilor, iar principalele mecanisme de acest tip sunt: stereotipurile, categoriile și scenariile (Moliner, 1996, *apud* Curelaru, 2006). Componenta afectivă cuprinde manifestările emoționale asociate reprezentărilor sociale. Mai precis, *cognițiile* sunt purtătoare sau producătoare de *emoții*. Reprezentările sociale, întrucât angajează apartenențele sociale ale indivizilor, au implicații afective și normative (Jodele, 1998, *apud* Curelaru, 2006). Componenta comportamentală are la bază caracteristica *cognițiilor* de a fi nu doar descriptive, ci și *prescriptive*. Prin aceasta, reprezentările sociale orientează conduitele umane în formulări de tip normativ: „este necesar să...”, „trebuie să...” etc.

Întregul fundament teoretic al studiului de față, în particular relația dintre identitate și reprezentare, este văzută într-o perspectivă constructivistă, în care elementele fundamentale ale vieții noastre sociale – identități, reprezentări, credințe etc. – se compun și se recompun permanent, în cadrul unui proces continuu de negociere a diferențelor (Papastergiadis, 2000). Identitatea socială nu este un dat imuabil sau o caracteristică prescriptivă care „închide orizonturile” și reduce individul sau grupul la un punct de origine. Având la bază concepțiile lui A. Schutz sau R.H. Turner, identitatea este văzută astăzi ca o construcție simbolică menită să ne confere recunoaștere ca indivizi sau ca grupuri și capabilă să dea sens acțiunilor noastre (Pattarin, 2007). Originile și influențele sale sunt multiple, complexe și adesea contradictorii, iar procesul permanent de reconstrucție identitară face ca imaginea noastră în lume să fie mereu incompletă (Papastergiadis, 2000). Omul contemporan este pus în situația de a alege mereu atributele identitare pe care să le prezinte, în funcție de situația socială (Melucci, 2000). Imaginea de sine pare a fi fragmentată, însă indivizii încearcă să-și reprezinte propria identitate ca pe o imagine unitară.

Nevoia de a se defini ca „eu” sau ca „noi” se manifestă permanent, prin raportare la ceilalți, prin cunoașterea lor, prin empatizare, prin diagnostice puse pentru a înțelege cine este celălalt, toate acestea derivând din nevoia de a construi cu ceilalți raporturi de încredere (Melucci, 2000).

În acest cadru teoretic, demersul de identificare a atributelor identitare care ne definesc pe noi ca „români”, prin comparație cu „alții diferiți”, devine logic și util. Problema de cercetare este formulată interogativ: care sunt atributele identității naționale ale românilor astăzi? Atributele identității, în cadrul acestui studiu, se referă la formulările subiecților referitoare la: cum suntem noi românii, ce simțim ca români când ne comparăm cu ceilalți, de ce suntem așa și cum ar trebui să fim sau ce ar trebui să facem – este vorba deci despre atribute, raționalizări și chiar expresii normative asociate conceptului de *identitate națională*.

METODOLOGIA CERCETĂRII

Cercetarea atributelor identității naționale este, în studiul de față, una de tip calitativ, având ca tehnică *provocarea răspunsului scris* la un stimul pe care l-am considerat original și relevant: cântecul patriotic. Instrumentul de cercetare a fost un chestionar aplicat direct sau prin intermediul poștei electronice. Am selectat două elemente-stimul: un fragment dintr-un cântec patriotic binecunoscut în România și un fragment din imnul național. Am ales tehnica răspunsului provocat pentru că ea se utilizează larg în studiul reprezentărilor sociale, dar și pentru un motiv mult mai puțin ancorat în lumea științificului: un grup de studenți mi-a povestit că la petreceri este mare distracție atunci când se face karaoke pe cântece patriotice și pe cântece de pahar. Pornind de aici, am hotărât să aplic un instrument de cercetare în care versurile cântecelor cu mesaj patriotic să fie *stimul* pentru obținerea de răspunsuri legate de atributele identității naționale și de reprezentările sociale despre patrie. Am realizat pretestarea cu studenții la Sociologie, anul II, la Universitatea „Transilvania” din Brașov, la mijlocul lunii ianuarie 2011. Opiniile lor au fost favorabile, iar sugestiile mi-au permis îmbunătățirea acestui instrument. Studenții au declarat că este o cercetare originală, stimulativă și utilă în „contextul ăsta de bulversare a valorilor” (Florin, student anul II).

Pentru selecția cântecelor am utilizat metoda anchetei, avându-i ca subiecți pe studenții la Sociologie. Scopul a fost acela de a obține o listă cu cele mai semnificative cântece patriotice, în opinia lor, listă din care am ales primele două opțiuni în baza frecvenței de apariție. Astfel, primele două opțiuni au fost imnul național, „Deșteaptă-te, române” și cântecul „Doamne, ocrotește-i pe români”.

Instrumentul de cercetare a fost un chestionar cu întrebări deschise, iar subiecții cercetării au fost rugați să comenteze versurile și să scrie tot ce doresc, legat de muzică, de cântăreț sau de alte aspecte asociate versurilor respective, aspecte pe care ei le consideră importante. Pentru selectarea lotului de subiecți am utilizat metoda bulgărelui de zăpadă, iar categoriile alese au fost următoarele: studenți, manageri, migranți români în străinătate și pensionari. Numărul total de subiecți care au completat chestionarul a fost de 42 (din 45 de chestionare trimise), din care 17 direct pe hârtie și 25 prin poșta electronică. Culegerea datelor s-a desfășurat în perioada 20 ianuarie – 10 februarie 2011. Lotul de subiecți a avut următoarea structură: pe criteriul de gen, 17 bărbați și 25 femei; pe criteriul ocupațional, 17 studenți, 12 manageri din firme mari și mijlocii din România, 6 migranți români în străinătate (Italia și SUA) și 7 pensionari. Motivația alegerii acestor categorii de subiecți a avut la bază următoarele premise: studenții reprezintă generația tânără și deciziile lor privind viitorul pot fi influențate de reprezentările sociale despre țară (Breakwell, 2001); managerii reprezintă o categorie profesională cu importante deschideri spre relații internaționale, bazate atât pe valori de piață cât și pe valori sociale de tipul responsabilității sociale (Reynaud *et al.*, 2007) sau al economiei etnice (Lassen, 2006); pensionarii pot

aduce o perspectivă interesantă în cercetare din cauza interpretării comparative a regimurilor socio-politice diferite pe care le-au trăit în România; migranții români în străinătate aduc o perspectivă „din exterior” și au experiența unei alegeri de *social mobility* – în termenii teoriei lui Tajfel.

ANALIZA DATELOR

Pentru analiza datelor calitative am utilizat tehnici specifice analizei de conținut. Am realizat mai întâi o codare deschisă (Babbie, 2010; Scârneci, 2007), apoi am sintetizat datele după schema de categorii propuse de M. Curelaru (2006). Mai precis, am căutat în comentariile subiecților cercetării următoarele elemente: **1. cogniții:** stereotipuri etnice/naționale, categorii (încadrarea versurilor, comentarii față de mesajul transmis prin cântecul patriotic), scenarii (explicații, raționalizări, comparații); **2. emoții/sentimente exprimate** și **3. elemente prescriptive** (sugestii de acțiune, de schimbare, de orientare a conduitelor).

1. Atribute identitare ale românilor identificate la nivel de cogniții. Am identificat 14 răspunsuri care conțineau *stereotipuri etno-naționale* în comentariile la cântecul „Doamne, ocrotește-i pe români” și 11 răspunsuri în comentariile la imnul național. Stereotipurile se grupează, la rândul lor, în trei subcategorii: *cum e poporul*, *cum e țara* și *cum e românul*.

Tabelul nr. 1

Stereotipuri referitoare la români, țară și popor

Stereotipuri / Cântece-stimul	Stereotipuri despre popor	Stereotipuri despre țară	Stereotipuri despre român
Cântec A („Doamne, ocrotește-i pe români”)	<i>Suferă. E trist. Sărac. Ne plângem prea mult. Are dragoste de țară. Amărât. A speriat Europa. Ne autovictimizăm. Suntem sărăciți economic și spiritual.</i>	<i>Săracă. Bogată. Are resurse. Prost gestionată. Credincioasă.</i>	<i>Optimist. Credincios. Cere ajutor divin. Se teme.</i>
Cântec B (Imnul național, „Deșteaptă-te, române!”)	<i>Popor puternic. Popor adormit. În impas de secole. Veșnic asuprit. Nu ne-am trezit din somn. Nu suntem triumfători. Nu reușim să ne croim o altă soartă. Popor care-și elogiază cotropitorul. Dă vina pe factori externi. Imposibil de mobilizat când e necesar.</i>		<i>Fixat în trecut. Are în sânge instinctul de apărare a patriei. Dă vina pe alții.</i>

Analiza datelor calitative pentru cântecul *A* pune în evidență asocierea subiectului „popor” cu cele mai multe attribute ale unei identități sociale negative. Poporul este în același timp victimă (*suferă, e sărac sau săracit, e amărât*), dar se și autovictimizează (*ne plângem prea mult, ne autovictimizăm*), ori chiar „*am speriat Europa*”. În schimb, țara și românul nu sunt încadrate în același registru stereotipal: țara e *săracă*, dar e așa pentru că e *prost gestionată*, țara e *credincioasă* și totuși e o țară *bogată, cu resurse*; românul este *optimist, credincios*, dar *se teme*, ceea ce vine dintr-o perspectivă externalistă (nu e el, românul, vinovat, ci forțele exterioare lui). Observăm deci că identitatea negativă este mai degrabă asociată unui subiect colectiv (poporul) decât țării sau românului în sine, ca tipar etnic. În cazul cântecului B, imnul național, cele mai multe referiri se fac la același subiect colectiv – poporul român. Cu o singură excepție (*popor puternic*), stereotipurile asociate poporului român au aici încărcătură negativă și se înscriu într-o logică a autoînvinovățirii, cu referiri totuși și la condiții externe: *popor adormit, nu reușim să..., suntem în impas, nu suntem trimunfători*, dar este așa și pentru că poporul a fost veșnic *asuprit, în impas de secole*.

Logica stereotipizării devine explicabilă dacă sunt analizate și celelalte două elemente ale cognițiilor: categoriile și scenariile. În cadrul *categoriilor* am reținut din datele calitative referirile la mesajul transmis de cântecul respectiv, iar pentru *scenarii* am identificat explicațiile, raționalizările și comparațiile pe care subiecții cercetării le fac în legătură cu conținutul versurilor.

Pentru cântecul *A*, *mesajul* se poate grupa în câteva categorii semnificative, prezentate în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 2

Categorii de mesaj pentru cântecul „Doamne, ocrotește-i pe români”

Mesaj focusat pe elementul religios	Mesaj focusat pe probleme/suferință.	Mesaj focusat pe reflectarea realității	Mesaj focusat pe elementul istoric
<i>Importanța religiei, a apelului la divinitate.</i> <i>O rugă la Providență.</i> <i>Rugă la Dumnezeu.</i> <i>Rugăciune frumoasă și tristă.</i> <i>Cerere de ajutor către divinitate ca ultimă modalitate de salvare.</i>	<i>Problemele cu care s-a confruntat țara noastră de-a lungul istoriei.</i> <i>Fragmentare, disoluție națională.</i> <i>Problema unei Români dezbinată.</i> <i>Suferința românilor din Transilvania aflați sub ocupație străină.</i> <i>E un fel de bocet fără speranță.</i> <i>Versuri scrise în momente de grea suferință a poporului român.</i>	<i>Reflectă realitatea azi.</i> <i>Starea actuală a țării.</i> <i>Versurile descriu foarte bine situația actuală a României.</i> <i>Reflectă multă jale, ceea ce nu-i departe de adevăr.</i> <i>Mesaj legat de cererea actuală de autonomie a maghiarilor.</i> <i>Mi se par versuri mereu actuale.</i>	<i>Ardealul e al nostru și am știut să-l apărăm.</i> <i>Au fost multe războaie și răscoale.</i> <i>Se încearcă conștientizarea contextului istoric al poporului român.</i> <i>Mă duce cu gândul la istoria neamului nostru.</i> <i>Trecut istoric de asuprire a românilor de către maghiari.</i>

Încadrarea categorială a mesajului cântecului se asociază cu o notă pesimistă: subiecții cercetării fie sunt de acord că prin conținutul său cântecul reflectă realitatea (*tristă*), fie propun chiar ei cuvinte ce se încadrează în același registru semantic: *tristețe, disoluție, probleme, suferință, bocet, jale* etc. Pentru imnul național, mesajele diferă și sunt prezentate în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 3

Categorii de mesaj pentru imnul național

Mesaj focusat pe elementul istoric	Mesaj focusat pe funcția patriotică și mobilizatoare a imnului	Mesaj focusat pe reflectarea realității	Mesaj critic sau ironic
Exprimă ideea unei origini nobile a poporului. Promovează ideea eroilor naționali. Apologia faptelor de vitejie ale înaintașilor, uitați în istorie. O sinteză a istoriei noastre. Mândria că aparținem unui trecut glorios.	Cel mai important cântec al românilor. Versurile se referă la dorința românilor de a se păstra ca popor, ca țară. E un îndemn la ieșirea din impas. Versurile sunt de încurajare. Îndemn pentru trezirea la realitate a românilor. Îndemn la unitatea de acțiune a românilor pentru a-și redobândi identitatea națională.	Mesajul e profund actual. Versuri reale și în prezent.	Pe vremea lui Bănescu ar fi mai indicată o manea ca imn național. Din nefericire, îl asociez cu clasa politică din România care e responsabilă de situația în care a ajuns țara. Versurile nu se mai potrivesc astăzi. Nu reprezintă psihologia românului.

Majoritatea comentariilor față de mesajul imnului conțin ideea unui deficit identitar, fie în formă constatativă, fie prescriptivă: trezirea la realitate, încurajarea pentru a schimba ceva, apelul la unitatea românilor, uitarea valorilor naționale, lupta pentru un țel comun etc. Este, de asemenea, de constatat consistența mesajului critic, conform căruia imnul național nu este considerat reprezentativ pentru realitatea națională contemporană. Toate aceste comentarii denotă o semnificare negativă a propriei identități naționale, aspect care va ieși în evidență în continuare prin analizarea *scenariilor* cuprinse în reprezentările sociale despre români și România.

În discursul subiecților cercetării am identificat elemente care pot fi asimilate *scenariilor* din schema de categorii propusă de M. Curelaru. Am inclus aici toate aserțiunile ce cuprindeau explicații, comparații și raționalizări legate de identitatea națională și de situația actuală a țării. Am grupat aceste unități de discurs în câteva tipuri, separat pentru fiecare dintre cele două cântece-stimul. Rezultatele acestei operații sunt vizibile în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 4

Tipuri de scenarii (explicații, comparații, raționalizări)

Tip de scenariu	Cântec A („Doamne, ocrotește-i pe români”)	Cântec B (Imnul național, „Deșteaptă-te, române!”)
Religios	<i>Numai Dumnezeu ne mai poate ocroti. Tot ce ne-a mai rămas este credința. Dumnezeu e singurul care-i poate ocroti pe români.</i>	
Istoric	<i>Au fost multe războaie și războaie. Românii au dorința de a nu se mai repeta experiențele trecutului sub dominație străină. Versurile sunt născute din istoria zbuciumată a țării.</i>	<i>Am luptat tot timpul pentru a fi liberi, încă din vremea dacilor. Starea actuală e generată de contextul politic al secolelor trecute.</i>
Politico-economic	<i>Deși există resurse și dorință de uniune, aceasta din urmă nu se concretizează.</i>	
Critic	<i>„Transilvania mea sfântă” nu mai e de actualitate, căci românii din Transilvania preferă să-și cumpere proprietăți în Ungaria. „Capul plecat sabia nu-l taie” – cu asta am pierdut mult pe parcursul istorie multimilenare.</i>	<i>Cântecul nu ridică pe nimeni la luptă. Niciodată nu am făcut altceva decât să plătim taxe de protecție. Mereu alții sunt de vină pentru nereușitele noastre, nu noi...!</i>
Comparativ		<i>Francezii sunt mândri de imnul lor vechi și revoluționar, nu-l schimbă! Imnul trebuie respectat, așa cum fac toate popoarele care se consideră civilizate.</i>

2. Emoții/sentimente naționale. Registrul tematic asociat elementelor afective este larg. La prima citire a materialelor calitative, impresia este că fiecare emoție exprimată de subiecți pare a fi diferită de toate celelalte. Și totuși, un efort de sintetizare a datelor scoate la lumină câteva tipuri de emoții ce pot da seamă de existența unor *tipuri sociale*: cei care trăiesc intens cântecul patriotic și se emoționează, cei care declară că nu simt mai nimic, cei care se simt mobilizați sau revoltați pe realitățile actuale etc.

Pentru realizarea unei liste de tipuri sociale am fost inspirată de schema de categorii a Ozanei Cucu-Oancea (2006), pe care am adaptat-o la situația de cercetare prezentă. Într-un studiu de sociologie noologică privind *trăirea sărbătorii Crăciunului* de către studenți, autoarea a identificat cinci tipuri sociale: trăitorul, netrăitorul, nihilistul, vitalistul și nostalgicul. În parte, aceste tipuri sociale păreau a se regăsi și în cazul *trăirii cântecului patriotic*, astfel că am rescris această schemă de tipuri sociale adăugând două noi tipuri și excluzând unul. În tabelul de mai jos am descris, pe coloana din stânga, tipul social identificat, iar pe coloana din dreapta am selectat date calitative ilustrative din chestionarele completate de subiecții cercetării.

Tabelul nr. 5

Tipuri sociale după „trăirea” cântecului patriotic (emoții/sentimente exprimate)

Tipuri sociale	Cântec A („Doamne, ocrotește-i pe români”)	Cântec B (Imnul național, „Deșteaptă-te, române!”)
Trăitorul: Declară că atunci când aude cântecul se emoționează, vibrează, plânge sau simte mândrie națională.	<i>Mă emoționează de fiecare dată când îl ascult. Mă emoționează, îmi vine să plâng. Vibrant, storci o lacrimă. Îl ascult cu mare plăcere, e emoționant prin simplitate.</i>	<i>Îmi place foarte mult, îl cânt cu drag de 1 Decembrie. Sunt versuri care te cutremură. Îmi inspiră respect. Mă emoționează.</i>
Nostalgicul: Se gândește cu regret la trecut sau declară că trăiește sentimente de milă și compasiune față de propriul popor.	<i>Îmi produce sentimente de milă, de supărare și de compasiune. Simt o strângere de inimă și regret. Reflectă multă jale, prefer să-l aud cât mai rar.</i>	<i>Respect, admirație pentru cei care au reușit să facă ceva pentru țară.</i>
Vitalistul: Trăiește emoția cântecului doar într-un context social, sportiv sau de divertisment.	<i>Se poate asculta la o nuntă la 4 dimineața. Îmi amintește de Căminul Flacăra. Îmi amintește de întrunirile politice din anii '90-'95 care se terminau cu acest cântec.</i>	<i>Sunt mândră când aud imnul la întrecerile sportive. La început era foarte emoționant și încă transmite un sentiment patriotic când îl ascult la premiarea unui sportiv sau echipe.</i>
Optimistul: Trăiește stări de încredere, speranță și declară că acel cântec patriotic este un îndemn la schimbare în bine.	<i>Patos, entuziasm, sentimente bune legate de viitor.</i>	<i>Îl simt ca pe un îndemn de a nu fi indiferenți, de a ne păstra originile și de a fi uniți. Îți dă încredere în propriile forțe.</i>
Revoltatul: Cântecul îl face să trăiască sentimente de revoltă față de situația actuală a țării și față de clasa politică.		<i>Când îl ascult îmi vine să-i strâng pe ăștia de gât...</i>
Nihilistul: Declară că nu simte nimic sau că acel cântec chiar nu este potrivit cu identitatea poporului român.	<i>Mă amuză, cândva versurile îmi stârneau o reacție emoționantă, mi se ridica părul pe mâini, dar acum nu mai simt nimic. Nu-mi inspiră mare lucru. Nu-mi place. Îți lasă impresia că, orice ai face tu ca individ, nimic nu va merge și speranța rămâne numai la Dumnezeu.</i>	<i>Detest imnul. Nu m-a mobilizat niciodată. Nu m-a făcut să fiu mândru că sunt român. Mi se pare destul de neinspirat ca imn. Nu mi se pare potrivit ca imn din două motive: e prea lung și nu ridică pe nimeni la luptă.</i>

3. Atribute identitare și orientări de conduită. Cântecul A a produs doar două aserțiuni cu regim de prescripții/orientări de conduită: „Trebuie să ne acceptăm soarta” (student, 20 de ani) și „Ar trebui să ne îndreptăm atenția și sentimentele de compasiune spre alte popoare și societăți, indiferent că-i vorba de un cetățean din Bagdad ciuntit de explozia unui kamikaze la supermarket, de un african ucis pentru diamantele care se află în țara lui sau de un copil subnutrit

dintr-o favela braziliană. Lista poate continua la nesfârșit și în orice moment al istoriei” (migrant în Italia, 41 ani). Imnul național însă a generat mai multe propoziții prescriptive, pe care le-am grupat în două categorii (vezi tabelul de mai jos).

Tabelul nr. 6

Prescripții generate de imnul național

Tip de prescripție	Imnul național
Apel la schimbare socială și individuală	<i>Îndemnul de a alege o altă soartă e cel mai bun și trebuie aplicat cât mai curând. Ar trebui să ne „deșteptăm” în adevăratul sens al cuvântului și să facem ceva pentru țară, să nu le fie rușine urmașilor. Suntem îndemnați să ne schimbăm și să fim demni de originile noastre. N-ar fi rău să se deștepte țara și să meargă pe calea altor state ex-comuniste ca Cehia, Polonia etc. Cauzele „adâncirii” ar trebui căutate în interiorul nostru, al fiecărui individ.</i>
Apel la schimbarea de atitudine față de imn ca simbol național	<i>Toți cetățenii României ar trebui să-l cânte. Cântecul nu ar trebui uitat, dar imnul trebuie schimbat. Ar fi bine ca imnul național să fie difuzat pe fiecare post românesc, căci difuzarea imnului național ar aduce un strop de patriotism în sufletul românului. Ne trebuie un imn forever, precum au francezii, americanii... Imnul trebuie respectat. Există în imn simboluri puternice care ar trebui să fie un stimulent pentru păstrarea identității naționale.</i>

Identificarea și gruparea pe categorii a elementelor cognitive, afective și prescriptive conținute de reprezentările sociale despre români și România în această cercetare de tip calitativ arată că avem, ca români, complexe identitare. Discursul subiecților cercetării, provocat de stimulul „cântec patriotic”, conține foarte multe elemente care ne fac să acceptăm ca validă *ipoteza identității naționale negative*, ipoteză ce ar putea fi confirmată printr-un studiu cantitativ la nivel național.

Există mai multe forme prin care ipoteza identității negative este exprimată în discursul subiecților: prin stereotipuri etno-naționale cu încărcătură negativă, prin descrierea stării națiunii în termeni de „problemă”, prin explicații care pornesc de la premisa unei situații nefavorabile a țării, prin sentimente de tristețe și neputință sau prin enunțuri prescriptive ce fac apel la schimbare socială și la ieșirea din „impas”.

PREZENTAREA REZULTATELOR ÎN FORMA *STORY-TELLING-ULUI*

Mi-am propus să sintetizez datele cercetării calitative într-o formă „tipic calitativă”: aceea a *story-telling-ului* (Scârneci, 2007). *Story-telling-urile* sau „poveștile de teren” au la bază ideea de „lumi construite” (Usher, 1997, *apud* Scârneci, 2007). Practic, cercetătorul lasă lumea descrisă/cercetată să vorbească pentru ea însăși. „Munca cercetătorului se limitează la îmbinarea materialelor, la punerea într-o

succesiune a materialelor de care dispune. Povestea este spusă prin intermediul vocilor subiecților” (Scârneci, 2007, p. 122).

Tehnica alcătuirii de *story-telling* a fost utilizată în studii despre identitatea națională, punând în lumină diverse „experiențe identitare” (Little, Froggett, 2010) precum asocierea de către femeile pakistaneze a suferinței lor personale cu o identitate onorabilă (Grima, 1991, *apud* Little, Froggett, 2010) sau reconstruirea identității trecute, asociate comunismului, de către berlinezii din Berlinul de Est din perspectiva prezentului postcomunist (Andrews, 2000).

Pentru a prezenta rezultatele cercetării într-o formă de poveste care reconstruiește identitatea națională am alcătuit patru povestiri de tip *story-telling*, fiecare dintre ele fiind reprezentativă pentru perspectiva celor patru categorii sociale considerate semnificative în cercetare: *studentul, managerul, pensionarul și migrantul român în străinătate*. Datele culese îmi vor permite, în cadrul unor analize ulterioare, și prelucrări calitative, în funcție de alte criterii socio-demografice: vârsta, genul sau regiunea istorică a României din care provin subiecții cercetării.

Story-telling 1: Identitatea națională din perspectiva studenților români

Avem o țară săracă, deși ea în realitate este bogată. Versurile din cântece patriotice precum „Săracă țară bogată, mult ai trăit supărată” reflectă corect realitatea. Poporul român e trist și suferă, deși țara are resurse de toate felurile. Deși există resurse și afinități între oameni, parcă nimic bun nu se concretizează. Este adevărat că, de-a lungul istoriei, au fost multe războaie și războaie care au dus la fragmentare, la disoluție națională. Și totuși, ne plângem prea mult că suntem săraci și că am suferit. În același timp, românul e optimist, crede că totuși mai există o șansă și are drag de țară și de Dumnezeu. Cel mai mult își pune speranța în Dumnezeu. Dar cred că trebuie să fim atenți, că, dacă ne agățăm doar de elementul religios, nu vom putea fi niciodată o prezență puternică pe plan european.

De cele mai multe ori simt neputință, milă și îmi vine să plâng. Cântece patriotice, dacă ascult, mă emoționează, dar parcă mai mult mă emoționau mai demult, de mi se ridica părul pe mâini. Acum nu mai simt așa. Imnul național îmi place doar când îl ascult la întrecerile sportive. Acum, pe vremea lui Bănescu, ar fi mai indicată ca imn o manea...

Românii chiar sunt o națiune adormită, aflată în stare letargică. Ar trebui totuși să ne „deșteptăm”, să facem ceva pentru țară. Să nu uităm că avem origini nobile și nu ar trebui să ne fie rușine nici nouă, nici urmașilor noștri de cine anume suntem.

Story-telling 2: Identitatea națională din perspectiva managerilor români

Poporul nostru se autovictimizează și își plânge de milă. Asta e tipic pentru mentalitatea poporului român. „Capul plecat sabia nu-l taie” – cu asta am pierdut mult pe parcursul istoriei. Suntem amărâți, nici plânsul nu ni-l mai aude nimeni. Românii au reușit să sperie Franța, Italia și Spania. Ce mai înseamnă azi Transilvania, când românii de aici preferă să-și cumpere proprietăți în Ungaria? „Transilvania mea sfântă” nu mai e de actualitate. Totuși, România e o țară credincioasă. Și e o țară bogată, dar prost gestionată.

Cu toate astea, dacă ascult cântece patriotice, mă emoționează, mă sensibilizează. Cât despre imnul național, nu cred că mai ridică azi pe cineva la luptă. În istorie am fost lași, n-am făcut altceva decât să plătim taxe de protecție. Și totuși, când îl ascult, imnul mă emoționează. Mai că-mi vine să-i strâng pe „ăștia” de gât... Imnul e un îndemn la unitatea de acțiune a românilor, în vederea redobândirii identității naționale. Ne inspiră la scuturarea de slăbiciuni și lașități, ne îndeamnă la respect. Avem atâția înaintași viteji pe care i-am uitat în istorie! Se vede deci că nu ne-am trezit încă din somn. Nu suntem triumfători precum vrem să credem. Uneori mă gândesc că suntem la pământ și am sentimente de nostalgie. Simt respect și admirație pentru cei ce au reușit să facă ceva pentru țară. E sigur însă că trebuie să crezi în ceva ca să reușești să împlinești.

Story-telling 3: Identitatea națională din perspectiva **pensionarilor** români

Dragostea de țară și credința în Dumnezeu sunt coordonate ce se găsesc în filosofia de viață a românului. De-a lungul istoriei, ca putere mică, nu am fi putut face față fără ajutor divin. Acum românii se tem pentru că sunt sărăciți economic și spiritual. Și atunci, ei cer protecție divină! Avem și acum nevoie de această protecție.

Cât despre imn, el este o emblemă pentru statornicia și năzuințele noastre. Numele proprii din el sunt simboluri, nu accidente ale istoriei! Și totuși, textul parcă nu mai reprezintă foarte mult psihologia poporului român. La Revoluție a sunat perfect și a contribuit la amplificarea bucuriei generale. Acum mi se pare lung și fără mesaj pentru vremurile pe care le trăim. Însă el trebuie respectat, așa cum fac toate popoarele care se consideră civilizate. În ultimii 60 de ani am avut patru imnuri naționale. Prea mult! Ne trebuie unul „forever” precum au francezii, americanii... Cred însă că mereu ne vom ruga prin acest cântec.

Story-telling 4: Identitatea națională din perspectiva **migranților** români în străinătate

Poporul român a avut momente de grea suferință în vremea asupririlor. Dar ne și place să dăm mereu vina pe factorii externi, pe „barbarii de tirani”. Acum suntem un popor adormit și imposibil de mobilizat când este necesar. Dăm vina pe alții că „ne-au adormit”, ne autovictimizăm.

Cântecele patriotice mă fac să simt o strângere de inimă, dar îmi și înalță sufletul, îmi trezesc sentimente patriotice. Imnul național e un cântec patriotic deosebit, mobilizator, care îi insuflă românului adevărat dorința de a face totul pentru binele și prosperitatea țării. Din nefericire însă, mai nou îl asociez cu clasa politică din România, responsabilă pentru situația în care a ajuns țara și care i-a făcut pe români să plece în pribegie. Totuși, imnul îmi dă încă un sentiment patriotic atunci când îl ascult la premiarea unui sportiv sau a unei echipe.

Mă gândesc că n-ar fi rău să se deștepte țara și să meargă pe calea altor state ex-comuniste precum Cehia, Polonia etc. Iar cauzele „adâncirii” și nereușitelor noastre cred că ar trebui căutate în interiorul nostru, al fiecărui individ. Ascultând imnul, găsim multe simboluri puternice care ar trebui să fie un stimulent pentru păstrarea identității naționale.

CONCLUZII

Studiul de față a propus o abordare inedită a atributelor identitare ale românilor astăzi, în condițiile în care societatea românească traversează o perioadă dificilă, sub influența proceselor de globalizare, integrare în Uniunea Europeană și criză economică globală. În condițiile în care atributele identității naționale sunt cel mai frecvent analizate prin intermediul metodologiei cantitative (vezi European Values Studies sau Eurobarometrele), noutatea adusă de acest studiu constă în abordarea calitativă ce propune două elemente metodologice: cântecul patriotic ca stimul de reflecție asupra identității naționale și prezentarea datelor cercetării în forma discursului de tip *story-telling*.

Avantajele utilizării acestei metodologii au fost următoarele: **1.** Am obținut răspunsuri de tip discursiv în care am putut identifica relativ ușor elementele specifice reprezentărilor sociale: cogniții, emoții și prescripții referitoare la popor și țară. **2.** Am citit datele calitative în termenii teoriei identității sociale, ajungând la concluzia că românii au astăzi o identitate socială negativă în raport cu propria lor țară, iar raționalizările lor vizează clasa politică în rolul de principal vinovat pentru situația dificilă în care se află România. **3.** Subiecții cercetării au manifestat interes pentru temă, ceea ce s-a concretizat într-o rată ridicată de răspuns la chestionar și în declarațiile subiecților privind ineditul temei și activitatea plăcută de a completa chestionarul. **4.** Cercetarea a avut costuri reduse, atât în termeni financiari cât și de timp.

Limitele acestei cercetări vizează lotul redus de subiecți și insuficienta varietate a stimulilor. În perspectivă, am în vedere diversificarea stimulilor prin adăugarea de noi fragmente din cântece patriotice sau din alte producții folclorice (eventual, în urma unei analize tipologice a stimulilor înșiși) și realizarea unor tipologii sociale în funcție de criterii noi precum: vârsta, locul de rezidență (urban sau rural), profesia și regiunea istorică de proveniență.

BIBLIOGRAFIE

1. ABRIC, J.-C. (2001). A Structural Approach to Social Representations. In: Deaux, K.; Philogène, G. (editors). *Representations of the Social*. Oxford: Blackwell Publishers, p. 42–47.
2. ANDREWS, M. (2000). Texts in a changing context: reconstructing lives in East Germany. In: Chamberlayne, P.; Bornat, J.; Wengraf, T. (editors). *The Turn to Biographical Methods In Social Science*. London: Routledge, p.181–195.
3. BABBIE, E. (2010). *Practica cercetării sociale*. Iași: Editura Polirom.
4. BIRO, Z. A.; GAGYI, J. (1999). Romanian-Hungarian Interethnic Relationships in Csikszereda: A Case Study. In *Szeklerland in Transition. Essays in Cultural Anthropology*. Miercurea-Ciuc: Pro-Print and WAC.
5. BREAKWELL, G.M. (2001). Social Representations Constraints upon Identity Processes. In: Deaux, K.; Philogène, G. (editors). *Representations of the Social*. Oxford: Blackwell Publishers, p. 271–284.

6. CAPOZZA, D.; VOLPATO, C. (1997). Relații intergrupuri: perspective clasice și contemporane. În Bourhis, R.Y.; Leyens, J.-F. (coordonatori), *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*. Iași: Editura Polirom, p. 11–31.
7. CIONCHIN, A. C. (2009). *L'immagine dei romeni in Italia tra realtà e percezione*, www.culturaromana.it.
8. CHELCEA, L. (2006). Cultură și dezvoltare: perspectiva antropologiei culturale. În Zamfir, C., Laura, S., *O nouă provocare: dezvoltarea socială*. Iași: Editura Polirom, p. 123–132.
9. COBIANU-BĂCANU, M. (coordonator); Alexandrescu, P.; Cucu-Oancea, O. (2002). *Cultura, identitatea națională și educația în dezvoltarea durabilă a societății românești*. București: Editura Paralela 45.
10. CUCU-OANCEA, O. (2006). *De la Moș Gerilă la Santa Claus. O privire sociologică asupra Crăciunului*. București: Editura Semne.
11. CURELARU, M. (2006). *Reprezentări sociale*. Iași: Polirom.
12. DIECKHOFF, A. (2003). *Națiune și rațiune de stat. Identitățile naționale în mișcare*. București: Editura Curtea Veche.
13. GEANĂ, G. (1997). Ethnicity and Globalization. Outline of a Complementarist Conceptualisation. In *Social Anthropology* 5 (2), p. 197–200.
14. JENKINS, R. (2008). *Social Identity*. New York: Routledge.
15. LASSEN, D.D. (2006). Ethnic divisions, trust and the size of the informal sector. In: *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 63 (2007), p. 423–438, www.elsevier.com.
16. LITTLE, R.M.; FROGETT, L. (2010). Making meaning in muddy waters: representing complexity through community based storytelling. In: *Community Development Journal*, volume 45, Issue 4, October 2010, p. 458–473, www.oxfordjournals.org.
17. MELUCCI, A. (2000). *Culture in gioco*. Milano: Il Saggiatore.
18. NECULAU, A. (coord.) (1997). *Psihologia câmpului social. Reprezentările sociale*. Iași: Editura Polirom.
19. NICOLESCU, L., COJANU, V., DIACONESCU, M., PĂUN, C., PÂNZARU, F., DRĂGHICI, A., POPESCU A. (2006). *Imaginea României în exteriorul țării – reflectare în presa străină*, http://www.rei.cercetare.ase.ro/branding/Fisiere/2_IMAGINEA_ROMANIEI_IN_EXTERI.pdf, accesat la data de: 1.02.2012.
20. PAPASTERGIADIS, N. (2000). *The Turbulence of Migration*. Cambridge: Polity Press.
21. PATTARIN, E. (2007). *Ricerca dell'identità e identità nella ricerca*. In: Pattarin, Ennio (ed.), *Fuori dalla linearità delle cose semplici. Migranti albanesi di prima e seconda generazione*. Milano: Franco Angeli, p. 69–110.
22. PITTAU, F.; RICCI, A.; TIMSA, L. (2010). *I romeni in Italia tra rifiuto e accoglienza*, www.culturaromana.it.
23. REYNAUD, E. *et al.*, (2007). The Differences in Values between Managers of the European Founding Countries, the New Members and the Applicant Countries: Societal Orientation or Financial Orientation? In: *European Management Journal*, Vol. 25, No. 2, April 2007, p. 132–145, www.sciencedirect.com.
24. SANDU, D. (2010). *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*. Iași: Editura Polirom.
25. SCARNECI, F. (2007). *Îndrumar de cercetare calitativă în științele socio-umane*. Brașov: Editura Universității Transilvania Brașov.
26. TAJFEL, H. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.
27. TAJFEL, H. (1981). *Human Groups and Social Categories. Studies in Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
28. WATERS, M. (2002). *Globalization*. New York: Routledge.
29. *** *Imaginea României în Spania*, Raport de cercetare, mai 2008, http://www.publicinfo.gov.ro/library/sc/studiu_spania.pdf, accesat la data de 1.02.2012.
30. *** *Percepția cetățenilor italieni asupra României și comunității românești din Italia*, 2008, http://www.publicinfo.gov.ro/library/sc/raport_imagine_italia.pdf, accesat la data de 1.02.2012.

UN FRAGMENT DE VIAȚĂ COTIDIANĂ ÎN SATUL COLECTIVIZAT DIN ROMÂNIA ANILOR 1971–1985

GHEORGHE ȘIȘEȘTEAN*

ABSTRACT

A FRAGMENT OF DAILY LIFE IN THE COLLECTIVIZED VILLAGE IN ROMANIA BETWEEN 1971-1985

Based on a personal diary, I will reconstitute certain fragments of daily reality in one collectivized village of the communist period. The research approach is based on a contextual, localist-type methodological perspective, important for minimizing the potential negative effects of the epistemological precarity of *post facta* analysis, so characteristic to the social and humanistic fields of study. Without doubt, it does not eliminate subjectivity, but it reduces it significantly.

The analysis proposed below captures the characteristics of the rural daily life in the last period of the Romanian communist society based on the following criteria: the dissolution of the traditional, peasant village and the end of the peasantry; the emergence of new social value systems; the dismantling of peasant collectivism; the widening rural-urban gap and the effects of economic crises in the eighties, which affected both the rural and the urban localities.

The premise I start from is that the communist period cannot be judged by applying a reductionist and nominalist label; it must be approached from inside of its own specificity, by attempting to reconstitute the mechanisms of social articulation, which generate new phenomena, having their own historicity, some of which have found an extension in the post-communist period as well.

Keywords: daily life, collectivized village, traditional village, rural daily life, dismantling.

1. INTRODUCERE

O privire retrospectivă asupra realității sociale a satului colectivizat din România devine, încetul cu încetul, un moment de cercetare istorică, posibil numai prin utilizarea arhivelor și a bibliografiei de specialitate. Actorii vii, participanții la realitatea cotidiană, dispar de pe scena vieții, mai ales cei care ar mai putea

* Address correspondence to Gheorghe Șișeștean: Facultatea de Științe Socio-Umane, Universitatea din Oradea, România; e-mail: g_sisestean@yahoo.fr.

reconstrui, cu suficientă obiectivitate, neafectată de dimensiunea temporară sau de precaritățile mitologizante ale narațiunii *post-festum*, mecanismele acțiunii sociale din anii acelei perioade, din ce în ce mai îndepărtate. Caracteristicile vieții cotidiene se estompează, subiectivitatea interlocutorilor devine impediment major în analiză, vârsta și contextualitățile sociale legate de aceasta fac ca realitatea cotidiană a satului colectivizat să fie dificil de reconstituit pe baza mărturiilor orale. De aceea este extrem de important să poți reconstitui dimensiunile cotidianului din „interioritatea” lui, pe baza unor mărturii contextualiste, făcute în momentul producerii faptului social, așa cum voi încerca în cele ce urmează, având rara șansă de a găsi un jurnal de însemnări făcute la zi, în perioada regimului comunist.

Studiile despre caracteristicile regimului comunist, în general, și caracteristicile regimului comunist din România, în particular, sunt extrem de numeroase și se apleacă îndeobște spre fenomene spectaculoase, asupra practicilor de la nivelul statului, intrigile dictatorilor, birocrațiile și poliția secretă¹. Alte cărți, în special românești, sunt consacrate sistemului concentraționar din România. Ele sunt scrise, în general, de foști deținuți politici².

Pentru alți cercetători, comunismul a însemnat o „istorie înghețată”, un spațiu în care istoria și-a încetinit ritmurile, blocându-se într-o atemporalitate stereotipă, generatoare de ființe gregare, supuse unui regim implacabil, care le-a distrus creativitatea, contestația și dorința de libertate. Ce a rămas după prăbușirea comunismului, ce merită demnitatea ontologică a istoriei?³ „Nici principii, nici coduri, nici instituții, nici chiar o istorie”, spune un cercetător francez⁴. „Primatul statului asupra individului accentuează superioritatea absolută a întregului”⁵, în raport cu persoana. Din această perspectivă, colectivismul pare a fi nota socială dominantă a regimului comunist. Teroarea și masificarea au distrus individualitățile, contestația și spiritul critic, potrivit unei asemenea situări teoretice.

¹ David A. Kideckel, *Colectivism și singurătate în satele românești. Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 17.

² Virgil Ierunca, *Fenomenul Pitești*, București, Editura Humanitas, 1991; Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, București, Editura Humanitas, 1990; Paul Goma, *Gherla*, Editura Humanitas, 1990; Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, volumul 1 (anii 1949, 1952–1954), Editura Albatros, 1991, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, volumul 2 (anii 1953–1954), Editura Albatros, 1991, și lista ar putea continua.

³ Deși sintagma „demnitatea ontologică a istoriei” poate părea o construcție lingvistică prețioasă, așa cum, de altfel, sună critica unor istorici empiriști, printr-o asemenea sintagmă am vrut să sugerez faptul că, potrivit unor orientări reduționiste, comunismul a reprezentat o ruptură a istoriei, un hiatus, din care nimic nu este de reținut. Evident, ca abordare sociologică, sunt împotriva unei asemenea perspective; comunismul este un moment din istoria românească, pe care trebuie să ni-l asumăm și să-i surprindem logicile interne, dincolo de orice judecăți de valoare.

⁴ F. Furet, *Le passé d'une illusion*, Paris, R. Laffont/Calman-Lévi, 1995, p. 12.

⁵ Radu Clit, *Cadre totalitaire et fonctionnement narcissique. Effets psychiques collectifs et individuels du pouvoir de l'état communiste est-européen*, Paris, L'Harmattan, 2001, p. 14.

Ca urmare a aparentului comunism reformist, practicat de Nicolae Ceaușescu, la începutul anilor '70, prin gestul de recunoaștere a Republicii Federale a Germaniei, a statului Israel și a condamnării tranșante a invadării Cehoslovaciei, în 1968, de către trupele Pactului de la Varșovia, Occidentul și în special Marea Britanie și America, au încercat punți de legătură cu un regim comunist, care practica o politică disidentă în raport cu Moscova, dar care, într-o perioadă a liberalizării unor state din blocul sovietic, dezvoltă în plan intern un stalinism naționalist, în locul liberalizării.

Consecința secundară a unei asemenea perspective geopolitice a Americii, de apropiere de România, perspectivă impregnată de realismul calcului politic, dar totuși benefică pe termen lung pentru societatea românească, a fost aceea că America a considerat că regimul comunist din România poate fi reformat printr-o acțiune de „învățare socială” a mecanismelor funcționării sistemelor democratice. Pe acest fundal, Congresul S.U.A. a inițiat un program de schimburi de cercetători, specializați în științele sociale, în primul rând antropologi, care să analizeze realitățile din cele două țări. Munca lor nu era numai una științifică, ci și, indirect, pedagogică. „Congresul SUA stabilise aceste legături în ideea că interacțiunea dintre americani și ceilalți participanți ar contribui la subminarea sistemului comunist. Argumentul lor a fost acela că cercetătorii străini vor recunoaște superioritatea modului de viață american și că, odată întorși acasă, vor deveni opozanții comunismului. În același timp, propriii noștri cercetători din străinătate vor fi ei înșiși agenți ai schimbării, glorificând modul nostru de viață”⁶. Intenția educativă, de introducere în tainele democrației, a Congresului SUA a fost însă deturnată de statul român, care a trimis în SUA cercetători din domeniul ingineriei și științelor exacte: „interesul principal cădea pe știință și tehnologie, finalitatea fiind obținerea de informații și practici mai puțin întâlnite în Est. Pe scurt, erau interesați de transferuri tehnologice. Așadar, în timp ce în SUA participanții erau axați pe științe umaniste, candidații români erau specializați pe științe exacte și inginerie”⁷. În astfel naștere, în 1977, *Romanian Research Group*, cuprinzând antropologi ca: Sam Beck, John M. Cole, David A. Kideckel, Marilyn Mc Arthur, Steven Randall și Steve Sampson. Lui David Kideckel îi vom datora o remarcabilă cercetare a cotidianului românesc rural, din perioada comunistă, intitulată, în versiunea americană, *The Solitude of Collectivism. Villagers to the Revolution and Beyond*⁸, precum și versiunea românească, *Colectivism și singurătate în satele românești. Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție*⁹.

⁶ John W. Cole, *Etnologia europeană: opt teze*, în Cristina Papa, Giovanni Piza, Filippo M. Zerilli, *Cercetarea antropologică din România. Perspective istorice și etnografice*, Editura Clusium, 2004, p. 24.

⁷ John W. Cole, *op. cit.*, p. 25.

⁸ David A. Kideckel, *The Solitude of Collectivism. Romanian Villagers to the Revolution and Beyond*, Cornell University Press, 1993.

⁹ David A. Kideckel, *Colectivism și singurătate în satele românești. Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție*, Iași, Editura Polirom, 2006.

Prin ce se distinge perspectiva lui D. Kideckel față de perspectivele prezentate anterior, despre regimul comunist?

Pe linia situării teoretice în relativismul cultural, numai abordările localist-contextualiste pot lămuri mecanismele interne ale unei societăți, în cazul de față, înțelegerea realității românești „în propriii săi termeni”¹⁰. Cu alte cuvinte, descifrarea logicii acțiunii sociale, a mecanismelor de funcționare ale unei societăți, a raportului individ-stat, individ-comunitate, rolul și caracteristicile rețelilor sociale în construcția de status. Printr-o asemenea situație metodologică, în analiza întreprinsă pe societatea românească în perioada comunistă, luând ca bază de cercetare Țara Făgărașului, D. Kideckel va dezvălui complicatele raporturi dintre individ și statul socialist, răspunsurile sociale la presiunile economice și politice ale regimului comunist, adaptabilitatea și nemulțumirea populației față de sistemul social, elemente care se constituie, finalmente, în ceea ce am putea numi strategia individuală și socială a supraviețuirii în comunism. „Cazul Țării Oltului însă, ca și cei patruzeci de ani ciudați de socialism în estul și centrul Europei sugerează că relația dintre stat și popor nu este atât de simplu dihotomizantă. Toate aceste cazuri indică, de fapt, un paradox: acela că practica vieții cotidiene și reproducerea instituțiilor sociale în comunitățile socialiste au facilitat dominația statului, la fel cum au creat și condițiile și conștiința care i-au grăbit propriul deces”¹¹. Astfel, perioada comunistă nu mai este un hiatus al istoriei, ea este producătoare de istorie specifică, înzestrată cu propria logică a acțiunii sociale și generând fenomene particulare, în încercarea indivizilor și a comunităților de a se adapta și a reproduce funcționarea organismului social. Unele fenomene sociale generate în cadrul sistemului socialist își vor prelungi funcționalitatea și în perioada post-comunistă. Astfel, deși, ideologic, comunismul profesează o doctrină comunitaristă, în practică, pe fundalul marilor procese de mobilitate socială, de transformare a structurilor economiei rurale, prin depozitarea efectivă a țăranilor de propriul lor pământ, paralel cu industrializarea socialistă, individul va adopta noi strategii cotidiene ale supraviețuirii: individualismul va lua loc colectivismului, se vor produce marile rupturi între tradiția rurală de tip țăranesc și noua ruralitate post-țăărănească, în curs de constituire, după colectivizare, penuriei de alimente și alte bunuri îi vor fi construite răspunsuri sociale bazate pe strategii-evantai, centrate pe gospodăria lărgită, cu construcții de status cât mai diversificate ale membrilor gospodăriei, pe vârstă, sex și nivel educațional, pentru a multiplica șansele de acces la un număr cât mai mare de bunuri, și vor fi construite noi rețele sociale, în paralel și chiar în opoziție cu ideologiile egalitariste promovate de regimul comunist.

Perspectivile antropologice construite de D. Kideckel sunt de o mare utilitate și în analiza caracteristicilor vieții cotidiene din ruralul perioadei comuniste din alte zone ale României. De aceea, în prezentarea mea voi face referințe la observațiile antropologului american, ori de câte ori acest lucru se va impune.

¹⁰ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 19.

¹¹ *Ibidem*, p. 16.

Acest studiu consacrat vieții cotidiene dintr-un sat colectivizat din România comunistă are ca principală sursă de informații un jurnal de însemnări făcute ocazional de un țăran dintr-un sat sălăjean. Pe baza lor am încercat să refac fragmente din realitatea cotidiană, urmărind următoarele aspecte: disoluția satului tradițional, ca urmare a colectivizării agriculturii și genezei unor noi valori sociale, caracteristicile practicilor de muncă și a relațiilor sociale constituite în interiorul unui sat colectivizat, efectele crizei economice a anilor '80 asupra vieții sociale românești, în general, și a celei rurale, în particular, clivajele sociale profunde care s-au produs între lumea țăărănească în curs de dispariție și noile categorii sociale apărute ca urmare a intenselor procese de urbanizare și industrializare și modul în care sunt percepuți agenții partidului comunist – activiștii de partid, în realitatea rurală.

Premisa teoretică de la care am plecat este aceea că perioada comunistă nu poate fi etichetată nominalist ca o perioadă a unei „istorii înghețate”. Ea are propria istoricitate, agenți sociali ai acesteia, care încearcă să găsească strategii de răspuns la provocările unei istorii agresive, pentru a putea supraviețui în condițiile deosebit de grele impuse societății românești de reprezentanții unui sistem social care încearcă ștergerea tradiției și a memoriei colective.

2. SCURTĂ ISTORIE A UNUI JURNAL DE ÎNSEMNĂRI

În 1993 eram pe teren în satele de pe Valea Someșului, din județul Sălaj, când cineva mi-a semnalat faptul că în satul Aluniș, din comuna Benesat, există un bătrân, fost deținut politic, o persoană foarte respectată și cunoscută în toată zona. Așa am ajuns să-l cunosc pe Pașca Alexa, care avea pe atunci în jur de 70 de ani (din păcate, între timp a murit).

În 1948 el se înscrie, alături de alți țărani din zonă, în P.N.Ț, care activa în ilegalitate. În 1949, este arestat și judecat de Tribunalul Militar din Cluj-Napoca, fiind condamnat la 4 ani de pușcărie pentru „activitate subversivă contra regimului comunist”. A făcut 5 ani de detenție în închisorile din Gherla și Poarta Albă, la colonia de deținuți politici „Peninsula” din Dobrogea, unde a lucrat la construcția Canalului Dunăre-Marea Neagră.

Târziu după eliberarea sa, adică din 1971, începe să își consemneze în caiete de memorii impresii din realitatea zilnică. Cele mai multe dintre aceste impresii se referă la fenomene meteorologice, însă aceste memorii conțin și o serie de observații extrem de interesante privind viața satului în ultima perioadă a regimului comunist. În total sunt 14 caiete de însemnări, însă nu am selectat decât însemnările legate de viața cotidiană a satului și zonei și altele mai generale, prin care sunt caracterizate anumite aspecte ale regimului comunist. Însemnările se referă la întreaga perioadă 1971–1985. În prezentarea de mai jos am încercat să grupez tematic însemnările, astfel încât să construiesc o imagine a unor fenomene sociale specifice lumii rurale din perioada comunistă. Însemnările se referă la o

perioadă în care țărănimea a încercat să se acomodeze cu noua situație istorică. Revolta specifică anilor '50 a fost înlocuită printr-o atitudine fatalistă, contestația socială curajoasă printr-o demoralizare generalizată. Noile cadre sociale au remodelat mentalitățile și imaginarul colectiv.

3. DESPRE SATUL TRADIȚIONAL, DISOLUȚIA TRADIȚIEI ȘI ÎNSINGURAREA RURALĂ

Cooperativizarea agriculturii a marcat începutul procesului de disoluție a satului tradițional. Precizez că noțiunea de „sat tradițional” este ambiguă, prin extensia vag conturată: ea poate desemna realități sociale diferite, atât din perspectivă diacronică, cât și, geografică; valoarea ei metodologică este relevantă numai din perspectiva distincției dintre satul țăranesc și satul post-țăranesc, „deșțăranizat”, fază a ruralității actuale. Potrivit acestei distincții, înțelegem prin sat tradițional, satul de tip țăranesc, a cărui istorie, în general, tinde să se destructureze la începutul anilor '60 ai secolului al XX-lea¹².

Deși unii sociologi români vorbesc, după 1989, despre „rețăranizarea agriculturii”, în condițiile revenirii la mica proprietate parcelară, credem că un asemenea indicator nu este suficient pentru a vorbi despre o scurtcircuitare a istoriei în sensul rețăranizării ei. În perioada târzie, postcomunistă, categoriile rurale care folosesc agricultura ca mijloc complementar de subzistență și chiar de venituri sunt extrem de diverse, dar nețăranesti, poate cu rare excepții. Pentru cele mai multe categorii rurale (pensionari, muncitori industriali, funcționari, profesori, preoți), acolo unde agricultura se mai practică, aceasta este o sursă suplimentară de consum și, ocazional, de venituri complementare celor obținute din activități neagricole. Această constatare, valabilă și în primii ani postcomuniști și-a întărit valabilitatea pe măsura trecerii timpului; în prezent se constată, ca și în Franța (în deceniul șapte), apariția unui neo-rural, nu numai „deșțăranizat”, dar și din ce în ce mai mult neagricol, pentru că un număr din ce în ce mai redus de persoane sunt implicate în activitățile de cultivare a pământului¹³.

Colectivitățile rurale de tip țăranesc încep să intre în disoluție odată cu colectivizarea agriculturii. În primul rând, depozitarea țăranimii de pământ o transformă pe aceasta, din punct de vedere economic, într-o categorie socială lipsită de independența deciziei și a producției agricole, obligată, pentru a subzista, fie să lucreze în CAP, în noi raporturi sociale de muncă, care refac practici asemănătoare

¹² Pentru discuții pe marginea noțiunii, vezi Gh. Șiştean, *Maramureșul – între tradiție și deconstrucție identitară*, „Sociologie românească”, vol. VII, nr. 2, 2009, p. 69–81.

¹³ A se vedea în acest sens Nicole Mathieu, *La notion de rural et les rapports ville-campagne en France. Des années cinquante aux années quatre-vingts*, nr. 197/1990, Etudes rurales, H. Mendras, *La fin des paysans*, Editura Babel, Paris, 1991, Gh. Șiştean, *Criza lumilor țăranesti*, „Analele Universității din Oradea”, seria filosofie-sociologie, Oradea, 1996.

cu cele medievale, fie să intre în noile cadre ale sistemului economic industrial, de tip urban. În cazul navetiștilor, așa cum observa și D. Kideckel, naveta este o strategie dezirabilă pentru multiplicarea șanselor de acces la resurse, atât la veniturile de tip salarial, cât și la cele agricole, ca urmare a participării navetistului și a familiei sale la activitățile agricole din CAP, cât și la cele de pe lotul de 30 de ari, menținut în folosința gospodăriei. Acest lot este o sursă importantă de subzistență, dar în același timp și un factor de presiune folosit de autoritățile locale pentru a obliga familiile rurale să presteze munci agricole în CAP, în caz contrar existând pericolul pierderii lui¹⁴.

În al doilea rând, sistemele sociale de asigurare a solidarității comunitare își pierd relevanța societară, apărând noi sisteme de valorizare socială: pământul nu mai este o sursă de prestigiu, agricultura este considerată o activitate inferioară, rezervată femeilor, bătrânilor și celor fără competențe educaționale, se produce ruptura comunitară între cei migrați la oraș și cei rămași, între cei cu venituri superioare, obținute din activități neagricole, și cei implicați exclusiv în agricultură. Satul nu mai este un organism comunitar bazat pe intercunoaștere și control social, ci un factor producător de atomizare socială. Dar iată cum descrie Henri Mendras caracteristicile satului de tip țărănesc, a cărui istorie se termină, în general, în Europa, în deceniul al șaptelea al secolului trecut: „*Societatea rurală se subdivide în colectivități locale, care trăiesc în relativă autarhie demografică, economică și culturală... Toate colectivitățile erau de același gen, dar fiecare era originală*”¹⁵.

Fiecare colectivitate este un grup de intercunoaștere, unde fiecare cunoaște pe toată lumea și toate ipostazele celorlalți. Raporturile sociale sunt, așadar, personale și nonfuncționale, dar și segmentare. Colectivitatea reunește țărani propriu-ziși (agricultori, crescători de animale, proprietari de pământ, arendași sau salariați și familiile lor) și ne-țărani (notabilități, artizani, comercianți etc.), însă tonul dominant al societății este dat de țărani. Puterea aparține în mod normal notabilităților, care se găsesc în poziție marginală între colectivitatea locală și societatea globală. Clivajele principale sunt adesea de ordin ierarhic, după o scară a prestigiului socio-economic. În alt caz, ele pot fi de ordin ideologic, ecologic sau familial în sens larg; rudenția și clientela se confundă adesea. În sfârșit, categoriile de vârstă și sex sunt, în general, puternic precizate.

În colectivitățile atât de bine structurate, totul contribuie la stabilitatea ansamblului, iar schimbarea nu se poate manifesta decât foarte lent, indirect și devenind, în final, autocontradictorie. Aceste colectivități nu sunt încremenite, dar, în afara crizelor grave, ele evoluează lent, în ritmul generațiilor. Orice inovație, fie ea tehnică, economică sau demografică, vine din exterior... Într-un astfel de sistem social, individul nu trebuie să se adapteze la situații noi, nici nu trebuie să ia decizii; el nu trebuie nici să se exprime, nici să se deschidă către ceilalți, care îl cunosc sub toate aspectele. El are, așadar, tendința de a-și rămâne fidel sieși și

¹⁴ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 60.

¹⁵ *Ibidem*.

imaginii pe care ceilalți o au despre el. Manifestarea sau exprimarea sentimentelor și opiniilor personale nu este încurajată de către codul de valori și norme¹⁶.

Deși *sfârșitul țărănimii* se produce aproape sincron în Europa Occidentală și în cea Orientală, mecanismele sociale ale genezei acestui fenomen sunt diferite. În Occident acest fapt a avut loc pe o cale organică, prin introducerea unor noi tehnologii și instrumentar agricol, comasarea pământurilor și organizarea cooperativelor agricole, fenomene care vor genera explozia productivității și dispariția micii proprietăți parcelare țărănești, incapabile să reziste concurenței sistemului fermier¹⁷.

În România „sfârșitul țărănimii” s-a produs pe o cale etatistă, impusă din exterior de statul comunist, în procesul de colectivizare a agriculturii, fenomen care va produce ample restructurări ale satului românesc, dar numai parțial pe linia modernizării sale. El va fi împins într-o subdezvoltare cronicizată, ca urmare a precarității resurselor umane și materiale și a ineficienței activităților agricole din cadrul CAP.

În jurnalul său, Pașca Alexa va consemna asemenea fenomene. Astfel, furtul, din ce în ce mai generalizat, mai ales în ultimii ani ai perioadei comuniste, este văzut ca o soluție legitimă, ca o compensație a faptului că autoritățile nu plătesc munca prestată și au instituit arbitrariul în raporturile de muncă:

„Prin sat era o atmosferă ca în zi de lucru, toată lumea alerga în toate părțile fiind culesul porumbului și mulți au mers la grajdurile CAP ca să-și ia partea pentru lucru, dar era o nemulțumire generală, era mai greu decât pe vremea boierului, căci atunci țăranul, dacă lucra la boier, știa de la început cât primește, dar la CAP omul muncea, dar niciodată nu știa ce drepturi are după această muncă. Acest fapt a făcut ca în popor să apară un spirit de furt. Toți furau din hotar, pe ce puteau pune mâna, având sădit în suflete acest sentiment că numai dacă furi atunci ai, altfel rămâi cu munca.

¹⁶ Henri Mendras, *La fin des paysans*, Paris, Editura Babel, 1991, p. 18–19.

¹⁷ Pierre Lamaison, *De la transmission à l'abandon*, *Études rurales*, nr. 110–111, 1988, p. 17. În acest studiu se examinează procesele de schimbare a agriculturii și spațiului rural francez, în deceniile VI–VII, ale secolului XX, când în mai puțin de 30 de ani are loc procesul de dispariție a țărănimii dezvoltarea sistemului bazat pe marea fermă agricolă și extraordinara explozie a productivității. Câteva date statistice sunt semnificative pentru surprinderea acestor mutații ce au determinat o adevărată „deștărânizare a ruralului”: în 1963 agricultura franceză avea peste un milion de tractoare, în timp ce în 1955 numărul lor era abia la 300 000; productivitatea muncii în agricultură a crescut în intervalul 1950–1980 într-un ritm anual de 7%, fapt ce a determinat o creștere cu 2/3 a producției agricole. În 1960 un agricultor producea hrana pentru șapte persoane, în timp ce în 1983, un agricultor hrănea 40 de persoane. Procesele de comasare a proprietăților, de creare a marilor exploatare agricole, sunt paralele cu marele exod rural: între 1963–1985 au dispărut 800 000 de exploatare agricole familiale de tip tradițional, bazate pe mica proprietate. Populația agricolă a suferit un accentuat proces de îmbătrânire și de scădere a ratei natalității: în 1983, vârsta medie a populației agricole a fost de 53 de ani, 63% dintre agricultori având peste 55 de ani, în timp ce populația sub 35 de ani reprezenta numai 20%. În 1982, numărul mediu de copii pe o familie de agricultori a fost de 0,9 copii, în timp ce în mediul muncitoresc acest indice era de 1,4 copii. Întregi zone montane au fost vidate demografic; în anii '60, între 2 000–4 000 de școli și-au închis anual porțile.

Acest sentiment a făcut ca în ziua de 29 octombrie 1977, când s-a cules porumbul la CAP, mulți, adică ce mulți, că aproape toți oamenii care au cules, au dus saci cu porumb pe la casele din marginea satului, dar, prinzând de veste autoritățile, în frunte cu primarul Opreș Emil și miliția, au venit și, făcând control și, găsind saci cu porumb, i-au confiscat. Duminică, 30 octombrie, dimineața, mulți oameni pe care nu-i găsisse miliția seara nu au avut răbdare să lase porumbul acolo unde l-au ascuns, au mers chiar în timpul când era slujbă la biserică să-l aducă, dar cum miliția tot pândeau, pe mulți i-a prins. La câtva timp după aceea, au fost chemați la Sfatul Popular, unde au fost judecați, aplicându-li-se diferite amenzi ajungând chiar până la 800–1 000 de lei. Toate acestea de mai sus au fost generate de starea de nesiguranță în care trăiește țărănimea în aceste timpuri, după ce proprietatea personală asupra pământului a fost desființată. Acuma, țăranul care muncea pământul ar fi mulțumit dacă i s-ar da 1/3 din producție... dar nu i se dădea, mai ales aici la noi. Acest sistem nu corespundea vieții, nu se putea administra fără să se facă abuzuri”¹⁸.

„Un lucru ciudat, nemaiauzit, s-a făcut în acest timp cu țărănimea la culesul porumbului, când din ordinul autorităților a fost adusă forță militară (miliție și gărzi patriotice), sub a cărei supraveghere s-a făcut culesul, ca să nu se fure. Să zicem că aceste măsuri erau oarecum justificate, dar de ce înainte, când țăranii aveau pământurile în proprietate, nu se întâmplau furturi?

CARE AR FI CAUZELE ACESTOR FURTURI?

Prima cauză este că țărănimea și-a pierdut încrederea în sistemul de conducere, de către care a fost mințită mereu. De aici a urmat o a doua cauză, cea mai gravă: populația trăiește tot timpul cu frica de foamete în spate, aceasta a provocat în om un spirit de acaparare, neștiind ce va aduce ziua de mâine. Dacă nu li se dă aproape nimic, nu-i de mirare că fură”¹⁹.

„În agricultură a început culesul. Ca de obicei, cu miliția, pentru că țărănimea, care nu are nicio siguranță că va primi ceva, s-a obișnuit să fure. Acest obicei este atât de frecvent, încât nici miliția nu mai poate să o scoată la capăt cu țăranii. Pe aici nici miliția nu se pretează la acte de mare constrângere, știind bine că obiceiul de a fura s-a născut din cauză că țăranilor nu li se plătea munca nici pe sfert și niciodată nu știau ce vor primi pentru munca depusă și dacă vor primi ceva sau nu.

O altă latură negativă e că se face multă pradă, din cauza proastei organizări a muncii. De sus veneau ordine stricte, ca, spre exemplu, până la data de... să fie cules porumbul în siloz și să fie semănat grâu și atunci, dă-i pe el, cu toate forțele. Dacă, cumva, se apropia termenul și nu se termina recoltatul, atunci sute de

¹⁸ Pașca Alexa, *Caietul 6*, nota din 30 octombrie 1977.

¹⁹ Idem, *Caietul 12*, nota din 12 septembrie 1982.

kilograme de porumb se îngropau în pământ și se semăna grâu. Tractoriștii spuneau că n-au ce să facă, sub brazdă nu se cunoaște ce a fost semănat înainte”²⁰.

S-a continuat strângerea recoltei de pe câmp. Au fost puși paznici, cărora li s-au dat arme și cartușe. Nu știu dacă acestea erau de război sau numai de manevră. Țăranii erau atât de supravegheați încât nu puteau să ia nici un cucuruz. Dacă-i prindea miliția, îi amenda foarte aspru, iar prin alte părți erau trimiși prin tribunale, de unde puteau ajunge chiar și în închisoare.

Copiii de școală, în loc ca să învețe, erau duși de către profesori și învățători pe câmp, la cules de porumb sau alte produse. Veneau școlarii de pe la orașe, cu sutele, la cules de porumb, în frunte cu profesorii. Aceștia nu lucrau, numai supravegheau elevii ca să lucreze. Muncitorii din întreprinderi erau, de asemenea, scoși pe câmp, la cules. Bineînțeles, acest timp nu era plătit, lucrau pe degeaba. Ba încă li se dădea de lucru în acord, norme de lucru, la cules porumbul”²¹.

În vremea aceasta se dă o mare luptă între țăranime și autoritățile locale, din cauză că după munca depusă în CAP nu li se dăduse nimic, în afară de ceva fân și pănuși, precum și o nimica toată de bani.

Armele întrebuințate de țărani erau: furtul, sabotajul și delăsarea:

1. furtul nu era propriu-zis furt, ci o însușire, fără voia autorităților, a celor ce li se cuvenea, după munca depusă. Dacă nu li se dădea nimic, țăranii își luau singuri, prin furt;

2. sabotajul, în sensul că nu lucrau la timp și la cules oamenii mai lăsau cucuruzi prin pănuși. Întârziu cât puteau culesul, pentru a putea să-și ducă acasă porumbul;

3. nepăsarea, în sensul că nimănui nu-i păsa de averea CAP. Toți se preocupau numai de propria lor soartă”²².

Schimbarea valorilor sociale, lipsa de încredere în instituții și autorități, disoluția spiritului civic și a solidarității colective, considerarea furtului ca un fapt normal, compensație la furtul muncii proprii de către reprezentanții regimului comunist, sunt fenomene sociale produse în timpul regimului comunist, dar se pare că logica acțiunii sociale în această direcție se reproduce și în perioada postcomunistă, pe fundalul structurilor mentale construite anterior”²³.

²⁰ Idem, *Caietul 14*, nota din septembrie 1985.

²¹ *Ibidem*, nota din octombrie 1985.

²² *Ibidem*, nota din noiembrie 1985.

²³ Ioan Augustin Goia pune în evidență o constantă istorică a atitudinii față de proprietatea extracomunitară în satul transilvănean. „Această constantă atitudinală se referă la ostilitatea țărănească față de tot ceea ce este considerat a fi proprietate extracomunitară, nețărănească. În perioada medievală această atitudine se referă la rezerva feudală (alodiu), ca mai apoi, după reforma agrară de la mijlocul secolului al XIX-lea, când țăranimea este împroprietărită cu sesiile sau fracțiunile de sesie, aflate anterior în uzufruct, ostilitatea să vizeze resturile proprietății nobiliare (păduri, pășuni, terenuri agricole), care, fiind rezervă feudală, nu au făcut obiectul împroprietăririi țăranilor. Tehnicile de sabotare a proprietății extracomunitare sunt: furtul de produse, tăierile ilegale de lemne din pădure, incendierea pădurii. Unele dintre aceste tehnici vizau să creeze presiune asupra nobilului pentru a vinde țăranilor părți din pădurea nobiliară. Ioan Augustin Goia remarcă faptul că „după colectivizare, în urma procesului dirijat de desprindere a individului de proprietatea sa funciară,

Sistemul economic comunist este generator de individualism, izolare socială și este incapabil să realizeze proiecții ale unor scopuri sociale, care să solidarizeze societatea: „Din punct de vedere psihic și social, oamenii erau triști și se observă o mare delăsare, mai ales că din punct de vedere social, nu era nicio activitate care să ducă la ridicarea morală a oamenilor. Toată lumea era într-o stare de egoism, negândându-se deloc la interesele sociale, părea că toată lumea ar trăi numai până mâine”²⁴.

„În ziua de Bunavestire, preotul a fost obligat de autorități să intre mai degrabă în biserică, pentru ca oamenii, mai ales femeile – pentru că multe femei erau acasă – să poată merge la CAP, la pus ceapa, lucru zadarnic, căci poporul nu a mers, decât foarte puțini, așa că mai bine ar fi lăsat lumea în pace. Preotul s-a grăbit așa de tare cu serviciul religios, încât nici utrenie nu s-a făcut.

Viața țăranimii, în acest timp, avea multă neliniște și nesiguranță, care erau provocate de sistemul economic care mai mult a dat țăranimea înapoi, mai ales că era o continuă nestabilitate. Țăranul nu se putea considera stăpân pe nimic. Niciodată nu știa ce va aduce ziua de mâine, era cu totul la discreția administrației și conducerii cooperativiste, care nu puteau asigura bunul mers al agriculturii, tot schimbau, când una, când alta”²⁵.

„Oamenii trăiau tăcuți, văzându-și fiecare de lucrul lui și nu-i mai auzai vorbind de probleme sociale. Ei trăiau o viață socială închisă și monotona, mai ales la sate. Apusese vremurile când satul își trăia viața deschisă și din plin”²⁶.

Biserica a rămas aproape unicul spațiu al socialităților rurale, dar sărbătorile de iarnă nu mai reușesc să reconstruiască mecanismele de socializare colectivă:

„La **biserică**, oameni din ce în ce mai puțini. Satul pare și-n zilele de sărbătoare ca un adevărat lagăr de muncă, niciun semn că ar fi zi de sărbătoare, doar clopotele de la biserică vestesc oamenilor că Dumnezeu încă nu ne-a uitat”²⁷.

„**Crăciunul**. În afară de liturghie, în restul zilei nu a mai fost, ca de obicei, un eveniment care să fi dat satului un aspect mai vital. Dacă nu ar fi biserica, cred că mulți oameni nu s-ar vedea cu anii”²⁸.

„**Crăciunul**. Un lucru iarăși destul de dureros e că nu se colindă aproape deloc, adică nu se cântă colinde, ca înainte, de răsuna satul. Acum după ora 11 noaptea satul a fost cufundat într-o liniște nemai întâlnită în alte timpuri. De abia pe la 3–4 dimineața s-au mai auzit ceva colinde, foarte puține, cu toate că timpul a fost foarte bun, dar lipsea curajul de altădată.

întreaga moșie a satului va suporta din partea foștilor săi proprietari tratamentul aplicat altădată doar teritoriilor extracomunitare” (Ioan Augustin Goia, *Atitudinea față de proprietate în satul transilvănean. Prime repere*, „Limes”, 1999, anul II, nr. 1–2, Zalău, p. 94).

²⁴ Pașca Alexa, *Caietul 2*, nota din decembrie 1972.

²⁵ Idem, *Caietul 6*, nota din 25 martie, 1977.

²⁶ Idem, *Caietul 4*, nota din 15 decembrie, 1974.

²⁷ Idem, *Caietul 10*, nota din 18 octombrie, 1981.

²⁸ Idem, *Caietul 7*, nota Crăciunul, 1977.

A doua zi de Crăciun la biserică au fost numai 2–3 oameni și câteva femei. La ieșirea din biserică era un timp așa de frumos, cu cer limpede și un soare strălucitor, dar satul părea că doarme, nu era nicio mișcare, doar câțiva oameni care plecau la tren, pentru a merge la lucru, la Baia Mare. Aceste sărbători au fost destul de sarbede, doar în biserică s-a văzut că viața mai pulsează încă, fiind singurul loc în care oamenii s-au mai văzut unii pe alții, laolaltă”²⁹.

„Ca aspect, această noapte a fost destul de posomorâtă, nu s-au colindat oamenii, unii pe alții, doar tineretul a mai umblat, feciorii la fete. Dar acest tineret smuls de la țară, de la tradiție, s-a prezentat destul de slab, nu mai era acel suflu plin de viață, care era înainte de cooperativizare și cred că nu o să mai fie niciodată. Aceasta s-a întâmplat odată cu ruperea țăranilor de la pământul străbun și transformarea lor în semiiobagi sau neosclavi”³⁰.

„**Crăciunul.** Nu știu, mi se pare mie sau este un trist adevăr, că, mai ales în ultimul timp, oamenii își pierd din ce în ce mai mult din vitalitate, nu mai sunt veseli ca altădată și dacă mai vezi undeva un om ce pare vesel, este numai în aparență. O stare de apatie se observă peste tot, parcă oamenii sunt la închisoare, numai acolo am observat așa ceva”³¹.

„Dacă trecem cu privirea înapoi, cu numai 10–15 ani, vom constata că sărbătorile de atunci ale Anului Nou erau mult mai vesele. Școlile și învățătorii de atunci căutau să dea acestei sărbători un fast deosebit, prin serbările organizate în seara de 31 decembrie, urmate de petrecerea cu joc și voie bună, până spre ziuă, a tuturor locuitorilor. Dimineața eram treziți din somn de grupurile de ȝigani care umblau cu muzica, să colinde. Acum toate acestea au dispărut, fiind înlocuite de izolarea oamenilor în case, în fața televizoarelor. Și în acest an biserica a mai schimbat monotonia acestei zile de început de an. După masă, aceeași viață monotonă care a fost și noaptea”³².

„În seara de Anul Nou, la școală s-a înjghebat o mică serbare a tineretului, departe de serbările ce se făceau înainte de colectivizare, la care participa tot satul... După masa zilei de Anul Nou satul părea pustiu, nu mai erau acele jocuri populare, care dădeau atâta farmec satului și semănau atâta voie bună în sufletele oamenilor”³³.

Modernizarea rurală din perioada comunistă a marcat și apariția unor noi strategii ale familiei rurale, centrate pe gospodărie și nu pe pământ. Deposedarea țăranimii de pământ a făcut ca ea să-și reorienteze opțiunile spre redimensionarea gospodăriei, care tinde să devină, din bigenerațională, trigenerațională, fenomen

²⁹ Idem, *Caietul 2*, nota Crăciunul, 1972.

³⁰ Idem, *Caietul 10*, nota Noaptea Crăciunului, 1981.

³¹ Idem, *Caietul 14*, nota Crăciunul, 1985.

³² Idem, *Caietul 2*, nota Anul Nou, 1972.

³³ Idem, *Caietul 5*, nota Anul Nou, 1976.

remarcat și de D. Kideckel pe cazul Țării Oltului”³⁴. Casa este semn social de prestigiu și formă de etalare a bunăstării și este mai puțin valorificată prin dimensiunea sa funcțională, a locuirii. Toate aceste forme de modernizare rurală nu pot să compenseze fenomenele de desocializare, iar alcoolul devine soluția la problema însingurării sociale: „*Veselia nu mai este ca înainte, când oamenii aveau pământul lor și erau liberi. Nu trebuiau să se scoale și să plece pe șantiere.*”

Mâncare, băutură, haine frumoase sunt din belșug, dar pacea și liniștea au dispărut aproape complet, doar alcoolul îi mai veselește puțin, că de băut se bea ca niciodată. Odată cu colectivizarea a încetat și voia bună în sat, oamenii, mai ales tineretul, pleacă cu toții pe la orașe și fabrici, în sat rămân numai bătrânii și femeile, dar au început să plece și din ele. Au început să apară case pustii, CAP-ul merge din ce în ce mai rău, pământul este tot mai prost, pentru că nu e îngrășat și nu-i cine-l lucra. La vite sunt ca îngrijitori cei mai slabi oameni, care nu au avut unde să plece. Meseriași în sat au rămas puțini și aceia oameni în vârstă”³⁵.

„Ca aspect, casele erau frumos împodobite, cu lucruri de mână, mobilă, multe draperii, prea multe, doar că în multe case nu se locuia, deoarece mulți oameni, pe lângă casa propriu-zisă, aveau făcute bucătării, unele separate, adevărate căsuțe, iar altele erau la un capăt al șurii, unde odată erau depozitate bucatele și alte lucruri gospodărești. Acum, de când cu colectivizarea, nu mai aveau ce să pună în ele și le-au transformat în locuințe, mai ales pentru bătrâni, putând fi mai ușor încălzite, mai ales că tineretul, aproape tot, era plecat pe la orașe. Acum, cu toată frumusețea lor, casele păreau pustii, cele mai multe, nu mai pulsa în sat viața ce a fost odată. Din ce în ce, oamenii sunt mai izolați unii față de alții. Tehnica și modernismul, e adevărat, le-a mai ușurat munca, dar le-a stricat sufletul și le-a luat libertatea însăși. Televiziunea nu face altceva din om decât un animal pe care treptat îl distruge sufletește, făcându-l un simplu automat, legat de butoanele de comandă ale unor indivizi care-i dau ceea ce-i interesează pe ei. Treptat, omul se transformă într-un robot, cu puțină rațiune.

Țăranul, care altădată era așa de legat de tot ceea ce era natură, creșterea animalelor și frumusețea vieții satului său, acum e aproape scârbit de toate, nimic nu-l atrage, nimic nu-l bucură, pentru că pe nimic nu e stăpân. Libertatea este legată de proprietate, unde nu-i proprietate, acolo nu poate fi libertate.

Toți așteaptă ceva. Ce? Niciunul nu știe, e o nesiguranță a zilei de mâine, nimeni nu e sigur pe nimic. De aceea oamenii beau, beau continuu, până și femeile au apucat calea beției și a dezământului, chiar și aici la noi în sat, unde femeile și-au lăsat bărbații, familia și copiii, plecând în lumea distracțiilor. Unde vom ajunge? Cine-i vinovat? Greu de spus”³⁶.

³⁴ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 89–90.

³⁵ Pașca Alexa, *Caietul 7*, nota Crăciunul, 1978.

³⁶ Idem, *Caietul 8*, nota din 21 ianuarie, 1980.

4. DESPRE SITUAȚIA ÎN CAP

După colectivizare, fiecărei gospodării rurale i s-a lăsat un „lot ajutător”, de obicei pe locul în care se afla gospodăria și având, în principiu, maximum 30 de ari de pământ. Potrivit lui D. Kideckel³⁷, „aceste parcele acopereau până la trei pătrimi din nevoile de subzistență ale populației rurale și erau o sursă importantă de furaje pentru animale, cartofi, zarzavaturi și fructe... Accesul la această recoltă era important, în special în perioada de criză economică a anilor '80. Datorită acesteia, țăranii și-au putut menține un standard minim de alimentație, în timp ce muncitorii de la oraș, mai ales cei lipsiți de legături puternice cu mediul rural, se chinuiau enorm. Datorită importanței pe care o avea parcela pentru țăran, reprezentanții statului au utilizat-o frecvent ca monedă de schimb pentru manipularea și mobilizarea forței de muncă agrare și pentru a se asigura că țăranii acceptă politica statului”. Asemenea situație se regăsește, pe cazul satului Aluniș, în însemnările lui Pașca Alexa:

„...Din punct de vedere moral, poporul este foarte tulburat, mai ales țăranimea, întrucât la un congres al cooperativelor agricole (unde bineînțeles au fost prezenți mai mult cei care conduceau aceste unități, decât țăranii), s-au luat unele hotărâri care-i despuiau pe țărani și de ultima lor bucată de pământ, ce li se lăsase (adică 30 de ari), lăsându-li-se doar locul pe care avea casa (5–8 ari), mai ales luându-se de la cei ce, neputând trăi în aceste cooperative, își câștigau existența în alte sectoare ale economiei”³⁸.

„Din punct de vedere social, după frecuşul ce a fost cu problema grădinilor, lucrurile s-au mai ameliorat, lăsându-se 30 de ari la țărani și la cei care erau angajați în altă parte, cu condiția să mai dea ajutor și cooperativei. Notez că nu în toate satele s-a ajuns la neînțelegeri, unde erau în conducerea acestor unități oameni mai destoinici, nici nu s-a mai pus această problemă.

Primarul a fost schimbat. În timpul inundațiilor din 1970 a făcut ceva favoruri, cu distribuirea ajutoarelor acordate de stat. Cetățenii au fost nemulțumiți din cauza acestei schimbări, pentru că, deși din punct de vedere administrativ nu prea făcea mare treabă, cu oamenii se înțelegea bine, nu brusca pe nimeni și, pe cât se putea, le rezolva anumite probleme personale. Postul de primar a fost ocupat apoi de către unul Coman, originar de prin părțile Sighetului sau Vișeuului, fost milițian și căsătorit cu o fată din satul Biușa [localitate aparținând tot comunei Benesat], om cu o fire mai aspră și dură, care nu era simpatizat de popor, pentru faptul că, vrând să fie dur, nu prea respecta oamenii, iar din punct de vedere administrativ era și mai slab decât celălalt, pentru că acesta nu știa ce-i aia să gospodărești, el știa una: să scrie, să amenințe și să dea ordine.

³⁷ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 60.

³⁸ Pașca Alexa, *Caietul 2*, nota din 25 martie, 1972.

Președinte la CAP era în această perioadă Năprădean Gheorghe, de loc de aici din Aluniș, om destul de slab pentru a putea face față unei gospodării agricole, mai ales că în propria gospodărie era slab, pe de altă parte mai era și bolnăvicios.

În tot satul Aluniș există un singur atelaj, cu doi cai”³⁹.

„Au fost la Tribunalul din Zalău 7 țărani din satul nostru, Aluniș, fiind dați în judecată de către conducerea CAP din Benesat, pentru propriul lor pământ pe care-l aveau în grădină [ca lot ajutător], pe motivul că ar depăși ceea ce li s-ar cuveni”⁴⁰.

Chiar dacă unitățile CAP beneficiau de unele resurse materiale (animale, furaje, tehnologii), slaba organizare a muncii, determinată atât de calitatea organizatorică îndoielnică a celor din structurile de conducere, cât și de lipsa de competență și de motivație a lucrătorilor, recrutați, de obicei, dintre persoane care nu au reușit să se angajeze la oraș, făceau ca rezultatele din zootehnie să fie dezastruoase, mortalitatea animalelor să fie ridicată, iar cele care supraviețuiau până la venirea primăverii să fie lipsite de orice randament zootehnic. În sectorul legumicol și cerealier se produce fenomenul de feminizare a agriculturii, din cauza preponderenței elementului masculin în procesele de mobilitate industrială.

„Am fost la grajdurile CAP pentru a toca ceva napi [sfecle furajeră] (nu fusesem demult pe acolo, mai ales iarna). M-am îngrozit de risipa și debandada ce era acolo: nutreț călcat în picioare, baloți de paie împrăștiați peste tot, vite slabe numeroase, gunoi peste tot. Oamenii ce lucrau acolo nu aveau niciun interes de a mai curăța și a aduna barem nutrețul de pe jos. Vacilor ce erau cu lapte nu li se dădeau decât pănuși, și aceia aduși de pe câmp, ceva siloz, și acela mai mult stricat, în schimb, oile, în loc să fie scoase pe câmp, măcar la plimbare, primeau fân și stăteau în grajd, deși erau patru ciobani. Nu era niciun interes, pentru că omul nu era plătit pentru munca sa”⁴¹.

În ceea ce privește agricultura, mergea din ce în ce mai rău, aceasta se datora lipsei brațelor de muncă, pentru că aproape toți țărani plecau la fabrici și întreprinderi, chiar și femeile începeau să părăsească agricultura. S-a ajuns până acolo că nici brigadier de câmp nu au avut pe cine pune, nimeni nu riscă să conducă în agricultură. Totuși, s-a găsit o femeie, pe care au pus-o brigadier⁴².

În agricultură începuse lucrările de primăvară. Vitele din CAP erau într-o stare din cele mai proaste. Toată iarna au mâncat numai pănuși, și aceia înghețați și siloz stricat. Unele de abia se mai puteau ține pe picioare. Oile, după ce consumase tot nutrețul strâns pentru vite, datorită neglijenței și nepăsării, erau și ele într-o stare rea. La începutul lui martie, toate animalele CAP-ului rămase fără nutreț”⁴³.

³⁹ *Ibidem*, nota din 9 aprilie, Paștele, 1972.

⁴⁰ Pașca Alexa, *Caietul 3*, nota din 18 iulie, 1973.

⁴¹ *Idem*, *Caietul 7*, nota din februarie, 1978.

⁴² *Ibidem*, nota din 26 februarie, 1978.

⁴³ *Ibidem*, nota din 2 aprilie, 1978.

ADUNARE PE BRIGADĂ LA CAP

„Oameni puțini și bătrâni, femei mai multe. Atmosferă de nemulțumire, conducerea dădea lămuriri și făcea socoteli pe tablă, aceleași ca în fiecare an, dar care nu lămureau aproape nimic. Din cele ce au discutat reiese că au lucrat unii în anumite locuri, dar nu au primit nimic. Oamenii nu prea mai dădeau acum importanță nici lotului ajutător, tendința era de a nu mai munci pământul în condițiile actuale. Un eveniment ciudat s-a petrecut în acest timp în viața cooperativei agricole din sat. Printr-o hotărâre a conducerii s-au făcut în primăvara asta ceva măsurători și s-a găsit că mai mulți cooperatori aveau ceva pus în grădinile așa zise «*lot ajutător*», care erau de fapt, aproape la toți, grădinile strămoșești. După aceste plusuri, conducerea a hotărât să se predea porumb boabe (după ce mai înainte li se impusese să dea sume de bani, care erau destul de exagerate). La fel, noua cantitate de porumb care trebuia predată era exagerată și absurdă. Motivul era că CAP-ul nu avea porumb mult semănat. Cauza reală era lipsa unei conduceri cu judecată. S-au semănat anul acesta multe legume, nu era în asta niciun rău, numai că pământul în care erau semănite nu era pregătit, nici pe departe, pentru astfel de culturi, așa că, semănite sau plantate acolo, nu aduceau producția prevăzută sau chiar nu erau producții deloc, rămânând doar cu cheltuielile. Astfel, s-a semănat sfeclă de zahăr, pe locul numit Tufoi, o pantă de deal în care nici porumb nu făcea atunci când a fost în mâna țăranului individual, care-l îngunoia, tot mereu, dar acum, că demult nu a mai văzut îngunoire. S-a semănat și pe un alt loc, numit Inățele, tot foarte slab. Rezultatul a fost că, neavând nici o speranță de a face ceva roadă, au dat drumul oilor să pască peste aceste culturi, astfel că a rămas locul pustiu”⁴⁴.

„Viața în sat nu prea se deosebește față de cea din anii trecuți. Zilele de lucru sunt aceleași, muncitorii fac naveta, țăranii la ogor, aceeași neîncredere ca și înainte, ba chiar și mai mare; lucrează aproape fără nici un venit, CAP-ul nu e în stare să se redreseze. Cei de sus nu simt, dar dictează, cei mai de jos execută, fără să judece, iar poporul suferă.

La noi nu se cosește la timp. Acest fapt a făcut ca o tarla de trifoi care trebuia să se cosească acum a treia oară, de abia se cosește a doua oară, iar trifoiul a căzut pe pământ, putrezit și uscat, iar celălalt a ieșit prin el, așa că nu-i, nici unul, nici altul, bun. Gunoiul de grajd este împrăștiat pe lângă grajduri anapoda; nu au nici platforme, nici gropi pentru urină. Când totuși îl transportă pe câmp, îl pun tot așa anapoda, în grămezi, unde piere sau este împrăștiat necorespunzător.

Pădurile sunt pășunate și tăiate fără niciun plan. Un copac de aici, unul de dincolo. Pe lângă cei marcați, se taie încă pe atâția nemarcați, dacă nu mai mulți, se taie mai ales vara, ceea ce este complet necorespunzător. Dacă te uiți la o pădure, de la distanță pare frumoasă, dar, dacă mergi prin ea, lemnele sunt așa de rare că poți umbla cu carul, chiar și cu camionul, pe unde vrei. Plantații s-au făcut destule

⁴⁴ Pașca Alexa, *Caietul 8*, nota din 8 februarie, 1979.

și cu mari cheltuieli, dar nu vor ajunge poate să fie copaci mari, mai ales pe lângă sate, dacă nu se vor lua măsuri de protecția lor, ceea ce va fi foarte greu, din cauza spiritului de distrugere, care este în ce în ce mai mulți oameni.

Vite se țin la CAP destule, poate prea multe, dar cheltuiala ce se face cu întreținerea lor e mai mare, cu mult, decât veniturile. După 17 ani de existență, CAP-ul își întregește stocul de animale de la crescătorii particulari. Nicăieri nu se auzea ca un CAP să meargă bine...⁴⁵

O proiectată vizită a lui Nicolae Ceaușescu produce o puternică dezorganizare a muncilor agricole:

„Oamenii au cărat frunze pentru așternut la vite. Țărâtimea, în ultimul timp, nu avea așternut pentru vite, de la CAP se primeau foarte puține paie, așa că frunzele erau foarte căutate.

În această zi trebuia să fie târg la Jibou, dar acum erau mari pregătiri, că-l așteptau pe Ceaușescu, așa că nu au dat voie să meargă oamenii la târg. S-au ținut ședințe peste ședințe, ba, într-o zi, la sfârșitul lui octombrie, fiindcă brigadiera era o femeie care era și magazioneră, trebuind să plece la ședință, a lăsat țăranii cu zeci, poate sute de saci de porumb neîncărcați și a plecat la ședință. Peste noapte a fost o ploaie mare, care a udat toți sacii de porumb și apoi ne mirăm că nu avem. Această ședință a fost tot în legătură cu vizita lui Ceaușescu. Căci nu știau cum să facă să nu vadă toate la câmp. Purtau oamenii de colo colo, nu știau ce să facă mai întâi, să taie tulhenii (cocenii) de porumb sau să scoată pătrunjelul? Până la urmă au luat femeile de la scos pătrunjelul, că tot era în pământ și nu se vedea și le-au trimis să taie tulhenii, că aceia erau afară din pământ și putea să-i vadă «șefu»⁴⁶.

„În sfârșit, pe 6 noiembrie pe la orele 10³⁰ a trecut pe aici și Ceaușescu, înspre Jibou. Cred că, de atent ce a fost nu a văzut nici drumul, dar nici tulhenii. Totul era propagandă fără niciun rost.

După mine, un conducător, fie mare, fie mic, nu trebuie mințit de către subalternii săi. Din contră, trebuie să-i arăți tot adevărul, așa cum e. Dar nici lui nu-i place adevărul și subalternii știu asta, așa că-l bombardează cu laude și bătai din palme, iar lucrurile rămân tot așa cum au fost.

S-a ajuns ca să nu avem nici ceapă, pentru că și pentru petrolul lampant trebuie să dai ceapă⁴⁷.

„La câmp se mai tăiau tulheni, căci erau mulți netăiați, i-ar fi tăiat oamenii mai repede, dar nu li s-a dat voie pe motiv că-i vor face siloz. Acum și-au dat seama că nu vor putea și trimit oamenii să-i taie, însă e greu, din cauza frigului⁴⁸.

⁴⁵ *Ibidem*, nota din august, 1979.

⁴⁶ *Ibidem*, nota din 5 noiembrie, 1979.

⁴⁷ *Ibidem*, nota din 6 noiembrie, 1979.

⁴⁸ *Ibidem*, nota din 18 noiembrie, 1979.

5. DESPRE CRIZA ECONOMICĂ ȘI EFECTELE EI ÎN LUMEA RURALĂ

„Criza economică a anilor '80 a intensificat diferențele urban-rural. Lipsa alimentelor, a căldurii, a energiei electrice și a apei în mediul urban a generat resentimente față de țărani, în timp ce întoarcerea silită la munca în CAP, mărirea cotelor de producție și lipsa alimentelor procesate, disponibile doar în zonele urbane, a generat resentimente ale țăranilor față de orașeni”⁴⁹. Între cele două categorii sociale se găsesc navetiștii, persoane suspendate între două lumi; participând și la activitățile agricole rurale cererea socială de alimente se va diminua prin aportul economiei de subzistență, scăzând astfel presiunea asupra economiei de stat. Pe de altă parte, statutul lor particular îi va face să traverseze puternice crize identitare. „Neintegrați pe deplin nici în viața orașului, nici a satului, acești țărani au fost marginalizați deopotrivă și de fabrici și de fermele colective. Pendulând între două lumi, și-au regăsit relațiile sociale fragmentate în ambele”⁵⁰.

Noua categorie socială – navetiștii – schimbă ritmurile evenimentelor ritualice rurale: „La biserică nu a fost multă lume, datorită nunții care a fost seara trecută. Obiceiul de a se face nunți sâmbătă seara a fost introdus după cooperativizare, datorită faptului că prin acest eveniment omul a devenit atât de preocupat de problema existenței încât nu avea nicio liniște și trebuia să-și jertfească și singura zi de repaus, care era duminica. Bărbații au plecat în masă la oraș, unde s-au angajat la diferite întreprinderi și nu erau acasă decât duminică”⁵¹.

Membrii PCR, cu funcții de conducere, sunt și ei purtătorii unor mutații de la tradiția rurală: „A fost iar nuntă în sat. Cununie (religioasă) nu s-a făcut, întrucât mirele era primar al comunei, pus de partid, așa că-i era frică că-l vor critica în ședință, pentru că membrii de partid nu aveau voie să practice lucruri aparținătoare credinței în Dumnezeu, așa că unii își temeau serviciul și nu îndrăzneau să facă aceste lucruri. S-au cununat totuși, dar după nuntă, să nu-i știe nimeni”⁵².

Debutul crizei economice, care în anii '80 va afecta grav întreaga societate românească, se produce încă din 1976, când în sate începe campania de contracte obligatorii cu statul, pentru a compensa deficitul de carne de pe piață. De obicei, în această campanie de „lămurire” erau folosiți învățătorii și profesorii de la țară, care devin astfel personaje sociale detestate de către locuitorii satelor:

„În această primăvară la sfârșitul lunii martie și începutul lui aprilie s-au făcut mari presiuni asupra țăranimii, pentru a contracta porci cu statul, era tocmai ca atunci când i-au presat cu colectivizarea. Țăranii erau chemați la școala din sat, unde se găseau 5–6 persoane însărcinate cu «lămuritu», cum se spunea când erau bătuți la cap să intre în colectiv”⁵³.

⁴⁹ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 65.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Pașca Alexa, *Caietul 3*, nota din 1 iulie, duminică, 1973.

⁵² Idem, *Caietul 6*, nota din 27 august, 1977.

⁵³ Idem, *Caietul 5*, nota din aprilie, 1976.

Criza forței de muncă din CAP-uri face ca statul să adopte măsuri aberante, prin care toate persoanele apte de muncă să fie în timpul zilei la activitate, pe ogorul CAP-ului: *De la șefia județului s-au dat unele dispoziții care nu au avut niciun rost, mai ales una care prevedea ca prăvăliile de la sate să se deschidă la ora 5⁰⁰ dimineața și numai până la ora 6³⁰. Așa, bieții oameni de abia mai au timp să-și cumpere cele necesare, dimineața*⁵⁴.

„În acest timp este o mare criză de anumite produse strict necesare: sare, ulei, margarină, unt, chibrituri, ciorapi, mai ales de iarnă, pentru bărbați”⁵⁵.

Cutremurul din Italia este un bun pretext pentru noi achiziții din gospodăria rurală: *„Un caz destul de nedemn a fost și faptul că în timpul acesta au umblat autoritățile comunale de au rechiziționat găini, zicând că-s pentru Italia, acolo unde s-a întâmplat cutremurul acela mare, dar în realitate nu-și făceau planul de achiziții de carne pe anul 1980”*⁵⁶.

Punerea în vânzare a unor pachete de chibrituri e un eveniment special, consemnat ca atare: *„După câteva luni în care nu se găseau chibrituri, acum au apărut și la noi, la bufet, ceva chibrituri”*⁵⁷.

Criza economică se adâncește, provocând o penurie de produse de mare utilitate, de la cele industriale, la cele alimentare: *Adunare pentru darea de seamă la cap.*

„O adunare care nu a fost cu nimic mai interesantă: ca și altădată, aceeași placă care s-a cântat ani de zile. A fost aici și o femeie care e secretar doi la județ, a vorbit ca de obicei, dând vina tot pe noi țăranii, de parcă noi am fi vrut această stare de lucruri. Nu vor să știe cu cât necaz, lacrimi și împotrivire din partea țăranimii s-a făcut această cooperativizare a agriculturii. Am observat un lucru: acestor oameni ai partidului le e frică de adevăr și nu vor să-l privească în față, nu doresc să înțeleagă că aici e nevoie să fie schimbat ceva. Țin una, ca «mutu», însă rezultatul se vede bine, când te duci în piețe. Ele sunt aproape goale, lipsesc produsele agricole, cu duiumul, la pâine coadă, la cartofi cozi, lapte nu este, carne nu este, și asta după aproape douăzeci de ani de colectivizare.

Toată lumea vrea funcții, toți tind spre oraș, unde viața e mai ușoară, în comparație cu viața de la țară, pentru că acolo, de bine de rău, are asigurat un salariu, pe când la țară totul e problematic.

În timpul acesta e mare criză de alimente, la sate lipsește pâinea, conservele de carne și pește. Uleiul se dă pe ouă. La orașe e criză de lapte. Nu se găsesc nici pile pentru fierăstrău. Făina de porumb a lipsit de câțiva ani încoace. Nu se găsește nici bicarbonat. Văzând organele administrative că lumea e din ce în ce mai agitată, mai ales la orașe, au introdus o oarecare raționalizare, la ulei și la zahăr, că la carne

⁵⁴ Idem, *Caietul 9*, nota din 28 iunie, 1980.

⁵⁵ *Ibidem*, nota din decembrie, 1980.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Pașca Alexa, *Caietul 10*, notă fără menționarea zilei și a lunii, 1981.

nu mai era nevoie pentru că aproape nu mai era deloc. Carne de porc dădeau mai mult particularii, prin contractări, și acelea mai mult forțate”⁵⁸.

„Fenomenele economice se mențin, sub aspectul crizei, care e cea mai mare de la terminarea războiului. Lipsesc atâtea lucruri, că nici în timpul războiului nu s-a întâmplat. Lipsește până și crema de ghete. La întreruperile de curent oamenii folosesc lămpile. Lipsește și petrolul, oamenii se luminează cum pot, unii mai au ceva petrol, dar alții numai cu lumânări”⁵⁹.

Miliția, care trebuia să asigure ordinea publică, e *păzită*, prin rotație, de câte doi locuitori din comună: „*Atmosfera politică e destul de încordată, acum, începând din 27 august 1981 s-a instituit o pază la postul de miliție, făcută de doi oameni, peste noapte*”⁶⁰.

Cu toată agravarea crizei economice, autoritățile comuniste organizează mari manifestații pentru pace, menite să prezinte solidaritatea națiunii, „unită în jurul partidului și a iubitului ei Conducător”: „*Mare mișcare în țara noastră, pentru pace. Manifestații în toate orașele, făcute la comandă. Erau scoși muncitorii din locurile de muncă la manifestații, pierzând o mulțime de ore de muncă, care pe urmă trebuiau recuperate, așa că se lucra pentru acestea în zilele de repaus, mai ales duminică*”⁶¹.

„Se apropie **Crăciunul** și o mare îngrijorare a cuprins toate gospodăriile. Nu știau ce vor da la colindători, că nu se găseau nici cornuri, nici jimble și oriunde se adresau nu li se promitea că se vor face. Această situație nu s-a mai pomenit niciodată, doar prin anul 1942 s-a simțit ceva lipsă, dar atunci era război și nu era de mirare. Trăim zile foarte grele și fără nicio speranță de mai bine”⁶².

„Circulau zvonuri din ce în ce mai alarmante, mai ales că venise un ordin de sus care prevedea ca CAP-urile să ducă la bază toate cerealele care le au în stoc, ceea ce s-a și executat.

La noi președintele de CAP s-a cam opus acestui lucru, spunând că mai trebuie să dea la oameni, dar a fost foarte presat de cei mai mari, totuși a mai împărțit, așa, fulger, încă ceva cereale, iar restul a fost dus.

Lipsuri mari erau la anumite produse, așa, bunăoară, nu se găseau deloc baterii pentru lanterne, pile triunghiulare, pentru fierăstrău, ciorapi de lână și de bumbac și altele”⁶³.

„La noi, țăranilor era gata să ni se ia totul, nu direct, ci într-o altă formă, și anume, dacă îți trebuiau țigări, trebuia să dai ouă, dacă îți trebuia făină de porumb, trebuia să dai carne de găină. Tot ce-i lipsea țăranului nu primea decât dacă dădea

⁵⁸ Idem, *Caietul 8*, nota din 16 ianuarie, 1981.

⁵⁹ *Ibidem*, nota din 27 august, 1981.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Pașca Alexa, *Caietul 10*, nota din 22 noiembrie, 1981.

⁶² *Ibidem*, nota din decembrie, 1981.

⁶³ Pașca Alexa, *Caietul 11*, nota din 12 februarie, 1982.

produse alimentare de care și el ducea lipsă. Contractările de lapte se făceau aproape forțat și, mai mult, erau ireale și imposibil de realizat”⁶⁴.

„La energia electrică erau restricții, miercurea și sâmbăta, de la orele 7 la 11 dimineața, iar după amiaza de la 3 la 7, în restul zilelor se dădea normal.

La foarte multe produse trebuia să dai fie ouă, fie fasole, cartofi, carne. Până și la pachetul de bicarbonat trebuia să dai un ou. Dar cel mai deosebit: *s-a auzit că-n unele sate s-a dat și pe tulhenii de porumb. La un jup* [o legătură de coceni] *s-au dat 100 de grame de țuică*.

Acum, după terminarea recensământului la animale și păsări, s-a umblat în control și unde au fost găsite animale sau păsări, mai ales găini [nedeclarate] au fost confiscate, iar proprietarul amendat. Și la noi s-au întâmplat câteva cazuri, mai ales cu păsări, pe care femeile nu le declarau de obicei pe toate și altădată nici nu țineau cont de ele”⁶⁵.

În această zi poporul a avut *fericirea* ca după masă să se anunțe la radio și televizor mărirea prețurilor la tot ce era aliment. Prețurile s-au mărit cu circa 35% în medie, dar la unele mărirea a fost de 80–90%. Ajutorul care s-a primit cu această ocazie a fost mult mai mic decât mărirea de prețuri. Cea mai lovită de această mărire a fost țărănimea care lucra în CAP. Noroc că cei mai mulți aveau membri din familie care lucrau pe diferite șantiere și aduceau bani de acolo. Ce va mai fi, Dumnezeu știe! În orice caz, la bine nu putem spera.

La grajdurile din Benesat, acum de curând, au murit 100 de oi, care din neglijență au băut apă de pe îngrășămintele, ce erau depozitate acolo anapoda. Nu a fost pagubă mare, deoarece, după ce unele au murit, iar altele au fost pe moarte, le-au tăiat, au fost duse la Zalău și băgate în măcelărie, de unde au fost vândute la cetățeni. Așa am ajuns să mâncăm și mortăciuni”⁶⁶.

„Aprovizionarea e foarte proastă. Dacă vrei să cumperi materiale de construcție, cum ar fi țiglă sau ciment, țiglă nu se găsește decât dacă dai la schimb cereale sau carne, de aceea oamenii cârpeau acoperișurile cu ce puteau.

Colectivizarea, așa cum a fost făcută, a fost o mare greșală, fiindcă a zdruncinat viața țărănească, aducând țăranul la starea de a se simți slugă, cu stăpâni care-i dictau ce să facă”⁶⁷.

„În acest timp, în țara noastră s-a ivit cea mai mare criză pe care am cunoscut-o în viața mea. În perioada în care scriu, lipsurile sunt foarte mari, nu avem petrol pentru lămpi, curentul electric se întrerupe mereu. La centralele termoelectrice lipsește combustibilul, iar la hidrocentrale nivelul apei a scăzut la jumătate, din cauza secetei. Lipsesc săpunul, pilele, fierăstraiele, soda de rufe, plitele pentru sobe și multe altele”⁶⁸.

⁶⁴ *Ibidem*, nota din 1 februarie, 1982.

⁶⁵ *Ibidem*, nota din 10 februarie, 1982.

⁶⁶ *Ibidem*, nota din 14 februarie, 1982.

⁶⁷ *Ibidem*, nota din 25 iulie, 1982.

⁶⁸ Pașca Alexa, *Caietul 12*, nota din 10 noiembrie, 1982.

În această lună li s-a dat țăranilor ceva porumb, bineînțeles că l-au plătit cu bani. A fost și mare ceartă, că brigadiera a fost lovită de o femeie, dar nu era ea vinovată. Încerca să-i mulțumească pe toți, în măsura în care se putea, numai că acest sistem nu va mulțumi niciodată pe nimeni. Deși anul trecut a fost bogat în cereale, totuși pentru 1983 nu au avut de unde să se dea țăranilor porumb pentru semănat. Până acum, în fiecare primăvară, cei ce voiau să cumpere porumb pentru semănat se înscriau la CAP cu cantitatea care le trebuia și primeau porumb tratat. Acum iar s-au înscris, dar, deși au dat banii înainte, până la urmă li s-au restituit, neavând de unde să le dea”⁶⁹.

„Niciodată nu știe bietul țăran ce va primi pentru munca sa și atunci caută pe orice cale să-și câștige existența. De aici s-a înstăpânit urâtul obicei al furtului, de care unii abuzau. Țăranii caută să prelungească cât mai mult strânsul recoltei, ca să mai poată să ia câte ceva, să ducă acasă, ilegal, dar acest lucru se întâmplă din cauză că-și dau seama că nu vor fi retribuiți după munca lor”⁷⁰.

„E așa de mare criza de energie, încât multe întreprinderi funcționează cu numai un sfert din capacitatea lor, iar la sate și chiar la orașe sunt multe întreruperi de curent electric. Iluminatul caselor se face cu lămpi de petrol, însă nici petrol nu este și se recurge la lumânări, care, de asemenea, nu se găsesc. Erau locuri unde se ajunsese la opaite, ca acum 100 de ani. Nici nașii, nici mirii nu-și găsesc lumânări pentru cununie”⁷¹.

„Un lucru bun s-a făcut de cei ce erau la conducere: în noaptea de Crăciun s-a aprins și lumina publică, acest program a ținut toate sărbătorile Crăciunului”⁷².

„Acum a început iar criza de curent electric. Se dă numai seara și peste noapte, dar nu e niciun program după care să te poți ghida”⁷³.

„Începând cu 1 ianuarie, în unele fabrici li s-a dat muncitorilor concediu fără plată, un fel de șomaj, dar fără ajutor de șomer. Aceasta s-a făcut din cauza lipsei de combustibil, curent electric și materii prime. La orașe, în blocuri este frig, mulți au fost nevoiți să-și instaleze sobe, scoțând burlanele pe geam. Nici blocurile de locuințe nu sunt făcute pentru ierni grele și nici oamenii nu sunt pregătiți. Lipsesc lemnele, cărbunii, iar despre produsele petroliere, nici nu e de vorbit”⁷⁴.

„Un lucru foarte interesant e că mulți muncitori s-au oferit să doneze sânge, numai pentru a beneficia de o zi liberă, pentru a putea face Paștile cu familiile. Nu e chiar rău, dar e nedrept și ridicol”⁷⁵.

„Ceva cu totul ieșit din comun este lipsa creioanelor de scris, așa că ne putem închipui unde am ajuns cu lăudata noastră industrie”⁷⁶.

⁶⁹ Pașca Alexa, *Caietul 11*, nota din februarie, 1983.

⁷⁰ *Ibidem*, nota din septembrie, 1983.

⁷¹ *Ibidem*, nota din noiembrie, 1983.

⁷² *Ibidem*, nota din decembrie, 1983.

⁷³ Pașca Alexa, *Caietul 13*, nota din 2 februarie, 1984.

⁷⁴ Idem, *Caietul 14*, nota din 1985 (fără alte precizări de dată).

⁷⁵ *Ibidem*, nota Paștile, 1985.

⁷⁶ *Ibidem*, nota Crăciunul, 1985.

6. CINE SUNT *DOMNII*?

În perioada comunistă noțiunea a căpătat un polisemantism necunoscut anterior, când prin *domn* erau desemnate persoane aparținând categoriilor nețăărănești rurale (profesori, învățători, preoți) sau cei din lumea urbană. Termenul nu avea o nuanță peiorativă și se referea la elite. În timpul regimului comunist, noțiunea capătă noi nuanțe, fiind asociată atât cu o poziție de status, cât și cu o poziție în raport cu munca în general și munca agricolă în particular, dar și cu un loc în rețelele sociale⁷⁷ generatoare de resurse în economia secundară⁷⁸. Termenul continuă să vizeze persoanele străine satului, în special cele din lumea urbană, dar și activiștii de partid, veniți de la oraș, cei care desfășoară activități neagricole, în general. Pe de altă parte, termenul capătă o puternică dimensiune negativă, în raport cu structurile unei etici a muncii, *domnii* fiind persoanele care nu muncesc, cei care dau ordine, fiind străini de realitățile lumii rurale, pe care, de altfel, le disprețuiesc. Percepțiile sociale rurale despre *lumea domnilor* sunt construite pe o atitudine marcată de ambiguități, pe de o parte de recunoașterea faptului că toată lumea, în special tinerii, încearcă să evadeze din universul lumii rurale cooperativiste, pentru a merge la oraș și a ajunge *domni*, adică a construi alterități sociale rupte de lumea țărănească. Pe de altă parte, *domnii* sunt disprețuiți, fiind purtătorii unei rupturi între lumea agricolă, socialmente puternic devalorizată în perioada comunistă și lumea urbană, generatoare a unei societăți mai libere și cu venituri mai ridicate. La rândul lui, *domnul* venit de la oraș, adică străinul, disprețuiește lumea rurală, activitățile agricole și tradițiile țărănești, fiind purtătorul unui mesaj antirural, modernist și a unei atitudini arogante față de cei rămași la țară. Este interesant faptul că navetistul, prin dubla sa natură, de individ care muncește în urban, dar este și un om al locului, participând de multe ori la activitățile agricole din CAP, nu este considerat un *domn*, chiar dacă este perceput ca un *înstrăinat*. Tinerii pleacă la oraș, să se facă *domni*, numai puțini, cu o educație precară, rămân la *brazda colectivului*; migrația acționează ca un filtru selectiv, mediat de educație și vârstă, prin care în lumea rurală rămân persoanele cu competențe educaționale reduse și bătrânii. Iată asemenea tensiuni perceptive și construcții identitare în jurnalul lui Alexa Pașca: „În ceea ce privește tinerii mai în vârstă, aceștia nu prea sunt, întrucât în aceste timpuri toți tinerii se duc la școli, licee și facultăți – cei care sunt mai destoinici și dacă au norocul să reușească – iar cei mai puțin pregătiți, aceștia pleacă la diferite școli profesionale, pentru a se face muncitori în întreprinderi și fabrici, iar a treia categorie, adică cei care nu

⁷⁷ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 154.

⁷⁸ Înțelegem prin economia secundară economia alternativă celei oficiale, socialiste, o economie ascunsă, de subterană, care, prin intermediul unor rețele informale de distribuție, furniza bunuri (alimente, materiale de construcție, produse electronice sau industriale) sau chiar acces la posturi, pentru persoane aflate în rețea, care altfel nu ar fi dispus de asemenea servicii prin intermediul economiei de suprafață.

reuşeau nicăieri, aceia rămân în sat, pe **brazda colectivului**, cum numesc țăranii CAP. Aceștia sunt, de altfel, foarte puțini și chiar dintre aceștia mulți pleacă pe diferite șantiere de lucru, în special la Baia Mare”⁷⁹.

Ruptura dintre noua generație desprinsă de lumea rurală și purtătoarea unor noi valori și lumea țăărănească se manifestă și în comportamentele cotidiene cele mai obișnuite: „Pe stradă nu numai că tinerii nu mai salută oamenii, dar nici nu mai răspund la salutul dat de cei mai în vârstă, și ceea ce este mai dureros este că această atitudine o adoptă și unii dintre învățătorii și învățătoarele satului, în special cei mai tineri”⁸⁰.

Nunta, altădată un moment ritualic care solidariza întreaga comunitate, devine un spațiu al clivajului social, al dezarticulării comunitare. Ea este un loc generator de competiție socială, de tranșantă afirmare identitară, a celor care au părăsit satul. Muzica „modernă” este un indicator de prestigiu social, de stare socială nouă, manifestată ostentativ și disprețuitor de către cei plecați la oraș. Ruptura se manifestă și la nivelul vestimentației, și aceasta un indicator al noului status social: „În această zi, seară⁸¹, au fost la noi în sat două nunți, una la fata lui Cormoș Ioan a lui Gheorghe Anichii Petri, care s-a măritat la Râșnov, lângă Brașov, dar nunta și cununia au fost aici, la Aluniș. Alta a fost la feciorul lui Gheorghe Docuții, care și-a luat fată din Baia Mare, de fapt acolo s-a așezat și el. Aceste fapte arată despre părăsirea satelor. La prima nuntă amintită a fost un muzicant crescut și trăit în mijlocul poporului, între țărani, cântecul lui suna mai lin și avea acea tainică dulceață cu care mamele noastre își adormeau copii”.

La a doua nuntă a fost muzică modernă, compusă din chitare, acordeoane, tobe, clarinete și alte instrumente, care făceau un zgomot infernal, mai ales că aveau și niște difuzoare care-ți spărgeau urechile. Mai erau aduși și doi cu vioară și contră, aduși pentru țărani, dar care erau acoperiți de ceilalți. Aceștia doi au fost plasați într-o șură mai jos, iar *modernii* în baraca făcută pentru nuntă. Nu erau departe unii de alții, așa că *modernii* îi acopereau, mai ales că aveau o încăpățănare de catâr, ținând cu tot dinadinsul să cânte numai ei. Nu tăceau nici când starostele nunții le cerea acest lucru. Într-un rând i-au răspuns chiar obraznic, să-i lase-n pace, căci muzicanți ca ei nu poți să afli oricând... A mai fost un incident că s-a bosumflat mireasa (fată de oraș, dar cu puțină cultură sau deloc), nu se știe care a fost cauza, nu auzea nici starostele nimic, din cauza zgomotului făcut de *muzica aceea modernă*, care ținea cu tot dinadinsul să ne spargă timpanele.

După ieșirea de la masă a celor care vroiau să joace, țăranii au jucat în șură la cei doi muzicanți mai simpli, iar *domnișorii* acolo lângă *marea muzică*, după cum s-a exprimat unul dintre muzicanți: „– Hai să-i zăpăcim cu muzica, că apoi s-or duce proștiiăștia de aici!”

⁷⁹ Pașca Alexa, *Caietul 1*, nota despre Crăciunul anului 1971.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ Pașca Alexa, *Caietul 2*, nota din 23 aprilie, 1976 (sâmbătă).

Și într-adevăr, după un timp, țăranii din șură, cărora le plăcea muzica populară, nu au mai putut să joace și s-au amestecat și ei cu ceilalți, cerând unii, muzică ușoară, iar alții muzică populară, cât pe ce să se ia de cap, au cedat, însă cei cărora le plăcea muzica populară, care erau mai mult țărani. De altfel, și ceilalți, cei mai mulți, erau fii de țărani, dar era o boală sau o prostie, mai degrabă, că, dacă unii au făcut mai multă școală, mai multă ucenicie și lucrau pe la întreprinderi, se credeau mai domni, mai ales că unii purtau păr mare și pantaloni trapez, exagerat de largi jos, iar de la genunchi în sus abia încăpeau în ei. Așa că la aceia nu le plăcea muzica populară, numai cea domnească. De fapt, nu le plăcea pentru că muzica populară cere o anumită vigoare, o mișcare plină de viață, mai mult suflet, pe care această nouă generație nu le mai aveau, nefiind capabili de a executa acele mișcări pe care le cere adevărata muzică și adevăratul dans popular.

Educația este percepută ca un factor de construcție de status de dominanță asupra unei populații țărănești bolnave și îmbătrânite și nu un factor generator de competențe, care să contribuie la modernizarea agriculturii și a lumii rurale: „*La toți le stă gândul să meargă la oraș, mai ales tineretului, pentru că în industrie existența este mai asigurată. Toți vor funcții, toți să fie domni. Agricultură nu trebuie nimănui, că aici plouă, ninge, miroase a gunoi și ceva domnișori, care au învățat școli agricole, se plimbă de ici colo, așteptând ca niște simpli țărani care au mai rămas, bătrâni și bolnavi, să le facă pe toate, iar ei să dea ordine*”⁸².

În perioada regimului comunist, mai ales în ultima lui parte, centralizarea politică a fost cea mai mare între țările Europei de Est⁸³, mai ales în ultima lui parte, după 1970. „Statul supraveghea aproape fiecare aspect al societății, de la înscrierile la facultate și publicații, la producția de oțel, tractoare și construcția de apartamente”⁸⁴. Ea a generat un sistem piramidal, puternic structurat, care avea la vârf conducătorul partidului, iar de aici deciziile erau transmise printr-o rețea de factori decizionali, până la baza piramidei. Funcția economică a centralizării era supravegherea producției, în scopul drenării ei înspre structurile superioare de autoritate. Funcția ei socială viza însă încorsetarea întregii populații într-un sistem coercitiv, de strictă supraveghere, care să o transforme într-o mulțime amorfă, incapabilă de contestație socială. În lumea rurală, baza piramidei o constituia lumea țărănească, supusă unui asalt decizional, de cele mai multe ori contradictoriu, care produce o mișcare browniană, dramatică și absurdă: „*Cei mari s-au pus să zbiere la cei mici, iar aceștia, la rândul lor, vrând să arate că sunt harnici, s-au năpustit asupra bietului țăran, încât acesta nu mai știa încotro să o ia. Îmi aduc aminte că într-o dimineață, era pe vremea scosului cartofilor, veni unul și spuse că trebuie lăsat scosul cartofilor și toți să plece la sfecla de zahăr. Asta a fost seara.*

⁸² Idem, *Caietul* 8, nota din 4 februarie, 1980.

⁸³ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 57.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 58.

*Dimineața unii au și plecat la sfeclă, dar alt ordin a venit și s-a spus oamenilor să lase sfecla și să plece la cartofi*⁸⁵.

„De la județ veneau diferiți domni, cum le spuneau oamenii, ca să dicteze și să dirijeze lucrul, care tot nu mergea cum trebuie, asta din cauză că oamenii lucrau fără tragere de inimă. Nu se ținea cont de nimic, se lucra și duminică”⁸⁶.

Efectele muncii agricole istovitoare de la CAP, asociate cu desocializările rurale, generează imaginea unui sat-mormânt, în care s-a stins aproape orice viață: „Am fost la Noțig. Satul nu mai avea viața frumoasă de altădată. Ici colo, câte un om, doi, stând pe laviță, restul satului era adormit în somn, după munca istovitoare de peste săptămână, mai ales acum, cu campania agricolă. Acum avem campanii: campanii iarna, campanii vara, campanii primăvara, campanii toamna, dar lucrurile tot nu merg bine. Duminica satele erau ca niște morminte, în care oamenii abia mai suflau”⁸⁷.

7. CÂTEVA CONCLUZII

Colectivizarea agriculturii a marcat începutul disoluției satului tradițional, de tip țărănesc și ieșirea treptată de pe scena istoriei a țăranimii. În Europa comunistă „sfârșitul țăranimii” s-a produs prin imixtiunea brutală a statului comunist în viața economică și socială a comunităților țărănești, cu efecte asupra structurilor de proprietate, a organizării muncii și a distribuției bunurilor. Totodată, această imixtiune va produce efecte asupra relațiilor sociale și a sistemelor de valori, solidaritatea socială de tip țărănesc va dispărea, locul ei va fi luat de o nouă etică a individualismului, generator de însingurare socială, de atomizare a societății. Pe de altă parte, se va produce o profundă ruptură valorică între supraviețuitorii categoriilor sociale țărănești și agenții noii mentalități de tip industrialo-urban. Agricultură și ruralitatea, în general, vor deveni realități sociale marginale, socialmente devalorizate, ca purtătoare ale unor realități sociale apuse. O parte dintre logicile acțiunii sociale și a sistemelor de valori constituite în perioada comunistă își vor menține prezența și în perioada postcomunistă. Una dintre consecințele noii forme de istoricitate inaugurate în timpul regimului comunist este legată de disoluția satului tradițional, de tip țărănesc și sfârșitul țăranimii.

BIBLIOGRAFIE

1. COLE, JOHN W. (2004). *Etnologia europeană: opt teze*, în Cristina Papa, Giovanni Piza, Filippo M. Zerilli, *Cercetarea antropologică din România. Perspective istorice și etnografice*, Editura Clusium.
2. CLIT, RADU (2001). *Cadre totalitaire et fonctionnement narcissique. Effets psychiques collectifs et individuels du pouvoir de l'état communiste est-européen*, Ed. L'Harmattan, Paris.

⁸⁵ Pașca Alexa, *Caietul 13*, nota din octombrie, 1984.

⁸⁶ Idem, *Caietul 14*, nota din octombrie, 1985.

⁸⁷ Idem, *Caietul 13*, 8 iulie, 1984.

3. FURET, F. (1995). *Le passé d'une illusion*, R. Laffont/Calman-Lévi, Paris.
4. GOIA, IOAN AUGUSTIN (1999). *Atitudinea față de proprietate în satul transilvănean. Prime repere*, Limes, anul II, nr. 1–2, Zalău.
5. KIDECKEL, DAVID A. (2006). *Colectivism și singurătate în satele românești. Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție*, Editura Polirom, Iași.
6. LAMAISSON, PIERRE (1988). *De la transmission à l'abandon*, Études rurales, nr. 110–111.
7. MATHIEU, NICOLE (1990). *La notion de rural et les rapports ville-campagne en France. Des années cinquante aux années quatre-vingts*, nr. 197, Études rurales, Paris.
8. MENDRAS, HENRI (1991). *La fin des paysans*, Editura Babel, Paris.
9. PAȘCA, ALEXA (1971–1985). *Caiete de însemnări*, (Caietele 1–14).
10. ȘIȘEȘTEAN, GHEORGHE (1996). *Criza lumilor țărănești*, Analele Universității din Oradea, seria Filosofie-Sociologie, Oradea.
11. ȘIȘEȘTEAN, GHEORGHE (2009). *Maramureșul – între tradiție și deconstrucție identitară*, „Sociologie românească”, vol. VII, nr. 2.

RURALUL ROMÂNESC ÎN CONTEXTUL STRATEGIILOR EUROPENE DE DEZVOLTARE

ADELA ȘERBAN*
ALINA JURAVLE (GASLER)

ABSTRACT

THE ROMANIAN RURAL AREAS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN DEVELOPMENT STRATEGIES

This article presents an analysis of the Romanian rural areas from the perspective of certain indicators related to agricultural economy, employment and the quality of human resources, insisting on several of the significant problems that are slowing down rural development in Romania. These problems are discussed in relation with the objectives and the impact of national and European development strategies.

The EU strategic guidelines and objectives set as a main priority the increased competitiveness of the rural economy, especially of the agricultural economy, which corresponds to the specific needs of the “old” Member States (EU15), as reflecting a specific historical development path. In the national rural strategy, prioritizing competitiveness objectives to the detriment of market integration and modernization objectives proves to be inappropriate for the immediate challenges posed by the Romanian rural economy, where the vast majority of agricultural holdings are outside the commercial and production mechanisms of the market. This could explain the low values of implementation indicators for the national rural development plan (PNDR) measures and the low absorption rate of allocated funds and contracts concluded in relation to most measures.

Keywords: rural areas, development gap, subsistence agriculture, Common Agricultural Policy.

Integrarea României în Uniunea Europeană presupune, pe lângă aspectul administrativ, formal, al aderării, cuplarea proceselor sociale românești la realitățile mai largi ale unei comunități regionale de state și economii, conectarea viziunii de management guvernamental local la o viziune deja conturată și înțeleasă ca proces regional incluziv susținut pe un set de principii comune (dezvoltare durabilă, economie bazată pe cunoștere, egalitate de șanse etc.). Din cealaltă direcție,

* Correspondence address to Adela Șerban: Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România; e-mail: adela.serban@gmail.com.

integrarea reală presupune puțința statului român de a identifica corect problemele spațiului românesc, de a gândi (și, deopotrivă, a solicita sprijin pentru) căi de atenuare a decalajelor de dezvoltare economică și socială, aducând de asemenea realitățile României între realitățile referențiale avute în vedere la proiectarea viziunii comunitare despre dezvoltare.

Analiza efectuată – și prezentată în cadrul acestui articol – indică existența unui grad ridicat de decuplare a realităților rurale românești de cele ale majorității statelor membre UE și dezavantajul funcțional al României derivat din inadecvarea prioritizării obiectivelor strategice la starea acestor realități.

RURALUL ROMÂNESC. COORDONATE STATISTICE GENERALE

România, a șaptea țară ca mărime din Uniunea Europeană, cu un rural care acoperă 87% din suprafața totală a țării și 45% din populație, dintre care 29,5% ocupată în agricultură, avea în 2010 o pondere a agriculturii în PIB de doar de 4,1% (INS, 2010), reflectând realitatea unei lumi rurale care cere o reconfigurare a politicilor publice și de dezvoltare.

Principalii indicatori legați de situația ocupării și a proprietății funciare din ruralul românesc reflectă o situație diferită atât de optimul proiectat al Uniunii Europene cât și de media UE, indicând o neconcordanță între realitățile românești și fezabilitatea implementării funcționale într-un timp scurt a modelelor economice și de dezvoltare susținute prin strategiile europene. România prezintă față de media UE nu numai un decalaj de dezvoltare economică, cât și un decalaj de realitate socială.

În 2010, populația ocupată în agricultură în ruralul românesc reprezenta aproximativ 29,5% din totalul populației ocupate din România și 61,2% din totalul persoanelor ocupate din mediul rural (INS, 2010), în timp ce la nivelul Uniunii Europene rata ocupării în agricultură în anul 2006 era de doar 4,9% (Eurostat, 2007).

În același timp, rata ocupării în mediul rural românesc atinge în 2009 doar 53,9%, depășindu-se semnificativ de optimul Uniunii Europene pentru ocupare, proiectat la 70%. Subocuparea indică deopotrivă un deficit de dezvoltare economică în zonele rurale, imposibilitatea de absorbție a forței de muncă în activități deopotrivă agricole, cât și non-agricole, dar și un grad semnificativ de risc cu potențial ridicat de adâncire a subdezvoltării locale.

Totodată, la nivelul ruralului românesc există un fenomen de îmbătrânire accentuată a forței de muncă agricolă: din totalul populației ocupate în agricultură în 2009, 17,5% aveau peste 65 de ani, iar 54,4% peste 45 de ani (INS, 2010); mai mult de jumătate din totalul lucrătorilor în agricultură sunt de vârstă a doua și a treia, distribuție nemaiîntâlnită în nicio altă ramură economică.

Agricultura românească se prezintă în marea sa majoritate ca o agricultură de subzistență. La nivel național, în 2007 doar 5,2% din agricultori erau salariați și 0,2% patroni, în timp ce 53,4% erau lucrători pe cont propriu iar 41,2% lucrători

familiali neremunerați (INS, 2008). În 2009 numărul salariaților și patronilor s-a redus (4,03% salariați), în timp ce lucrătorii pe cont propriu reprezentau 54,17%, iar lucrătorii familiali neremunerați 42,49%, înregistrând o creștere ușoară (INS 2009). Datele indică așadar realitatea unei agriculturi dominată puternic de exploatații familiale de subzistență, întreprinderile agricole constituind o minoritate a cărei dezvoltare este cel puțin improbabilă.

Câteva date pot ilustra sugestiv, considerăm noi, situația problematică a structurii exploatațiilor agricole românești. Cele circa 31 000 de exploatații cu personalitate juridică existente în prezent (reprezentând doar 0,80% din total), utilizează circa 44% din suprafața agricolă utilă (RGA, 2010) și dispun, în medie, de aproximativ 191 hectare. Restul de 99% de exploatații, fără personalitate juridică, utilizează mai puțin de 60% din suprafața agricolă utilă și dispun, în medie, de 1,95 hectare.

Tabelul nr. 1

Structura exploatațiilor agricole din România, după tipul lor și suprafața exploatată.

	Ani	Total exploatații agricole	Exploatații agricole fără personalitate juridică	Exploatații agricole cu personalitate juridică
Exploatații agricole (mii)	2007	3 931	3 914	17
	2010	3 856	3 825	31
Suprafața agricolă utilizată (ha)	2007	13 753	8 966	4 787
	2010	13 298	7 445	5 853
Suprafața agricolă utilizată ce revine în medie unei exploatații agricole (ha)	2007	3,50	2,29	270,45
	2010	3,45	1,95	190,84

Sursa: Recensământul General Agricol 2010 – Rezultate provizorii, iunie 2011, p. 13.

Tendențele repartiției funciare în România descriu tabloul unei realități polarizate: pe de o parte un număr mare de gospodării exploatând suprafețe mici (medie cca 1,95 ha), iar de cealaltă parte un număr mic de întreprinderi agricole mari, deținând în medie 190 ha, reprezentând 44% din suprafața agricolă a țării. Segmentul proprietăților cu dimensiuni de aproximativ 30 ha (media fermelor europene) fiind insignifiant în peisajul funciar românesc. Pentru a măsura potențialul economic al unei exploatații agricole, Uniunea Europeană a propus ca instrument metodologic de lucru *Unitatea de dimensiune europeană* (UDE)¹.

¹ European Size Unit (ESU).

Aceasta reprezintă o marjă brută standard, folosită ca etalon de clasificare a exploatațiilor agricole în spațiul EU-27 (Decizia Comisiei nr. 85/377/CEE) și valoarea ei a fost estimată la nivelul Uniunii Europene la 1 200 euro (PNDR, 2009, 24).

Determinarea UDE se face prin apel la o listă de coeficienți standard de *output*, estimați regional prin referință la media pe un număr de ani anteriori a indicatorilor de producție agricolă pentru fiecare tip de activitate. Valorile acestor coeficienți sunt calculate (și re-estimate periodic) de instituții abilitate din fiecare țară, pentru toate tipurile de producție agricolă și operaționale într-o formă standardizată prin raportare la hectar (pentru culturile agricole) și pe cap de animal deținut (pentru creșterea animalelor). În cazul României, coeficienții sunt calculați în baza datelor colectate de *Rețeaua de Informații Contabile Agricole* (RICA), înființată prin ordonanța 67/13.08.2004, și transmiși către Eurostat (Regulamentul CE 1242/2008).

Pentru toate tipurile de activități agricole, marja brută standard² se calculează prin înmulțirea numărului de hectare de cultură/numărul de animale deținute cu coeficientul regional asociat respectivei culturi/specii de animale. Sumarizarea marjelor brute standard pentru toate activitățile agricole desfășurate în cadrul unei exploatații agricole dă valoarea acesteia în UDE.

O exploatație agricolă cu marja brută standard mai mică de 1 UDE indică o exploatație de subzistență, insuficient dezvoltată pentru a realiza producție comercială și a îndeplini criterii minime de eficiență economică (PNDR, 2009).

Media europeană a exploatațiilor familiale în 2007 era de 2,1 UDE/exploatație, iar cea a întreprinderilor agricole de 73 UDE/exploatație (Eurostat, 2009). Prin comparație, dimensiunea economică medie la nivel național a *tuturor* exploatațiilor din România era în 2007 de 3 UDE (Eurostat, 2009).

Conform Eurostat, la aderarea României în 2007, 78% din totalul exploatațiilor agricole din țara noastră erau exploatații de subzistență, cu o dimensiune economică sub 1 UDE, iar 97,25% aveau o marjă economică brută standard de până la 8 UDE³, majoritatea producând doar pentru propriul consum, nefiind integrate în piață³ (Eurostat, 2009).

Tabelul nr. 2

Distribuția exploatațiilor agricole după UDE

	Dimensiunea economică (UDE)					
	>1	1-<8	8-<16	16-<40	40-<100	>=100
Număr exploatații	3 064 550	842 600	13 000	6 400	2 900	1 800
Pondere în total exploatații	78%	19,25%	1,49%	0,73%	0,33%	0,20%

Sursa: Eurostat, 2009.

² Standard gross margin (SGM).

³ 64% din proprietarii exploatațiilor agricole cu dimensiunea economică mai mare de 1 UDE erau, în 2009, neintegrați în circuitele comerciale și de producție ale pieței economice (Eurostat, 2009).

În cadrul Programului Național de Dezvoltare Rurală (PNDR) al României pentru perioada de referință 2007–2013, au fost încadrate în categoria exploatațiilor de subzistență exploatațiile ce au o dimensiune economică mai mică de 2 UDE (PNDR, 2009). Din datele PNDR (Programul Național de Dezvoltare Rurală) exploatațiile mai mici de 2 UDE reprezentau 91% din totalul exploatațiilor din România și acopereau aproximativ 45% din suprafața agricolă utilă a țării, deținând în medie 1,63 ha (PNDR, 2011). Tot statisticile PNDR arată că populația ocupată în agricultură din segmentul de vârstă sub 40 de ani era la nivelul anului 2007 de aproximativ 10% și exploata 10% din suprafața agricolă utilă, în timp ce agricultorii de peste 65 de ani reprezentau 43% și exploatau o suprafață agricolă utilă de 31%. Mai mult decât atât, dintre agricultorii cu vârstă sub 65 de ani, cei care până în 2013 vor depăși vârsta pensionării reprezentau încă 22% din numărul total al persoanelor ocupate în agricultură și ei exploatau 24% din suprafața agricolă utilă a României. Numai 1% din cei care dețineau exploatații între 1–8 UDE aveau vârsta mai mică de 34 de ani și doar 8% de sub 39 de ani (PNDR, 2011).

Un alt impediment în calea dezvoltării durabile a agriculturii, și implicit a zonelor rurale din România, îl constituie lipsa unor politici coerente ale statului de dezvoltare economică integrată în mediul rural și de investire în resursele umane.

Nu în ultimul rând, în ultimii 20 de ani, între oraș și sat a avut loc un schimb inegal de resurse umane, constând în depopularea mediului rural de segmentele tinere și competitive. Depopularea și repopularea mediului rural nu se produce uniform la nivelul staturilor demografice și nivelurilor de educație, transformând mediul rural într-o puternică regiune de risc social și economic.

POLITICA AGRICOLĂ COMUNĂ. STRATEGIA UNIUNII EUROPENE PRIVIND DEZVOLTAREA MEDIULUI RURAL – REPERE

Integrarea României în Uniunea Europeană presupune, între altele, angajamentul statului român de a implementa politici de dezvoltare gândite și proiectate de organisme decizionale ale Uniunii, care devin astfel principalele direcții de intervenție instituțională. Una dintre acestea este Politica Agricolă Comună a Uniunii Europene, care, prin cei doi piloni ai săi, stă la baza Programului național de dezvoltare rurală.

Politica Agricolă Comună a fost adoptată în anul 1957 în cadrul Tratatului de la Roma, când statele Comunității Economice Europene au convenit să introducă reglementări comune de funcționare a piețelor și de comercializare a produselor agricole, convenind totodată asupra înființării unui fond comun de finanțare. Avându-și începuturile în urmă cu peste 50 de ani, Politica Agricolă Comună nu a avut mereu aceeași înfățișare și nu a întrunit mereu aceleași măsuri și direcții de intervenție. Ultimele reorganizări/reformări ale PAC au reconfigurat strategiile de intervenție în mediul rural la nivelul Uniunii Europene, determinând în mod

definitiv raportarea statului român la ruralul românesc și canalizarea fondurilor pentru dezvoltare.

Economiile agricole ale țărilor Europei Occidentale, participante vreme de peste jumătate de secol la implementarea de politici agricole comune, au trecut prin etape gradate de dezvoltare și de evoluție, construindu-și o stabilitate, o coerență și ocazia rezolvării unor situații sociale dificile. Complexitatea traseului și etapizarea efectelor economice cumulative fac cel puțin improbabil, în opinia noastră, puțința recuperării lor într-un timp scurt de către economii rurale cu trasee discontinue și uneori chiar regresive, cum este cea a României.

Până în anii '80, PAC s-a concentrat pe creșterea producției și pe protejarea pieței interne prin sisteme comune de prețuri, garantate și prin mecanisme de protecție vamală față de concurența produselor din afara Comunității Economice Europene. Generând supraproducție și costuri uriașe pentru achitarea subvențiilor, PAC cunoaște prima reformă la începutul anilor '80, prin instituirea cotelor de producție pentru tipurile de produse excedentare, în vederea temperării creșterii ritmurilor de producție. Prima reformă semnificativă, cea din 1992, a vizat reducerea intervenționismului, liberalizarea piețelor mondiale și introducerea mecanismului plăților compensatorii către fermieri, pentru a acoperi pierderile suferite de aceștia prin scăderea prețurilor garantate. Totodată, se urmărește reducerea activităților agricole și dezvoltarea ramurilor non-agricole ale economiei rurale. Reforma PAC din 1999 mută și mai mult accentul pe aspecte legate de protejarea mediului înconjurător și garantarea calității produselor agricole și reorientează obiectivele politicii agricole a UE către descentralizare, competitivitate economică, către o mai puternică liberalizare a agriculturii și susținerea dezvoltării globale a economiei rurale⁴. După 1999 începe să se vorbească tot mai mult despre asigurarea unor niveluri echitabile de venituri fermierilor și dezvoltarea de activități economice complementare și alternative în mediul rural, pentru generarea sustenabilității economice durabile, pentru crearea locurilor de muncă și combaterea depopulării în mediul rural, pentru îmbunătățirea nivelului de trai și promovarea egalității de șanse (IER, 2003, p. 20). Comunitățile rurale încetează să mai fie privite în principal ca surse ale dezvoltării agricole, ci ca zone pluridimensionale ale vieții sociale și economice.

În urma întrunirii Consiliului European la Berlin din 1999, s-au stabilit măsurile care au constituit cel de-al doilea pilon de intervenție al PAC – Politica de dezvoltare rurală (reglementată în baza Regulamentului Consiliului Nr. 1257/1999 din 17 Mai 1999), care se adaugă Pilonului I deja existent, cel al măsurilor de piață. Tot la Berlin s-a adoptat și *Agenda 2000*, care cuprindea detalierea direcțiilor de reformă susținute de Uniune prin politicile europene cu incidență în rural. Agenda însumează 22 de măsuri de dezvoltare rurală, dintre care statele membre au

⁴ A se consulta Marioara Rusu (coordonator), Daniela Giurcă, Lucian Luca, *Analiza evoluției și orientărilor Politicii Agricole Comune dintr-o perspectivă românească*, Institutul European din România, „Studii de strategie și politici”, studiul nr. 3, 2007.

liberatea de a le selecta și implementa în politicile lor naționale de dezvoltare pe acelea care sunt adecvate situației lor interne.

Tot acum se stabilește un plafon pentru bugetul PAC, pentru limitarea cheltuielilor bugetare și împiedicarea politicilor protecționiste. Are loc, în același timp, și reforma Pilonului întâi, printr-o nouă reducere a prețurilor garantate și o nouă creștere a nivelului plăților compensatorii către producători, condiționată de reducerea producției (IER, 2003).

Reforma din 2003–2004 accentuează complementaritatea celor doi piloni ai strategiei agricole comune, primul asigurând nivelul minim al veniturilor fermierilor, iar al doilea sprijinind dezvoltarea multisectorială a mediului rural, ca mediu integrat, economic, social și natural. Se decuplează acum acordarea plăților compensatorii de nivelul producției pentru anumite tipuri de produse, se introduc criterii de eco-condiționalitate pentru acordarea subvențiilor și se reduc plățile compensatorii către fermele mari (CE, 2006). Sistemul de acordare a plăților este simplificat, fiind introdusă o *Schemă pentru plata unică pe suprafață*, care, în cazul țărilor nou-aderate, plafonează plățile compensatorii, prin acordul de aderare, la un nivel redus față de vechile țări membre și le condiționează de respectarea unor cerințe referitoare la protecția mediului și calitatea produselor (CE, 2006).

În 2005 are loc o nouă reformă, care reunește măsurile și orientările strategice stabilite la Conferința europeană privind dezvoltarea rurală de la Salzburg din 2003 și Consiliile de la Lisabona și Göteborg din 2005, statuându-se astfel fundamentele politicii de dezvoltare rurală a Uniunii Europene pentru perioada 2007–2013 și Programul Leader pentru Inițiativă Comunitară (EC, 2008). Din 2007 Fondul European de Orientare și Garantare Agricolă (FEOGA) se împarte în două fonduri distincte pentru fiecare pilon al PAC: Fondul European de Garantare Agricolă (FEGA) pentru Pilonul I și Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR) pentru Pilonul al II-lea.

În 2008 are loc ultima modificare din șirul foarte lung de amendamente și reforme aduse PAC și ea este rezultatul unui proces de evaluare a politicii comune intitulat metaforic „Controlul de sănătate al PAC”. El a condus la eliminarea aproape completă a plăților compensatorii de producție, la direcționarea a 10% din plățile directe pentru sprijinirea zonelor defavorizate sau vulnerabile și la acordarea unei sume de 90 de milioane de euro pentru sprijinirea acestor zone din noile țări membre, sprijinirea financiară a tinerilor fermieri, eliminarea clauzelor de eco-condiționalitate în situații care nu depind de responsabilitatea fermierilor, limitarea intervenției pe piață pentru o seamă de produse agricole, desființarea primelor pentru culturile energetice ș.a. (www.ec.europa.eu, 2008).

Viziunea Uniunii Europene asupra economiei și dezvoltării rurale este parte a unui mod de înțelegere și configurare a politicii în spațiul european, subordonat unor valori și obiective definite și redefinite la nivelul Comunității Europene vreme de mai bine de jumătate de veac. Departe de a fi o strategie fixă, ea se dovedește (*post factum*) a fi mai curând o sumă de negocieri, ajustări și reechilibrări.

Dacă la început viziunea unei agriculturi intensive de tip industrial a dominat gândirea strategiei de dezvoltare, mai apoi își face loc treptat preocuparea pentru consecințele deteriorării mediului, sănătății alimentare, dezvoltării durabile. Problema competitivității economice a produselor agricole europene pe o piață mondială interesată tot mai mult de siguranță alimentară și de calitate, conștientizarea riscurilor pentru mediu, provocate de practicile intensiv-industriale, a condus la evaluarea lucidă a consecințelor pe termen lung ale unei creșteri economice iresponsabile și la o regândire a strategiilor de dezvoltare prin *management* durabil/sustenabil al resurselor. Implementarea strategiei de Dezvoltare Durabilă a UE la nivelul sectoarelor agro-alimentar și forestier, Strategia Göteborg, vine ca un răspuns tocmai la aceste probleme-provocări.

Concomitent cu conștientizarea riscurilor pentru mediu și pentru sănătate ale agriculturii industriale și apariția interesului pentru sustenabilitate și competitivitate bazată pe calitate, apare și conștientizarea necesității unor politici de incluziune socio-economică în mediul rural. În acest context este lansată Strategia de la Lisabona (2000, și ulterior revizuită în 2005) și mai noua Strategia Europa 2020. Aceasta se datorează pe de o parte nevoii de accelerare a dezvoltării calității resturselor umane, pentru a precipita atingerea unui anumit nivel de dezvoltare și a reduce decalajele interne și, pe de altă parte, este și consecința integrării în Uniunea Europeană a unor noi state membre, ale căror probleme erau departe de a fi riscuri datorate supradezvoltării, ci constau în riscuri de subdezvoltare, consecințe ale unor grave decalaje de dezvoltare regională.

RURALUL ROMÂNESC ȘI DECALAJUL DE DEZVOLTARE

Viziunea și orientările strategice ale Uniunii Europene sunt o consecință firească a contextului istoric în care a evoluat vechiul nucleu de state al Uniunii Europene și se raportează în mod fundamental la realitățile acestora; setul de problemele fundamentale care formează *focus*-ul Politicii Agricole Comune țin în mod esențial de specificitatea economiilor statelor care au fondat mecanismele instituționale ale pieței europene comune.

Spre exemplu, în cadrul PAC și în strategiile conexe, când este definită orientarea strategică către competitivitate, obiectivul principal nu este stabilit în integrarea pe piață a exploatațiilor agricole, ci în întărirea poziției pe care exploatațiile deja integrate pe piață o pot dobândi pe piața mondială. Strategia se definește luând ca sistem de referință un anumit grad de dezvoltare economică, care nu caracterizează toate statele membre, ci numai țările membre cu o economie de piață consolidată. În cazul României, problema sa stringentă majoră, situarea în afara economiei de piață a majorității exploatațiilor agricole, nu este una împărtășită de mai vechile state membre ale Uniunii și nici chiar de unele dintre alte state membre mai noi, ci ține de un întreg context de împrejurări istorice și

intervenții politice cumulate, care au vlăguit puterea asociativă și potențialul economic al ruralului românesc.

În 2007, când România era admisă în Uniunea Europeană, dimensiunea economică medie la nivelul celor 15 vechi state membre era de 27,9 UDE, în timp ce media în cazul exploatațiilor românești era doar de 3 UDE, cifrele indicând o diferență netă de capacitate de producție pentru piață. În timp ce la nivelul UE 15 doar 32,24% din totalul exploatațiilor erau mai mici de 1 UDE, în România aproximativ 78% din exploatații aveau mai puțin de 1 UDE, fiind deci exploatații de subzistență (Eurostat, 2009). De asemenea, structura exploatațiilor mai mari de 1 UDE în țările UE 15 și România diferă semnificativ, în țările UE 15 polarizarea dintre numărul exploatațiilor de mici dimensiuni economice și cele de dimensiuni medii și mari fiind mai slabă (Eurostat, 2009). Acesta nu este și cazul României, unde, așa cum am indicat anterior, 97,23% din exploatațiile mai mari de 1 UDE aveau între 1 și 8 UDE. Așadar, pentru statele UE 15, la nivelul cărora se definesc orientările strategice ale Uniunii în preajma anului 2000, competitivitatea acelei proporții semnificative din exploatații ce sunt orientate către piață este o problemă de maximă importanță. Pentru România, o problemă mult mai adecvată realităților este neintegrarea pe piață (chiar și cea locală) și în orice competiție economică a vastei majorități a exploatațiilor.

Un argument în plus îl constituie și dezechilibrul puternic al balanței comerciale a României la nivelul anului 2007, pe zona schimburilor de produse agricole, valoarea importurilor depășind valoarea exporturilor cu 433 de milioane de euro, o sumă semnificativă, raportat la valoarea importurilor și exporturilor românești (INS, 2008). Datorită slabei capacități de accesare a pieței europene de către producătorii autohtoni și imposibilitatea atingerii cu costuri reduse a unui anumit standard de calitate, eliminarea taxelor pentru schimburile cu Uniunea Europeană dobândită prin aderare a constituit un avantaj univoc pentru producătorii de produse agricole din Uniune care accesează la preț de *dumping* piața românească și incomparabil mai puțin producătorii români pe piețele europene. Acest dezechilibru indică, în același timp, neacoperirea pieței necesarului de consum intern cu produse de origine locală și accentuarea marginalizării economice a potențialului de producție autohton.

În timp ce pentru țările UE 15 sunt prioritare creșterea competitivității pe piața mondială și cucerirea de debușee pentru excedentele de produse, pentru România este așadar importantă integrarea pe piață a producătorilor, în primul rând pentru acoperirea cererii de produse de pe piața sa internă și abia în al doilea rând ca pârghe de acces a produselor pe piața regională, la standardele atinse de economiile europene dezvoltate după decenii de investiții și politici de dezvoltare. Cu toate acestea, prioritizarea alocării financiare la nivelul *Axei nr. 1* a Programului Național de Dezvoltare Rurală fixează ca prim obiectiv îmbunătățirea competitivității asociațiilor, fermelor comerciale, deja integrate pe piață, și nu construirea unui mecanism de integrare pe piață a potențialului economic al celor

78% dintre exploatațile existente. Măsurile alese, pentru implementare, de către autoritățile române urmăresc în acest scop să favorizeze, pentru atingerea acestui obiectiv strategic de maximă prioritate, comasarea și restructurarea exploataților, sporirea competitivității acestora prin modernizare și reînnoirea generațională a șefilor de exploatație, sprijinirea sporirii calității produselor și proceselor de producție prin alinierea la standardele comunitare. O scurtă trecere în revistă a unora dintre măsurile prevăzute pentru atingerea acestui obiectiv poate ridica semne de întrebare privind capacitatea de rezolvare a problemelor stringente ale României, prin implementarea, prin intermediul PNDR, a viziunii PAC, respectând orientările strategice și atingerea obiectivelor comunitare.

1. Măsura 121 privind modernizarea exploatațiilor agricole se adresează doar fermierilor ale căror exploatații depășesc dimensiunea economică de 2 UDE, 91% din exploatațiile din România, care au dimensiunea economică sub 2 UDE, fiind excluse din start de la această formă de sprijin. Resursele alocate permit sprijinirea unui număr maxim de 44 458 de exploatații, ceea ce reprezintă 11,55% din numărul de 384 910 exploatații mai mari de 2 UDE existente în 2005, an de referință pentru PNDR (PNDR, 2009). Până în luna octombrie a acestui an, fuseseră încheiate doar 6 116 de contracte de finanțare (MADR, 2011), ceea ce reprezintă 4,07% din numărul de exploatații ce pot beneficia de sprijin pentru modernizare și 0,47% din numărul total de exploatații eligibile pentru sprijin. Cifrele raportate la realități ridică întrebări legate pe de o parte de capacitatea și gradul de absorbție a fondurilor europene de către agricultorii români, iar pe de altă parte de potențialul impact pe care această măsură îl poate avea pentru creșterea reală a competitivității agriculturii românești în ansamblu.

2. Măsura 141 privind sprijinirea fermelor agricole de semi-subsistență pentru integrarea pe piață se adresează fermierilor care dețin exploatații de dimensiune economică cuprinsă între 2–8 UDE. La nivelul anului 2005, numărul acestor exploatații era de aproximativ 350 000. Resursele alocate acestei măsuri permit însă sprijinirea unui număr de 76 172 exploatații, reprezentând un procent de 21,5% din totalul exploatațiilor eligibile. Până în luna octombrie fuseseră încheiate 32 965 contracte de finanțare la nivelul acestei măsuri, reprezentând 43,27% din numărul maxim de exploatații ce pot fi sprijinite și 9,41% din numărul total de exploatații de 2–8 UDE (MADR, 2011). Totuși viziunea Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale pleacă de la premisa că numai exploatațiile ce pot realiza o valoare adăugată echivalentă cu valoarea a 4–5 UDE (1 UDE = 1 200 euro) au un potențial real de transformare în exploatații cu caracter comercial⁵. În aceste condiții, MADR admite ca sprijinul poate fi eficient numai în cazul exploatațiilor mai mari de 4 UDE și că numărul exploatațiilor care au șanse reale să realizeze performanțele asumate la primirea sprijinului (creștere cu minim 20% a producției

⁵ A se consulta Daniela Giurca, *Semi-Subsistence Farming – Prospects for the Small Romanian Farmer to Choose between a “Way of Living” or Efficiency*, în „Agricultural Economics and Rural Development”, 2008, vol. 5, p. 215–230.

și cu minim 3 UDE a dimensiunii economice) va fi de maxim 12 000 din totalul eligibil⁶. În aceste condiții, la gradul de absorbție relativ redus al fondurilor se adaugă și riscul de eșec al realizării obiectivelor asumate.

3. *Măsura 112 de sprijinire a instalării tinerilor fermieri* se adresează proprietarilor cu vârsta mai mică de 40 de ani care au în exploatație terenuri agricole de dimensiuni economice de minimum 2 UDE și care înființează sau preiau prin transfer de proprietate, arendă sau concesiune o exploatație agricolă de o dimensiune economică între 6 și 40 UDE. O estimare privind numărul celor care pot beneficia efectiv de sprijinul pentru instalare este dificil de realizat. Numeric, persoanele cu vârste mai mici de 40 de ani ce dețineau, la nivelul anului de referință 2005, exploatații cu dimensiunea economică peste 2 UDE erau 39 986 (PNDR, 2011). Estimarea însă a numărului, respectiv a procentului din întreg, al celor care pot efectiv prelua și înființa ferme de minimum 6 UDE este incertă. Mai mult, categoria de persoane eligibile pentru sprijin se restrânge semnificativ prin cumularea condițiilor de eligibilitate impuse: tinerii trebuie să fi absolvit cel puțin un liceu sau o școală profesională cu profil agricol sau, dacă instituția secundară de învățământ nu a fost una de profil, trebuie să fi absolvit o formare profesională de minimum 150 de ore în domeniul agricol; trebuie să demonstreze că au sau că urmează să deprindă competențe și calificări profesionale potrivite pentru activitatea pe care urmează să o desfășoare; trebuie să prezinte un plan de afaceri pentru activitatea agricolă pe care urmează să o desfășoare; sunt membri ai unei familii de fermier și au lucrat cel puțin 50% din timpul lor de lucru în cadrul fermei familiale sau al altei ferme, în ultimele 12 luni (PNDR, 2011). Până în octombrie 2011, fuseseră încheiate contracte de finanțare pentru această măsură cu 5 641 de tineri, reprezentând 14,3% din totalul tinerilor deținători de exploatații agricole cu dimensiunea mai mare de 2 UDE și 41,38% din numărul total de persoane pentru care se poate acorda sprijin, în limita resurselor alocate.

4. *Măsura 113 privind pensionarea timpurie a fermierilor și lucrătorilor agricoli* are ca *target* fermierii sau lucrătorii agricoli cu vârsta de minimum 55 de ani și care mai au maximum 10 ani până la împlinirea vârstei legale de pensionare, iar implementarea sa, amânată oficial până în 2010, nu a fost demarată nici până în prezent. Măsura vizează acordarea unor compensații bănești pentru renunțarea la activitatea agricolă (cu excepția celor pentru consumul propriu) și cedarea voluntară a dreptului de exploatație. Amânarea implementării s-a datorat în primul rând inexistenței unui cadru legislativ și instituțional – administrativ – pentru un sistem de pensii din agricultură și a unui sistem de evidență a fermierilor și muncitorilor agricoli. Crearea unui sistem de pensii pentru agricultori a fost prevăzută în Legea 263/2008 însă intrarea în vigoare a acestei legi a fost amânată până când, în cele din urmă, această lege a fost abrogată. Noua lege a sistemului unitar de pensii publice prevede obligativitatea asigurării numărului foarte mic de

⁶ *Ibidem*.

persoane ce sunt legal constituite pentru a desfășura o activitate economică agricolă. În același timp, nu se cunoaște precis rata acoperirii asiguratorie a populației de agricultori înaintați în vârstă. Informațiile oferite de Programul Național de Dezvoltare Rurală sunt trunchiate până la această dată, astfel încât nu sunt clare condițiile necesare pentru primirea acestui sprijin financiar – nu este precizată relația beneficiarilor cu sistemul de pensii, a cărui înființare sau îmbunătățire este așteptată, și nu este precizată dimensiunea economică a suprafețelor prevăzute pentru cedare. PNDR estimează numărul maxim de beneficiari ai acestei măsuri la 8 477 și suprafața eliberată prin cedare la 751 155 de hectare, ceea ce înseamnă, în medie, o suprafață de 88,61 ha per beneficiar. Raportul de evaluare ex-ante a PNDR admite aceste așteptări ca fiind nerealiste (PNDR, 2011: 589) mai ales în condițiile în care, la nivelul anului 2010, suprafața medie a exploatațiilor în România era de 3,5 ha (RGA, 2010). Mai mult, măsura se adresează atât fermierilor cât și lucrătorilor agricoli, așadar persoanelor care nu sunt proprietarii propriilor exploatații, ci sunt forță de muncă salariată. Dacă ar fi să luăm în considerare numai exploatațiile cu dimensiunea economică mai mare de 1 UDE, deținute de persoane cu vârsta între 55–64 de ani, la nivelul anului 2007 erau 220 100, reprezentând 25,4% din totalul celor 866 700 existente (Eurostat, 2009), de unde ar rezulta că măsura va sprijini cedarea terenurilor agricole de către un procent de 2,88% din totalul categoriei vizate. Dacă beneficiarii eligibili ar include și categoria celor cu exploatații mai mici de 1 UDE, așteptările PNDR sunt nerealiste, raportate la cifre, iar impactul la nivelul economiei agricole românești complet insignifiant. Dacă măsura îi exclude, atunci impactul, ca și în cazul măsurii 121 și din aceleași motive, nu poate fi decât redus, evitând punctul nevralgic al situației agricole românești.

Al doilea obiectiv pe lista priorităților strategice ale *Axei nr. 1* vizează sprijinirea dezvoltării segmentului de procesare/prelucrare a produselor agricole, pentru încurajarea unei mai bune integrări pe piață a exploatațiilor de dimensiuni medii. Una din măsurile aferente acestui obiectiv strategic este cea de *sprijinire a înființării grupurilor de producători*, iar implementarea presupune sprijinirea asocierii producătorilor și acordarea, de-a lungul unei perioade de 5 ani, a unor sume proporționale cu volumul producției comercializate. Sumele alocate pot sprijini un număr maxim de 1 108 grupuri de producători (PNDR, 2009) însă, până în luna octombrie a acestui an, fuseseră încheiate doar 12 contracte de finanțare (MADR, 2011), reprezentând 1,08% din numărul maxim posibil de grupuri de producători sprijinite.

Al treilea obiectiv ca importanță a prioritizării în cadrul planurilor naționale strategice îl constituie creșterea competitivității prin *sporul de cunoaștere câștigat de resursele umane*, implementat prin două măsuri: *acordarea de formare profesională, informare și difuzare de cunoștințe (111)* și *furnizarea de consultanță și consiliere agricolă (143)*.

Creșterea nivelului de instrucție și a gradului de participare la formarea continuă este importantă pentru sporirea potențialului de creștere economică a

mediului rural, prin plusul de cunoaștere implicit și beneficiile aduse de acesta, inclusiv sporirea șanselor de ocupare, așadar de participare la creșterea economică și dezvoltare. Statisticile existente arată că atât nivelul studiilor cât și cel al participării la programe de formare profesională în mediul rural, este extrem de redus. La nivelul anului 2009, în mediul rural românesc, dintr-o populație ocupată de 4 334 000 persoane, doar 2,93% aveau studii superioare, 50,5% aveau studii medii și 46,51% aveau un nivel scăzut al studiilor. Dintre aceștia 74,65% aveau doar studii gimnaziale, 23,46% aveau doar școala primară, iar 38 000 de persoane erau analfabete. Din totalul persoanelor ocupate în rural cu vârste de peste 45 de ani, 61,6% aveau un nivel de școlarizare cel mult gimnazial (INS, 2010).

Se constată în ruralul românesc de astăzi o migrare masivă a populației cu un stoc de educație ridicat și o concentrare a populației cu nivel scăzut de instrucție, pe de o parte datorată ponderii segmentelor în vârstă din totalul populației rurale, pe de altă parte lipsei instituțiilor de învățământ la nivel local, lipsei personalului didactic și a dotărilor necesare activității didactice, lipsei posibilității de acces la o instituție de învățământ, mai ales dintre cele superioare nivelului gimnazial, lipsei de resurse materiale care să le permită terminarea sau continuarea studiilor în mediul urban etc. În 2004, doar 6,5% dintre comune aveau instituții locale de învățământ unde putea fi asigurat tot ciclul de pregătire școlară de la nivelul primar până la cel liceal și post-liceal⁷. În 2011, au fost închise, prin comasare, ca urmare a politicilor Guvernului de reducere a cheltuielilor bugetare, aproximativ 1 500 de unități școlare cu un număr redus de elevi (situație specifică cu precădere mediului rural), adăugându-se un risc și o dificultate în plus procesului educațional din localitățile rurale ale României.

Din cei 34 000 de patroni din mediul rural în anul 2009, 85% aveau studii medii (INS, 2009). În rândul lucrătorilor pe cont propriu doar 0,52% aveau studii superioare, 38,24% studii medii iar 61,21% aveau un nivel scăzut al studiilor. În cazul lucrătorilor familiari neremunerați, ponderea celor cu nivel redus de studii (gimnazial și primar) este și mai ridicată, 69%, în timp ce 30,60% au studii medii (INS, 2009). În același timp, în același an 2009, rata ocupării în mediul rural în funcție de nivelul studiilor era de 81,2% pentru cei cu studii superioare, de 68,9% pentru cei cu studii medii și de 54,1% pentru cei cu studii de nivel scăzut, indicând o necesitate de investire în calificarea forței de muncă pentru promovarea ocupării acesteia. Formarea inițială a resurselor umane din mediul rural românesc ar trebui să fie completată de participarea la programe de formare profesională a adulților. La nivelul anului 2005, rata de participare a populației din mediul rural la programe de formare profesională continuă era de doar 0,5% (INS 2005, *apud* PNDR, 2009), acestea fiind singurele date disponibile pentru rata globală a participării la programe de formare profesională a adulților în mediul rural.

⁷ A se consulta M. Dumitru, D. Diminescu, V. Lazea, *Dezvoltarea rurală și reforma agriculturii românești*, IER, nr. 10–11/2004.

– *Măsura 111, privind serviciile de formare profesională, consiliere și difuzare de cunoștințe*, are ca obiectiv finanțarea programelor de pregătire profesională gratuită a agricultorilor. Până în octombrie 2011, fuseseră semnate 10 contracte de finanțare (MADR, 2011). Raportul anual de progrese al PNDR pentru 2010 ne informează despre semnarea a 9 astfel de contracte. Proiectele finanțate astfel urmau să asigure formarea a maximum 3 992 tineri fermieri și 10 295 proprietari ce dețin ferme de semisubzistență. O raportare simplă a numărului acestora la cifra totală a persoanelor din categoria din care fac parte ne va putea da un prim indiciu privind amploarea beneficiilor implementării acestei măsuri prin aceste proiecte contractate.

– *Măsura 143 privind furnizarea de servicii de consultanță și consiliere* are ca obiectiv îmbunătățirea managementului exploatațiilor pentru creșterea performanței de producție prin sprijinirea aplicării pentru finanțări PNDR și respectarea standardelor comunitare. Ca și în cazul *măsurii privind serviciile de formare profesională, consiliere și difuzare de cunoștințe*, aplicanții sunt entități publice și private care pot acorda servicii de consultanță și consiliere⁸, iar beneficiarii acestor servicii ar trebui să fie, într-o primă etapă, proprietarii de exploatații mai mari de 2 UDE, care sunt, la nivelul întregii țări, aproximativ 350 000. Până în anul 2010, beneficiarii finali au fost cei care dețineau ferme de semisubzistență, tineri fermieri în vederea instalării, fermierii care aplică pentru a beneficia de plăți pentru respectarea unor standarde de protejare a mediului, fermierii care aplică pentru măsura privind prima împădurire a terenurilor agricole, fermieri din cadrul unor ferme comerciale, membri ai grupurilor de producători sau ai altor forme asociative pentru unele acțiuni de consiliere/consultanță generală. Începând cu anul 2010, de acest sprijin vor beneficia doar fermierii care dețin ferme de semisubzistență. Este propusă sprijinirea unui număr maxim de 132 937 de persoane, ceea ce reprezintă 35,51% din numărul total al celor care au exploatații de dimensiuni mai mari de 2 UDE. Până în octombrie 2011, fuseseră încheiate 7 contracte de finanțare pentru această măsură.

Alte două măsuri importante în contextul aspectelor analizate prin prezentul raport, de la nivelul Axei a 3-a de această dată (măsura 312 – *Sprijin pentru crearea și dezvoltarea de micro-întreprinderi* și 313 – *Încurajarea activităților turistice*), ar trebui să contribuie la realizarea obiectivului strategic „menținerea și dezvoltarea activităților economice prin creșterea numărului de locuri de muncă” (PNDR, 2009). Aceste măsuri își propun să răspundă problemei unui anticipat „exod” al forței de muncă din agricultură, consecință a eficientizării producției, modernizare, comasare și restructurare, dar și necesității de a dezvolta sectorul non-

⁸ În domeniul formării profesionale și serviciilor de consultanță exista în România Agenția Națională de Consultanță Agricolă, instituție care, dintre toți potențialii beneficiari ai fondurilor europene pentru măsurile privind formarea profesională, informarea, difuzarea de cunoștințe, consultanța și consilierea, deținea cele mai mari șanse de obținere de finanțări. Agenția a fost desființată prin comasare la mijlocul anului 2010.

agricol în genere și de a include pe piața muncii un număr mai mare de persoane, pentru sporirea potențialului de creștere economică.

Prin măsura 312, este posibilă sprijinirea, pentru crearea de micro-întreprinderi, a unui număr maxim de 10 091 de inițiatori, însă până în mai 2010 fuseseră încheiate doar 2 191 contracte de finanțare (MADR, 2011), ceea ce reprezintă circa 21% din potențialul acordării de sprijin pentru această măsură.

Aceeași situație poate fi întâlnită și în cazul măsurii 313, în cadrul căreia puteau fi finanțate până la 7 665 de proiecte, însă până la nivelul lunii mai 2010 fuseseră încheiate doar 925 contracte de finanțare, ceea ce reprezintă 12,06% din potențialul de contractare.

În cazul tuturor măsurilor exemplificate, fie gradul de absorbție al fondurilor, fie eficacitatea/impactul în raport cu amploarea unui proces sau unei situații este scăzut, indicând o ineficiență sau o neadecvare de proiectare și construct.

CONCLUZII

Datele statistice existente descriu un mediu rural românesc supus unui proces de depopulare și secundat de un proces de îmbătrânire demografică, ceea ce semnifică o diminuare a forței de muncă disponibile și o rată scăzută de înlocuire a celei vârstnice, cu un potențial de muncă mai redus. Statutul profesional al agricultorilor români, dar și structura polarizată a suprafețelor utilizate de către aceștia și a dimensiunii economice a exploatațiilor indică existența unui număr foarte ridicat de entități agricole cu un grad redus de capitalizare și, prin aceasta, un potențial redus de creștere economică. Cea mai mare parte a exploatațiilor agricole nu sunt integrate în economia de piață, practicând agricultura de subzistență, iar nivelul redus al studiilor și participării la formarea profesională continuă din rural constituie un dezavantaj competitiv semnificativ și o diminuare a potențialului de creștere economică, în paradigma dezvoltării bazate pe cunoaștere. Totodată, datele arată că nivelul redus al studiilor este asociat, în același timp, cu rate mai reduse ale ocupării.

Integrarea în Uniunea Europeană a noilor state membre devine în acest context atât o oportunitate, cât și un factor de amenințare, prin decalajele de dezvoltare dintre țările membre. Prin politica sa de dezvoltare rurală, ce are o componentă puternică de integrare-coeziune, UE încearcă angrenarea acestor noi state membre într-un proiect în care Uniunea este așteptată să devină „cea mai dinamică și mai competitivă economie bazată pe cunoaștere”.

Prin asumarea Politicii Agricole Comune, obiectivele și orientările strategice generale, măsurile dintre care statele membre pot alege și limitele alocării financiare în care acestea trebuie să se încadreze sunt deja stabilite și trasează cadrul posibilităților lor de acțiune. Situația fiecărui stat membru este problematizată în funcție de obiectivele și orientările strategice ale Uniunii, iar

rezolvarea acestora trebuie să se realizeze în principal cu mijloacele puse la dispoziție de Uniunea Europeană⁹. Pentru ca Uniunea să poată deveni un bloc comunitar puternic, în statele cu decalaje de dezvoltare cele mai însemnate impactul necesar al PAC ar trebui să fie unul cât mai puternic.

Analiza implementării politicii Uniunii Europene de dezvoltare a mediului rural la nivelul ruralului românesc relevă faptul că, în condițiile în care în România se înregistrează un decalaj de dezvoltare semnificativ, impactul implementării acesteia prin Programul Național de Dezvoltare Rurală este unul nesatisfăcător. Analiza situației ocupării și a unor indicatori ai economiei agrare din ruralul românesc relevă probleme structurale grave, ce constau în primul rând în neintegrarea pe piață a aproape 90% din totalul exploatațiilor existente, în sub-ocupare pe piața muncii și în lipsa unor strategii de dezvoltare economică alternative.

Orientările strategice și obiectivele Uniunii stabilesc drept prioritate principală creșterea competitivității economiei rurale și a celei agricole în special, fapt ce corespunde nevoilor specifice ale vechilor state membre (UE 15), așa cum s-au conturat ele printr-un traseu istoric de dezvoltare.

Prioritizarea obiectivelor de competitivitate, în defavoarea celor de integrare pe piață și modernizare, se dovedește inadecvată provocărilor imediate ale economiei rurale românești. Acest fapt explică în mare măsură valorile scăzute ale indicatorilor de implementare pentru măsurile PNDR și rata redusă de absorbție a fondurilor alocate și a contractărilor realizate pentru cea mai mare parte dintre măsuri.

Restructurarea mediului rural românesc prin capitalizare, transformarea exploatațiilor de semisubzistență în exploatații comerciale, instalarea tinerilor fermieri și pensionarea anticipată se adresează, în raport cu resursele disponibile, unei proporții mici, sau foarte mici din exploatațiile românești.

Cele mai importante dintre măsurile propuse în cadrul prezentului articol, din punctul de vedere al rezolvării problemelor stringente ale agriculturii românești au, până în acest moment, rate de contractare a proiectelor foarte mici, față de posibilitățile de realizare prevăzute în PNDR și față de dezideratul de a produce un impact semnificativ, o restructurare a sectorului agricol românesc și a economiei rurale.

Într-un asemenea context, se pot ridica noi semne de întrebare privind viitorul mediului rural românesc și efectelor implementării politicii de dezvoltare rurală a Uniunii Europene. Ne putem întreba dacă restructurarea economiei rurale și agricole românești se va putea realiza cu sprijinul instituit prin Programul Național de Dezvoltare Rurală, cine va moșteni economia agricolă românească în contextul în care înlocuirea generației vârstnice de agricultori nu se va realiza controlat, prin infuzie de forță de muncă tânără, și care va fi viitorul resurselor umane slab sau

⁹ Statele membre au posibilitatea de a-și stabili, prin Planul Strategic Național (transpus apoi într-un program național sau mai multe programe regionale de dezvoltare rurală) prioritățile și obiectivele strategice specifice în baza cărora sunt distribuite resursele financiare alocate. Acordurile dintre țările membre limitează libertatea alocării financiare, obligând guvernele să țină cont de praguri minime de finanțare la nivelul fiecărei axe tematice.

mediu pregătite ce nu vor primi sprijin semnificativ pentru integrare pe piață, în contextul în care exploatațiile cu caracter comercial înalt competitive și de mari dimensiuni sunt sistematic încurajate pentru a cucerii tot mai mult din piață și a crește în suprafață utilizată și dimensiune economică.

BIBLIOGRAFIE

1. BĂDESCU, ILIE (coordonator) (2007), *Viața și moartea în satul românesc*, Ediția II, București, Editura Mica Valahie.
2. BĂDESCU, ILIE; CUCU-OANCEA, OZANA; ȘIȘEȘTEAN, GHEORGHE (2009), *Tratat de sociologie rurală*, București, Editura Mica Valahie.
3. DUMITRU, MIHAIL; DIMINESCU, DANA; LAZEA, VALENTIN (2004), *Dezvolta-rea rurală și reforma agriculturii românești*, Institutul European din România, Centrul Român pentru Politici Economice, nr. 10–11.
4. GIURCA, DANIELA (2008), *Semi-Subsistence Farming – Prospects for the Small Romanian Farmer to Choose between a „Way of Living” or Efficiency* în *Agricultural Economics and Rural Development*, vol. 5, p. 215–230.
5. RUSU, MARIOARA (coordonator); Daniela Giurcă, Lucian Luca (2007), *Analiza evoluției și orientărilor Politicii Agricole Comune dintr-o perspectivă românească*, Institutul European din România, *Studii de strategie și politici*, studiul nr. 3.
6. Institutul European din România în colaborare cu Human Dynamics (2003), *Politica Agricolă Comună, Seria Micromonografii – Politici Europene*.

SURSE DOCUMENTARE

1. PNDR – *Planul Național de Dezvoltare Rurală: 2007–2013*, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, versiunile consolidate iulie 2009, 2011, www.madr.ro; Situația proiectelor din cadrul PNDR pe sesiuni – octombrie 2011, www.madr.ro.
2. CE – Comisia Europeană, www.ec.europa.eu, documente. Eurostat – <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat>.
3. RGA – Recensământul General Agricol 2010 – Rezultate provizorii, iunie 2011, <http://www.recensamantagricol2010.ro>.
4. INS – Institutul Național de Statistică:
– Baza de date Tempo, 2008–2011, <https://statistici.INSSE.ro>,
– Anuarul Statistic 2009.
5. IER – Rapoartele anuale al Institutului European din România.
6. CVCE – *The reform of the common agricultural policy (CAP)*, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), august 2011, <http://www.cvce.eu>.

CALITATEA VIEȚII ANGAJAȚILOR ÎNALT CALIFICAȚI DIN UNGARIA. OPINIA EXPERTILOR ÎN DOMENIU*

CRISTINA LEOVARIDIS**

ABSTRACT

THE QUALITY OF LIFE OF HIGH-SKILLED EMPLOYEES IN HUNGARY

This article aims to provide an overview of the working conditions of high-skilled employees in Hungary, by resorting to comparisons with the other Central and Eastern European countries, based on research carried out by the author during a three-month placement (August 1st – October 31st 2011) at the Institute of Sociology of the Hungarian Academy of Sciences. This work combines several sources and methods for gathering information: theoretical documentation, secondary analysis of data, in-depth interviews with some experts in the field. The study results indicate the presence, for the *knowledge workers* in Hungary, of some common problems of this category of employees in all former communist countries, such as number of working hours per week more than EU average, low rate of participation in training, problems health such as stress, depression, heart disease etc., employees' complaints related to overworking associated with low wages in the public sector and with rigid hierarchy, lack of work-life balance, standards imposed by the parent company etc. in some multinational firms; cases of good practice appear at the micro level, mainly in Scandinavian capital firms or in companies in the IT sector.

Keywords: high-skilled employees, working conditions, quality of life of employees, working time, professional training, learning economy.

1. CÂTEVA CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND ROLUL ANGAJAȚILOR ÎNALT CALIFICAȚI ÎN „ECONOMIA CARE ÎNVĂȚĂ”

În literatura de specialitate, numeroși autori insistă asupra sintagmei „economia cunoașterii” (*knowledge economy*) sau „capitalismul cunoașterii” (*knowledge capitalism*), asupra rolului central al cunoașterii în procesul de producție și competiție. Mai importantă decât cunoașterea cuprinsă în mașini și

* Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cercetarea științifică economică, suport al bunăstării și dezvoltării umane în context european”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/62988.

** Correspondence address to Cristina Leovaridis: Facultatea de Comunicare și Relații Publice, SNSPA, str. Povernei, nr. 6, sector 1, București, România; e-mail: leovaridis@yahoo.com.

echipamente este cunoașterea activă din mintea angajaților, împărtășită și dezvoltată de ei, care sunt motorul noului tip de economie (Mehaut, 2008: 80).

În privința noii tendințe de dezvoltare a economiei, cercetătorii Peter Nilesen și Bengt-Ake Lundvall propun utilizarea termenului de „learning economy” (economie care învață) în locul larg răspânditului „knowledge-based economy”. Conceptul de „learning economy” arată că schimbarea cea mai importantă nu este utilizarea mai intensivă a cunoașterii în economie, ci faptul că, mai rapid decât înainte, cunoașterea devine desuetă, învechită. O economie care învață este o economie în care abilitatea de a obține noi competențe este esențială pentru succesul indivizilor, cât și pentru performanța firmelor, regiunilor sau țărilor; atât indivizii cât și companiile se confruntă din ce în ce mai mult cu probleme care pot fi rezolvate numai prin desprinderea de vechile informații și obținerea de noi competențe, ritmul rapid al schimbării este întărit de faptul că intensificarea competiției duce la o selecție a organizațiilor și indivizilor care sunt capabili de învățare rapidă și care astfel accelerează ritmul schimbării (Nielsen și Lundvall, 2007: 66). Tocmai de aceea există un interes deosebit pentru avantajul competitiv pe care cunoașterea deținută de angajații înalt calificați (*knowledge workers*) îl poate furniza organizațiilor, iar de aici apare necesitatea preocupării pentru calitatea vieții angajaților înalt calificați. O întrebare justificată care este formulată atât la nivel teoretic, cât și la nivel de politici organizaționale este aceea dacă practicile și metodele organizaționale care sunt benefice în termeni de performanță a întreprinderii sunt benefice și în termeni de satisfacție și bunăstare a angajaților.

Cea mai mare parte a angajaților înalt calificați lucrează în sectorul servicii; bunăstarea națiunilor putea fi atribuită agriculturii cu două secole în urmă, industriei prelucrătoare cu un secol în urmă și sectorului servicii în prezent, care produce 70–80% din PIB în țările dezvoltate: de exemplu, în SUA procentul reprezintă 80%, în Coreea de Sud 60%, în Ungaria și Finlanda reprezintă două treimi din PIB. Unii cercetători numesc această schimbare istorică în structura activităților economice (creșterea sectorului servicii în detrimentul industriei) ca „revoluția sectorului servicii” (Mako și alții, 2011: IX). În fostele țări comuniste central-europene procentul variază între 58,4% în Cehia și 62,8% în Ungaria (cu valori intermediare de 62,1% în Slovacia). Acest sector acoperă o gamă largă de activități, de la job-uri prost plătite („McJobs”) la cele înalt remunerate și creative deținute de „knowledge workers”. În Ungaria, sectorul servicii joacă un rol crucial în ocuparea forței de muncă: între 1995–2006, 90% din noile locuri de muncă au fost create în acest sector, iar peste jumătate (57%) din noile locuri de muncă create au fost în serviciile de afaceri intensiv-cognitive (*knowledge intensive business services* – KIBS) (Mako și alții, 2009: p. 15, 17, 19).

2. DATE STATISTICE PRIVIND CONDIȚIILE DE MUNCĂ ALE ANGAJAȚILOR ÎNALT CALIFICAȚI ÎN UNGARIA. COMPARAȚII CU ALTE ȚĂRI CENTRAL ȘI EST-EUROPENE

Înainte de a ne centra asupra informațiilor privind condițiile de muncă ale angajaților înalt calificați din Ungaria, vom prezenta mai întâi o serie de date statistice referitoare la situația actuală a pieței muncii din Ungaria, pentru a crea o imagine de ansamblu asupra situației pieței muncii din țara vecină.

Rata de angajare a populației de 15–64 de ani, de 55,4%, este una dintre cele mai mici în rândul statelor membre UE (conform datelor furnizate de Eurostat prin *Labour Force Survey*, în anul 2010, rata de angajare în UE–27 a fost de 64,2%) și cea mai mică din fostele țări comuniste, situație datorată celei mai mici rate de angajare din fostele țări comuniste atât în rândul bărbaților (60,4%) cât și al femeilor (50,6%); cea mai mare rată totală de angajare din rândul acestor țări o regăsim în Slovenia (66,2%), în ce privește valorile pe sexe pe primul loc la acest indicator aflându-se Cehia cu cea mai ridicată rată de angajare a bărbaților (73,5%), iar Slovenia pentru femei (62,6%); pentru România, valorile indicatorului atât per total cât și pe sexe se situează undeva la mijloc, în cadrul țărilor central și est-europene (Eurostat, baza de date online *Labour Force Survey*). În ceea ce privește ultimele date furnizate de Biroul Central Ungar de Statistică, cele pentru primul trimestru din 2011, comparativ cu aceeași perioadă din anul anterior, rata șomajului a scăzut ușor, de la 11,8% la 11,6%: pentru bărbați rata șomajului a scăzut cu 0,5%, în timp ce pentru femei a rămas identică (în primul trimestru din 2011, rata șomajului la bărbați era de 12,0%, iar pentru femei – de 11,1%) (Hungarian Central Statistical Office, 2011: p. 1).

Deși informațiile privind condițiile de muncă ale angajaților înalt calificați sunt foarte sumare în anuarele și broșurile de specialitate, vom prezenta o serie de date statistice referitoare la angajații cu ocupații non-manuale (și, dintre aceștia, cu accent pe categoriile ocupaționale „manageri” și „profesioniști”), folosindu-ne de indicatori sociali care oferă informații asupra unor aspecte relevante pentru calitatea vieții angajaților calificați, structurați pe următoarele dimensiuni: probleme de sănătate cauzate de locul de muncă, timpul de lucru, raportul viață profesională-viață privată, formarea profesională.

În ceea ce privește **problemele de sănătate cauzate de locul de muncă**, conform modulului ad-hoc pe tema accidentelor și a bolilor cauzate de locul de muncă, elaborat și în Ungaria în trimestrul II – 2007, ca și în România, și anexat la *Labour Force Survey*-ul din acel trimestru, 1% dintre persoanele angajate (43 000 de persoane) au suferit o rănire accidentală în ultimele 12 luni în cursul muncii (valoare care situează Ungaria printre țările foste comuniste cu cele mai mici valori ale indicatorului, cu o treime din media totală a UE–27, cea mai ridicată valoare dintre țările central și est europene fiind înregistrată în Slovenia – 3,8%). (Eurostat, baza de date online *Health and safety at work*). Răniurile accidentale la locul de

muncă au avut loc cel mai des în rândul lucrătorilor manuali din domeniul industriei prelucrătoare și a meșteșugurilor (2,4%), urmat de lucrătorii din agricultură și silvicultură (2,1%), operatori la mașini și asamblatori (1,7% din aceștia au suferit răniri), cea mai mică incidență a rănirilor regăsindu-se în cazul lucrătorilor non-manuali – 0,3%. Aproape o zecime (9%) dintre rănirile accidentale la locul de muncă au fost accidente de circulație, care au avut loc la locul de muncă sau în cursul muncii, victima fiind la bordul mașinii (pasager sau șofer) sau pieton (Hungarian Central Statistical Office, 2008: p. 1).

Tipul de boli cauzate sau agravate de locul de muncă este diferit printre lucrătorii manuali sau non-manuali: 68% dintre lucrătorii manuali au menționat bolile sistemului osos și muscular ca fiind cele mai serioase, în special cei din sectoarele agricultură și silvicultură și din servicii, femeile fiind mai expuse acestor afecțiuni într-o măsură mai mare în cadul acestor ocupații decât bărbații. Stresul, depresia și anxietatea, durerile de cap sau de ochi și bolile de inimă au avut o mult mai mare incidență în rândul lucrătorilor non-manuali decât în cazul lucrătorilor manuali. În Ungaria, ponderea persoanelor care au menționat stresul ca fiind cea mai gravă problemă de sănătate (7,3%) este de peste 2 ori mai mică decât media UE-27 (19,8%), între țările central și est-europene aceasta situându-se la un nivel mediu, situația cea mai gravă (sau cea mai conștientizată) regăsindu-se în Slovenia (cu 27,8%).

Tabelul nr. 1

Ponderea persoanelor care au menționat stresul ca fiind cea mai gravă problemă de sănătate cauzată de locul de muncă în ultimul an, în țările central și est-europene în 2007 (%)

TARA	TOTAL
UE-27	19,8
UNGARIA	7,3
Bulgaria	8,0
Cehia	2,6
Estonia	5,4
Letonia	8,2
Lituania	3,5
Polonia	7,1
România	6,8
Slovacia	4,9
Slovenia	27,8

Sursa: Eurostat, Tabelul „Persons reporting their most serious work-related health problem work in the past 12 months, by type of problem – in %” în baza de date online *Health and safety at work*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/health/health_safety_work/data/database, accesat la 21.8.2011.

Din totalul persoanelor care au indicat existența, la locul actual de muncă, cel puțin a unui factor de risc care le-ar putea afecta sănătatea, 14% sunt expuse doar la factori de natură a le deteriora sănătatea mentală (într-o proporție mai mică decât cele afectate doar de factori fizici), 89% dintre acestea indicând ca principală cauză presiunea timpului și încărcarea cu prea multe sarcini. 7% sunt expuse, conform propriilor declarații, atât la factori care le-ar putea afecta sănătatea mentală, cât și la cei care le-ar putea afecta sănătatea fizică, cele două tipuri de factori acționând în același timp cel mai des în cazul operatorilor la mașini și asamblorilor, din punct de vedere al ocupației (Hungarian Central Statistical Office, 2008: p. 2).

În ceea ce privește ponderea persoanelor care au raportat probleme de sănătate cauzate de locul de muncă în ultimele 12 luni, în funcție de ocupație, în Ungaria și România, valorile indicatorului sunt foarte apropiate, ușor mai ridicate în România în cazul lucrătorilor înalt calificați (manageri și profesioniști) și a lucrătorilor din armată.

Tabelul nr. 2

Ponderea persoanelor care au raportat probleme de sănătate cauzate de locul de muncă în ultimele 12 luni, în funcție de ocupație, în Ungaria și România, în 2007 (%)

	UNGARIA	ROMÂNIA
Manageri, profesioniști	2,3	2,7
Funcționari și vânzători	4,2	3,4
Lucrători în agricultură și pescuit, meșteșugari	6,3	5,6
Operatori și asamblatori la mașini	5,4	4,8
Armată	1,7	2,8

Sursa: Eurostat, Tabelul „Persons reporting one or more work-related health problems in the past 12 months, by sex, age and occupation – in %” în baza de date online *Health and safety at work*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/health/health_safety_work/data/database, accesat la 21.8.2011.

În ceea ce privește **timpul de lucru**, un indicator relevant îl constituie ponderea angajaților ce lucrează *part-time*. În cazul fostelor țări comuniste, modelul femeilor care lucrează *part-time* este mai mult o excepție, ponderile cele mai mari (Slovenia, Estonia) reprezentând puțin peste o treime din media UE-27; în aceste țări, femeile, continuând modelul comunist, se dedică atât responsabilităților casnice cât și unui job *full-time*, ceea ce duce în timp la scăderea calității vieții acestora, prin lipsa timpului dedicat unor activități de recreere, precum *hobby*-uri, voluntariat, întâlniri cu prieteni etc. și, implicit, apariția de boli datorate stresului, suprasolicitării; țările central și est-europene cu ponderile cele mai mici ale angajării *part-time* a femeilor sunt Bulgaria și Slovacia (sub 6%); în România și Ungaria, valorile indicatorului sunt intermediare (9,9% respectiv 7,6%). În cazul bărbaților, valorile sunt și mai mici, în medie jumătate din ponderile corespunzătoare femeilor, cu excepția României, în care sunt aproape egale, modelul egalitarist în ce privește participarea celor două genuri pe piața muncii

fiind încă o dată confirmat (Eurostat, baza de date online *LFS series – Detailed annual survey results*).

Numărul mediu obișnuit de ore de lucru pe săptămână, la locul de muncă de bază, este un alt indicator relevant pentru condițiile de muncă ale angajaților. Datele furnizate de Eurostat pentru anul 2010 arată că, în cazul femeilor, numărul mediu obișnuit de ore de lucru pe săptămână este în toate țările foste socialiste mai mare cu mult decât media UE-27; dintre acestea, cele mai mari valori se regăsesc în Bulgaria (40,8 ore) și România (39,6 ore), motivele putând fi multiple: deoarece în aceste două țări salariile medii și minime sunt cele mai mici din UE-27 și atunci femeile sunt nevoite să lucreze ore peste program pentru a-și completa veniturile gospodăriei sau deoarece se tem că în cazul în care nu ar lucra toate orele cerute de angajator și-ar pierde locul de muncă, ceea ce ar destabiliza considerabil veniturile gospodăriei sau deoarece nu există o cultură suficient de bine dezvoltată a solicitării din partea angajaților a unor condiții de lucru mai bune în ce privește programul de lucru. Și în cazul bărbaților, situația este similară, în majoritatea acestor țări numărul mediu obișnuit de ore de lucru pe săptămână este mai mare decât media UE-27 (maximul este atins în Cehia – 42,9 ore); în Ungaria, valorile, atât pentru femei cât și pentru bărbați, sunt medii, în cadrul grupului țărilor foste comuniste, peste media UE pentru femei și egală cu media UE pentru bărbați.

Tabelul nr. 3

Numărul mediu obișnuit de ore de lucru pe săptămână, la locul de muncă de bază, în fostele țări socialiste, în 2010

ȚARA	TOTAL	FEMEI	BĂRBAȚI
UE-27	37,5	33,7	40,7
Bulgaria	41,2	40,8	41,6
Cehia	41,2	39,1	42,9
Estonia	38,8	37,5	40,1
Letonia	38,8	38,1	39,6
Lituania	38,4	37,9	39,0
UNGARIA	39,8	38,9	40,5
Polonia	40,6	38,2	42,5
ROMÂNIA	40,3	39,6	40,8
Slovenia	39,4	38,1	40,4
Slovacia	40,6	39,4	41,5

Sursa: Eurostat, tabelul „Average number of usual weekly hours of work in main job, by sex, professional status, full-time/part-time and occupation (hours)”, în baza de date online *LFS series – Detailed annual survey results*, disponibil pe site-ul http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, accesat la 13.09.2011.

În ceea ce privește grupa de ocupații a profesioniștilor, per total, numărul mediu obișnuit de ore de lucru pe săptămână, la locul de muncă de bază, în 2010, era în majoritatea țărilor foste socialiste peste media UE-27; valorile cele mai

ridicate se întâlnesc în Cehia (40,7 ore), Slovacia (40,2 ore) și România (40,1 ore), iar cea mai scăzută în Polonia (36,8 ore); în Ungaria, indicatorul are o valoare intermediară, de 39,2 ore.

Pentru Ungaria, vom detalia o serie de informații cu privire la timpul de lucru (Hungarian Central Statistical Office, 2007: p. 1): între 1992–1995, au avut loc schimbări în numărul de zile lucrate anual, din două motive: creșterea numărului de zile de concediu cu 2,5 zile, iar pe de altă parte, absența de la lucru din cauza îmbolnăvirilor a scăzut cu 3 zile, deoarece, la începutul anilor '90, majoritatea angajatorilor au concediat angajații care lipseau deseori din motive de sănătate; de aceea, în prezent, angajații iau foarte rar concediu de sănătate, chiar dacă sunt bolnavi. În 2005, 84% din totalul angajaților aveau un program normal de 40 de ore de lucru pe săptămână: 91% din cei din organizațiile publice și 82,5% din cei din mediul privat (ponderea acestora din urmă a scăzut de la 88% în 2002). Majoritatea lucrătorilor manuali din întreprinderile cu peste 50 de angajați lucrează într-un singur schimb, deși ponderea lor a scăzut cu 5% între 2002–2005, în timp ce a celor ce lucrează în mai multe schimburi sau cu alt program de lucru decât cel obișnuit a crescut cu 5%.

Majoritatea angajaților (71%) lucrează cu program normal de lucru de zi, fără schimburi, situație cel mai des întâlnită în sectoare precum intermediari financiare, educație și construcții, cu peste 90% din angajați. Majoritatea angajaților care lucrează în două sau trei schimburi sau în weekend (peste 30% din angajați) sunt în sectorul hoteluri și restaurante, urmat de sănătate și asistență socială (24%), transport și comunicații (16%). În 2005, 5,5% din angajați lucrau peste program; ei au muncit 10,1 ore peste program în medie, din care 2,6 ore nu au fost remunerate. Sectorul cu cele mai multe ore suplimentare neplătite sunt serviciile, femeile fiind mai expuse la muncă suplimentară neplătită. În ceea ce privește bărbații, primele două grupuri ocupaționale (manageri, oficiali, magistrați și profesioniști) lucrează ore suplimentare în cea mai mare proporție (7,2% și 7,7%). Femeile care lucrează cel mai des ore peste program, sunt din primul grup ocupațional sau din grupa agricultorilor (Hungarian Central Statistical Office, 2005: p. 16).

Referitor la **dimensiunea „viață profesională-viață privată”**, conform modulului ad-hoc pe tema reconcilierii vieții profesionale cu cea familială, elaborat și în Ungaria anulului 2010, în trimestrul II, ca și în România, și anexat la *Labour Force Survey*-ul din acel trimestru, 26,6% din totalul persoanelor care au făcut obiectul anchetei (28,8% dintre femei și 24,3% dintre bărbați) aveau în îngrijire copii sub 15 ani, proprii sau ai altora; 5,6% din totalul persoanelor anchetate aveau în îngrijire persoane bolnave, bătrâne sau cu dizabilități (6,7% dintre femei și 4,4%

dintre bărbați), în ambele cazuri, ponderile sunt mai mari pentru femei; aproape un sfert din cei care aveau în îngrijire copii aveau grijă, în același timp, și de bătrâni sau bolnavi (Hungarian Central Statistical Office, 2011: p. 4).

Deși în Ungaria sunt foarte puține posibilități de a-și organiza programul de lucru pentru a echilibra viața de familie cu munca, peste jumătate dintre angajați (58,5%) afirmă că au cel puțin posibilitatea (în general – 19% și rar – 39,5%) de a pleca de la programul obișnuit de lucru datorită unor probleme familiale justificate (să înceapă ziua de lucru mai târziu ori să o termine mai devreme): lucrătorii non-manuali (manageri, profesioniști, tehnicieni, funcționari) într-o pondere mai mare (69%) decât cei manuali (51%) (Hungarian Central Statistical Office, 2011: p. 18).

În ceea ce privește libertatea angajaților de a-și varia programul de lucru, doar 7,2% dintre angajați (7,8% dintre bărbați și 6,5% dintre femei) au un program decis de ei înșiși pe baza unui acord cu angajatorul, în diferite variante (Hungarian Central Statistical Office, 2011: 14–15): număr fix de ore de lucru pe zi, dar flexibilitate în cadrul zilei; alegerea propriului program de lucru etc. În funcție de categoria de ocupații, ponderea cea mai mare a angajaților ce au un orar stabilit de comun acord cu angajatorul (și nu impus de angajator) o regăsim tot în cadrul ocupațiilor non-manuale, la manageri (16,7%), urmați de profesioniști (14,4%), apoi de tehnicieni și funcționari.

Din cele 881 000 de femei de 15–64 de ani cuprinse în anchetă, care își creșteau copiii până în 15 ani, aproape o cincime (18,5%) afirmă că creșterea copiilor le-a pus obstacole în muncă, iar din acest motiv fie nu lucrează, fie lucrează *part-time* (situația diferă în funcție de nivelul de pregătire al mamei: 23% dintre mamele cu cel mult 8 clase, față de 16% dintre mamele cu studii universitare) (Hungarian Central Statistical Office, 2011: p. 6).

Referitor la **formarea profesională a angajaților**, ultimele date disponibile furnizate de Eurostat privitoare la instruirea continuă provin din cercetarea „Adult Education Survey 2005–2008”; conform acesteia, în toate țările foste socialiste, dar și pe ansamblul UE–27, luând în considerare criteriul ocupației, ratele cele mai mari de participare a angajaților la *training*-uri le regăsim la angajații înalt calificați cu ocupații non-manuale (manageri, profesioniști), urmate de grupa funcționarilor și vânzătorilor și apoi de grupele ocupațiilor manuale agricultori/pescari/meșteșugari și operatori și asamblouri la mașini (ultimele două grupe de ocupații variază de la o țară la alta în a-și disputa ultimul loc conform acestui criteriu). Referitor la grupa angajaților non-manuali înalt calificați, rata cea mai mare de participare (aproape 70%) o regăsim în Lituania, iar cele mai mici în România (14%) și Ungaria (19,8%) – probabil că cei din managementul firmelor din aceste ultime două țări nu conștientizează suficient de mult faptul că investiția în dezvoltarea capitalului uman nu reprezintă o „cheltuială” inutilă, ci unul din factorii cei mai importanți care conduc la creșterea competitivității firmei.

Tabelul nr. 4

Rata de participare a angajaților la educație și training-uri (formale sau nonformale),
în funcție de ocupație, în 2007

Țara	Manageri, profesioniști, tehnicieni	Funcționari, vânzători	Agriculturi, pescari, meșteșugari	Operatori și asamblouri la mașini și alte ocupații elementare
UE-27	57,6	44,5	27,4	28,4
Bulgaria	57,9	41,5	50,4	48,4
Cehia	63,2	42,0	34,4	41,5
Estonia	68,5	50,6	30,0	30,1
Letonia	64,6	34,2	19,4	20,7
Lituania	69,2	40,6	22,9	18,8
Ungaria	19,8	10,0	6,1	7,5
Polonia	52,1	25,6	13,0	16,5
România	14,0	16,6	3,0	3,9
Slovenia	65,6	47,4	31,9	25,6
Slovacia	64,3	45,2	41,6	49,5

Sursa: Eurostat, tabelul „Participation rate in education and training by occupation”,
în baza de date online *Education and training*, disponibil pe site-ul
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, accesat la
13.09.2011.

Un alt indicator relevant pentru tema noastră îl constituie și rata de participare a angajaților la *training*-uri, în funcție de ultimul nivel de studii absolvit; valoarea indicatorului pentru angajații cu studii superioare este aproape dublă în toate țările foste socialiste, față de cei cu studii medii și de circa patru ori mai mare față de cei cu studii primare și gimnaziale. Comparând valorile indicatorului pentru angajații cu studii superioare, constatăm că pe ultimele locuri dintre țările foste socialiste, se află tot Ungaria (19,4%) și România (cu 20,6%), situație cu atât mai gravă în condițiile în care țara central-est europeană cu valoarea cea mai ridicată (Slovenia) are o rată de peste trei ori mai mare decât acestea, media UE-27 fiind de asemenea de circa trei ori mai mare.

În Ungaria, doar o mică pondere din persoanele de 25–29 de ani au participat la instruirea continuă în 2005: numai 3%, ceea ce reprezintă una din cele mai mici rate de participare între statele UE. O rată de participare la fel de mică e caracteristică pentru Polonia, Slovacia și numeroase state din sudul Europei. În Ungaria, 78% din participanții la instruirea continuă urmează cursuri legate de job (ca opuse cursurilor pentru adulți al cărui scop este personal sau social). În același timp, foarte puțini participanți urmează aceste cursuri în timpul orelor de lucru plătite (doar 10%); în cadrul populației de 25–29 ani, persoanele singure și femeile participă mai des la instruirea continuă decât cei căsătoriți și bărbații, indivizii cu educație scăzută sau medie participă mai puțin decât cei înalt educați, iar cei angajați – mai des decât șomerii sau inactivii. În Ungaria, numai 1% peste 30 de ani au participat la instruirea continuă în 2005, ceea ce reprezintă una din cele mai mici valori din UE. Ponderea este de asemenea mică în estul și sudul Europei, față

de vest, unde rata de participare la educația pentru adulți este de 5–8% pentru acest grup de vârstă (participarea la educația pentru adulți este foarte mare, peste 12%, în țările nordice – este cea mai mare în Danemarca, 18%). Această rată de participare (de 1%) la instruirea continuă caracterizează ambele genuri, în Ungaria (Institute of Economics, 2009: p. 69–70).

Tabelul nr. 5

Rata de participare a angajaților la educație și *training*-uri (formale sau nonformale), în funcție de ultimul nivel de studii absolvit, în 2007

Țara	Studii superioare	Studii medii	Studii primare și gimnaziale
UE-27	57,9	34,7	17,5
Bulgaria	52,7	39,2	15,1
Cehia	62,4	36,6	14,8
Estonia	60,6	35,9	19,7
Letonia	58,5	27,2	11,0
Lituania	61,9	24,9	8,8
Ungaria	19,4	8,6	2,6
Polonia	54,4	15,8	4,7
România	20,6	7,0	1,3
Slovenia	67,6	39,0	12,7
Slovacia	61,8	40,8	14,2

Sursa: Eurostat, tabelul „Participation rate in education and training by highest level of education attained”, în baza de date online *Education and training*, disponibil pe site-ul http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, accesat la 14.09.2011.

În cazul numărului mediu de ore de educație și *training* (formale sau nonformale), pe fiecare participant, pentru grupa de ocupații „manageri, profesioniști și tehnicieni”, situația în cazul țărilor foste socialiste se schimbă: țările cu rate mici de participare a angajaților la astfel de cursuri nu au și un număr mic de ore de participare per angajat participant, dimpotrivă ele au valorile cele mai ridicate ale indicatorului, mult chiar peste media UE-27 (România 174 ore, Ungaria – 180 ore, la care se adaugă și Letonia cu 191 ore) (Eurostat, baza de date online *Education and training*). Valorile cele mai mici se regăsesc în Slovenia (85 ore) și Cehia (99 ore), celelalte țări înregistrând valori intermediare.

3. O PRIVIRE COMPARATIVĂ ASUPRA CONDIȚIILOR DE MUNCĂ ALE ANGAJAȚILOR, ÎN INDUSTRIE ȘI SERVICII INTENSIV-COGNITIVE, ÎN UNGARIA

Data fiind lipsa unor indicatori sociali relevanți și deci a unor date statistice relevante pentru tema de cercetare, am considerat necesară completarea acestor informații cu o analiză secundară a unor date obținute dintr-o cercetare realizată de

echipa în cadrul căreia s-a desfășurat stagiul. În cercetarea realizată de colectivul de cercetători din Departamentul „Sociologia organizațiilor și a muncii” al Institutului de Sociologie al Academiei Ungare (în colaborare cu un colectiv de cercetare japonez), intitulată *Inovarea organizațională în sectorul industriei prelucrătoare și în cel al serviciilor de business intensiv-cognitive*, desfășurată în iunie–iulie 2008, au fost examinate, printre altele, principalele caracteristici structurale ale firmelor din aceste sectoare, alcătuirea managementului și modelele transferului practicilor de business, caracteristicile inovației organizaționale și practicile de dezvoltare a cunoașterii angajaților în aceste firme (implicit, formarea profesională a angajaților și gradul lor de autonomie). În primul trimestru din 2008, în Ungaria existau 4 049 companii cu peste 10 angajați în domeniul business service¹ și 2 345 în industria prelucrătoare, pentru cercetare fiind selectat un eșantion de 200 de companii pentru fiecare din cele două sectoare; interviurile au fost realizate cu top managerii firmelor respective.

Marea majoritate a firmelor din industrie au fost create la începutul anilor '90, pe când majoritatea KIBS la începutul anilor 2000. Capitalul maghiar autohton reprezintă cea mai mare pondere în ambele sectoare (două treimi din totalul companiilor investigate), totuși, în grupul firmelor din industrie ponderea capitalului străin este de două ori mai mare decât în sectorul KIBS (21% față de 10%). Majoritatea firmelor (patru cincimi) operează individual, nefăcând parte dintr-un grup sau rețea, ceea ce nu înlesnește procesele de învățare organizațională sau de inovare, firmele ce fac parte din grupuri fiind mai inovative decât cele independente (doar 20% din firmele din industrie și 18% din KIBS sunt membre ale unor grupuri); în cazul firmelor membre ale unor grupuri, KIBS sunt supervizate de la sedii centrale din Ungaria, pe când în industrie sediile centrale sunt predominant în alte țări, de exemplu Austria, Germania, Japonia (Mako și alții, 2009: p. 3, 28).

Referitor la dimensiunea companiei și la arhitectura organizațională a firmei, domină firmele mici (53% din cele din industrie și 79% dintre KIBS) cu o structură plată; totuși, în industrie, ponderea firmelor mijlocii este de peste două ori mai mare decât în rândul KIBS. În special în cazul KIBS, structura plată reprezintă modelul dominant. Numărul de niveluri ierarhice dintre poziția cea mai înaltă și cea mai joasă a unei organizații influențează mult flexibilitatea și capacitatea de a învăța a unei organizații; în ambele sectoare, peste două treimi din firme au cel mult două niveluri ierarhice; totuși, o pondere mai mare din KIBS nu au niciun nivel ierarhic sau au numai unul (66,8% față de 40,1% în industrie) (Mako și alții, 2009: p. 28–30).

Managerii autohtoni predomină în firmele cu capital străin din ambele sectoare (în special în departamente cheie precum cercetare-dezvoltare), totuși, în industrie, ponderea managerilor străini este de două ori mai mare decât în KIBS.

¹ KIBS – activități de servicii intensiv-cognitive oferite altor companii, de exemplu servicii IT, juridice, cercetare-dezvoltare, publicitate, marketing, relații publice, soluții de management etc.

Managerii locali din industrie nu au libertatea de a folosi propriile strategii de business autonom față de compania mamă, de aceea, în ambele sectoare, o mare parte din firme folosesc „adaptarea creativă” (hibridizarea), adaptând standardele companiei mamă la condițiile locale. Și, referitor la practicile de HR, procesul de hibridizare este dominant (Mako și alții, 2009: p. 35–38).

În ce privește inovarea organizațională (se face distincția între inovarea radicală, structurală și cea incrementală, procedurală), inovarea incrementală caracterizează ambele sectoare (aceasta nu este întâmplător, deoarece inovarea structurală necesită schimbări în relațiile de interes și de putere dintre actorii organizaționali, iar o inovare incrementală de succes poate fi realizată și fără o schimbare radicală în relațiile din interiorul firmei) – totuși, în KIBS forme de inovare structurală precum „lucrul bazat pe proiecte” sunt mai utilizate decât în industrie (35% față de 22%), iar în industrie sunt mai utilizate „grupurile interdisciplinare de lucru” (21% față de 13%). În privința inovării incrementale, sectorul industrie e caracterizat prin aplicarea unor procese precum „sisteme de audit și calitate”, „delegarea supervizării calității”, „rotația posturilor”, pe când pentru KIBS *benchmarking*-ul este utilizat mai des ca factor de inovare organizațională. Cel mai important motiv pentru inovarea organizațională, în ambele sectoare, este creșterea eficienței activităților de zi cu zi. În privința TIC, deși în ambele sectoare TIC este folosit pentru operații de rutină precum comunicarea și coordonarea (pentru a reduce costurile acestora), o pondere de două ori mai mare din KIBS folosesc TIC pentru cercetare (Mako și alții, 2009: p. 43–44).

Tabelul nr. 6

Tipuri de inovare organizațională

Tipuri de inovare organizațională	Industrie	KIBS
Inovare organizațională structurală		
Lucru bazat pe proiecte	22%	35%
Organizare plată (<i>lean</i>)	8%	10%
Grupuri de lucru interprofesionale (interdisciplinare)	21%	13%
Inovare organizațională procedurală		
Sisteme de asigurare a calității și audit	52%	22%
Colectarea de sugestii de la angajați	45%	50%
Lucru în echipă	42%	42%
Benchmarking (compararea permanentă a rezultatelor cu obiectivele propuse)	27%	37%
Controlul calității efectuat de angajați fără funcții de conducere	45%	24%
Rotația job-urilor	26%	10%

Sursa: Mako și alții, 2009: 45.

Abilitățile și educația formală sunt condiții necesare, dar nu suficiente, pentru inovare, la care se adaugă abilitatea persoanei de a-și folosi calificările într-o situație concretă la locul de muncă. În ceea ce privește cerințele pentru diferite

abilități, în ambele sectoare sunt cerute: abilități tehnico-profesionale și experiență plus abilități practice; surprinzător, abilități precum rezolvarea de probleme, creativitatea, abilități manageriale, cunoștințe PC, comunicarea, sunt de o mai mică importanță; în ambele sectoare, învățarea bazată pe experiență la locul de muncă (consultarea cu managerii sau cu alți angajați, instruire la locul de muncă, vizitarea de expoziții și târguri profesionale) e mai apreciată decât educația formală. Există însă și diferențe: în KIBS, angajatorii susțin, mai mult decât cei din industrie, participarea angajaților la instruire formală, cursuri organizate de firmă sau doar finanțate de firmă (Mako și alții, 2009: p. 54–55).

Training-ul la locul de muncă include activități precum privitul, ascultatul și învățatul de la alții în procesul muncii, numit „învățarea prin experiență” sau „învățarea prin interacțiune”, și tinde să ia locul educației formale. În KIBS, peste jumătate (52,7%) din angajați au participat în 2007 la un curs de instruire organizat, finanțat sau sprijinit (de ex., prin reducerea orelor de lucru) de firmă, în timp ce numai o cincime (23%) din cei din industrie; autonomia angajatului de a participa la instruire (inclusiv mastere, doctorat, conferințe) este mai mare în KIBS (16%) decât în industrie (8%); cercetări anterioare internaționale arată că angajații înalt calificați, care sunt mai numeroși în KIBS decât în industrie, e mai probabil să fie implicați în instruire decât angajații mai puțin calificați. Referitor la conținutul *training*-ului, în ambele sectoare aproape jumătate din cursuri aveau ca scop îmbunătățirea cunoștințelor specifice legate de job și două cincimi din angajați au fost implicați în cursuri specifice job-ului plus instruire generală; în ambele sectoare, sub 10% din angajați au participat la cursuri pentru a-și îmbunătăți competențele și cunoștințele generale (de limbă, comunicare etc.)

Tabelul nr. 7

Ponderea cursurilor urmate de angajați, încurajate de companii

Forme de susținere a participării angajaților la cursuri	Industrie	KIBS
Cursuri organizate și finanțate de companie	14%	31%
Cursuri selectate de angajați și finanțate de companie	8%	16%
Cursuri susținute prin reducerea orelor de lucru pe parcursul cursurilor	2%	5%

Sursa: Mako și alții, 2009: 57.

4. CONDIȚIILE DE MUNCĂ ALE ANGAJAȚILOR ÎNALT CALIFICAȚI ÎN UNGARIA, ÎN OPINIA EXPERTILOR ÎN DOMENIU

Pe baza ghidului de interviu semistrukturat anexat a fost realizată o cercetare calitativă proprie, prin trei interviuri în profunzime, două cu doi experți din mediul academic din Budapesta cu preocupări științifice conexe temei mele de cercetare (dna K.S., prof. univ. dr. la Facultatea de Economie, Universitatea Corvinus din Budapesta și dl L.C., prof. univ. dr. la Departamentul de Relații Internaționale și

Studii Europene, Universitatea Central Europeană din Budapesta) și unul cu doi reprezentanți ai unei instituții guvernamentale cu rol în dialogul social tripartit la nivel național (dl director G.L. și dna secretar coordonator K.V.), cu privire la condițiile de muncă ale angajaților din Ungaria și în special ale celor cu competențe superioare, cu accent pe cazurile de bună practică la nivel macro (la nivel național, de strategii, planuri, legislație guvernamentală) sau micro (la nivel de firmă) pe care ei le cunosc. Numai astfel puteau fi explorate aspecte mai „sensibile”, precum nemulțumirile angajaților profesioniști de la stat/privat, din firme multinaționale/cu capital autohton, din industrie/servicii etc.

În ceea ce privește **condițiile de muncă pentru angajații înalt calificați** din firmele **multinaționale**, dna K.S. menționează existența unor „inegalități de piață între cerere și suport pentru angajații talentați, care trebuie să se adapteze la cerințele extrem de stricte și cultura organizațională din firmele multinaționale”, deși salariile lor sunt mai mici decât cele ale angajaților cu aceleași studii și de pe aceleași posturi din firmele-mamă, iar numărul de ore de muncă este mult mai mare: „de exemplu, în Franța, numărul mediu de ore de muncă pe an pe ansamblul economiei este de 1 500 ore, pe când în Ungaria este de 2 000 ore”. Însă, din păcate, prin noul Cod al Muncii din Ungaria, „acest tip de muncă peste program, în număr mare de ore ce depășesc ritmul normal de lucru de 40 de ore săptămânal, devine legal”: se consideră că noul Cod al Muncii va favoriza angajatorii, deschizând calea către abuzuri care vor afecta și mai mult decât până acum calitatea vieții angajaților.

În privința tipului de organizații în care lucrează angajații înalt calificați, dna K.S. precizează că majoritatea angajaților înalt calificați din Ungaria (peste 80%) lucrează în **sectorul public** (iar 25% din totalul angajaților unguri lucrează în sectorul bugetar), de aici decurgând faptul că nemulțumirile angajaților cu ocupații intelectuale din sectorul bugetar sunt: „salarii mici, intensitate mare a muncii; intensitatea mare a muncii este o caracteristică în mediul universitar (profesorii universitari în prezent sunt foarte solicitați, trebuie să susțină multe cursuri, unele neavând legătură directă cu pregătirea lor, trebuie să meargă la un anumit număr de conferințe pe an, să publice cărți și articole, să câștige și să lucreze la proiecte de cercetare etc., chiar o colegă de-a sa de la facultate a murit subit din cauza unui infarct, cauzat cu siguranță și de suprasolicitare), la doctori în sistemul medical (există o mare migrație a medicilor din Ungaria în Anglia și Germania, în ultimul an au plecat 1 000 de medici), dar și în mediul de business. Nu există însă o intensitate atât de mare a muncii la angajații cu ocupații intelectuale din instituțiile guvernamentale, ministere, autoritățile centrale și locale”. Și dl. L.C. menționează, ca **nemulțumiri ale angajaților calificați din sectorul bugetar**: în primul rând salariile mici („deși în 2004–2008 salariile în sectorul public au fost mai mari decât în privat, apoi au scăzut brusc din cauza crizei”); apoi lipsa perspectivelor în carieră, lipsa securității locului de muncă („angajații înalt calificați deseori au mai multe job-uri pe perioade scurte la stat, apoi merg la privat”).

Revenind la nemulțumirile și dificultățile profesioniștilor din **companiile private multinaționale** din Ungaria, dna S. menționează ca fiind „foarte provocatoare adaptarea acestor angajați la standardele din Vest, în special în sectorul bancar sau IT, unde acești angajați trebuie să învețe raționalitatea, precizia, disciplina muncii, standardele stricte impuse de managementul de la firma-mamă, inclusiv prin cursuri de training, pierzând astfel din creativitate, inovare”. Din cercetările întreprinse de dânsa, dna S. a constatat că angajații unguri încearcă să întârzie aplicarea acestor standarde și reguli, pentru a avea libertate de creație și inovare, în ciuda acestor reguli. O caracteristică a multinaționalelor este aceea că „nu înființează (nu permit) în filialele din țările central și est-europene, departamente de cercetare, acestea rămânând în companiile-mamă; acest aspect nemulțumește angajații înalt pregătiți de aici, care vor să inoveze, iar pentru asta trebuie să evite regulile. Inginerii, angajații educați sunt subestimați în multe multinaționale, cunoașterea lor nu e folosită îndeajuns. Deși cei din Vest știu că în industriile creative este necesar un stil de conducere bazat pe autonomie, democratic, îl aplică doar în țările-mamă, unde dau libertate de gândire și autonomie angajaților, dar nu și în firmele-fiică” („Un exemplu în acest sens este fabrica de zahăr din orașul S., unde inginerii de acolo au vrut să inoveze și să facă zahăr caramelizat, dar firma-mamă din Franța nu le-a dat fonduri, așa că au folosit un mixer utilizat în construcții, au realizat cu succes noul tip de zahăr, apoi francezii au preluat ideea și l-au fabricat cu mijloace adecvate în Franța”).

Explicația posibilă pentru acest fenomen, din perspectiva dnei S., este că în țările-fiică aceste firme au nevoie de oameni dependenți, disciplinați; managementul din Vest are prejudecăți cu privire la angajații locali, datorită culturii socialiste în care aceștia din urmă au fost educați (inclusiv corupție, birocrație), de aceea, consideră că e necesar să-i disciplineze, neavând încredere în capacitățile lor intelectuale; expertul intervievat consideră că este nevoie de timp, de încă o generație, pentru a se schimba această percepție greșită asupra angajaților din țările foste comuniste.

DI L.C. enumeră, ca nemulțumiri ale profesioniștilor din **mediul privat**, alte dificultăți, legate de: lipsa echilibrului muncă-viață privată; multe niveluri ierarhice în companiile multinaționale, sistem de management taylorian, lipsa autonomiei de a inova (trăsătură accentuată și de dna S.); lipsa calculabilității carierei, a posibilităților de a promova – promovarea se face nu pe motive profesionale, ci pe coincidențe, relații de putere, relații interpersonale. În firmele mari și mijlocii, la nivel declarativ, promovarea se face după reguli bine stabilite, proceduri ale departamentului de resurse umane, care însă în practică sunt aplicate arbitrar („de exemplu, la un post TV privat, au loc des reorganizări ale schemei organizaționale și ierarhiei, oamenii urcă și coboară în ierarhie pe baza unor motive pe care nu le află, uneori sunt concediați chiar după ce au performanțe”). O altă nemulțumire o constituie angajarea pe perioade limitate, de maximum 6 luni sau 1 an, în care, dacă angajatul nu demonstrează că este competitiv, contractul nu mai continuă

după acest interval. În ciuda nemulțumirilor numeroase ale celor deja angajați, tinerii profesioniști sunt atrași în companiile multinaționale de faptul că „dacă sunt foarte competitivi în perioada de probă, pot primi, pe lângă salarii mari, și beneficii precum mașină de serviciu, laptop, telefon mobil cu minute gratuite de convorbiri, chiar dividende (acțiuni) din acțiunile firmei”.

În ceea ce privește **cazuri de bună practică** la nivel macro, opinia dnei S. este că Guvernul nu ia măsuri pentru îmbunătățirea vieții angajaților din multinaționale și nici nu sancționează abuzurile managementului, pentru ca aceste firme străine să nu plece din Ungaria și să nu crească astfel șomajul.

Există însă și unele cazuri de bună practică în unele firme multinaționale cu filiale în Ungaria, unde condițiile de muncă sunt bune, însă sunt doar inițiative la nivel local, de firmă, nu există legislație, măsuri oficiale, guvernamentale pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă ale angajaților înalt calificați:

- „la firma cu capital suedez Erickson, există departament de cercetare în Ungaria, în firmă este o atmosferă de familie, clădirea este ca un hotel, modernă, cu mobilier modern, au palmieri, fotolii, bucătărie, angajații sunt toți oameni tineri;

- la firma mică cu capital german S.D. (ce fabrică filtre pentru transportul subteran al apei), fabrica arată ca un muzeu, cu sculpturi, picturi, restaurant și cafea, sunt 120 de angajați, din care 80% ingineri, care au autonomie să inventeze tot timpul;

- la firme de IT precum Google sau Skype, atmosfera este foarte relaxantă, familiară, sunt mese de pingpong sau biliard, se inovează tot timpul, e asemănător cu un campus studentesc”.

În ultimul timp, din ce în ce mai multe companii mici cu capital unguresc încep să pună accent pe responsabilitatea socială corporativă, care include și preocuparea pentru calitatea vieții propriilor angajați.

În interviul său, dl L.C. a adus o serie de detalii noi informațiilor oferite de dna S., dânsul menționând existența, în firmele multinaționale, ca metodă inițiată de management pentru diminuarea suprasolicitării profesioniștilor angajați, *coaching*-ului. Explicația sa pentru lipsa unor măsuri legislative la nivel național pentru protejarea angajaților înalt calificați din sectorul servicii este aceea că legislația a rămas din perioada industrială (cu accent pe norme de protecție a muncii pentru lucrători manuali din industrie, construcții), în timp ce în economie lucrurile s-au schimbat, crescând ponderea sectorului serviciilor.

Fenomenul care caracterizează în prezent relațiile de muncă între angajații înalt calificați și managementul multinaționalelor este că „firmele vor să obțină profit rapid și maxim de pe urma angajaților pe termen scurt, iar angajații nu mai sunt angajați pe viață, angajarea devine nesigură; în același timp, și salariații își doresc salarii mari, pe timp scurt, contează doar salariul pe moment, orizonturile oamenilor sunt pe termen scurt, ceea ce perpetuează sentimentul de insecuritate de ambele părți”.

Ca exemple de **bună practică la nivel micro**, se menționează „firmele multinaționale cu capital scandinav, precum Nokia, unde domină o atmosferă

deschisă, pozitivă, favorabilă relațiilor interumane; Gedeon Richter (firmă de farmaceutice) cu o atmosferă familiară, prietenoasă, bazate pe cooperare, sau firma Sony Erickson – tot o firmă cu o față umană”.

În ce privește dialogul social sau libertatea sindicală din companiile multinaționale, recunoaște că „nu există sindicate în companiile transnaționale din sectorul servicii; sindicate există în companiile naționale de stat, în transporturi, în industrie”.

Un al treilea interviu a fost realizat cu doi reprezentanți ai unei instituții guvernamentale cu rol în dialogul social tripartit la nivel național, Centrul de Dialog Social. Serviciul pentru Medierea Muncii și Arbitraj; aceasta este o instituție publică, departament al Biroului Național de Ocupare (institut guvernamental cu rol de creștere a ocupării, care oferă șomerilor informare privind locurile de muncă disponibile, consultanță, cursuri de instruire pentru șomeri, având sedii în orașe, echivalentul Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă din România), având două subdepartamente (cel referitor la dialogul social și cel referitor la medierea muncii și arbitraj).

Conform celor doi intervievați, principalele nemulțumiri ale angajaților, reprezentați de sindicate, atunci când solicită mediere din partea Comitetelor de Dialog Social, se referă, în principal, la salarii, la timpul de lucru (nu în sensul de a se dori reducerea programului sau renunțarea la orele suplimentare, ci se solicită plata orelor suplimentare, solicitare întâlnită mai ales în cadrul angajaților multinaționalelor, în care se recurge deseori la ore suplimentare), aceste solicitări fiind întâlnite cu frecvență asemănătoare atât în industrie, cât și în servicii; se adaugă, dar mai rar întâlnite, solicitări legate de sănătate și siguranță la locul de muncă (de exemplu, privind zgomotul în cadrul industriei de confecții). În privința salariului, există un salariu minim la nivel național, fixat prin lege, stabilit de Guvern, însă, chiar și așa, există sectoare precum agricultura, industria textilă, în care este o problemă pentru angajatori să ofere angajaților chiar și acest salariu, conform dnei K.V.

În ceea ce privește „acoperirea” sindicală a angajaților din firmele multinaționale, deși, ca și în România, în multe cazuri li se recomandă tacit angajaților la angajare să nu se înscrie în sindicate, există și exemple de bună practică, de exemplu lanțul de *hypermarket*-uri TESCO, cu capital englez, sau METRO, LIDL, în care există sindicate. De asemenea, există sindicate și în unele firme mici și mai ales mijlocii, cu capital autohton unguresc.

Angajații înalt calificați, profesioniști din mediul privat, precum și cei din media (jurnaliști), doctori, avocați, arhitecți etc., nu sunt grupați în sindicate, ci în „camere profesionale” în care intră individual. Din cunoștințele intervievaților, profesorii, cercetătorii, medicii etc. nu au sindicate.

Cei doi intervievați identifică aceleași nemulțumiri ale angajaților profesioniști din mediul public comparativ cu mediul privat, ca și cei doi intervievați din mediul academic: „Dintre angajații cu ocupații intelectuale,

salariile cele mai mici le au profesorii și doctorii din sistemul public (medicii tineri plecau în număr mare în Suedia, Austria, Germania, de aceea guvernul le oferă acum o bursă mai mare cu circa 25% lunar decât salariul minim pe economie, iar apoi, la finalul studiilor, sunt obligați o perioadă să rămână în sistemul public de sănătate), iar cele mai mari le au cei din sectorul IT și sectorul bancar, din mediul privat; nemulțumirile profesioniștilor din sectorul public sunt legate de salariu, iar ale celor din mediul privat – de programul prea lung de lucru, neplata orelor suplimentare. Nefiind grupați în sindicate, profesioniștii, în cazul nemulțumirilor, nu au cum să recurgă la forme de protest specifice sindicatelor, de aceea preferă să plece din acea companie”.

În ceea ce privește stilul de management și atmosfera organizațională din firmele multinaționale, intervievații afirmă că atmosfera din cadrul acestora e mai tensionată, stresantă, competitivă între colegi etc., pentru că și managerii acestora sunt, la rândul lor, presați de către firmele-mamă să obțină profit, acesta este principalul lor scop, ceea ce deseori poate duce la atacuri de inimă, boli pentru angajați: „Este foarte greu să te pensionezi din aceste companii, managerii nu țin în posturi angajați peste 40–45 de ani pentru că devin prea scumpi, cerând salarii mai mari, și mai ales pentru că nu mai fac față stresului, începând să aibă probleme de sănătate; în schimb, angajează tineri absolvenți de facultate, pe care îi instruiesc în lumina culturii organizaționale a firmei, folosind entuziasmul și rezistența lor la suprasolicitare datorită bunei sănătăți pe care o au, ei fiind atrași în aceste posturi deoarece primesc salarii mai mari decât în IMM-uri” (intervievații adaugă că „în prezent, sectorul servicii a înflorit și a rămas în vestul Europei, iar producția a fost mutată în Est, iar mai nou în Asia, care este considerată mai ieftină de către multinaționalele din țările europene dezvoltate”). În IMM-uri există o atmosferă mai apropiată și mai familiară, angajații se ajută și lucrează în echipă, știu detalii personale (despre soț, copii) unii despre alții, dar, pe de altă parte, sunt nesigure pe piață, existând riscul să nu supraviețuiască; în ultima perioadă, de criză economică, multe IMM-uri din Ungaria au dat faliment, spre deosebire de firmele mari multinaționale, care au rezistat, fiind susținute de firmele-mamă.

În cazul în care un angajat are o nemulțumire privind condițiile de muncă, „dacă este înscris în sindicat, se adresează sindicatului, care va încerca să rezolve problema discutând cu managementul, iar dacă astfel nu se va rezolva, angajatul se va adresa Tribunalului Oficial al Muncii; în cazul în care angajatul nu este înscris în sindicat, el se va adresa direct Tribunalului Oficial al Muncii, caz rar întâlnit, deoarece de cele mai multe ori există riscul ca respectivul angajat să fie concediat”.

Sintetizând opiniile intervievaților, se constată că nemulțumirile profesioniștilor diferă în funcție de tipul de proprietate și sursa capitalului firmei, mai puțin de sectorul de activitate: astfel, principalele nemulțumiri ale celor din sectorul public (medici, profesori) sunt legate de salariul mic, ca și intensitatea mare a muncii care determină suprasolicitare; pentru cei din privat – lipsa de autonomie, de libertate de creație și inovare, ierarhia rigidă multinivel, ritm de lucru accelerat, standardele impuse de firma-mamă, lipsa echilibrului muncă- viață privată, neplata orelor

suplimentare, lipsa calculabilității carierei pe termen lung (angajare pe perioade limitate), concedieri pe motive arbitrare, lipsa unor sindicate care să le susțină drepturile (sindicate, deci dialog social organizat, există doar în industrie și companii naționale de stat, în multinaționalele din sectorul servicii sindicatele sunt doar excepții care confirmă regula). Deși rare, cazurile de bună practică sunt întâlnite în special în filialele maghiare ale unor companii multinaționale cu capital scandinav.

Se simte acut lipsa unei legislații care să vizeze îmbunătățirea condițiilor de muncă ale angajaților înalt calificați, cu accent pe dificultățile specifice întâmpinate de aceștia, legislația maghiară concentrându-se, ca și cea românească, doar pe normele de protecție a muncii pentru lucrătorii manuali din industrie, construcții. În plus, în condițiile în care sectorul servicii (și mai ales serviciile intensiv-cognitive) produce în prezent aproape două treimi din PIB, iar angajații înalt calificați, motorul unei „economii care învață”, reprezintă o pondere din ce în ce mai mare din totalul angajaților din acest sector, cu atât mai necesară devine elaborarea unor politici publice de îmbunătățire a condițiilor de muncă ale acestor angajați.

ANEXĂ. GHID DE INTERVIU

1. Din punctul dvs. de vedere, care sunt cele mai importante probleme care există în prezent pe piața muncii în Ungaria în general, și în special privind condițiile de muncă? Dar aspectele pozitive?

2. Din experiența dvs., care sunt în general nemulțumirile legate de locul de muncă, ale angajaților înalt calificați, în domenii specifice pentru societatea cunoașterii (IT, high-tech, educație, cercetare, activități culturale, activități financiare, consultanță, mass-media, publicitate și alte servicii intensive-cognitive etc.)? Care sunt diferențele dintre nemulțumirile acestor angajați din sectorul privat comparativ cu sectorul public? Iar în cadrul sectorului privat, care sunt diferențele dintre nemulțumirile acestor angajați din firmele mari, multinaționale și cele mici și mijlocii cu capital unguresc? Dar referitor la diferitele sectoare economice? Dar dintre acești angajați din sectorul serviciilor intensiv-cognitive și lucrătorii manuali din industrie sau construcții, de exemplu? Dacă aveți unele exemple din diferite firme...

3. Ne puteți oferi unele exemple de bună practică privind influența, la nivel macro, al legislației muncii și politicilor sau strategiilor oficiale în domeniul condițiilor de muncă? Dar la nivel micro, în anumite organizații, exemple de bună practică privind impactul stilului de management, sau al dialogului bipartit sau al managementului resurselor umane sau al culturii organizaționale etc., asupra îmbunătățirii calității vieții angajaților cu ocupații intelectuale?

4. Există în legislația sau strategiile actuale sau sunt luate în considerare pentru viitor unele măsuri sau reguli speciale pentru a preveni noile tipuri de boli ocupaționale, specifice pentru ocupațiile non-manuale, cum ar fi dureri de cap sau de ochi, stres, depresie, dureri de spate etc.?

5. Ce forme de protest sunt utilizate în general de angajații cu ocupații non-manuale (profesioniști) din serviciile intensive-cognitive, sunt ei grupați în sindicate și există acorduri colective (la nivel național, sectorial sau de ramură) care îi protejează, comparativ cu angajații din industrie sau construcții, de exemplu? Dar între angajații înalt calificați din companiile multinaționale comparativ cu cei din companiile ungurești?

BIBLIOGRAFIE

1. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Social dialogue and conflict resolution in Hungary*, Dublin, 2004.
2. Eurostat, *Reconciliation between work and family life. Final report to the 2005 LFS ad hoc module*, Luxembourg, 2007.
3. Eurostat, *Reconciliation between work, private and family life in European Union*, Luxembourg, 2009.
4. Eurostat, baza de date online *Labour Force Survey*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database, accesat la 19.8.2011.
5. Eurostat, baza de date online *Health and safety at work*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/health/health_safety_work/data/database, accesat la 21.8.2011.
6. Eurostat, baza de date online *Education and training*, disponibil pe site-ul http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, accesat la 13.09.2011.
7. Eurostat, baza de date online *LFS series – Detailed annual survey results*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
8. Eurostat, baza de date online *Earnings*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
9. Hungarian Central Statistical Office, *Working time arrangement organization 2005*, Budapest, 2005.
10. Hungarian Central Statistical Office, *Reconciliation between work and family life*, 2005, Budapest, 2006.
11. Hungarian Central Statistical Office, Working time balance 2002–2005, in *Statistical Reflections*, Issue 1 of Volume 1, 9 March 2007.
12. Hungarian Central Statistical Office, Accidents at work and work-related health problems, in *Statistical Reflections*, Issue 2 of Volume II, 5 February 2008.
13. Hungarian Central Statistical Office, Labour market characteristics 1st Quarter 2011, în *Statistical Reflections*, Issue 11 of Volume 5, 27 June 2011.
14. Hungarian Central Statistical Office, *Reconciliation between work and family life*, 2010, March 2011.
15. Hungarian Central Statistical Office, Labour market situation 2010, in *Statistical Reflections*, Issue 5 of Volume 5, 13 April 2011.
16. Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences (coord. Karoly Fazekas, Janos Kollo), *The Hungarian Labour Market. Review and analysis 2009. The Hungarian labour market – an European perspective. The failures of „uncertified” vocational training*, Budapest, 2009.
17. Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences (coord. Karoly Fazekas, Anna Lovasz, Almos Telegdy), *The Hungarian Labour Market. Review and analysis 2010. Labour Market discrimination*, Budapest, 2010.
18. Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences (coord. Karoly Fazekas, Gyorgy Molnar), *The Hungarian Labour Market. Review and analysis 2011*, Budapest, 2011.
19. MAKÓ, C., CSIZMADIA, P., ILLESSY, M., IWASAKI, I., SZANYI, M. (2011), *Organizational innovation and knowledge use practice: cross-country comparison (Hungarian versus Slovak business service sector)*, Institute of Economic Research Hitotsubashi University Tokyo, Japan.

20. MAKÓ, C., CSIZMADIA, P., ILLESSY, M., IWASAKI, I., SZANYI, M. (2009), *Organizational Innovation in the Manufacturing Sector and the Knowledge Intensive Business Services*, Institute of Economic Research, Hitotsubashi University, Tokyo, Japan.
21. MEHAUT, P. (2008), Reshaping the internal labour markets and re-articulating them to external labour markets: hypothesis from the France case, în GRUNERT, H., (coord.), *Good and "bad" external labour markets*, Mitteilungen, p. 77–86.
22. Ministry of Employment and Labour (2004), *Social dialogue, tripartite cooperation and civil dialogue*, Budapest.
23. NIELSEN, P., LUNDVALL, B.-A. (2007), Innovation, learning organizations and employment relations, în MAKÓ, C., MOEREL, H., ILLESSY, M., CSIZMADIA, P., (coord.), *Working it out? The labour process and employment relations in the new economy*, Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 65–84.
24. *** *Flexible employment and social dialogue development in the CEE countries – increasing the number of good active employers' practices*, FLEMCEE, Budapest, 2010.
25. *** *The MEADOW Guidelines*, Grigny, France, January 2010.

INTERVIU CU SOCIOLOGUL DAN BANCIU LA ÎMPLINIREA VÂRSTEI DE 70 DE ANI

SIMONA IONELA MIHAIU*

Simona Mihaiu: *Stimate domnule profesor, deși sunteți sociolog și cercetător la Institutul de Sociologie al Academiei Române, pentru mine sunteți și rămâneți profesorul Dan Banciu, ipostaza sub care v-am cunoscut în urmă cu cinci ani, pe vremea când eram masterandă la cursurile de devianță și criminalitate de la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București. Sub coordonarea dumneavoastră științifică mi-am elaborat teza de dizertație, iar ulterior am fost admisă la doctorat.*

Mărturisesc că am citit cu interes interviul acordat domnului profesor Iancu Filipescu în urmă cu 5 ani, atunci când ați împlinit vârsta de 65 de ani, și mi-am permis să vă abordez în vederea realizării acestui interviu, pentru care vă mulțumesc în mod deosebit.

Dan Banciu: Să știi că mă simt la fel de emoționat (însă nu la fel de tânăr) și acum, la vârsta de 70 de ani. Când eram de vârsta d-tale nici nu mă gândeam ce o să devin, nici nu anticipam ce avea să urmeze în viață, mai ales că în acea vreme se trăia „vesel și monoton”, totul se derula liniștit și parcă planificat, nu ca acum, când evenimentele se derulează rapid și spectaculos, iar șansele de succes ale individului sunt mult mai mari, la fel ca și oportunitățile sociale.

Simona Mihaiu: *Domnul profesor, sunteți la al patrulea deceniu de învățământ. Cum a început acest drum în viața dumneavoastră profesională?*

Dan Banciu: Eu am fost, inițial, cinci ani profesor de gimnaziu, predam istoria și educația fizică, deși absolvisem Facultatea de Istorie, Secția de istorie universală veche și arheologie și ar fi trebuit să lucrez în cercetare, însă nu au fost locuri și am fost repartizat în învățământul gimnazial. Acesta a fost primul meu contact cu învățământul, însă, dacă te referi la învățământul superior, el a început în anul 1970, îndată după înființarea Laboratorului de sociologie al Universității din București (1968), unde am fost încadrat, în 1969, alături de câțiva colegi, ca sociolog principal. Acest Laborator de sociologie a fost conceput să funcționeze în cadrul Universității din București, pe lângă Catedra de sociologie, înființată în

* Correspondence address to Simona Ionela Mihaiu: Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București, e-mail: simionamihaiu@yahoo.com.

1966. Prin urmare, cei care lucram acolo eram cercetători și, în același timp, desfășuram activități didactice cu studenții: seminarii și mai ales practică sociologică în diferite zone din țară, pe diverse teme de cercetare. În felul acesta am dobândit o dublă calitate: cea de dascăli și cercetători. Aceeași idee nobilă se preconiza și pentru cei care erau profesori la catedră, însă cei mai mulți dintre ei nu au acceptat să lucreze și în cercetare, încât am rămas numai noi, cercetătorii, cu această sarcină în plus. Pot să spun că a fost o experiență foarte utilă pentru cariera mea de cercetător și pentru cariera didactică, pentru că în aceste practici locuiam cu studenții, purtam discuții libere pe diverse teme sociologice și, în cele trei-patru săptămâni cât dura activitatea, făceam cu adevărat cercetare. În timpul acestor practici se realiza o anumită comuniune spirituală cu studenții pe care i-am format cu timpul în domeniul sociologiei. În primii ani, o parte dintre colegii noștri, cum a fost cazul actualului prorector al Universității din București, doamna Maria Voinea, au optat pentru cariera didactică, deoarece li s-a oferit această oportunitate. Eu, împreună cu profesorul Iancu Filipescu de la Politehnică și cu regretatul Ion Mihai Popescu, am rămas în Laboratorul de sociologie, continuând să facem cercetare și să predăm seminarii. Începând cu anul 1975, am primit și cursuri de sociologie juridică. Aș fi dorit să predau sociologia devianței, însă nu exista în programa analitică o asemenea disciplină și, prin urmare, am acceptat să fie comasată cu sociologia juridică până în anul 1979. Acesta a fost momentul în care drumul firesc al învățământului sociologic a fost din nou întrerupt, în mod brutal, sociologia s-a unit cu istoria și filosofia și, practic, a dispărut, într-o asemenea manieră, încât nu mai existau ore la această disciplină. Mai mult, colegii care erau în vechea catedră au fost nevoiți să își găsească refugiul la Universitatea Politehnică, la Institutul de Belle Arte ori la Facultatea de Filologie, unde au predat cursuri de sociologia literaturii, a artei, a industriei etc.

Deci acesta a fost, practic, primul contact cu învățământul superior, însă, din cauza perioadei nefaste prin care a trecut sociologia, nu am mai putut susține cursuri și seminarii și m-am dedicat în totalitate cercetării, cu atât mai mult cu cât Laboratorul s-a unit cu alte centre de cercetare ale Academiei, devenind Centrul de Sociologie al Universității din București, situație ce a durat până în 1989. Începând cu anul 1990, disciplina sociologie a fost introdusă din nou în programa de învățământ, iar eu, împreună cu alți colegi, am fost solicitați să predăm la Universitatea din București, dar și în învățământul particular. În vremea aceea nu erau mari diferențe între aceste două sisteme de învățământ, deoarece aveam serii excepționale de studenți ce au dovedit apetență pentru cercetare și sociologie în general, oameni de care îmi amintesc cu mare plăcere. Întoarcerea la învățământul superior a însemnat pentru mine întoarcerea la marea dragoste: *sociologia devianței și a criminalității*. În paralel am predat sociologie juridică, sociologia criminalității juvenile, iar odată cu înființarea pregătirii masterale am predat cursuri de sociologia corupției, controlul și prevenirea criminalității, sociologia victimei ș.a.m.d.

Simona Mihaiu: *Înțeleg că în tot acest timp ați continuat să îmbinați activitatea de cercetare cu cea didactică în domeniul sociologiei.*

Dan Banciu: Da, pot spune că, personal, am avut un mare avantaj, deoarece este ideal să poți fi cercetător și dascăl în domeniul tău de activitate. Nu vreau să fac niciun fel de critică, însă în perioada de care am vorbit, anterior anului 1989, erau colegi care predau sociologie industrială sau rurală citind din cărți de specialitate, fără să fie specialiști în domeniu. Abia după 1969–1970 au început să se realizeze cercetări sociologice, iar noi ne fundamentam orele de seminar pe experiența din cadrul Laboratorului de sociologie. Această experiență mi-a folosit foarte mult. Recent făceam o recapitulare în gând a instituțiilor de detenție unde am desfășurat cercetări. Nu vorbesc de penitenciarele Jilava și Rahova, acestea fiind aproape de București, ci de Penitenciarele de la Codlea, Târgșor (unde am cercetat criminalitatea în rândul femeilor), penitenciarul de la Craiova, cel de la Mărgineni, unde în anul 1976 am lucrat într-un colectiv alături de doamna Rodica Stănoiu de la Institutul de Cercetări Juridice. De asemenea, mă gândesc la centrele de minori din Găești, Târgu Ocna, mai puțin Tichelești (pe care nu l-am vizitat). Pot spune că am bătut cu piciorul multe zone ale țării, unde am făcut cercetări, cum ar fi: județele Timiș, Iași, Bacău, Argeș, Botoșani, Bihor, orașele Piatra Neamț, Vatra Dornei, Brașov, Târgu Jiu, Runcu, Satu Mare, Pitești și altele.

Am pus mare accent și pe sesiunile științifice, la care participam împreună cu colegii; în cadrul lor ne împărtășeam experiența didactică și de cercetare, dezbăteam o serie de probleme interesante din domeniul sociologiei, dar și din domenii conexe. În tot acest timp am regretat faptul că sociologia devianței și a delincvenței a fost până în anul 1990 mai degrabă un subiect tabu, de aceea am avut doar câțiva colaboratori, printre care Sorin M. Rădulescu și Rodica Stănoiu, de care am amintit mai devreme, sau regretatul doctor G. Baziliade, care a și scris recent o carte de criminologie comprehensivă, foarte interesantă.

Ca să anticipez o întrebare pe care sunt convins că o vei ridica, la fel ca și „drumul” meu spre sociologie, și cel în publicistica sociologică a fost atipic și sinuos, pentru că nu am scris despre un anumit domeniu, ci am abordat o mulțime de probleme și aspecte din zona sociologiei urbane și rurale, istoria sociologiei românești, sociologie juridică, sociologia devianței și a criminalității. Încă din 1970 am publicat un studiu în volumul *Procesul de urbanizare în România – zona Brașov*, urmat de un altul (împreună cu Iancu Filipescu și alți colegi), care a apărut în ediție bilingvă (franceză și engleză), intitulat *Procesul de urbanizare în România* (coordonatori M. Constantinescu, H. Stahl, I. Drăgan). Volumul era pregătit pentru a fi difuzat la Congresul Mondial de Sociologie de la Toronto (Canada), însă el nu a mai ajuns acolo (nu cunosc motivele nedifuzării lui, doar pot să bănuiesc că au fost cauze de „oportunitate politică”). Am publicat și două articole în revista „Viitorul social”, dedicate analizei contribuției a doi sociologi, și anume Dimitrie Pop Marțian, fondatorul statisticii moderne din România și al statisticii judiciare, și Alexandru V. Gâdei, care a realizat o excelentă monografie sociologică a comunei Bragadir-Bulgaru de lângă București.

Treptat, zona sociologiei juridice și a criminalității a început să mă preocupe tot mai mult, mai ales după 1976, când am publicat studii și articole în care abordam statutul epistemologic și funcțiile sociologiei juridice, precum și specificul manifestărilor deviante și delincvente în rândul tinerilor, modalități și forme de resocializare a persoanelor cu comportamente deviante. Un moment de cotitură în activitatea mea profesională l-a reprezentat întâlnirea și apoi colaborarea extrem de fructuoasă cu colegul Sorin M. Rădulescu, alături de care am scris în 1985 prima carte de sociologia devianței, denumită *Introducere în sociologia devianței*. Împreună cu Sorin M. Rădulescu am colaborat foarte mult, am putea chiar să primim și noi un premiu pentru colaborare, precum frații Goncourt. Alături de el am constituit un colectiv extraordinar din care mai făceau parte cercetători de la Institutul de Sociologie, activi alături de noi în cercetările întreprinse la instanțe de judecată, centre de minori, penitenciare. Am transpus aceste experiențe în cărți și studii de specialitate pe care le-am scris, astfel încât să le înțeleagă toată lumea, deoarece am utilizat un limbaj didactic inteligibil și coerent. De altfel, foarte mulți studenți sau cercetători care le-au citit ne-au spus că suntem singurii de la care înțeleg ceva, ceea ce este esențial. Sunt foarte mulți care nu au făcut cercetare și publică diverse tratate, din care se observă în primul rând faptul că se folosesc de un limbaj sofisticat și nu reușesc să transmită ceea ce este important. În sociologia devianței astfel de prețiozități și limbaje suficiente nu își găsesc rostul, întrucât aici lucrăm pe terenul răului deja comis, avem de a face cu o persoană care a comis un delict și pe care trebuie să o resocializăm, având obligația de a preveni un nou comportament disocial. Este un domeniu spectaculos, câștigăm o experiență incredibilă doar cercetând, întrucât avem de-a face cu indivizi care au încălcat legea și au puține șanse să se reintegreze în societate, după executarea pedepsei. Din păcate!

Simona Mihaiu: *Domnule profesor, revenind la experiența dumneavoastră didactică, într-un interviu anterior ați adus în discuție faptul că ați avut șansa de a lucra sub îndrumarea științifică a profesorului H.H. Stahl, acesta fiindu-vă profesor și coordonator la doctorat. Spuneți că domnia sa v-a marcat cariera, atât cea de profesor, cât și cea de cercetător. Vă întreb, în calitate de doctorand al dumneavoastră, cum vedeți astăzi această experiență?*

Dan Banciu: Cred că „am prins” poate perioada cea mai frumoasă a sociologiei românești. Vorbeam cu un coleg, Iancu Filipescu, și o numeam „boema” sociologiei românești. De ce? Pentru că, deși era un regim totalitar, totuși nu putea să aducă în învățământul superior oameni neșcoliți, și atunci regimul a trebuit să apeleze la o serie de profesori din vechea generație. Spre exemplu, la Facultatea de Sociologie profesorul Henri Stahl a fost revalorizat în 1966, la vârsta de 65 de ani, primind conducere de doctorat la 71 de ani (în 1972). Eu acum sunt cu un an mai tânăr și mi se ia dreptul de conducere la doctorat, după cum spune Legea învățământului. Ca atare, în acele vremuri nu funcționa legea biologică, ci vârsta științifică sau vârsta creației – pe care poți să o ai sau nu. Profesorul

H.H. Stahl era din vechea generație de sociologi celebri, era unul din preferații profesorului Dimitrie Gusti, alături de Traian Herseni (care a avut o soartă mai grea decât H. Stahl). Profesorul H.H. Stahl a reușit într-un final să rămână în domeniul sociologiei, în timp ce Traian Herseni nu a mai avut dreptul să predea în învățământul sociologic. Revenind la profesorul Stahl, el era un om de o înaltă cultură sociologică, deși, surprinzător, absolvise cursurile Facultății de Istorie și ale Facultății de Drept. Facultatea de Istorie o făcuse la insistențele savantului Nicolae Iorga, care era un vizitator frecvent al familiei Stahl. Având această pregătire, inițial a vrut să mă atragă spre istoria socială românească, spunând că, fiind specializat în istorie și arheologie, aş putea să mă axeze pe arheologia socială; mai exact, să merg „de-a îndărăteala” pe firul istoriei, să încerc să reconstitui spițele de neam, organizările sătești, obștile de arendare. Inițial mi-a plăcut această idee, însă era foarte mult de muncă, venisem cu o dezamăgire de la istorie și nu am perseverat, cu toate că, inițial, am fost sociolog ruralist. Profesorul H.H. Stahl, un mare vizionar și un om de acțiune, m-a îndemnat ca, pentru teza de doctorat, să studiez problemele economice și sociologice ale gospodăriilor individuale din zonele necooperativizate, cu toate că în perioada aceea toată lumea studia cooperativizarea și satele cooperativizate.

Dincolo de calitățile sale de cercetător, i-am apreciat căldura umană, era un om de un calm desăvârșit, foarte blajin și foarte plăcut la voce. Nu l-am auzit niciodată că este supărat și, cu toate că a trăit până la 90 de ani, purtând însă povara unei vechi boli de inimă, niciodată nu se plângea, cum fac mulți; indiferent de problemele prin care trecea, nu ne arăta niciodată că suferă sau este supărat pe cineva sau ceva. Apoi, îmi amintesc de modalitatea de pregătire doctorală: în fiecare săptămână organiza la Laboratorul și, după aceea, la Centrul de sociologie, ședințe săptămânale cu toți doctoranzii, în cadrul cărora ne predă ore de geografie socială, economie socială, sociologie juridică, sociologia devianței, antropologie culturală și juridică, sociologia culturii și a literaturii, statistică socială, sociologia populației, și asta pentru că, spunea dânsul, sociologia este un fel de sinteză a disciplinelor sociale particulare și orice sociolog trebuie să știe câte ceva din aceste discipline. Prin urmare, încerca să ne pună la dispoziție o serie de informații din toate domeniile științelor sociale particulare. Nu era obligatoriu să vii la aceste seminarii, veneai dacă puteai, iar la sfârșitul lor te trimitea în bibliotecă, unde îți găseai cărțile de bază, edițiile nu chiar princeps, dar cărți de prima mână. De exemplu, cărțile lui Emile Durkheim erau în franceză ori în traduceri foarte bine făcute, cum este cartea *Regulile metodei sociologice*, tradusă de C. Sudețeanu în 1936. În bunătatea sa nemărginită, profesorul ne-a lăsat liberi în biblioteca sa personală, iar rezultatul a fost o subțiere sensibilă a rafturilor cu cărți. Deci, din acest punct de vedere a fost un îndrumător și creator de talente, un șlefuitor al lor, pentru că ne învăța cum să ne formăm, să dăm din noi tot ce avem mai bun.

După aceea, metodica sa foarte părintească și caldă te ajuta enorm. Când am mers cu teza de doctorat la dânsul (teza era bătută la mașină și nu tehnoredactată,

ca acum), uitându-se pe ea împreună cu mine mi-a spus ca data viitoare să îmi aduc o foarfecă și un pelicanol. La următoarea întâlnire am mers cu foarfece și pelicanol, iar dânsul a început să decupeze pagini din lucrare. A decupat primul capitol – „Legislația privind zonele și comunele necooperativizate” – și mi-a spus: „Dragul meu, legislația vine mai târziu, întâi au apărut satele și comunele și abia după aceea reglementările, așa că va trebui să începi cu partea întâi”. În concepția profesorului H. Stahl, o teză de doctorat cuprindea: partea întâi – teoria sau tratarea problemei, partea a doua, metodologia problemei (metodele și tehnicile utilizate, modul de lucru), iar cea de-a treia parte este constituită din cercetarea practică (modul în care utilizezi teoriile și metodele disponibile pentru a rezolva problema tratată). Tot de la profesorul H. Stahl am învățat că partea cea mai dificilă a tezei este aceea de tratare a problemei, conceptualizarea, inclusiv ceea ce numim azi teorii și ipoteze. Îmi spunea că este foarte important să evaluezi în ansamblu problema, pentru ca metodele utilizate să îți poată dovedi dacă partea teoretică este justă sau nu. Ideea este că nici cea mai frumoasă metodă nu poate să dea rezultate, dacă teoria pe care ai utilizat-o este greșită sau nefondată, ori conceptele pe care le folosești nu exprimă realitatea, sunt utopice. Ca să continui relatarea legată de teza mea de doctorat, după ce profesorul H. Stahl a terminat operația de „tăiere” a tezei, parcă vedeam la dânsul o plăcere, nu răutăcioasă, ci sinceră, în sensul că poate ajuta. Într-un final au mai rămas doar 4 sau 5 șapouri, eu am crezut atunci că mă va distruge, însă, lipind paginile, pentru reorganizare, a reușit să îmi pună la punct teza fără să îmi creeze vreun disconfort. Acest mod de a lucra cu doctoranzii pare să fie acum desuet, dar cred că merită să fie amintit, mai ales că unii doctoranzi vin azi cu teza deja redactată și legată, chiar sunt nemulțumiți dacă le-o returnezi deoarece nu este complet terminată. Văzându-mă emoționat înainte de susținerea publică a tezei, profesorul H.H. Stahl m-a liniștit și mi-a spus: „nimeni nu știe teza mai bine decât dumneata, ești cel mai bun dintre noi toți acum, ceilalți nu pot decât să își dea cu părerea, dar, despre ce ai scris aici, nu mai poate să scrie nimeni”.

Alături de profesorul H. Stahl, foarte mult în cadrul pregătirii la doctorat ne-a ajutat și profesorul Constantin Nicuță, o adevărată enciclopedie în istoria sociologiei, un om de o cultură scriitoare, care lucrase împreună cu Petre Andrei, în calitate de asistent al său. Profesorul Nicuță nu publicase foarte mult, dar cunoștea opera lui Max Weber mai bine decât oricine, noi abia intuim câteva din teoriile sociologului german, însă profesorul Constantin Nicuță le știa în întregime, era extraordinar de bine pregătit. Întorcându-mă puțin la referatele susținute în anii de doctorat, trebuie să spun că nu am să uit niciodată primul examen pe care l-am susținut, în ziua de 19 octombrie 1973, în fața comisiei constituite din Ion Drăgan, Costache Nicuță, Ion Iordăchel și prezidată de H. Stahl. Acel examen, dat la disciplina Sociologie juridică, a însemnat pentru mine un moment marcant al vieții, întrucât pe 10 octombrie 1973 s-a născut fiica mea, Ruxandra-Maria, care mi-a produs cea mai mare satisfacție și împlinire în viață. Am investit un enorm capital moral și spiritual în ea, am crescut-o și am îngrijit-o cu mult peste îndatoririle unui

tată, iar astăzi prin ea mă consider un om împlinit și mă mândresc cu ea, mai ales că nu a vrut nicicum să profeseze în științele sociale, optând, și cred că bine a făcut, pentru medicină, în prezent fiind un reputat și apreciat medic endocrinolog la spitalul „C.I. Parhon”. Iar astăzi sunt și mai mulțumit de ea, mai ales că, în urmă cu doi ani s-a născut un nepotel, cu nume de doi voievozi români Dragoș-Bogdan, pe care îl iubesc enorm de mult. Revenind la acel examen de doctorat, la care a mai participat și colegul meu Iancu Filipescu, ni s-au dat din partea comisiei bilete de examen, nu ca acum. Mie mi-a căzut: Școala istorică a dreptului (Karl von Savigny, Georg Fr. Puchta și Rudolph von Jhering) și relațiile dintre sociologie și drept. Comisia ne-a ascultat cam 3–4 ore, ne-a acordat calificativul maxim, iar la sfârșit, văzându-ne epuizați, profesorul C. Nicuță ne-a felicitat și ne-a spus: „Bravo băieți, meritați să beți și voi o bere”, ceea ce am și făcut, la restaurantul Capșa.

Anii au trecut și, după finalizarea doctoratului, am continuat să îl vizitez pe profesorul H. Stahl, cred că de vreo câteva ori. Trecuse de 80 de ani și, cum suferea de o cardiopatie ischemică, se sprijinea pe pat și ne „dirija” spre anumite cărți din bibliotecă pe care ni le împrumuta. Era foarte primitiv și dornic de conversație cu cei apropiați, inclusiv cu fiica mea Ruxandra, pe care am luat-o în unele vizite și pe care o îndrăgea foarte mult. La plecare, o ruga pe soția sa Margareta să-i dăruiască o mică pictură realizată de dânsa, pictură în care se regăsea motivul stilizat al *Fecioarei cu Pruncul*; păstrez și astăzi câteva exemplare la loc de cinste în biblioteca personală.

Nu pot să nu mă refer și la profesorul Miron Constantinescu, pe care personal îl consider o mare personalitate politică, dar și științifică, totodată, care a contribuit mult la instituționalizarea învățământului sociologic (desființat în 1948), prin reorganizarea Catedrei de sociologie la Universitatea din București, în 1966, și a Laboratorului de sociologie al Universității București (1968), unde am funcționat și eu ca sociolog din anul 1969. Dânsul predă un curs de sociologie generală, despre care, ulterior, cei care se „înghesuiau” să participe doar pentru a fi văzuți sau a da mâna cu Miron Constantinescu, susțin că era de fapt un fel de materialism istoric și social, ceea ce mi se pare nedrept. Într-o zi, împreună cu colegul Iancu Filipescu, ne-am dus și noi la acel curs, însă chiar de la intrare profesorul Miron Constantinescu ne-a întrebat pentru ce am venit, la care noi am răspuns, prudent și școlărește, că vrem să învățăm sociologie de la el. Ne-a privit atent de sub ochelarii cu ramă de baga și ne-a spus: „Dacă vreți să învățați sociologie, mergeți la bibliotecă să studiați și nu mai veniți la cursul meu”, ceea ce am și făcut.

În anul 1972 am fost invitat personal de către Miron Constantinescu să-l ajut în documentarea unei cercetări de teren, privind comuna Cornereva din Banat, o comună necooperativizată, situată într-o zonă de munte. Pe baza acelei documentări, dânsul a redactat și publicat un articol în revista „Viitorul social”, intitulat: *Probleme economice și sociologice ale unei comune de munte*, unde, la subsolul textului, preciza, spre marea mea uimire și satisfacție, dar și spre invidia colegilor, că: „la documentarea în legătură cu dezvoltarea vieții sociale și

economice în Cornereva am fost ajutat de câțiva tovarăși, în special de către primarul comunei Ilie Brânzei și de colegul *Dan Banciu de la Laboratorul de sociologie al Universității din București, cărora le mulțumesc și pe această cale*". Stau și mă întreb: oare câți dintre profesori de astăzi mai procedează așa cu tinerii asistenți?

Simona Mihaiu: *Domnule profesor, în perioada 1998–2002 ați fost directorul Institutului de Sociologie al Academiei Române și președintele Consiliului științific al Institutului. Cum descrieți această perioadă sau etapă a vieții dumneavoastră profesionale?*

Dan Banciu: Despre această perioadă pot să evoc o mulțime de lucruri, însă îmi amintesc cuvintele unui prim ministru al Angliei, care, într-o perioadă dificilă pentru englezi, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, spunea că, în ciuda dificultăților și a privațiunilor, aceea a fost cea mai fericită perioadă a vieții lui. Din păcate, nu pot să spun și eu acest lucru despre acele timpuri. Pot doar afirma că a fost o perioadă foarte grea și dificilă, mai ales din cauza faptului că Institutul de Sociologie nu avea resursele materiale necesare pentru a-și desfășura activitățile de cercetare. Din acest punct de vedere, am trăit mereu cu teama că voi fi tras la răspundere pentru că majoritatea cercetărilor nu erau realizate pe teren, ci erau prelucrări din statistici, cărți, rapoarte de cercetare sau contribuții ale colaboratorilor noștri. Această problemă a institutului nu s-a rezolvat încă, fondurile sunt tot insuficiente, lipsa unor sponsorizări face ca aceste institute ale Academiei Române să nu aibă disponibilități de cercetare. Dacă dorim să realizăm o anchetă de opinie, pentru a cunoaște la nivel național opinia populației despre justiție sau fenomenul corupției, ne costă câteva zeci de mii de euro. Or, noi nu avem fonduri, nici nu vreau să spun care ar fi suma pentru a realiza o astfel de cercetare, pentru că este superfluu, iar fondurile institutului nici nu acoperă deplasarea câtorva oameni în teritoriu, darămite să organizezi o cercetare în diverse zone ale țării, pe eșantioane reprezentative.

O altă dificultate pe care am întâmpinat-o la Institutul de Sociologie ține de faptul că fiecare om are specializarea lui și este foarte greu să îl aduci (eu, cel puțin, nu am reușit) pe o temă comună, în care toate aceste valențe teoretice și aplicative să poată fi folosite în colaborare. De fapt, despre o problemă de acest tip îmi povestea și profesorul H. Stahl, referindu-se mai exact la una dintre limitele Școlii sociologice a lui Dimitrie Gusti. Cu toate că avea în echipa de cercetare geografi, etnologi, medici, istorici, muzicologi, sociologi, etnografi, juriști, până la urmă, dacă te uiți la cărțile publicate, fiecare dintre aceștia „cânta” pe partitura lui, lipsind o teorie comună, integratoare. După cum spuneam, aceasta este și problema Institutului de Sociologie, care, din perspectiva pregătirii profesionale și a preocupărilor cercetătorilor, este o unitate în diversitate. Dimitrie Gusti a reușit să realizeze *Enciclopedia României*, deoarece, teoretic, a reușit, într-un final, să-i determine pe colaboratorii și specialiștii chemați să se ralieze la o idee comună, care străbate ca un „fir roșu” conținutul Enciclopediei. În schimb, în prezent, noi,

cei de la Institutul de Sociologie, abia avem posibilitatea, de exemplu, să realizăm o enciclopedie rurală, în care fiecare specialist își exprimă punctul de vedere, își trădează formația inițială de sociologie de ramură pe care a lucrat, și atunci nu poate să iasă o lucrare unitară.

Simona Mihaiu: *Din anul 2000 sunteți profesor universitar și îndrumător științific pentru tineri cercetători și doctoranzi. Cum v-ați păstrat în tot acest timp energia și preocuparea pentru a forma zeci de generații de sociologi?*

Dan Banciu: În anul 2000 am primit conducere de doctorat la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială. Am pornit cu un entuziasm de nedescris, dovadă că în primul an mi-am luat cinci doctoranzi, nu ca să ocup locurile, deși a fost și o presiune *vis-à-vis* de studenți, în plus aveam o serie de colege de la Institut care au optat pentru colaborarea cu mine prin doctorat. Odată cu trecerea anilor, am redus numărul celor primiți la doi sau maxim trei doctoranzi pe an. Dacă stau să mă gândesc, nu știu dacă sunt un bun conducător de doctorat sau nu. De exemplu, din punctul de vedere al raționalității lui Weber, dacă ai analiza raportul cost/beneficiu, în 11 ani am scos pe „piață” doar 7 sau 8 doctori, comparativ cu alți colegi, care au scos mult mai mulți. Este bine, este rău, nu pot să judec. Ideea este că înscriși au fost foarte mulți, vorba aceea: mulți chemați, puțini aleși. Din aceștia șapte sau opt, mai mult de jumătate, și-au publicat tezele. Eu le-am spus mereu doctoranzilor că nu trebuie să se grăbească, că trebuie să muncească foarte mult, dar să iasă cu fruntea sus. Mulți dintre ei sunt colaboratori apropiați ai mei, chiar foarte apropiați, cum sunt Cristina Dîmboeanu și Ecaterina Balica de la Institutul de Sociologie al Academiei, împreună formăm un colectiv foarte unit și prolific sub raportul cercetărilor, publicațiilor și *work-shop*-urilor.

Revenind la experiențele de profesor și coordonator de doctorat, după cum este azi croită Școala Doctorală, ea îmi permite să îmi menajez energia. Însă, mai important pentru mine este să fiu alături de doctorand în momentul în care organizăm întreg planul tezei. De asemenea, foarte mult muncesc când doctorandul îmi aduce capitole din teză, acolo sunt foarte atent *vis-à-vis* de ce este bine lucrat, ce trebuie modificat, inclusiv pe partea gramaticală, dacă se mai întâmplă să găsesc mici greșeli de tehnoredactare sau neatenție. Cu mare grijă lucrez la estetica frazei, deoarece există o anumită frumusețe a acesteia, care dă o armonie lecturării și argumentării tezei.

Gândindu-mă la doctorat, cu tot ceea ce presupune el, interesant mi se pare faptul că au introdus ideea ca viitorul asistent sau cadru didactic să facă un stagiul de pregătire de un an pe lângă un conducător de doctorat care poate să fie și profesor. Asta este foarte bine pentru conducător: astfel, poți să îl pregătești pe doctorand, îi dai cursuri, îi faci anumite corecturi legate de conținutul acestora, îl sfătuiești în legătură cu modul de prezentare, atitudinea față de studenți.

În acest context, dacă stau să mă compar cu alți profesori de vârsta mea, mă simt puțin obosit. Am lucrat prea mult, prea intens și m-am consumat, însă foarte mulți colegi mă invidiază pentru memoria mea, îmi spun că îmi amintesc totul. De

exemplu, pot să spun că în 1979, era joi, 14 decembrie, am fost la restaurantul Codrii Cosminului, îmi amintesc toate persoanele care au stat la masă și aproape tot ce au spus. Pentru mine, fiecare zi a fost o zi trăită. Îmi amintesc și ziua în care m-ai întrebat dacă doresc să îți fiu coordonator științific la doctorat. Eram la Penitenciarul Târgșor, pe 23 noiembrie, într-o zi ploioasă. Ai venit atunci direct de la Craiova, erai înscrisă la master și începuseși să lucrezi cu mine pentru disertație. Din tot grupul s-a desprins o tânără care a venit spre mine și a deschis subiectul. Acum te întreb, vezi că întâmplarea e fiica destinului? Dintre toți masteranzii ai venit numai tu. Ideea este următoarea: trebuie să ne gândim la acea empatie care se declanșează la vederea persoanei respective, care îți inspiră sau nu, nu încredere, ci o dorință de a lucra cu ea. Dacă nu vrei să lucrezi cu o persoană, este foarte dificil să obții rezultate frumoase. Cred cu toată convingerea că, în viață, dincolo de talent, înzestrare, muncă și pasiune, care sunt fundamentale pentru orice meritocrat, este nevoie ca, uneori, destinul acestuia să fie „ajutat” sau asociat unor întâmplări despre care se spune că reprezintă pseudonimul lui Dumnezeu, atunci când acesta nu dorește sau nu vrea să semneze.

De aceea, doctoratul, în concepția mea, se face pe principii electivă, selective, dar mai ales *afectivă*. Dacă nu există acest principiu dominant sau determinant, cel *afectiv*, al empatiei față de doctorand și față de tema pe care ți-o propune el, este foarte greu să obții rezultate extraordinare.

Această empatie trebuie să funcționeze și față de temele sau subiectele propuse de doctoranzi. De exemplu, consumul de droguri sau violența în familie sunt teme deja bătute, iar până la urmă soluțiile propuse nu rezolvă mare lucru. Mi-am dat seama din experiență că, de exemplu, violența familială poate să fie declanșată și de nepotrivire de caracter sau de divergențe politice, după cum și de nonviolență. Ce faci dacă soțul sau soția nu îți comunică nimic, nu îți răspunde o viață întreagă? Așa că am abandonat această temă și nu mai sfătuiesc pe nici un tânăr doctorand să o cerceteze. Din păcate, una dintre temele pe care le am la inimă, cum este corupția, nu s-a încumetat nimeni să o trateze într-o teză de doctorat coordonată de mine.

Simona Mihaiu: *Care sunt domeniile sau temele pe care le considerați în prezent importante pentru cercetare în sociologia devianței?*

Dan Banciu: Cred că, în prezent, sociologia penitenciară și în general zona penitenciarului, acest univers carceral este spectaculos pentru cercetare. Chiar vorbeam de curând cu colegul Petronel Dobrică, merituosul coordonator al unei cărți în ediție bilingvă (română/engleză) despre închisorile românești, secvențe de viață penitenciară etc., unde eu am tratat agresivitatea în mediul penitenciar. Sau, de exemplu, ai o temă de criminalitate violentă. Unde sunt criminalii violenți? În penitenciar, deci în această zonă trebuie să mergi. Criminalitatea violentă este o temă care își poate da un răspuns la întrebarea „de ce devin oamenii violenți?” Penitenciarele americane nu au reușit să rezolve problema violenței de aici și, când deținuții ajung într-un spațiu comun, între ei încep agresivitățile. Prin urmare,

sociologia penitenciară ar fi una dintre direcțiile în care sunt de făcut foarte multe cercetări, care pot să conducă la o serie de soluții pentru diverse probleme sociale. Stăteam de vorbă la prezentarea unei teze de doctorat ce trata viața deținuților după eliberarea din penitenciar. Ce se întâmplă cu ei după? Primesc o sumă de bani derizorie, iar când se întorc acasă nu își mai găsesc de lucru și așa mai departe. Le spuneam în acest context că pe vremuri existau unități anexe penitenciarului, în cadrul cărora oamenii puteau să lucreze, erau remunerați, aveau hrana asigurată și li se reducea din pedeapsă. La penitenciarul Mărgineni era o fabrică de mobilă. Omul putea să lucreze atât în perioada de detenție, cât și după, deoarece aveau o secție cu deținuți externi, cărora li se asigura un loc de muncă, tocmai pentru a nu recidiva. Odată cu noile directive ale Uniunii Europene, din păcate nu mai dispunem de aceste anexe.

Simona Mihaiu: *Ce sfaturi ne oferiți nouă, tinerilor care suntem la început de drum?*

Dan Banciu: Mereu îmi spunea cineva, atunci când eram tânăr doctorand, că trebuie să stai pe lângă profesorul H. Stahl, să îi fur meseria, tehnicile. De exemplu, tehnica dânsului de a construi un chestionar poate părea acum rudimentară, dar este plină de înțelepciune, el lua o hârtie, o împărțea în patru și făcea bucăți din ea. Pe prima bucată scria intensitatea și gravitatea problemei, pe cea de a doua cauzele ei, pe cea de a treia opinii despre problemă, iar pe a patra prevenirea problemei. Deci, practic, o spărgea în mai multe dimensiuni. În schimb, azi, cei mai mulți dintre studenți încep chestionarul cu întrebări despre ocupația persoanei intervievate, apoi întreabă despre viața de familie, relațiile sociale, pregătirea educațională, aceste dimensiuni nefiind ordonate logic. După cum spunea profesorul H. Stahl, chestionarul trebuie să înceapă cu tabelele finale etc. Aceasta este o tehnică foarte bună, de aceea am făcut o trecere în revistă, *vis-à-vis* de întrebarea ta. Pentru a fi un bun tehnician este necesar să fii un bun teoretician, personal cred că numai această calitate îți dă meșteșugul metodologic.

Voi, tânăra generație, trebuie să vă păstrați optimismul, să perseverați, deoarece nici noi nu am știut poate că o să ajungem aici, dar iată că am reușit. Asta nu înseamnă să visați cu ochii deschiși, ci să fiți convinși că ceasul justiției meritocratiei, deși bate târziu, bate totuși și va veni vremea în care va dispărea Partidul Comunist Român, în sensul de **pile, cunoștințe, relații**. Sunt convins de faptul că va veni vremea meritocrației, a competenței și a valorii, pentru că, oricât am spune noi că tinerii de azi nu citesc, totuși ei pot să facă distincția între un profesor bun și altul mai puțin bun. Eu spun și susțin, cu toată tăria, că nu există elevi sau studenți slab pregătiți decât în măsura în care este astfel și corelativul lor. Deci, nu poți să consideri tineretul nici bun, nici rău, el este expresia, rezultatul societății în care trăiește sau al factorilor de socializare *în care tinerii au fost crescuți și educați*. Avem capital uman și social tânăr și valoros, dar, din păcate, nu știm să îl valorificăm. Or, misiunea unui dascăl este să pună în valoare acest capital uman și social, energiile creative ale tinerilor, pentru că ei sunt cei importanți. Nu

există însă o rețetă universală în privința predării, fiecare om are personalitatea lui, urmează o anumită deontologie și etică profesională, abdică poate de la anumite principii pentru succese facile; să ne amintim că, așa cum spunea Nicolae Iorga, există succese care te dezonorează și eșecuri care te înobilează. Uneori poți și din eșecuri să te înobilezi, după cum și în urma unor succese pot ieși cu „drapelele în bernă”.

Simona Mihaiu: *Care a fost momentul cel mai fericit moment în cariera dumneavoastră didactică?*

Dan Banciu: Dacă stau să mă gândesc, au fost două momente. Unul a fost când m-a rugat un coleg de la Facultatea de Drept să țin un curs de sociologie juridică, fără să mă fi pregătit dinainte. Predându-le acelor studenți, fără să îi cunosc măcar, atunci când s-a terminat cursul, toți s-au ridicat în picioare în acel amfiteatru și m-au aplaudat. Al doilea moment a avut loc la Academia de Poliție, când am fost invitat, alături de colegul meu Sorin M. Rădulescu, să țin un curs, iar la final am fost de asemenea aplaudați sincer de cursanți (nu ne-au mai invitat a doua oară, spunându-ne că prelegerile noastre nu sunt chiar pe linia lor de preocupări). Nu am fost rigid în predare și am spus lucrurilor pe nume, considerând că sociologia este disciplina adevărilor tranșante și acidul care dizolvă minciunile convenționale. Pentru acest motiv, mulți sociologi adevărați și onești au fost ascultați, dar nu și auziți, iar dacă sunt auziți nu sunt înțeleși, fiind un fel de „profeți în deșert”.

Simona Mihaiu: *Domnul profesor, pe 23 decembrie 2011 ați împlinit vârsta de 70 de ani. Cum priviți acum viața dumneavoastră familială și profesională?*

Dan Banciu: Personal mă simt mulțumit, în primul rând cu ceea ce mi-a oferit viața: o soție și o fiică pe care le iubesc enorm și care m-au sprijinit moral și spiritual în momentele dificile. În anul 1966 m-am căsătorit cu Angela Banciu (născută Leavu), pe care o cunoscusem cu un an înainte, în timpul vacanței pe care am petrecut-o în zona Făgărașului, de unde provenea și familia sa. Ea fiind absolventă a renumitului liceu „Gheorghe Șincai” din Blaj, am sfătuit-o să dea la Facultatea de Istorie, ceea ce s-a și întâmplat. Cred că am sfătuit-o bine pentru că, în prezent, este un remarcabil cadru didactic și cercetător în domeniul istoriei, un nume consacrat prin diverse cărți, studii, volume și articole publicate. Nu pot să fiu decât fericit pentru acest lucru. În viață am avut și norocul de a mă naște într-o familie de oameni extraordinari. Am acasă într-o cameră un tablou cu portretele părinților mei și, de fiecare dată când intru în acea cameră, îmi îndrept privirea către ei, deși îmi este greu să-i privesc, pentru că nu au trăit atât cât să mă vadă și pe mine realizat. Mereu mama spunea ca în viață să caut „să nu fiu un ilustru necunoscut”. Țin minte că locuia *vis-à-vis* de noi un tânăr care avea părinții profesori universitari și care, fiind de vârsta mea, era deja doctorand la biologie. Într-o zi mama mi-a spus că și-ar dori să mă vadă și pe mine doctor și să lucrez la Academia Română, ceea ce s-a împlinit. Când eram copil și mă plimbam prin cartier, mai exact, pe lângă institutul Parhon, mama îmi spunea: „aici ar fi o pâine

bună de mâncat pentru un medic”, iar peste ani de zile fata mea a ajuns medic endocrinolog la acest institut. Îmi tot amintesc de vorbele mamei, este vorba de coincidență ori de o legătură de cauzalitate, nu știu. Mama își dorea pentru mine, când eram copil, să ajung și eu să fiu cineva, ceea ce s-a și întâmplat peste ani, dar, din păcate, când ea nu mai trăia.

În ceea ce privește viața profesională, sunt doar parțial mulțumit de ceea ce am realizat ca dascăl și cercetător, dacă mă gândesc că puteam face mult mai mult... aici aș putea să îți invoc o serie de argumente, scuze, explicații tardive, care nu folosesc decât ca justificări. Când mă gândesc câte lucruri realizase profesorul H. Stahl până la acea vârstă, cât de cunoscut și apreciat era de noi toți care l-am cunoscut, mi se pare că eu personal am realizat foarte puțin. Dincolo însă de toate aceste împliniri sau neîmpliniri personale, cred cu tărie că am făcut „ceva” bun pentru sociologie, în calitate de cercetător și profesor, și, parafrazându-l pe C. Stere, pot spune și eu, desigur cu modestie, că indiferent de ce s-a întâmplat sau se va întâmpla, istoria sociologiei românești nu va putea face abstracție de numele meu.

Simona Mihaiu: *Vă mulțumesc pentru interviul acordat. La mulți ani și sănătate, dumneavoastră și celor dragi!*

LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

Introducere în sociologia devianței (în colab.), București, Editura Științifică și Enciclopedică (1985); *Adolescenții și familia. Socializare morală și integrare socială* (în colab.), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987; *Introducere în Sociologia delincvenței juvenile. Adolescența între normalitate și devianță* (în colab.), București, Editura Hyperion XXI, 1992; *Corupția și crima organizată în România* (în colab.), București, Editura Continent XXI, 1994; *Sociologie generală și juridică* (în colab.), București, Universitatea Româno-Americană, 1994; *Sociologia crimei și criminalității* (în colab.), București, Editura Șansa, 1996; *Sociologie juridică*, București, Editura Hyperion XXI, 1996; *Control social și sancțiuni sociale*, București, Editura Victor, 1999; *Elemente de sociologie juridică*, București, Editura Lumina Lex, 2000; *Criminalitatea în România în perioada de tranziție. Teorii, tendințe, prevenire* (în colab.), Pitești, Editura Lica, 2001; *Tendințe actuale ale crimei și criminalității în România* (în colab.), București, Editura Lumina Lex, 2002; *Evoluții ale delincvenței juvenile în România și prevenire socială* (în colab.), București, Editura Lumina Lex, 2002; *Tineret, norme și valori. Repere pentru o sociologie a tineretului* (în colab.), București, Editura Lumina Lex, 2002; *Corupția în România. Realitate și percepție socială* (în colab.), București, Editura Lumina Lex, 2005; *Crima și criminalitate: repere și abordări juris-sociologice*, București, Editura Lumina Lex, 2005; *Justiția restaurativă. Tendințe și perspective în lumea contemporană* (în colab.), București, Editura Lumina Lex, 2006; *Sociologia juridică. Probleme, domenii, cercetări*, București, Editura Lumina Lex, 2007.

ACADEMIA DE ȘTIINȚE ȘI UMANISTICĂ DIN ISRAEL
ȘI DOI DINTRE REPREZENTANȚII SĂI DE FRUNTE:
LOUIS GUTTMAN (1916–1987) ȘI
DON HANDELMAN (1939–2007)

EMILIAN M. DOBRESCU*

Academia de Științe și Umanistică din Israel, cu sediul la Ierusalim, a fost înființată în 1961 de către statul Israel pentru a promova contactul între cadre didactice universitare din domeniul științelor și umanistică din Israel, pentru a consilia guvernul privind proiecte de cercetare de importanță națională și pentru a promova excelența¹. Aceasta cuprinde 102 oameni de știință din domenii ale științelor naturii și umaniste. Academia este situată alături de reședința oficială a președintelui statului Israel.

În domeniul științelor naturii, Academia desfășoară proiecte de cercetare științifică privind geologia, flora și fauna din Israel și facilitează participarea oamenilor de știință israelieni din domeniul cercetării la proiecte internaționale, cum ar fi Fizica energiilor înalte, la CERN (Geneva) și Fondul european de radiații. Conform Forumului internațional de celule stem, desfășurat la 16 august 2005, Israelul are cea mai mare concentrare de oameni de știință și ingineri din lume.

În domeniul științelor umaniste, principalele domenii de cercetare sunt studiul Tanakhului și Talmudului, istoria evreilor, filosofia și arta evreiască, limba ebraică, proza și poezia ebraică.

Academia de Științe și Umanistică din Israel administrează fondul Fellowships Einstein, care este destinat să promoveze relațiile dintre oamenii de știință din întreaga lume și comunitățile israeliene academice, Fondul pentru Știință al Israelului cu un buget anual de 53 milioane dolari, precum și o serie de fonduri de cercetare bazate pe subvenții de la Fondul Adler pentru Cercetare Spațială, Fundația Wolf și Fondul Fulks de Cercetări Medicale. Academia are relații cu Israel Academic Center din Cairo, care asistă cercetători israelieni cu activitate de cercetare în Egipt, ce facilitează, de asemenea, cooperarea cu academicieni egipteni.

* Address correspondence to Emilian M. Dobrescu: Secția de științe economice, juridice și sociologie, Academia Română, Calea Victoriei nr. 120, sector 1, București, România; e-mail: dobrescu@acad.ro.

¹ De pe site-ul http://en.wikipedia.org/wiki/Israel_Academy_of_Sciences_and_Humanities, vizitat pe 15 ianuarie 2012.

Academia de Științe și Umanistică din Israel are statut de observator la European Science Foundation și rulează programe de schimb cu British Royal Society, Academia Britanică, Academia Suedeză și Consiliul Național de Cercetare din Singapore. Din 1991 este semnat un acord de colaborare interacademică și cu Academia Română.

În domeniul științelor umaniste, Academia de Științe și Umanistică din Israel are înregistrați pe *site*-ul menționat, 66 din cei 102 membri. Aceștia sunt (în ordine alfabetică): **1.** Hanoch Albeck, Studiul Talmudului; **2.** David Asheri, Studii clasice; **3.** Robert Aumann, Matematică, Premiul Nobel pentru economie în 2005; **4.** David Ayalon, Istorie arabă; **5.** Aharon Barak, Legea; **6.** Yehuda Bauer, Studiarea Holocaustului; **7.** Haim Beinart, Studii iudaice; **8.** Zeev Ben-Haim, Studii ebraice; **9.** Iosua Blau, Limba și literatura arabă; **10.** Nili Cohen, Legea; **11.** Michael Confino, Istoria rusă și est-europeană; **12.** Hillel Daleski, Literatură engleză; **13.** Ben-Zion Dinur, Studii iudaice; **14.** Shmuel Eisenstadt, Sociologie; **15.** Itzhak Englard, Legea; **16.** Ezra Fleisher, Literatură ebraică; **17.** David Flusser, Studii religioase; **18.** Yohanan Friedmann, Studii islamice; **19.** Daniel Friedmann, Legea; **20.** Mordechai Akiva Friedman, Talmud; **21.** Tedeschi Gaido, Justiție civilă; **22.** Gideon Goldenberg, Lingvistică și limbi semitice; **23.** Jonas Greenfield, Lingvistică și limbi semitice; **24.** Avraam Grossman, Studii iudaice; **25. Louis Guttman, Sociologie; 26. Don Handelman, Antropologie, Sociologie; 27.** Menahem Haran, Biblia; **28.** Elhanan Helpman, Economie; **29.** Benjamin Isaac, Istorie; **30.** Yosef Kaplan, Studii iudaice, Istorie; **31.** Yehezkel Kaufman, Biblia; **32.** Benjamin Kedar, Istorie; **33.** Eitan Kohlberg, Studii asiatice și africane; **34.** Asher Koriati, Psihologie; **35.** Dorothea Krook-Galaad, Literatură americană, Literatură engleză; **36.** Iacov Licht, Biblia; **37.** Saul Lieberman, Talmud; **38.** Benjamin Mazar, Arheologie, Studii iudaice; **39.** Shlomo Morag, Limba ebraică; **40.** Yosef Naveh, Epigrafie, Paleografie; **41.** David Navon, Psihologie; **42.** Ruth Nevo, Literatură engleză; **43.** Don Patinkin, Economie; **44.** Shlomo Pines, Filosofie; **45.** Hans Jakob Polotsky, Lingvistică; **46.** Josua Prawer, Istorie; **47.** Haiim B. Rosen, Lingvistică; **48.** Nathan Rosenstreich, Filosofie; **49.** Ariel Rubinstein, Economie; **50.** Dov Sadan, Limba și literatura idiș; **51.** Jefim Schirrmann, Literatură ebraică; **52.** Gershon Scholem, Mistică evreiască; **53.** Moshe Segal, Biblia; **54.** Gershon Shaked, Literatură ebraică; **55.** Shaul Shaked, Studii iraniene, Studii religioase; **56.** Ariel Shisha-Halevy, Lingvistică; **57.** Chone Shmeruk, Literatură Idiș; **58.** Mehahem Stern, Studii iudaice; **59.** Hayim Tadmor, Asiriologie, Istoria Orientului Apropiat antic; **60.** Jacob Talmon, Istorie modernă; **61.** Yoram Tsafrir, Arheologie; **62.** Naftali Herz Tur-Sinai, Limba ebraică; **63.** Efraim Urbach, Talmud; **64.** Chaim Wirzubski, Studii clasice; **65.** Menahem Yaari, Economie; **66.** Israel Yeivin, Limba ebraică.

Despre sociologii Louis Guttman și Don Handelman prezentăm, în continuare, scurte biografii și informații despre opera lor științifică:

LOUIS GUTTMAN (1916–1987)

Louis (Eliyahu) Guttman a fondat și a fost directorul științific al Institutului de Cercetare Aplicată din Israel (care azi îi poartă numele); a fost, de asemenea, profesor de evaluare socială și psihologică la Universitatea Ebraică din Ierusalim.

S-a născut la New York, în 10 februarie 1916, a crescut în comunitatea evreiască din Minneapolis (Minnesota, SUA) și a murit tot acolo, în 25 octombrie 1987². Activitatea sa a lăsat o moștenire importantă în teoria și practica analizei și evaluării, în ceea ce în metodologia sociologică se numește scalare multidimensională; este cel care a propus scala care-i poartă numele, scala Guttman.

A fost descris ca un inovator genial, care a creat noi teorii și metode în sociologie, uzând cu mare rafinament de metode matematice și statistice, care a avut o contribuție majoră la elaborarea politicilor în noul stat Israel și a fost preocupat de bunăstarea indivizilor, grupurilor și a societății. Obține licența (Bachelor of Arts) în 1936 și masterul (Masters of Arts) în 1939 la Universitatea din Minnesota, câștigând un doctorat în măsurare socială și psihologică în 1942. Din 1941 până în 1947, a fost profesor de sociologie la Universitatea Cornell, în timp ce, ca parte a efortului individual depus în al Doilea Război Mondial, a servit, de asemenea, drept consultant de specialitate la Serviciul de Cercetare al Armatei Statelor Unite. Lucrarea sa inovatoare de metodologie sociologică, despre măsurarea atitudinilor, a fost publicată pe când era soldat american.

Fiind un sionist activ și devotat, se mută aici odată cu fondarea statului Israel în 1947, împreună cu soția sa Ruth, un genetician care, de asemenea, studia comportamentul uman. Fondează unitatea de studiere a comportamentului militar, care, în cele din urmă, devine Institutul de Cercetări Sociale Aplicate din Israel, cu conexiuni științifice la nivel mondial, al cărui director științific a fost până în ultima sa zi; în paralel a fost profesor la Universitatea Ebraică din Ierusalim, unde a participat la formarea a numeroși cercetători, oameni de știință și studenți.

Profesorul Louis Guttman a publicat numeroase reviste și cărți, inclusiv peste 300 de pagini în revista „Psychometrika”. Multe dintre lucrările sale sunt încă citate în literatura de specialitate ca fiind relevante și importante pentru progresele actuale în statistică și matematică. Dintre acestea, analiza Scala Guttman, teoria Facet și abordarea matematică și filosofică a analizei factoriale sunt printre cele mai importante părți din moștenirea sa științifică. Mai multe dintre contribuțiile lui Guttman au fost incluse în pachete de *soft* ale calculatoarelor, precum analiza celui mai mic spațiu și analiza de scală a comenzii.

În 1971, revista „Science” îl include într-o listă a celor mai importanți 62 oameni de știință din cele mai importante domenii pentru cercetarea științifică în științele sociale de la începutul secolului al XX-lea. A fost ales membru al Academiei de Științe și Umanistică din Israel, membru de onoare al Academiei

² După Wikipedia.

Americane de Arte și Științe și președinte al Societății de psihometrie. A fost beneficiar al multor onoruri și premii, *Fellow* la Centrul de Studii Avansate în științele comportamentale (Stanford, 1955–1956), Premiul Rothschild (1962), Outstanding Achievement Award al Universității din Minnesota (1974), Premiul statului Israel pentru științe sociale (în 1978) și Premiul pentru măsurare, acordat de Serviciul de Testare al Universității Princeton (în 1984).

CENTRUL DE STUDII GUTTMAN – 75 DE ANI DE LA CREARE

Centrul deține cea mai mare și cea mai cuprinzătoare bază de date privind anchetele de opinie publice efectuate în Israel. Are sediul în Ierusalim. De-a lungul celor trei sferturi de secol de la crearea sa, Centrul a aplicat metode științifice riguroase, inovatoare, de pionierat, pentru a studia atitudinea publicului israelian cu privire la problemele națiunii, referitoare la toate aspectele vieții în această țară. Cele peste 1 200 de studii care au fost efectuate din 1947 analizează preocupările vieții de zi cu zi ilustrate în politica, ideologia, cultura, religia, educația și securitatea națională.

De la o simplă unitate de voluntariat a unei organizații militare (Hagana), prin forța ideilor oamenilor care l-au condus și animat, Centrul a devenit Institutul de Cercetări Sociale Aplicate, fiind recunoscut ca lider în domeniul cercetării opiniei publice și teren de mentorat pentru generațiile viitoare de cercetători ai problemelor sociale, atât în Israel, cât și în străinătate. Fondatorul său, Louis Guttman, a emigrat în Israel din Statele Unite ale Americii și după moartea sa, în 1987, până în 1996, a fost redenumit Institutul de Cercetare Socială Aplicată Guttman.

Inițial, proiecta și realiza studii privind opinii și atitudini ale populației în cadrul diviziei de Informare și Educație a Mishmar Ha'am (Apărarea Publică Evreiască), situată în cartierul Jaffa din Tel-Aviv. În timpul asediului Ierusalimului, unitatea a fost anexată la Divizia Manpower a Statului Major General al Forțelor de Apărare Israeliene. A rămas unitatea sa psihologică până în 1951, atunci când aceasta a devenit o instituție independentă, cu sediul în Ierusalim, din care abia în 1955 s-a format Institutul de Cercetări Sociale Aplicate, ca organizație non-profit, în conformitate cu o decizie a guvernului Israelului. Printre problemele abordate în acești ani de început au fost aspecte ale moralului populației civile, care asculta clandestin radioul, răspunsul la întrebarea dacă serviciul militar ar trebui să fie voluntar sau obligatoriu, problemele și prioritățile create de raționalizarea produselor alimentare. Studiile de teren au debutat în 1949, când interviuatorii (operatorii de anchetă) au venit la casele evreilor pentru a le măsura opiniile. Unul dintre studiile majore efectuate la începutul anilor '50 a durat peste trei ani și s-a axat pe cunoașterea opiniilor noilor imigranți. Interviurile au fost realizate în 12 limbi la sosirea acestora, în taberele de imigranți răspândite în întreaga țară. Un studiu, realizat atunci de Asociația Inginerilor pentru crearea unor tipuri de

construcții a fost extins de către institut, pe propria cheltuială, pentru a include întrebări cu privire la relațiile cu vecinii, ceea ce a atras un mare interes în rândul oficialilor guvernamentali. Alte studii ale Institutului au dus la crearea sistemului de televiziune israelian.

Apoi, diferite organizații din străinătate au apelat la institut pentru a studia și extinde metodele sale de pionierat în cercetarea de teren, inclusiv utilizarea calculatoarelor și tehnicile de analiză a datelor: armata SUA a vrut să învețe despre socializarea tinerilor în ceea ce în Israel se numește *kibbutz*, UNESCO a vrut să afle ce anume aduce atingere anumitor grupuri de imigranți, BBC și Vocea Americii au vrut să știe ce gândesc israelienii despre programele lor de radio, iar revista „Time” a cerut să se investigheze punctele de vedere ale publicului israelian asupra relațiilor internaționale. Cercetătorii de la universități din străinătate au venit la institut pentru a studia metodele sale inovatoare, precum și pentru a desfășura cercetare de doctorat.

Unul dintre obiectivele Institutului la începuturile sale era de a colecta date de-a lungul timpului, despre starea de spirit și atitudinea publicului, dar nu fonduri adecvate pentru a menține astfel de studii în curs de desfășurare. Chiar înainte de începerea Războiului de Yom Kippur din 1967, Institutul a convins ministrul responsabil de informații pentru a finanța un studiu privind starea de spirit a publicului și mai multe persoane au fost intervievate, iar concluziile analizate pe parcursul războiului. Din 1968, Institutul, împreună cu Universitatea Ebraică, au implementat ancheta longitudinală, continuă, de trei ori pe an, ceea ce a permis înregistrarea continuă și sistematică a opiniilor oamenilor.

Centrul de Studii Guttman studiază viața publică din diferitele sectoare ale statului și analizează problemele specifice din rândul respondenților, cu ajutorul unor indicatori sociali, cu scopul de a măsura variabile care servesc drept bază pentru înțelegerea tendințelor în comportamentul public. Anchetele sociale continue întreprinse cu privire la problemele publice au evidențiat indicii consistente ale activităților sociale de-a lungul timpului. Pentru întreaga sa activitate de consolidare a instituțiilor democratice și promovare a cercetării științifice în domeniul toleranței, Centrul de Studii Guttman a primit Premiul Toleranță la 17 iunie 2006 pentru studierea și cultivarea unei mișcări non-partizane, orientată spre reducerea violenței. Trei dintre membrii săi au primit Premiul Israel: Louis Guttman, Judy Shuval și Elihu Katz.

Cele mai importante teme de studiu ale Institutului și ale Centrului Guttman au fost: antisemitismul și Holocaustul, conducerea arabă, drepturile și libertățile civile, problemele comunitare și viața de familie, încrederea în guvern, politica și problemele economice, educația și integrarea, alegerile, grupările extremiste, politica externă, performanța și deciziile guvernului, sănătatea și serviciile de sănătate, imigrarea și imigranții, instituțiile, Israelul și relațiile cu diaspora, relațiile israeliano-arabe, democrația israeliană, războaiele Israelului, relațiile Israel–SUA, forța și relațiile de muncă, mass-media, armele nucleare, acordurile și

conferințele de pace, sentimentele personale, participarea politică, încrederea în și eficiența sistemului politic, relațiile dintre grupurile etnice, relațiile religioase seculare, investiții și impozite, problemele sociale, standardul de viață, calitatea vieții, teroarea și intifada, viitorul stat palestinian, procesul de pace, prim-ministrul și conducerea politică, valorile, morala și normele în societatea israeliană, violența, dorința de a face concesii economice și/sau teritoriale, sionismul și patriotismul.

Printre cele mai importante lucrări ale Centrului Guttman se află: *Un portret al evreilor israelieni: credințele, ritualurile și valorile evreilor israelieni* (2002), *Un portret al evreilor israelieni: convingerile, respectul și valorile evreilor israelieni* (2009), iar din anul 2003 realizarea anuală a unui Index pentru Democrație, care a avut chiar scopul de a măsura democrația în primul an, apoi a studiat: atitudinile tineretului (2004), deceniul scurs de la asasinarea prim-ministrului Yitzhak Rabin (2005), modificările în sistemul partidelor politice din Israel (2006), coeziunea într-o societate divizată (2007), relațiile dintre stat și societatea civilă (2008), 20 de ani de emigrație din Uniunea Sovietică (2009), practica valorilor democratice (2010).

Indicele Păcii este unul din proiectele recente cele mai importante ale centrului Guttman, un proiect de cercetare longitudinală, pe baza unui sondaj lunar care monitorizează sistematic tendințele opiniei publice israeliene cu privire la conflictul israeliano-palestinian și relațiile dintre evrei și arabi în Israel, precum și cu privire la impactul acestora asupra societății israeliene. Această „evaluare des citată de sentimente publice și atitudini” a fost creată inițial de către Tami Steinmetz și Centrul de Cercetare pentru Pace de la Universitatea din Tel Aviv în iunie 1994 și a devenit un proiect al Centrului Guttman și al Universității din Tel Aviv. Conducătorii sunt prof. Tamar Hermann și prof. Efraim Yaar de la Universitatea din Tel Aviv. Indicele Păcii este realizat pe baza unui sondaj lunar, pe un eșantion reprezentativ din populația adultă a statului Israel, care include aproximativ 600 de bărbați și femei, cetățeni evrei și arabi, rezidenți ai comunităților agricole și coloniștii evrei care locuiesc dincolo de linia verde. Anchetele sunt în prezent realizate de către Institutul Dahaf, cu prelucrarea statistică efectuată de către d-na Yasmin Alkalay.

Indicele Păcii face analiza aprofundată a tendințelor referitoare la acest domeniu important al realității, un rezumat la principalele constatări fiind publicat cotidian în ziarul „Yediot Acharonot”. Vă puteți abona pentru a primi newsletterul la adresa de e-mail: PeaceIndex@idi.org.il.

DON HANDELMAN (1939–2007)

Don Handelman s-a născut la Montreal, la 24 aprilie 1939, și a fost copil unic la părinți³. Părinții lui au emigrat în Canada din Ucraina, fiind extrem de săraci. Bunica lui și doi unchi au fost uciși într-un pogrom în Ucraina, în 1918,

³ Prelucrare de pe site-ul www.oral.history.unr.edu, vizitat pe 17 februarie 2012.

când bunicul său era deja în Canada. Familia sa s-a mutat la St. Agathe des Monts, lângă Quebec, în 1940, unde tatăl său era hotelier, într-o zonă predominant franceză, catolică și antisemită. La maturitate, Handelsmann afirma că vorbea idiș doar la domiciliu, recunoscând că nu are aproape nicio amintire legată de primii săi ani în Canada.

A fost elev în localitatea natală, la o școală protestantă, fiind singurul evreu din clasă. Un accident la vârsta de 13 ani i-a rupt nervii și tendoanele de la mâna stângă și a trebuit astfel să învețe să folosească mâna dreaptă. La 16 ani a vrut să renunțe la școală și să devină cizmar, dar părinții săi nu au acceptat, îndrumându-l să meargă la universitate. I-am plăcut *science fiction*-ul, schiul, patinajul și romantismul visării. În 1956, la doar 17 de ani a plecat să studieze la McGill University, unde s-a alăturat fraternității iudaice; obține licența și urmează un master în antropologie, studiind cu William Wilmot, apoi Toshiyo Yatsushiro și Richard „Dick” Salisbury.

Tânăr absolvent al masterului, Handelsman a văzut în antropologie, care abia se năștea ca știință, un domeniu de un interes aparte cu privire la studiul ființelor umane în contextul organizării sociale, în care omul este o entitate extrem de problematică. Dick Salisbury l-a sfătuit să-l citească pe Erving Goffman. Handelsman a învățat metoda britanică de antropologie de la profesorul său, Richard Salisbury, apoi pe cea americană de la Universitatea din Pittsburgh. Departamentul de antropologie al Universității McGill era atunci axat pe studii de antropologie culturală. A fost acceptat la Universitatea din Pittsburgh, pentru un doctorat în antropologie, fiind chiar invitat să predea aici; a participat cu succes, de asemenea, la Universitatea din Reno (Nevada, SUA), la o școală de vară pe parcursul căreia a studiat indienii Washoe, retrași în Colonia Carson.

Studiul populației Washoe îi aduce lui Don Handelsman consacrarea științifică: face observație coparticipantă în colonia menționată, trăind în cort, pe terenul familiei unui indian americanizat, Henry Rupert, de profesie șaman; de la acesta învață diferite cuvinte indiene și ascultă nenumărate povești. Handelsman își plătește subiectul de studiu cu un dolar pe oră, ca pe un veritabil informator în problematica genealogiilor indiene, politica americană față de indieni, consiliul tribal, dar și ca pe ultimul mare vânător al comunității Carson. Aceste studii de antropologie, devenite apoi celebre, au fost publicate în revistele de specialitate ale vremii.

Pentru Don Handelsman, Henry Rupert a constituit o introducere în gândirea fenomenologică asupra multiplelor fațete ale realității, în construirea lumilor paralele indiană și americană. Timpul petrecut de Handelsman cu tribul Washoe, în Nevada, a avut un rol important în modelarea sa ca antropolog, unul din cei mai redevabili ai sfârșitului de secol al XX-lea. Viața de profesor antropolog la Universitatea din Pittsburgh, cariera la facultate în campusul Pitt îl vor marca profund pentru întreaga sa viață științifică.

Părăsește Universitatea Pittsburg în 1966 și, continuându-și destinul de antropolog, pleacă să lucreze la un proiect de cercetare cu prof. Max Gluckman,

șeful Școlii de Antropologie Socială de la Universitatea din Manchester (Marea Britanie); rămâne un an la Manchester, apoi, începând cu februarie 1967, petrece alți doi ani în Israel, unde o va întâlni pe viitoarea lui soție, Leah, și revine pentru un an la Manchester, pentru a-și definitiva studiile întreprinse. Devine interesat de modul în care doi oameni care interacționează pentru a crea o structură determină acea structură, care îi formează ca „inter-actori”. Acest studiu va sta la baza tezei sale de doctorat, iar în ea observă modul în care anumite tipuri de întâlniri pot genera modele de comportament de lungă durată.

Se reîntoarce la Ierusalim pentru a-și termina de scris teza de doctorat și rămâne acolo pentru a fi împreună cu soția sa. Este angajat la Universitatea Ebraică din Ierusalim, unde Martin Buber și apoi M. Eiserstadt prezidau Departamentul de sociologie, apoi la Universitatea din Tel Aviv. Este considerat primul antropolog al recentului stat Israel, cei trei gânditori care și-au pus amprenta asupra formării sale fiind Bruce Kapferer, Victor Turner și Gregory Bateson. Handelman și soția sa petrec apoi un concediu sabatic pentru desăvârșirea unei burse postdoctorale Mellon, la Pittsburgh, în 1977; astfel, savantul ajunge să studieze lucrările lui Jack Roberts despre micile grupuri de culturi. La invitația lui Catherine și Don Fowler, Handelman susține apoi cursuri de antropologie la Universitatea din Reno, în aprilie 1978, prilej cu care revizitează Colonia Carson, acolo unde și-a început activitatea științifică de antropolog.

A fost în ultimii ani ai vieții profesor emerit de antropologie, la Universitatea Ebraică din Ierusalim⁴. Printre publicațiile sale cele mai cunoscute se numără: *Models and Mirrors: Towards an Anthropology of Public Events* (Anthropology Food & Nutrition) (1990), *Nationalism and the Israeli State: Bureaucratic Logic in Public Events* (2004); împreună cu David Shulman, a scris *God Inside Out: Shiva's Game of Dice* (1997) și (2004).

BIBLIOGRAFIE

1. BORG, I., SHYE, S. (1995), *Facet Theory: Form and Content*, Thousand Oaks, CA: Sage (A mathematical formulation of Facet Theory and algorithms for computing optimal regions in SSA).
2. CANTER, D. (Ed.) (1985), *Facet Theory: Approaches to Social Research*. New York: Springer (A selection of applications of Facet Theory to psychology).
3. DEUTSCH, K.W., PLATT, J. & SENGHAN D. (1971), *Conditions favoring major advances in social sciences*, in *Science*, nr. 71, p. 450–459.
4. FOA, U.G. (1958), *The contiguity principle in the structure of interpersonal behavior*, in *Human Relations*, nr. 11, p. 229–238.
5. GUTTMAN, L. (1940), *Multiple rectilinear prediction and the resolution into components*, in *Psychometrika*, nr. 5, p. 75–99.
6. GUTTMAN, L. (1941), *The quantification of a class of attributes: a theory and method of scale construction*. in *The Prediction of personal Adjustment* (with P. Horst and others), New York: Social Science Research Council.

⁴ Pe site-ul www.uib.no, vizitat pe 18 februarie 2012.

7. GUTTMAN, L. (1944), *General theory and methods for matrix factoring*, in Psychometrika, 9, p. 1–16.
8. GUTTMAN, L. (1950), *Measurement and Prediction* (with S.A. Stouffer and others), in Studies in Social Psychology in World war II, Vol. 4, Princeton, N.J.: Princeton University Press.
9. GUTTMAN, L. (1952), *Multiple-Group Methods for Common-Factor Analysis*, in Psychometrika, 17, p. 209–222.
10. GUTTMAN, L. (1954), *A new approach to factor analysis: The radex*, in P.F. Lazarsfeld (Ed.), Mathematical Thinking in the Social Sciences, New York: Free Press.
11. GUTTMAN, L. (1954), *Some necessary conditions for common-factor analysis*, in Psychometrika, 19, p. 149–161.
12. GUTTMAN, L. (1955), *The determinacy of factor score matrices with implications for five other basic problems of common-factor theory*, in British Journal of Statistical Psychology, nr. 8, p. 65–81.
13. GUTTMAN, L. (1956), *“Best Possible” systematic estimates of communalities*, in Psychometrika, 21, p. 272–28.
14. GUTTMAN, L. (1957), *Introduction to facet design and analysis*, in Proceedings of the Fifteenth International Congress of Psychology, Brussels, Amsterdam: North-Holland.
15. GUTTMAN, L. (1957), *Simple proofs of relations between the communality problem and multiple correlation*, in Psychometrika, 22, p. 147–157.
16. GUTTMAN, L. (1958), *To what extent can communalities reduce rank?*, in Psychometrika, 23, p. 297–308.
17. GUTTMAN, L. (1965), *A faceted definition of intelligence*, in Studies in Psychology Scripta Hierosolymitana (Hebrew University), nr. 14, p. 166–181.
18. GUTTMAN, L. (1968), *A general nonmetric technique for finding the smallest coordinate space for a configuration of points*, in Psychometrika, nr. 33, p. 469–506.
19. GUTTMAN, L. (1971), *Measurement as structural theory*, in Psychometrika, 36, p. 329–347.
20. GUTTMAN, L. and LEVY, S. (1991), *Two structural laws for intelligence tests*, in Intelligence, 15, p. 79–103.
21. HANDELMAN, DON (1999), *Playful Seduction of Neo-Shamanic Ritual*, în History of Religions, nr. 39, p. 65–72.
22. HANDELMAN, DON (2001), *Playful and Ludic Spaces: Studies in Games of Life*, special issue, în European Journal of Anthropology, nr. 39.
23. HANDELMAN, DON și LINDQUIST, GALINA (2005), *Ritual in its Own Right: Exploring the Dynamics of Transformation*, New York, Beyhala Books.
24. LEVY, S. (1985), *Lawful roles of facets in social theories*, in D. Canter (Ed.), in Facet theory: Approach to social research, p. 59–96, New York: Springer.
25. LEVY, S. (Ed.) (1994), *Louis Guttman on Theory and Methodology: Selected Writings*.
26. SCHLESINGER, I.M. & GUTTMAN, L. (1969), *Smallest space analysis of intelligence and achievement tests*, in Psychological Bulletin, nr. 71, p. 95–100.
27. SHEPARD, R.N. (1978), *The circumplex and related topological manifolds in the study of perception*, în Shye, S. (Ed.) *Theory Construction and Data Analysis in the Behavioral Sciences*, San Francisco: Jossey-Bass.
28. SHYE, S. (1978), *On the search for laws in the behavioral sciences*, in Shye, S. (Ed.), *Theory Construction and Data Analysis in the Behavioral Sciences*, San Francisco: Jossey-Bass.
29. SHYE, S. (1978b), *Facet analysis and regional hypothesis*, in Shye, S. (Ed.) *Theory Construction and Data Analysis in the Behavioral Sciences*, San Francisco: Jossey-Bass.

JOSEPH E. STIGLITZ, *Making Globalization*, 1st ed., New York, W.W. Norton & Company, Inc. Publisher, 2006

Joseph E. Stiglitz is a professor at Columbia University and holder of prestigious titles and awards, including the John Bates Clark Medal (1979) and Nobel Prize in Economic Sciences (2001), occupying top positions in the hierarchy of power: former economic advisor to President Clinton, and Senior Vice President and Chief Economist of the World Bank. Today he chairs the University of Manchester's Brooks World Poverty Institute, he is a member of the Pontifical Academy of Social Sciences, and an honorary professor at Tsinghua University School of Public Policy and Management.

He is known for his critical view of the management of globalisation, free-market economists (or so-called "free market fundamentalists") and some international institutions like the International Monetary Fund and the World Bank. Along with his technical economic publications (i.e. over 300 published technical articles), Stiglitz is the author of books on issues ranging widely from patent law to abuses in international trade: *Globalisation and Its Discontents* (2002), *The Roaring Nineties: A New History of the World's Most Prosperous Decade* (2003), *New Paradigm for Monetary Economics* (2004), *Fair Trade for All: How Trade Can Promote Development* (2005), *Making Globalisation Work* (2006), *The Three trillion Dollar War* (2008), *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy* (2010).

Considering a narrow definition, globalisation is a multi-causal process, whose effect is found in the interaction of events, i.e. events taking place in a certain part of the globe but having consequences on societies and events developed in other parts of the world. At the macro level, globalisation is a complex and fast-growing system, including economic factors such as markets, international trade, international investment, multinational and transnational corporations, convergent development of technologies, while offering multiple opportunities for most of social life areas. Many existing views, according to which globalisation is a risk factor for cultures and for national or local (community) identities, have criticised the functionality of the process itself. Other points of view take into account both its positive and negative consequences, according to which globalisation fails to improve people life quality, leading to poverty rather than prosperity, and not fulfilling its promise of bringing benefits.

The saying "*Nothing new under the sun*" is perhaps best suited to the issue of globalisation, since any attempt to present globalisation as a new concept having a "great future" is contradicted by history, which shows there have been similar concepts – of course, adapted over time, as people and the principles of globalisation changed. We can offer arguments like the big empires (Roman, Greek or Byzantine Empire) as well as modern versions of the concept in question, as for instance the ideals of the Third Reich and not least the wish for political and economic influence and domination that generated and maintained the two World Wars and the Cold War. Thus, globalisation in its essence is not a new concept, but just adapting its definition over time to remain the same desire for domination and power, whether we refer to the political cultural aspects or to the economic ones. Perhaps the current poor performance in globalisation area is due to the political concepts they want to apply, while reforming concepts themselves could be the solution and allow the creation of "a New World Configuration" to ensure fairness in the distribution of World's income and lift living standards on a more uniform basis.

In his book *Making Globalisation Work* – (2006), Joseph E. Stiglitz examines economic globalisation, which means, in his view, "*a close co-operation of the countries of the world through*

increasing the movement of goods and services, of capital and even of labour force”¹. Currently, the “globalisation includes the international movement of ideas and information, shared cultural experiences, a global civil society, and a global environmental movement”².

In this book, the author examines the common elements of some strategies that have been successful and have been adopted by many developing countries, depending on their specific situation, and he shows that an efficient implementation of globalisation can contribute to the progress of both developing countries and the developed ones, giving the example of the successful development of a large part of East Asia. He also proposes a redefinition of the controversy over globalisation in several ways, along with the emergence of some events on the world agenda or the geopolitical scene, such as the September 11th terrorist attack and war against terrorism, Iraq War, Economic growth in China and India.

Making Globalisation Work (2006) refers to economy and how politics have been used in modelling the economic system, and it can be considered a book dealing with economic globalisation, with a potential to be beneficial to both developed and developing countries. Stiglitz’s approach is to prove that the real problem is how globalisation has been implemented. On the other hand, the great hope of globalisation is that it will raise living standards throughout the world, but the author shows that this phenomenon has led to poverty rather than prosperity, and the promised benefits are still to be seen.

Making Globalisation Work (2006) is a book in which Stiglitz examines the so-called *emerging economies*, which in fact are not emerging at all, and the International Monetary Fund is held responsible for that. In support of this idea, the author adopts a sustained theoretical approach, which is briefly summarised below, based on analysis directions proposed by Stiglitz. For each of the topics Stiglitz makes recommendations, offers ways to resolve the issues, things that are rather shortly presented in this review due to space constraints. The topic of this review is Joseph E. Stiglitz’s vision and critique of the mechanism and functionality of globalisation, especially the economic globalisation.

Another world is possible. In Stiglitz’s view, amongst the negative effects generated by globalisation, it is its being used to impose the *liberal Anglo-American model* to the detriment of alternative ones. Negative effects are found both within a state and between states, and they are: social inequity, identified in the unequal incomes, and the globalisation mechanisms working in favour of advanced industrialised countries, while the economic system imposed on developing countries is inappropriate and harmful. ***The Promise of Development.*** Stiglitz adheres to a concept which is an alternative to the Washington Consensus policy, with government being more concerned in promoting development and protecting the poor, similar to *The Third Way* concept. In his opinion, the government should stimulate investment and job creation, building a physical institutional infrastructure, offering incentives to encourage investments in research, education and technology, and should focus on social justice and nonmaterialistic values, such as environmental preservation. ***Making Trade Fair.*** In this chapter, Stiglitz criticises the way in which trade agreements have led to worsening the situation of the poorest countries and not to the opportunities promised to them by the elected representatives of those states. He also considers that trade liberalisation is an important aspect of globalisation, which has been only partly functional because trade agreements are asymmetric, i.e. there is no reciprocity in trade and exchange between industrialised countries and developing countries, since the former were not exactly liberal and fair in this process. ***Patents, profits, and people.*** In this chapter of the book, the author brings to the discussion the issue of intellectual property and how difficult it is to delineate it, since economic efficiency criterion calls for free access to knowledge, while intellectual property regime seeks to restrict that access, which leads to a paradoxical situation. ***Lifting the resource curse.*** Joseph E. Stiglitz devotes a chapter to the

¹ Joseph E. Stiglitz, “Chapter 1. Another World is Possible”, in *Making Globalization Work*, 1st ed., New York, WW. Norton & Company, Inc. Publisher, 2006, p. 4.

² *Ibidem*, p. 19.

analysis of natural resources including the energy, where he presents the Paradox of Plenty or the Resource Curse as a situation of countries with an abundance of natural resources, which have worse development outcomes and higher poverty rates than countries with fewer natural resources. ***Saving the planet.*** Stiglitz explains how globalisation economic forces that have been unfriendly to the environment so far can be made to work in favour of environmental preservation. He warns that common property is in danger, because what everyone should commonly share becomes private property. Equally important is the tragedy of common goods (global public goods), which he mentions in this chapter. ***The Multinational Corporation.*** The author tries to answer the question: “*What can we do to minimise the damage caused by multinationals and to maximise their net contribution to society development?*” These multinational companies are richer than most developing countries, and in addition to income they have political power, too, and they use it to increase their profits, since they are in the position to threaten to move out their operations in case a state government is trying to impose taxes and regulations. ***The Burden of Debt.*** Payment of debt forces borrowing countries to sacrifice education and health programs, while the economic development and welfare of their citizens are thoroughly affected by too large loans they ask for or receive, loans which are exceeding their ability to pay back and involving a loss of sovereignty. As Stiglitz emphasises, it is a well-known fact that when countries can not pay debts they have three options, which are: prescription of debts, restructuring or deferring payments, and debts will not be reimbursed. ***Reforming the Global Reserve System.*** Reserves help countries deal with risks, which are basically threats, and this increases confidence in the country and in its national currency. The major costs of global reserve system generate instability, although the aim is to reduce cost instability, says Stiglitz. ***Democratising Globalisation.*** Globalisation issues are generated by the economic globalisation evolving at a faster pace than the political globalisation, and its economic consequences are beyond our ability to understand and shape globalisation and to cope with them through political processes.

Arguing that globalisation has been managed in a manner marked by democratic shortcomings, the author of Making Globalisation Work found international institutions responsible for establishing rules of the game and managing the global economy that reflect the interests of advanced industrialised countries or other interests, while the interests of developing countries are poorly reflected. Seen from an economic perspective, globalisation is, in Stiglitz's view, *like a two-edged sword*. So, Stiglitz is making a critical analysis of globalisation and international financial system, which leads to the idea of reconsidering the concepts of welfare and regional development levels.

Thus, Stiglitz proposes strategic options to avoid crisis and to reshape certain approaches to globalisation, especially in political and economic fields. Often, economic and political strategies bump into each other, which can only lead to deadlock. It is obvious that the capitalist system as we know it today, is poorly meeting the specific governance terms of globalisation, as it is intrinsically based on financial and economic fluctuations, with no functional linearity to provide long-term stability, as exemplified by American European and other system crises that periodically put pressure on the global society. Globalisation should be rooted in the social concepts of equity with respect to the distribution of social added-value, and to assuring occupational stability of labour force, citizen security, both physical and existential; it should offer the sustenance of stable and functional institutionalisation of social organisational and governance factors and mechanisms, both in terms of education, justice, cultural values and maybe environmental conservation, which is of increasingly importance. Perhaps in a world of globalisation, it would be beneficial to the global society to have economic options based on risk replaced by economic options based on planning, so that capital flows may not bring about instability; yet a lesson of the past should be remembered, when left-wing systems got an illness called Totalitarianism, and when they easily passed from the people's voice, the voice of God, to I am God. Thus, the principle of globalisation based on transfer of political and economic power to a small group will probably only lead to a massive social destabilisation and abuses, especially related to natural resources, because, as the lyrics say, power and money are “moral danger”.

Elena-Cristina Bichir

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Year XXIII, Nos. 3–4 • 2012

CONTENTS

SOCIOLOGY AND AGRICULTURAL SCIENCES

- AMIR KASSAM, Gaining Rights to Citizenship: The Presence of Social Sciences in Agricultural Research and the Global Progress of “Conservation Agri-culture” 161

THE PERCEPTION OF POLICE OFFICERS IN THE CONTEXT OF ANTI-CORRUPTION STRATEGIES

- VIVIANA ANDREESCU, DEBORAH G. KEELING, GENNARO F. VITO, MARIA CRISTINA VOINIC, Romanian and American Police Officers’ Perceptions of Professional Integrity and Ethical Behavior 185

NATIONAL AND TRANSNATIONAL IDENTITIES IN THE EUROPEAN UNION

- VALENTINA PRICOPIE, DANIEL COJANU, Citizenship and Identity across Europe. Global Vision, New Perspectives 209
- CODRINA ȘANDRU, The Investigation of the Identity Attributes and Attitudes of Romanians 219

TRADITION AND PRESENT IN THE ROMANIAN VILLAGE

- GHEORGHE ȘIȘEȘTEAN, A Fragment of Daily Life in the Collectivized Romanian Village between 1971–1985 237
- ADELA ȘERBAN, ALINA JURAVLE (GASLER), The Romanian Rural Areas in the Context of European Development Strategies 265

THE QUALITY OF WORKING LIFE AND WORKING CONDITIONS

- CRISTINA LEOVARIDIS, The Quality of Life of High-Skilled Employees in Hungary. The Experts’ Opinion 283

ANNIVERSARY

- SIMONA IONELA MIHAIU, Interview with the Sociologist Dan Banciu at the Age of 70 Years 305

SCIENTIFIC LIFE

EMILIAN M. DOBRESCU, The Academy of Sciences and Humanistics in Israel and Two of Its Leading Representatives: Louis Guttman (1916–1987) and Don Handelman (1939–2007)	319
--	-----

REVIEWS AND READING NOTES

JOSEPH E. STIGLITZ, <i>Making Globalization Work</i> , 1 st ed., New York, W.W. Norton & Company, Inc. Publisher, 2006 (<i>Elena-Cristina Bichir</i>)	329
--	-----

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Année XXIII, N°s 3–4 • 2012

SOMMAIRE

LA SOCIOLOGIE ET LES SCIENCES DE L'AGRICULTURE

- AMIR KASSAM, Acquérir la citoyenneté: la présence des sciences sociales dans la recherche agricole et le progrès global de l'«agriculture de conservation» (Gaining Rights to Citizenship: the Presence of Social Sciences in Agricultural Research and the Global Progress of «Conservation Agriculture») 161

LA PERCEPTION DES POLICIERS DANS LE CONTEXTE DES STRATÉGIES ANTICORRUPTION

- VIVIANA ANDREESCU, DEBORAH G. KEELING, GENNARO F. VITO, MARIA CRISTINA VOINIC, Les perceptions des agents de police roumains et américains regardant l'intégrité professionnelle et la conduite éthique (Romanian and American Police Officers' Perceptions of Professional Integrity and Ethical Behavior) 185

IDENTITÉS NATIONALES ET TRANSNATIONALES DANS L'UNION EUROPÉENNE

- VALENTINA PRICOPIE, DANIEL COJANU, Citoyenneté et identité à travers l'Europe. Vision globale, perspectives nouvelles (Citizenship and Identity across Europe. Global Vision, New Perspectives) 209
- CODRINA ȘANDRU, La recherche des attributs et attitudes identitaires des roumains 219

TRADITION ET ACTUALITÉ DANS LE VILLAGE ROUMAIN

- GHEORGHE ȘIȘEȘTEAN, Un fragment de la vie quotidienne dans le village collectivisée de la Roumanie des années 1971–1985 237
- ADELA ȘERBAN, ALINA JURAVLE (GASLER), Le rural roumain dans le contexte des stratégies européennes de développement 265

LA QUALITÉ DE LA VIE PROFESSIONNELLE ET LES CONDITIONS DE TRAVAIL

- CRISTINA LEOVARIDIS, La qualité de la vie des employés hautement qualifiés en Hongrie. L'opinion des experts dans ce domaine 283

ANNIVERSAIRES

SIMONA IONELA MIHAIU, Interview avec le sociologue Dan Banciu à ses 70 d'années	305
--	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

EMILIAN M. DOBRESCU, L'Académie de Science et Études Humanistes d'Israël et deux de ses représentants marquants: Louis Guttman (1916–1987) et Don Handelman (1939–2007)	319
---	-----

COMPTES-RENDUS ET NOTES DE LECTURE

JOSEPH E. STIGLITZ, Comment fonctionne la globalisation (How Does Globalization Work?), 1 st ed., New York, W.W. Norton & Company, Inc. Publisher, 2006 (<i>Elena-Cristina Bichir</i>)	329
---	-----

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

(ROMANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY)

Editor: Romanian Academy – Institute of Sociology (Bucharest)

- A new journal for a new sociology.
- A journal which looks back to the totalitarian past and explores the democratic future of the Romanian society.
- Open to all theoretical, methodological and ideological approaches.

În atenția colaboratorilor noștri:

Vă rugăm să aveți în vedere ca articolele și studiile trimise redacției noastre să fie de aproximativ 15–20 pagini (cca 3 000 semne/pag.). La rândul lor, recenziile sau notele științifice nu trebuie să depășească 5 pagini. Primim numai texte procesate în format electronic, inclusiv prin e-mail (revista@insoc.ro) sau prin fax (4021-318 24 48).

De asemenea, vă rugăm să însoțiți articolul dvs. de un rezumat (maxim ½ pagină), în limba engleză, și o scurtă prezentare a autorului (titluri științifice, instituția de apartenență, domenii de interes profesional).

Menționăm că întreaga responsabilitate pentru originalitatea și afirmațiile enunțate în cuprinsul articolului revine, în întregime, autorului.

Revista se poate cumpăra de la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România; Tel.: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06, Fax: 4021-318 24 44, E-mail: edacad@ear.ro

Comenzile pentru abonamente se primesc la:

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77-19, sector 3, București, România;
Tel./Fax: 4021-610 67 65, 4021-210 67 87; Tel.: 0311044668; E-mail: office@orionpress.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Etaj 3, Cam. 301–302, sector 1, București; Tel.: 4021 314 63 39, Fax: 4021 314 63 39; E-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro; www.manpres.ro

„Revista română de sociologie” este indexată în următoarele baze de date internaționale /
“Revista română de sociologie” is indexed in the following databases:

PROQUEST (CSA Sociological Abstract)

EBSCO Publishing (EBSCOhost Online Research Databases) – *SocINDEX with Full Text*

Index Copernicus (<http://journals.indexcopernicus.com/recently.php>)

Genamics JournalSeek

Falvey Memorial Library (Villanova University) (http://nc2sy9rn9h.search.serialssolutions.com/?V=1.0&L=NC2SY9RN9H&S=T_AZ&C=R&N=100&B=2200)

Steenfind (Ralph W. Steen Library, Stephen F. Austin State University)

PresseKatalog (Internationale Fachzeitschriften)

PITTCat. Online Catalog (University Library System – University of Pittsburgh)

Orbis Yale University Library Catalog

University of Washington, Libraries

WorldCat Libraries

Katalog der USB Köln (Universität zu Köln – Universitäts – und Stadtbibliothek Köln)

Library of Congress online Catalog

SUWECO ONLINE SERVICE (Czech and Slovak Republics).

„Revista română de sociologie” este indexată, de către Asociația Lumen/Editura Lumen, începând din ianuarie 2009, în bazele de date internaționale RePEc, SOCIONET și EconPapers (<http://edituralumen.ro/>) / “Revista română de sociologie” is indexed, since January 2009, in the international databases RePEc, SOCIONET and EconPapers, by Lumen Association/Lumen Publishing House (<http://edituralumen.ro/>).

ISSN 1224–9262

Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XXIII, nr. 3–4, p. 159–336, 2012